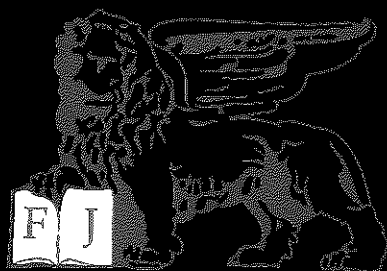

1995

II.

ČASOPIS PRO PRÁVNÍ VĚDU A PRAKTIKU

PRÁVNICKÁ FAKULTA
MASARYKOVY UNIVERZITY
V BRNĚ

Časopis
pro právní vědu a praxi

č. 2.

Ročník III.

1995

VYDÁVÁ
Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
Vychází šestkrát ročně

Redakční rada

Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.
(předseda redakční rady)
Doc. JUDr. Josef Bejček, CSc.
JUDr. Josef Fiala, CSc.
Doc. JUDr. Jan Filip, CSc.
Doc. JUDr. Dalibor Jílek, CSc.
Doc. JUDr. Petr Průcha, CSc.
JUDr. Jiří Spáčil, CSc.

TECHNICKÁ REDAKCE A GRAFICKÁ ÚPRAVA TEXTOVÉ ČÁSTI
ING. JIŘÍ RUS

Adresa redakce

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
Veveří 70
611 80 Brno
Tel. 41 32 12 97
Fax. 41 21 31 62

Rozšiřuje a objednávky vyřizuje

Oddělení pro vědu a výzkum
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně
Veveří 70
611 80 Brno

Uveřejněné příspěvky neprošly jazykovou úpravou vydavatele

ISSN 1210 – 9126

Projev
prezidenta České republiky
Václava Havla
na Masarykově univerzitě v Brně
dne 23. března 1995 při příležitosti převzetí
čestného doktorátu

Vaše Magnificence, pane rektore,
dámy a pánové,
vážení přítomní,

mám dnes tu čest promluvit na půdě univerzity, která proslula svou tradicí v pěstování právní vědy, a ve městě, kde sídlí Ústavní soud, Nejvyšší soud a Nejvyšší státní zastupitelství, tedy ve městě, které je sídlem nejvyšších justičních institucí naší republiky. Tyto okolnosti mne přímo vybízejí k tomu, abych využil dnešní příležitosti k osobní úvaze o právu.

(1)

Od chvíle, kdy se člověk začal stávat uvědomělou bytostí, začínal chápat, zprvu asi spíš jen instinktivně, že jeho soužití s ostatními je myslitelné jen tehdy, bude-li se řídit určitými pravidly. V těchto pradávných dobách neexistoval asi rozdíl mezi mravním a právním řádem: všechna nejstarší pravidla lidského chování a soužití, o jejichž existenci dnes víme, ať nepsaná či později psaná, byla výrazem určitých mravních norem, které lidé přijímali. Tyto normy byly přitom vnímány jako něco, co přichází shůry, jako příkazy zjevené, normy původu – jak bychom dnes řekli – metafyzického, tedy jako něco, co není dílem člověka, ale co člověk pouze zprostředkovává.

Tisíciletí vývoje lidstva, provázená i bohatým vývojem jeho představ o původu, smyslu a charakteru pravidel jeho soužití, vyúsťují dnes do poměrně silného odlišování řádu mravního a právního, nemluvě o naprosto zásadním odlišení obou těchto

řádů o řádu metafyzického. Zkoumání veskrze filozofické otázky, zda řád mravní má či nemá metafyzické kořeny, jsem už věnoval nemálo zájmu a mé úvahy vždy nakonec dospěly k odpovědi kladné. Nicméně tomuto tématu se dnes věnovat nechci. Svou pozornost omezím na souvislost mezi řádem mravním a právním. Zdá se mi totiž, že prohlubující se odcizování jednoho druhému je velmi nebezpečné a že úkolem naší doby je tuto souvislost znovu nalézat a opakovaně ji zdůrazňovat. Vždyť nebude-li právo vnímáno jako určité specifické a samozřejmě vždy jen dílčí ztělesnění obecných norem etického chování, pak se začne v očích lidí proměňovat v pouhý administrativní rozmar státní legislativy, tedy v nutné zlo, které nezasluhuje úctu a jehož nejrůznější obcházení nejen že není nemravné, ale je naopak známkou lidské tvořivosti. Ve světě takto pojmávaného práva, totiž jako něčeho, co nesouvisí se slušností a morálkou, ztrácí ovšem právo účinnost: nejen že klesá respekt k němu, ale klesá nutně i respekt k těm, kteří ho tvoří a kteří ho aplikují, a posléze klesá – což je vůbec nejzávažnější – jakákoli úcta k pravidlům lidského soužití, a tím, i úcta k bližnímu. Je třeba tudíž v politické práci i v práci osvětové a vzdělávací neustále vysvětlovat a zdůrazňovat, že nectít zákon, obházet ho či nedodržovat je hanba a odsouzeníhodná neslušnost. Bez určité hladiny etických nároků společnosti na sebe samu nemůže prostě právní stát fungovat. Kořeny práva jsou mravní, a kdo se posmívá všem řečem o morálce, ten automaticky zpochybňuje základy právního státu.

(2)

S tím úzce souvisí i vztah práva a státu. V povědomí mnoha lidí, mimo jiné i proto, že po desetiletí žili v totalitních poměrech, v nichž právo začasť působilo jen jako pouhý nástroj vládnoucího režimu a soudní soustava jako jeho služka, přetrvává pocit, že stát je nad právem a že právo je především prostředek, jímž si stát zajišťuje loajalitu a poslušnost občanů. Není tomu tak a jakékoli úsilí, které bude vynaloženo na to, aby si to občané uvědomili, není zbytečné a marné. Právo je nad státem a platí pro všechny, tudíž i pro stát, tedy pro státní správu stejně jako pro ministry, poslance či prezidenta. Právo je tu proto, aby usnadňovalo občanům jejich soužití a chránilo je proti bezpráví, je tu tedy především kvůli občanům, podobně jako sám stát. Demokratický systém určuje způsob, jakým se právo tvoří: do centra složitě struktury společnosti staví parlament, který občané svobodně zvolili a který v jejich zastoupení a v jejich zájmu přijímá zákony. Vláda pak zákony aplikuje a nad jejich dodržováním bdí nezávislá justice. Nadřazenost práva státní moci je přitom jasně stvrzována principem nezávislosti justice: kdyby právo bylo podřízeno státu, pak by soudci byli nejspíš jen pouhými vykonavateli státem vyhlášeného práva a jejich výkony by byly ovlivňovány či přímo řízeny politickou vůlí těch, kdo pro dané období vyhráli volby. Žijeme v civilizaci, která sice umožňuje komukoliv, aby věřil v božský původ pravidel lidského soužití, která však svěřuje tvorbu těchto pravidel parlamentu vzešlému z vůle občanů. Tento světský původ dnešního práva však neznamená, že

právo slouží moci, byť demokratické. Naopak: tato moc slouží právu či měla by mu sloužit tak jako kdokoli jiný a měla by si být vědoma, že ona sama je odvozena od práva. Metaforicky řečeno: ačkoli je právo jejím dílem, měla by se k němu chovat tak, jak by se k němu chovala, kdyby bylo zjeveno shůry.

(3)

Odkud se bere tradiční představa o spravedlnosti či právu jako bohyni se zavázanými očima? Toto podobenství nechce říct nic jiného, že právo platí rovně pro každého a je vyšší autoritou než jakákoli světská moc, ať už svůj význam odvozuje od veřejné funkce či od společenského či majetkového postavení. V tomto smyslu lze s touto tradiční představou o slepotě práva jistě souhlasit.

Přesto bych si k tomu dovolil několik drobných poznámek. V právnické literatuře se často klade otázka po vztahu práva a spravedlnosti. Představa slepého práva může totiž vyvolávat dojem, že právo je slepé ke konkrétní lidské bytosti, k mravnímu řádu či mravnímu citění, tedy že je to cosi odpoutaného od člověka či občana, slepého k němu a slepě zahleděného jen do sebe samotného. To ovšem může vést k pocitu, že právo je vlastně nad spravedlností, které sice může dávat průchod, ale také nemusí. Myslím, že tato představa je mylná.

Především proto, že smyslem zákona není v žádném případě služba sobě samému a tím méně něčí svévoli. Jeho smysl je právě opačný: sloužit spravedlnosti. Zákon a právo nejsou ničím jiným, než trvale opakovaným, nikdy nekončícím a vždy jen nedokonalým pokusem člověka dobrat se spravedlnosti. Sám zákon a sami ti, kteří ho tvoří a aplikují, spravedlnost na zemi ještě pochopitelně nezajistí. Nicméně jsou tu proto, aby aspoň v rámci možností, které jim jsou ze samé povahy věci dány, k této spravedlnosti přispívali. Soudci – jako ti, kteří aplikují zákon nejviditelněji – kní přispívají především tím, že ctí zákon a nestranně posuzují, co je s ním v souladu a co nikoliv, komu právo náleží, kdo ho porušil a kdo nikoliv. Ale nepřispívají k ní pouze tím. Tak jako každý, kdo stojí před soudem se svou věcí, je konkrétní a jedinečnou bytostí, je jí pochopitelně i každý soudce. A nesoudí-li nás computer či roboty, tedy instrumenty k jedinečné bytosti vskutku slepé, ale soudí-li nás konkrétní lidé, nemělo by to být vykládáno jako politováníhodný ústupek od oné známé Spravedlnosti se zavázanými očima či jako jakési nedopatření či nedokonalost, ale naopak jako záruka, že právo je vskutku pokusem o spravedlnost, pokusem do té míry nedokonalým, že jeho výkon musí být svěřen někomu, kdo má na rozdíl od computeru i svědomí, tedy lidské bytosti. Vždyť zvážit všechny okolnosti, jejichž veskrze individuální a neopakovatelná povaha přesahuje vše, co lze vtělit do jakékoli normy, může jen bytost s hlubokým citem pro spravedlnost, tedy člověk se svědomím. To znamená člověk, který vidí účastníky pře stojící před ním, vnímá síť složitých psychologických a sociálních souvislostí, které hrály, hrají a budou hrát roli v jejich osudu, a snaží se aplikovat zákon jakožto vidoucí lidská bytost.

(4)

Velmi složité téma k přemýšlení je vztah práva a politiky. Nečetl jsem pochopitelně celá pohorlí knih, které byly na toto téma napsány. Přesto se odvážím i k tomu něco říct, něco, co není sice opřeno o vědecká studia, co se však opírá o určitou míru osobních politických zkušeností.

Myslím, že v podstatě platí či měla by platit tato zásada: politika je před právem a právo je nad politikou. Ústava, Listina základních práva a svobod, hlavní principy celého právního řádu – to všechno mohlo být přijato jen proto, že tomu předcházela obecná politická shoda o základech našeho demokratického státu, o hodnotách, na nichž má být založen, a o jeho celkové orientaci, shoda, která vycházela z převládající vůle našich občanů, jak ji vyjádřili ve volbách. V tomto smyslu tedy předcházela politika právo. Přijaté právní normy se však okamžikem svého přijetí staly závazné pro všechny, a dokud platí, nelze je účelově prohýbat či aplikovat v duchu těch či oněch politických zájmů nebo těmto zájmům podřízovat. V tomto smyslu je tedy právo nad politikou. Hlavním strážcem tohoto principu je přitom Ústavní soud, který bdí zejména nad tím, zda parlament, jako těleso par excellence politické, neporušuje – díky té či oné momentální politické většině, politickému zájmu, politickému kompromisu či dokonce politické náhodě – něco z toho, co bylo jednou zahrnuto mezi fundamentální principy státu jako státu právního.

Hlavní náplní práce parlamentu jako zákonodárního sboru není ovšem neustálá tvorba či proměna toho, co nazývám fundamentálními principy. Většina přijímaných zákonů může mít desítky nerozmanitějších podob, aniž by přitom kterákoli z nich byla s těmito principy v rozporu. Která z těchto podob zvítězí, je pak vskutku jen a jen věcí politické diskuse. Zajisté všichni vítáme, sleduje-li tato diskuse vždy a zásadně jen obecný zájem našeho společenství, ústí-li do výsledků odpovídajících vyzrálému pojetí spravedlnosti a není-li jen střetáním prestižních zájmů různých stran a jednotlivců a jakýmsi bojem o to, kdo zvítězí a získá tím u někoho body. Takový ideální stav však sotva kdy nastává, a tak nezbyvá, než znovu a znovu vytvářet politické klima, které by omezovalo partikularismus a stimulovalo politiky k tomu, aby hledali řešení nejméně sporná, nejspravedlivější a nejmoudřejší, respektující kvalifikované názory občanské i odborné. Avšak i zde platí, že právo je nad politikou: pakliže je jednou zákon přijat, musí být svatý, ať se komu líbí, či nikoliv.

(5)

Nedávno jsem se v Poslanecké sněmovně zmínil o úkolu pečovat v nadcházející době o přehlednost a srozumitelnost našeho právního řádu. Domnívám se, že to je úkol důležitější, než si leckdo asi myslí. Uvědomme si jen toto: dnes platí v naší zemi přes 5500 vyhlášených a registrovaných předpisů, z nichž mnohé dávno samozřejmě ztratily jakýkoliv praktický smysl, aniž je ovšem kdy kdo zrušil. Jen během pěti let, která nás dělí od listopadu 1989, bylo u nás přijato přes 400 nových zákonů. V téže době však bylo přijato i přes 450 novel zákonů, přičemž jsou zákony,

které byly měněny a doplňovány dokonce více než desetkrát. Mnohé zákony či novely přitom novelizovaly i četné jiné zákony, které tím byly novelizovány takzvaně nepřímě. Chápu důvody, které v této náročné transformační době k tomu všemu vedly. Přesto ale musím říct, že tento stav považuji za dost nebezpečný. Jeho logickým důsledkem totiž je, že je nad síly kteréhokoli občana i politika, aby věděl, co vlastně u nás přesně platí. Důsledkem takového stavu je postupné odcizování občanů právnímu řádu, který se stává vskutku srozumitelný vlastně jen omezené vrstvě odborníků. Tato prohlubující se propast mezi společností a právem má ovšem své další následky: je-li nebo měl-li by být právní řád jakýmsi výrazem či nedokonalým obrazem řádu mravního, tedy systémem obecně známých, obecně sdílených a obecně respektovaných pravidel lidského soužití, pak jeho rostoucí složitost a nepřehlednost nemůže vést k ničemu jinému než k mravnímu relativismu. Taková situace totiž přímo nutí občany, aby odpověď na otázku, co se smí a co nesmí, a co je tudíž slušné a co nikoliv, delegovali na své právníky a sami se o ni přestávali starat. Přítomní právníci se na mne zajisté nebudou zlobit, řeknu-li jednu provokativní věc: za jistých okolností může dokonce platit, že čím více právníků společnost potřebuje, tím je to s ní horší. Stav, kdy každý občan musí zaměstnávat několik právníků, aby byl schopen posoudit, zda někoho nezkracuje na jeho právech či zda je někdo nezkracuje jemu, nemusí být totiž nutně znamením rozvinutého právního státu, založeného na obecně sdíleném a vyzrálém právním vědomí, ale může být i projevem slábnoucího smyslu společnosti pro pravidla vlastního soužití, tedy známkou obecného úpadku mravů.

S přehledností a srozumitelností právního systému souvisí otázka zdánlivě okrajová, pro mne osobně však rovněž významná, totiž problém právního jazyka. Ne-skrývejme si, že se zvolna ocitáme v situaci, kdy občan nepotřebuje právníka jen na to, aby za něj psal různá podání, žaloby a odvolání, ale i na to, aby mu text zákonů, jimiž se má řídit, jakož i smysl jeho vlastních podání, překládal do normálního jazyka. Nejednou se mi stává, že chci-li pochopit, co říká zákon, který má být uplatněn v běžném životě a který podepisuji, musím se radit s právníky své kanceláře. Je-li ovšem společnost nucena přenášet v příliš velkém rozsahu pochopení práva na zvláštní vrstvu specialistů, ovládajících příslušný jazyk, může to znamenat ve svých důsledcích zase jen to, že na ni deleguje i rozhodování o etice svého vlastního chování.

Dámy a pánové,

děkuji vaší univerzitě za poctu, které se mi dnes od ní dostává. Vážím si jí tím víc, že se jí dostalo před časem mému příteli velkému filozofovi Josefu Šafaříkovi, který kdysi velmi ovlivnil můj způsob uvažování o věcech tohoto světa. Doufám, že toto mé přiznání nebudete chápat jako pokus přenášet na Šafaříka odpovědnost za to, co jsem tu dnes řekl.

Děkuji vám za pozornost.

Č L Á N K Y

Strafrechtliche Reform in der Tschechischen Republik

Vladimír KRATOCHVÍL

Einleitung

Der Text der folgenden Vorlesung schließt auf meine Mitteilung an, die im Juni 1993 auf der Juristischen Fakultät der Wiener Universität publiziert wurde, bei der Gelegenheit des Seminars zur Frage der gemeinsamen und unterschiedlichen Problemen der strafrechtlichen Reform des materiellen sowie des prozessuellen Strafrechts in Österreich und in der Tschechischen Republik. Die erwähnte Mitteilung (Vorlesung) wurde dem Lehrstuhl für Strafrecht an der Juristischen Fakultät der Erasmus Universität in Rotterdam zur Verfügung gestellt (im Juli 1993).

Meine heutige Vorlesung wird über den aktuellen Stand der Novellisierung und Rekodifizierung der strafrechtlichen Regelungen ab Anfang 1994 informieren. Deren Schwerpunkt liegt in der Charakteristik und Beschreibung der Arbeiten, sowie auch gewisser Ergebnisse der Kommission für die strafrechtliche Reform des Justizministeriums in den Monaten März und Juli 1994.

I.

Stand der Novellisierung und Rekodifizierung der strafrechtlichen Regelungen im 1994

Die Novellisierungsetape der tschechischen strafrechtlichen Reform setzte mit Verabschiedung von weiteren Gesetzen fort, die die Rechtskraft ab 01. 01. 1994 erlangten.

Im materiellen Strafrecht handelte es sich um die Novelle des StGB Nr. 290/1993 SG., die auch einige Vorschriften des OWG Nr. 200/1990 SG. (im Wortlaut der Novellierungen) ändert. In dieses Gebiet fällt auch die Novelle des Freiheitsstrafvollziehungsgesetzes Nr. 294/1993 SG.

Was das prozessuelle Strafrecht betrifft, gibt es eine verhältnismäßig umfangreiche Novellisierung durch das Ges. Nr. 292/1993 SG., die nicht nur die StPO betrifft, sondern auch das Bankgesetz Nr. 21/1992 SG. und das Ges. Nr. 335/1991 SG. über Gerichte und Richter. Sehr bedeutend ist auch das vollständig selbständige Gesetz über die Haftvollziehung, Nr. 293/1993 SG. Dieses schuf den bisherigen unerwünschten Zustand ab, wo die überwiegend allgemeine und ziemlich kurze gesetzliche Regelung der Haftvollziehung durch eine detaillierte Ressortvorschrift ergänzt wurde, die einen internen Rechtscharakter besaß.

Die Aufzählung der Novellierungen ergänzt organisch ein weiteres selbständiges Gesetz über die Staatsanwaltschaft, Nr. 283/1993 SG. Die Staatsanwaltschaft, wie sie z. B. aus der niederländischen Gesetzgebung bekannt ist, ersetzte in der Tschechischen Republik die bisherige Prokuratur als eine staatliche Institution.

Unter die wesentlichsten Änderungen, die die aufgeführten Novellierungen, bzw. die selbstständigen Gesetze bieten, gehören z. B. die folgenden:

- die Novellisierung des StGB lockerte ein wenig die Bedingungen für die Notwehr; gemäß der neuen Regelung besteht ein breiterer Raum für die straflose Handlung des Verteidigers, als es ihn bisher gab. Auf der anderen Seite verschärfte sie die gesetzliche Voraussetzungen für einen bedingten Verzicht auf Vollziehung der außergewöhnlichen Strafe. Das ist besonders empfindlich im Zusammenhang mit der lebenslänglichen Freiheitsstrafe. Der Gesetzgeber vertraut nämlich dem Gericht das Recht an die bedingte Freilassung (nach einer bestimmten Zeit) des zur lebenslänglichen Strafe Verurteilten unmöglich zu machen. Diese Lösung bedeutet wahrscheinlich einen Kompromiß zwischen den Befürwortern und den Gegnern einer Rückkehr zu der Todesstrafe. Weitere Änderungen betreffen vor allem das besondere Teil des StGB; z. B. auf dem Gebiet der Wirtschaftsdelikte handelt es sich um neue Straftatbestände, und zwar „Unerlaubte Betreibung von Lotterien und ähnlichen Wettspielen“, „Fälschung und Änderung von Warenbezeichnungsetiketten“ und „Verletzung der Vorschriften über die Warenbezeichnungsetiketten“. Der Persönlichkeitsschutz wird vertieft durch die Bestimmung eines neuen Straftatbestandes

„Unerlaubte Verfügung mit den Personenangaben“. Gegen die Händler mit radioaktivem Material ist der Straftatbestand „Unerlaubte Herstellung und Besitz von radioaktivem Material“ gerichtet. Vor den unerwünschten Wirkungen von Anabolika wird die Jugend durch die Bestimmung über die Straftat der „Verabreichung von anabolischen Stoffen an die Jugend“ geschützt. Aus den neuen Eigentumsdelikten können wir z. B. den „Unerlaubten Besitz einer Kreditkarte“ nennen. Die Schutz der Menschlichkeit wurde durch den Straftatbestand „Folterung und sonstige unmenschliche und grausame Behandlung“ gestärkt.

- die Novellisierung des Gesetzes über die Freiheitsstrafenvollziehung ersetzte die bisherige drei verbesserungs-erzieherische Gruppen durch eine neue äußerliche Differenzierung, die folgende Typen von Strafanstalten einschließt: mit Überwachung, mit Aufsicht, mit Bewachung, mit erhöhter Bewachung. Über die Eingliederung des Verurteilten in einem bestimmten Typ des Strafanstaltens entscheidet das Gericht nach den in der StGB-Novelle aufgeführten Kriterien. Den eigentlichen Inhalt des differenzierten Strafvollzuges in den einzelnen Typen von Strafanstalten legt die Strafvollziehungsordnung fest, die in der Form einer Ministeriumsverordnung verabschiedet wurde;
- die Novellisierung der StPO modifizierte insbesondere den Grundsatz der materiellen Wahrheit; sie wich von der bisher verhältnismäßig breiten Auffassung ab; die Strafverfolgungsorgane sollen den Tatbestand ohne begründete Zweifel nur in dem Umfang ermitteln, der zu ihrer Entscheidung notwendig ist. Weiter stärkt sie den Grundsatz, wonach der Schwerpunkt der Beweisführung erst in der Hauptverhandlung beruhen soll. Aus den Beweisen, die vor dem Gericht verwendet werden können, kann man in der Vorverhandlung nur die sgn. unaufschiebbare oder unwiederholbare Handlungen durchführen. Es wird das Institut eines anonymen Zeugen eingeführt, im Interesse dessen Sicherheit. Es wird die Höchstlänge der Untersuchungshaftdauer limitiert; die Vorverhandlung (d.h. Ermittlungsverfahren) hat den Charakter einer bloßen Untersuchung und wird vereinfacht, praktisch auf das Niveau der bisherigen Aussuchung, die zweite Form der Vorverhandlung dargestellt hat. Die Untersuchung, de lege lata, kann nur gegen eine konkrete Person eröffnet und geführt werden. Für diese Novelle ist symptomatisch, daß sie die in der Vergangenheit offensichtlich überschätzte Bedeutung der Vorverhandlung unterdrückt. Zu der Beschleunigung des Verfahrens soll auch die Wiederaufnahme des Strafauftrages beitragen; ein neues Institut stellt die Abweichung (diversion) in der Form der bedingten Verfahrenseinstellung dar. Die Novelle stärkt ebenfalls die Ingerenzmöglichkeit der Gerichte in die Vorverhandlung, wenn über schwerwiegende Eingriffe in die Rechte der Einzelpersonen entscheiden wird. Das letztgenannte ist z. B. der Fall der Bewilligung von Abhören und Aufzeichnung des Telekommunikationsverkehrs. Diese Novelle soll eine Art von „Lakmuspapier“ darstellen, das die Anpassungsfähigkeit der Praxis an

die vorbereitete neue Konzeption des Strafverfahrens überprüfen sollte. Diese Konzeption geht vorwiegend aus dem kontradiktorischen Verfahren aus (siehe weiter). Deshalb enthält die Novelle einige seiner Elemente, wie z. B. die Möglichkeit einer Beweisvorlegung durch die Prozeßpartei (den Angeklagten) anstatt ausschließlich durch das Strafverfolgungsorgan;

- das Haftvollzugsgesetz beinhaltet eine komplexe Regelung von Rechten und Verpflichtungen der inhaftierten Personen, die rechtliche Stellung der Angehörigen des Strafanstaltswachdienstes, sowie auch die Aufsicht über die Haftvollziehung; Einzelheiten technischer Natur regelt die Haftvollziehungsordnung, die in der Form einer Ministeriumsverordnung verabschiedet auch wurde;
- das Gesetz über die Staatsanwaltschaft errichtet die Staatsanwaltschaften als ein System von staatlichen Ämtern, die zu seiner Vertretung bestimmt sind; im Rahmen ihrer Kompetenzen erhebt die Staatsanwaltschaft Klagen im Strafverfahren und erfüllt auch weitere von der StPO auferlegte Pflichten; analogisch greift die Staatsanwaltschaft in die gerichtliche Zivilverhandlung ein; die Staatsanwaltschaft steht unter der Verwaltung des Justizministeriums (wie die Gerichte), der Justizminister ist dienstlich dem obersten Staatsanwalt übergeordnet.

Für die Rekodifizierungsphase, die im Strafrecht ab 1993 anfängt, sind insbesondere folgende Tatsachen charakteristisch:

Es wurde die Vorstellung über die notwendigerweise parallel verlaufende Reform sowie des prozeßuellen, als auch des materiellen Strafrechts akzeptiert. Es handelt sich jedoch nicht um eine ganz ausgewogene Vorbereitung der neuen Strafkodexen, da es – einfach gesagt – bisher an die notwendige persönliche Fachkräfte mangelt. Den Vorrang bekommt daher die Rekodifizierung des prozeßuellen Strafrechts. Die materiellrechtlichen Fragen werden parallel dazu nur in dem Umfang bearbeitet, der von der Strafprozeßreform gefordert wird; dieser „Service“ könnte allmählich zu einer Grundlage für ausführliche und komplexe Rekodifizierungsarbeiten am Gebiet des materiellen Strafrechts führen.

Was den Strafprozeß selbst betrifft, wurde im Jahre 1993 der Inquisitionsprinzip (kontinental-europäisches Verfahrenssystem) mit einigen kontradiktorischen Elementen (aus der anglo-amerikanischen „Adversary Proceeding“ Konzeption) als Ausgangskonzeption gebilligt. Jedoch bereits im 1994 kam es zu einer bedeutenden Wendung, die darin bestand, daß das Kontradiktionsprinzip hingegen als das Grundprinzip der zukünftigen Rechtsregelung dienen sollte, ergänzt durch Elemente des Inquisitionsverfahrens.

Wenn wir nach den Gründen dieser Wende fragen, können wir sie z. B. in der Forderung sehen, eine entsprechende Durchsetzung des Kontradiktionsverfahrens zu erzielen, begleitet von notwendigen Abweichungen (diversions), das durch seine Auffassung der Vorverhandlungen und der Gerichtsverhandlungen in dem Strafverfahren – einschließlich der erwähnten Abweichungen – geeignetere Bedingungen für eine effektive Kriminalitätskontrolle bildet, als der rein europäische Prozeß mit spürbaren

Inkvisitionselementen. Es ist klar, das die bisherige europäische Prozeßführung, so es auch mit einigen Inkvisitionselementen, vom Grunde aus nicht durch eine rein kontradiktorische Prozeßführung ersetzt werden kann. Das würde – unter den Bedingungen einer ständig anwachsenden Kriminalität – einen schnelleren Kollaps des Strafprozessesystems in der Tschechischen Republik bedeuten, als wenn wir den bisherigen inkvisitions – kontradiktorischen Strafprozeß so lassen, wie es ist. Deshalb ist das kontradiktorische Prinzip als das Grundprinzip mit den notwendigen Inkvisitionselementen auf geeignete Weise zu kombinieren.

Den zeitlichen Horizont der Vorbereitungen und Verabschiedung einer neuen Kodifizierung des prozeßuellen Strafrechts kann man rationell und real für die Jahre 1997 bis 1999 schätzen. Nichtdeftoweniger erscheinen andere Erwägungen, wonach z. B. die Vorbereitung von Prinzipien der neuen StPO auch mit Ende dieses Jahres verbunden werden könnte. Ich persönlich halte es für ein legislatorisches „Abenteuer“, das mit einer seriösen Vorbereitung der vom Grunde aus neuen StPO, d. h. einer ganz unterschiedlichen Regelung als bisher, nicht gemeinsam hat.

II.

Karlsbadkommission – März 1994

Unter diesem Namen bezeichnet man die bereits erwähnte Arbeitskommission des Justizministeriums, die im Plenum oder in engeren Subkommissionen seit 1993 in Karlsbad tagt.

Ihre Tagung im März 1994 fand von 21. bis 25. statt, wobei sie aus den Materialien des vergangenen Jahres (Mai 1993) ausging. Was die Arbeitsweise betrifft, lag der Arbeitsschwerpunkt in der drei Subkommissionen, und zwar für die Vorverhandlung, für die Gerichtsverhandlung und für das materielle Strafrecht.

Mit den bedeutendsten Schlußfolgerungen dieser Subkommissionen, ohne Anspruch auf deren tiefere Analyse, werde ich sie jetzt bekanntmachen.

Die Subkommission für die Strafvorverhandlung formulierte vor allem die Funktionen dieses prozeßuellen Stadiums, die aus dem Grundsatz ihrer Minimalisierung ausgehen (die Funktionen der Vorverhandlung sind nur auf die unvermeidbare zu beschränken). Für solche werden die folgende Funktionen gehalten:

- absichernde Funktion (d. h. solche Informationen und Beweise abzusichern, bei denen die Unmöglichkeit ihrer Durchführung in der Hauptverhandlung droht, d. h. die Frage der unwiederholbaren und unaufschiebbaren Handlungen in prozeßueller Form);
- entdeckende Funktion (d. h. die Tätigkeit, typisch für das Anfangsstadium des Verfahrens, das die Fahndung nach dem Straftäter, Enthüllung von den für die Rechtsqualifizierung benötigten Tatsachen einschließt);
- filternde Funktion (in diesem Sinne, daß vor das Gericht nur solche Fälle zulassen möglich ist, die die gerichtliche Behandlung benötigen).

die vorbereitete neue Konzeption des Strafverfahrens überprüfen sollte. Diese Konzeption geht vorwiegend aus dem kontradiktorischen Verfahren aus (siehe weiter). Deshalb enthält die Novelle einige seiner Elemente, wie z. B. die Möglichkeit einer Beweisvorlegung durch die Prozeßpartei (den Angeklagten) anstatt ausschließlich durch das Strafverfolgungsorgan;

- das Haftvollzugsgesetz beinhaltet eine komplexe Regelung von Rechten und Verpflichtungen der inhaftierten Personen, die rechtliche Stellung der Angehörigen des Strafanstaltswachdienstes, sowie auch die Aufsicht über die Haftvollziehung; Einzelheiten technischer Natur regelt die Haftvollziehungsordnung, die in der Form einer Ministeriumsverordnung verabschiedet auch wurde;
- das Gesetz über die Staatsanwaltschaft errichtet die Staatsanwaltschaften als ein System von staatlichen Ämtern, die zu seiner Vertretung bestimmt sind; im Rahmen ihrer Kompetenzen erhebt die Staatsanwaltschaft Klagen im Strafverfahren und erfüllt auch weitere von der StPO auferlegte Pflichten; analogisch greift die Staatsanwaltschaft in die gerichtliche Zivilverhandlung ein; die Staatsanwaltschaft steht unter der Verwaltung des Justizministeriums (wie die Gerichte), der Justizminister ist dienstlich dem obersten Staatsanwalt übergeordnet.

Für die Rekodifizierungsphase, die im Strafrecht ab 1993 anfängt, sind insbesondere folgende Tatsachen charakteristisch:

Es wurde die Vorstellung über die notwendigerweise parallel verlaufende Reform sowie des prozeßuellen, als auch des materiellen Strafrechts akzeptiert. Es handelt sich jedoch nicht um eine ganz ausgewogene Vorbereitung der neuen Strafkodexen, da es – einfach gesagt – bisher an die notwendige persönliche Fachkräfte mangelt. Den Vorrang bekommt daher die Rekodifizierung des prozeßuellen Strafrechts. Die materiellrechtlichen Fragen werden parallel dazu nur in dem Umfang bearbeitet, der von der Strafprozeßreform gefordert wird; dieser „Service“ könnte allmählich zu einer Grundlage für ausführliche und komplexe Rekodifizierungsarbeiten am Gebiet des materiellen Strafrechts führen.

Was den Strafprozeß selbst betrifft, wurde im Jahre 1993 der Inkvisitionsprinzip (kontinental- europäisches Verfahrenssystem) mit einigen kontradiktorischen Elementen (aus der anglo- amerikanischen „Adversary Proceeding“ Konzeption) als Ausgangskonzeption gebilligt. Jedoch bereits im 1994 kam es zu einer bedeutenden Wendung, die darin bestand, daß das Kontradiktionsprinzip hingegen als das Grundprinzip der zukünftigen Rechtsregelung dienen sollte, ergänzt durch Elemente des Inkvisitionsverfahrens.

Wenn wir nach den Gründen dieser Wende fragen, können wir sie z. B. in der Forderung sehen, eine entsprechende Durchsetzung des Kontradiktionsverfahrens zu erzielen, begleitet von notwendigen Abweichungen (diversions), das durch seine Auffassung der Vorverhandlungen und der Gerichtsverhandlungen in dem Strafverfahren – einschließlich der erwähnten Abweichungen – geeignetere Bedingungen für eine effektive Kriminalitätskontrolle bildet, als der rein europäische Prozeß mit spürbaren

Inkvisitionselementen. Es ist klar, das die bisherige europäische Prozeßführung, sei es auch mit einigen Inkvisitionselementen, vom Grunde aus nicht durch eine rein kontradiktorische Prozeßführung ersetzt werden kann. Das würde – unter den Bedingungen einer ständig anwachsenden Kriminalität – einen schnelleren Kolaps des Strafprozeßsystems in der Tschechischen Republik bedeuten, als wenn wir den bisherigen inkvisitions – kontradiktorischen Strafprozeß so lassen, wie es ist. Deshalb ist das kontradiktorische Prinzip als das Grundprinzip mit den notwendigen Inkvisitionselementen auf geeignete Weise zu kombinieren.

Den zeitlichen Horizont der Vorbereitungen und Verabschiedung einer neuen Kodifizierung des prozeßuellen Strafrechts kann man rationell und real für die Jahre 1997 bis 1999 schätzen. Nichtdestoweniger erscheinen andere Erwägungen, wonach z. B. die Vorbereitung von Prinzipien der neuen StPO auch mit Ende dieses Jahres verbunden werden könnte. Ich persönlich halte es für ein legislatorisches „Abenteuer“, das mit einer seriösen Vorbereitung der vom Grunde aus neuen StPO, d. h. einer ganz unterschiedlichen Regelung als bisher, nicht gemeinsam hat.

II.

Karlsbadkommission – März 1994

Unter diesem Namen bezeichnet man die bereits erwähnte Arbeitskommission des Justizministeriums, die im Plenum oder in engeren Subkommissionen seit 1993 in Karlsbad tagt.

Ihre Tagung im März 1994 fand von 21. bis 25. statt, wobei sie aus den Materialien des vergangenen Jahres (Mai 1993) ausging. Was die Arbeitsweise betrifft, lag der Arbeitsschwerpunkt in der drei Subkommissionen, und zwar für die Vorverhandlung, für die Gerichtsverhandlung und für das materielle Strafrecht.

Mit den bedeutendsten Schlußfolgerungen dieser Subkommissionen, ohne Anspruch auf deren tiefere Analyse, werde ich sie jetzt bekanntmachen.

Die Subkommission für die Strafverurteilung formulierte vor allem die Funktionen dieses prozeßuellen Stadiums, die aus dem Grundsatz ihrer Minimalisierung ausgehen (die Funktionen der Vorverhandlung sind nur auf die unvertretbare zu beschränken). Für solche werden die folgende Funktionen gehalten:

- absichernde Funktion (d. h. solche Informationen und Beweise abzusichern, bei denen die Unmöglichkeit ihrer Durchführung in der Hauptverhandlung droht, d. h. die Frage der unwiederholbaren und unaufschiebbaren Handlungen in prozeßueller Form);
- entdeckende Funktion (d. h. die Tätigkeit, typisch für das Anfangsstadium des Verfahrens, das die Fahndung nach dem Straftäter, Enthüllung von den für die Rechtsqualifizierung benötigten Tatsachen einschließt);
- filtrierende Funktion (in diesem Sinne, daß vor das Gericht nur solche Fälle zulassen möglich ist, die die gerichtliche Behandlung benötigen).

Die Beweisführung in der Vorverhandlung wird ebenfalls minimalisiert. Sie soll bloß dem Untersucher ermöglichen, selbst zu entscheiden (d. h. das Verfahren einstellen, unterbrechen), oder dem Staatsanwalt ermöglichen, eine Klage zu erheben. Der Beschuldigte, bzw. dessen Verteidiger können bedenken, ob bereits in diesem Stadium die Anträge für die Beweisführung vorzubringen, oder sie erst bei der gerichtlichen Verhandlung zur Geltung zu bringen. Die notorisch bekannten Tatsachen (notorieta) bedürfen keine Beweisführung.

Die Vorverhandlung wird eine einzige Form haben, d. h. Untersuchung, wie schon *de lege lata*. Bei einigen Delikten (also flagrante, weniger schwerwiegend, bei denen die Bekennung vorliegt) würde die Vorverhandlung ganz wegfallen; typisch wäre es in dem Fall, wenn eine außergerichtliche Entscheidung zu erwarten ist. Das Gerichtsverfahren würde aufgrund eines Antrages auf Bestrafung verlaufen, der von dem Staatsanwalt eingebracht würde; damit mußte auch der Beschuldigte einverstanden sein, das Gericht kann auch in solchen Fällen eine Vorverhandlung anordnen. Dagegen wurde eine spezielle Vorverhandlung im Falle von besonders schwerwiegenden Delikten erwogen (z. B. gewisse Mordfälle, organisiertes Verbrechen...).

Es wird die Frage der Betätigung eines Vorverhandlungsrichters in der Vorverhandlung erwogen, der z. B. über die Eingriffe in persönliche Rechte des Beschuldigten, oder auch – bei bagatellen Fällen – in der Sache selbst entscheiden würde.

Es werden weitere Abweichungsformen (diversion) vorausgesetzt, das bedeutet formelle Schuldverklärung (*plea of guilty*), informelles Abfindungsverfahren/ –verhandlung/ (*plea of bargaining*), beide eher im Verfahren vor dem Gericht, weiterhin der Ausgleich u. a.

Die Subkommission für die gerichtliche Verhandlung schlägt keine wesentliche Änderungen vor, die die Funktion dieses Verfahrensstadiums, d. h. der Hauptverhandlung, betreffen; diese Funktion besteht in der Feststellung des Tatbestandes ohne vernünftiger Zweifel, als die Grundlage für den Spruch über die Schuld und Strafe.

Andererseits ist es notwendig, die Möglichkeit der Behandlung einer Sache in vereinfachter Hauptverhandlung zu stärken, es sollten – in einem größeren Umfang als bisher – verschiedene Formen der Abweichung (diversion) zur Geltung kommen.

Im Rahmen der vorläufigen Behandlung der Klage wird die Sache nicht dem Staatsanwalt zurückgegeben (wegen schwerwiegende prozeßuelle Mängel), sondern diese Klage wird abgelehnt. Diese Ablehnung würde kein Hindernis einer *rei judicatae* darstellen.

Der Schwerpunkt in der Beweisführung soll auf den Prozeßparteien liegen. Das Gericht wird nur die Beweisführung leiten.

In der, danach verlaufenden Hauptverhandlung, wenn ein Widerspruch gegen dem Strafauftrag eingelegt wird, soll kein Verbot von *reformationis in peius* gelten; das ist schon *de lege lata*.

Für das Strafverfahren über das Rechtsmittel setzt man den Rückgang von einer sachlich unbegrenzten Revision voraus und deren Ersetzung durch die Pflicht zur

obligatorischen Aufführung von Berufungsgründen.

Bei der Beschwerde soll der bisherige Stand beibehalten werden (d.h. eine persönlich begrenzte Revision).

Beneficium cohaesionis wird, was seinen Umfang betrifft, den Umfang des Revisionsprinzips kopieren. Der Verbot von reformationis in peius soll für alle Sprüche gelten, nicht nur für den Spruch über die Strafe (dies gilt bereits *de lege lata*).

Was die außerordentliche Rechtsmittel anbelangt, ist es strittig, ob die Beschwerde wegen einer Gesetzverletzung beibehalten werden soll, und falls ja, dann nur bei der Respektierung von Gleichheit der Prozeßparteien. Es ist möglich, daß diese Beschwerde durch das *sgn.* Anrufung (Revision), bei der Gleichheit von Parteien, ersetzt wird. Die *sgn.* Nullitätsbeschwerden könnten von dem obersten Staatsanwalt, dem Justizminister sowie von den Vorsitzenden der höheren Gerichte in Fällen einer flagranten Gesetzverletzung eingebracht werden, und das nur zum Gunsten des Beschuldigten. Zum Ungunsten des Beschuldigten wäre die Einreichung eines außerordentlichen Rechtsmittels nur in der Form einer Wiederaufnahme zulässig, damit daß über den Antrag auf ihre Bewilligung das Gericht zu entscheiden hat, der ansonsten das Gericht der zweiten Instanz ist.

Die Subkommission für das materielle Strafrecht, wie bereits aufgeführt, bearbeitet die zusammenhängende materiellrechtliche Fragen, ohne deren – es sei nur parallelen – Lösung die Reform des Strafverfahrens nicht fortgesetzt werden kann.

Unter diese Fragen wurden die folgende eingereiht:

- Konzeption der gerichtlich strafbaren Taten und ihre Formulierung in einer legislatorischen Definition;
- Kategorisierung der gerichtlich strafbaren Taten (Bipartition, Tripartition...);
- Klassifizierung der gerichtlich strafbaren Taten (*sgn.* fortsetzende, massenhafte und andauernde Delikte);
- Strafbarkeit der Teilnahme (d.h. der Organisation, der Einleitung, der Beihilfe, der Mittäterschaft);
- Umstände, die die Strafbarkeit ausschließen, oder den Untergang der Strafbarkeit zur Folge haben;
- Strafrecht für die Jugendlichen;
- Strafen und Schutzmaßnahmen.

Die Ideen für eine Lösung der erwähnten Problemen werden meistens alternativ dargestellt, falls es die Natur der Frage zuläßt.

Die Auffassung einer gerichtlich strafbaren Tat wird nicht in der Form einer Kontraposition dargestellt: entweder *sgn.* materielle, oder formelle Auffassung. Es wird die *sgn.* formell-materielle Auffassung vorgeschlagen, die eine Synthese beider Grenzauffassungen darstellt und für einige ausländische Rechtsregelungen (z. B. die österreichische) nicht fremd ist. In der Tschechischen Republik können wir die Anfänge einer solchen Auffassung bereits bei Jaroslav Kallab (1915) finden.

Die Kategorisierung der gerichtlich strafbaren Taten hatte zwei Alternativen: eine Bipartition (Verbrechen – Vergehen) oder eine Tripartition (Verbrechen – Vergehen – gerichtliche Übertretungen).

Ähnlich auch die Klassifizierung, wo man über die gesetzliche Definitionen der fortsetzenden, massenhaften und andauernden Delikte nachgedacht hat, oder auch darüber, daß diese Begriffe aus dem Instrumentarium des Strafrechts ganz gestrichen werden.

Ebenso auch die Strafbarkeit eines Teilnehmers wurde in Alternativen erwogen: auf dem Prinzip der Akzessorität, oder auf einem anderen Prinzip, d.h. die Selbstständigserlangung. Die Mittäterschaft muß man genauer insbesondere von der Beihilfe unterscheiden.

Im Rahmen der Umstände, die die Strafbarkeit ausschließen wurde empfohlen, entweder die bisherige gesetzliche Gründe zu behalten, d.h. den Notwehr, den Notstand und erlaubte Waffenverwendung, damit daß ihre gesetzliche Bedingungen (Merkmale) präzisiert werden, oder die Regelung um weitere Umstände zu erweitern, z. B. die Einwilligung des Beschädigten, Vollzug eines Rechtes, erlaubtes Risiko u. a.

Das Strafrecht der Jugendlichen bedeutet vor allem, ob dieses im Rahmen des allgemeinen Strafrechts (für die Erwachsenen), oder als einen selbstständigen Zweig (Unterzweig) der Rechtsordnung zu konzipieren, und das wie aus der materiellen, als auch aus der prozeßuellen Sicht. Die Tschechische Republik hat hier eine gewisse Tradition in der Gestalt des Ges. Nr. 48/1931 SG. über das Strafgerichtswesen für die Jugendlichen, das auch mit dem Name „Kallab“ verbunden ist. Im Rahmen der Strafen und der Schutzmaßnahmen werden Teilfragen in Betracht gezogen, wie z. B. der Zweck dieser Rechtsfolgen, deren System, einschließlich die Alternative der Strafsanktionen, die Bestrafung einer Konkurrenz (ob die bisherige Regelung beibehalten, oder diese z. B. ganz aufheben und durch selbstständige Bestrafung jedes Deliktes zu ersetzen). Ähnlich wurde auch im Falle der Bestrafung der Rückfälligkeit.

III.

Karlsbadkommission – Juni 1994

Die Tagung der Kommission im Juni, die auch einige organisationelle Änderungen verzeichnete, fand von 6. bis 10.

Die Subkommission für die Strafverhandlung, im Anschluß auf die Schlußfolgerungen von März, kam zu den folgenden Empfehlungen:

Für die prinzipielle Funktion der Vorverhandlung ist das Ausfinden der Straftat und ihres Täters zu halten (die entdeckende Funktion). Als Regel wird eine informelle Vorverhandlung gelten. Jedoch im Falle von speziell bezeichneten Delikten (z. B. bei der organisierten Kriminalität) könnte die Vorverhandlung in einer ausführlichen prozeßuellen Form durchgeführt werden (im wesentlichen in der Inquisitionsform).

Im übrigen wird als typisch die dominierende Rolle des Staatsanwaltes in der Vorverhandlung betont, denn dieser wird für das Ergebnis des Vorverhandlungsstadiums des Strafverfahrens verantwortlich. Er trägt hier auch den Beweislast. Deshalb wird der kontradiktorische Charakter ein wenig unterdrückt, insbesondere in der Beziehung Staatsanwalt – Untersucher. Aus den gleichen Gründen ist es nicht notwendig die Rolle des Vorverhandlungsrichters im Stadium der Vorverhandlung übermäßig zu stärken.

Im Unterschied zu den Schlussfolgerungen von März, empfiehlt die Subkommission – angesichts der historischen Traditionen und der Erfahrungen mit der bisherigen Funktionierung des Rechtssystems, als Abweichungsformen die Schuldklärung und die Abfindungsverhandlung nicht anzuerkennen. Diese Formen der diversion hält die Subkommission für einen Ausdruck der Resignierung des Staates angesichts der anwachsenden Kriminalität.

Die neukonstituierte Subkommission für die Beweisführung im Strafverfahren legte den Entwurf einer bereits paragraphierten Version vor, einschließlich des Textes der ursprünglich vorbereiteten Novelle, die die Ersetzung von Beschwerde wegen einer Gesetzesverletzung durch die Anrufung und durch Nullitätsbeschwerde betrifft.

Was die Beweisführung selbst betrifft, es wird die Diktion der bisherigen Vorschriften über gesetzwidrige Beweismittel und deren Verwendbarkeit präzisiert, das bedeutet: im Strafverfahren kann auch ein Beweis nicht verwendet werden, wenn er im Widerspruch zu diesem Gesetz durchgeführt wurde. Als unwirksam werden nicht nur die gesetzwidrig beschaffene, sondern auch die gesetzwidrig durchgeführte Beweise gelten.

Es werden wortgenaue gesetzliche Definitionen von einigen prozeßuellen Handlungen (d.h. Konfrontation, Rekognition, Untersuchungsexperiment und Rekonstruktion), bzw. die genaue Regelung ihrer Durchführung vorgeschlagen.

Die Entwürfe dieser Subkommission reagieren auch auf das neue Gesetz über die höhere Gerichtsbeamten, die auch in dem Strafverfahren tätig sein werden.

In den Schlussfolgerungen der Subkommission finden wir auch eine Lösung der Problematik des vereinfachten Gerichtsverfahrens. Es soll die angeführte, weniger schwerwiegende Delikte betreffen. Die unbestrittene Tatsachen werden nicht beweisen, d.h. solche, die von beiden Prozeßparteien für unbestritten gehalten werden. Zum Unterschied von der Subkommission für die Vorverhandlung, wurde eine relativ ausführliche Regelung der Bedingungen für Schuldklärung sowie für die Abfindungsverhandlung vorgelegt.

Die Subkommission für das materielle Strafrecht fuhr in ihrer Arbeit dadurch fort, indem sie ihre allgemeine Schlussfolgerungen vom März in einer konkreteren (paragraphierten) Form auszudrücken versuchte. Es ist jedoch zu betonen, daß es sich nicht von weitem um fertige legislatorische Lösungen handelt. Eine Reihe von strittigen Fragen ist noch durchzudiskutieren, da viele von ihnen auch jetzt in einer Alternativform entworfen wurden.

Die Auffassung der Straftat aus der Sicht der Schuld des Täters wird als formell-materiell formuliert. Das bedeutet, daß als eine Straftat die Tat bezeichnet wird, die die im StGB angeführte Merkmale besitzt, wobei diese Merkmale ihre materielle Seite ausdrücken, d.h. die gesellschaftliche Gefährlichkeit der Tat. Bei der Beurteilung einer konkreten Tat des Täters können nur die in dem Straftatbestand aufgeführten Merkmale in Betracht gezogen werden und nicht einere weitere Umstände, die auf die gesellschaftliche Gefährlichkeit der Tat Einfluß haben, jedoch durch das Gesetz als Merkmale des Deliktes nicht typisiert werden.

Die Kategorisierung der Straftaten stabilisierte sich augenblicklich auf der Tripartition: Verbrechen – Vergehen – gerichtliche Übertretungen. Die Stufe ihrer Schwerwiegtheit spiegelt sich im Gesetz in dem Strafsatz wieder. Bei den gerichtlichen Übertretungen ist es die Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr, bei Vergehen bis zu drei (oder alternativ bis zu fünf) Jahren; übrige Delikte, d.h. strenger bestraft, werden als Verbrechen bezeichnet. Die Kategorie der gerichtlichen Übertretungen reflektiert die vorbereitende Novelle des OWG. Danach ist es gemäß dem Art. 6 Abs. 1 der Europäischen MRK notwendig, eine gerichtliche Verhandlung von Kriminalfällen zu sichern, wenn auch diese von der innerstaatlichen Regelung für Übertretungen gehalten werden. Die Strafreform will deshalb die angeführte Übertretungen unter die gerichtlich strafbare Taten unterordnen; es handelt sich z. B. um Diebstähle u.ä. Diese Übertretungen betreffen auch die Menschengrundrechte. Die typischen Verwaltungsübertretungen, wie z. B. die Übertretungen auf dem Baugebiet, bleiben weiterhin außer vom Strafrecht.

Die Klassifizierung der Straftaten wird in solcher Form empfohlen, daß das StGB ihre gesetzliche Definitionen, sowie auch weitere damit verbundene Folgen, anführt. Es soll sich um die fortsetzende, massenhafte und andauernde Delikte handeln.

Die Strafbarkeit der Vorbereitung von Straftat soll nur auf die Vorbereitung von besonders schwerwiegenden Verbrechen (als eine Verbrechen-Subkategorie) beschränkt werden, der Versuch um die Straftat hingegen wird allgemein strafbar.

Die Strafbarkeit der Teilnahme soll sich auf die Kombination des Akzesoritätsprinzips und der Selbstständigmachung stützen. Dies ermöglicht die Konstruktion der sgn. indirekter Täterschaft zu verlassen.

Die Mittäterschaft wird als eine gemeinsame Handlung definiert, die direkt auf die Vollendung der Straftat gerichtet wird – das zum Unterschied von einer bloßen Beihilfe.

Die bisherige gesetzliche Definitionen der Notwehr und des Notstandes werden präzisiert; die Notwehr soll z. B. auch eine Handlung in starker Gemütsbewegung, die von dem Angreifer verursacht wurde, einschließen. Weiterhin werden die Definitionen des Rechtsvollzuges und der Pflichterfüllung, sowie der Einwilligung des Beschädigten vorgeschlagen.

Die Subkommission machte auch einen Versuch, im Rahmen der Umstände, die zum Untergang der Strafbarkeit führen, auch den sgn. Mangel am öffentlichen Interesse die Strafverfolgung zu führen zu definieren. Solcher Mangel kann durch eine Änderung der Situation oder der Person des Täters zur Zeit der Tatbegehung und zur Zeit der Entscheidung über die Tat indiziert werden.

Schlußfolgerung

Es ist klar, daß die bisherigen Ergebnisse der Rekodifizierungsarbeiten bis jetzt nur fragmatisch sein können. Die betreffen nicht die gesamte Problematik und das auch im Strafverfahren nicht. Es ist festzustellen, daß bei diesen Bemühungen eine in höheren Maß durcharbeitete Konzeption behilflich wäre, ebenso wie weniger Abgehetzttheit. Es ist auch klar, daß man die theoretisch vorgeschlagenen Ausgangspunkte der strafrechtlichen Reform und der Entwurf einer gewissen „Technologie“ der Reformarbeiten in der Praxis nur sehr schwer durchzusetzen.

* * *

S U M M A R Y

Reforma trestního práva v České republice

Text přednášky podává základní informace o stavu reformních prací v odvětvích trestního práva hmotného a trestního práva procesního v České republice, jak je dokumentují závěry příslušné rekodifikační komise z března a června 1994.

Prvá část sdělení charakterizuje stav novelizace a rekodifikace trestněprávních odvětví ČR v minulém roce.

S účinností od 1.1.1994 mění trestní právo hmotné jeho přímá novela č. 290/93 Sb. (novela trestního zákona), jakož i novela zákona o výkonu trestu odnětí svobody č. 294/93 Sb. Trestní právo procesní bylo změněno poměrně rozsáhle novelou č. 292/93 Sb. (novela trestního řádu a dalších zákonů navazujících), prameny tohoto odvětví právního řádu ČR též rozšířil samostatný zákon o výkonu vazby č. 293/93 Sb..

Pro rekodifikační změny se stává charakteristickou nezbytná míra paralelního jejich průběhu jak v trestním právu procesním, tak i hmotném. Težiště ovšem spočívá v trestním procesu s tím, že základním principem budoucí právní úpravy by měl být princip kontradiktorní, doplněný prvky inkvizičního řízení.

Část druhá a třetí přednášky sumarizuje závěry, k nimž dospěla rekodifikační komise na svých jednáních v březnu a červnu 1994, pro obě trestněprávní odvětví.

Vzhledem k faktu, že publikovaná přednáška odezněla v červenci minulého roku, nemohla přirozeně zahrnout další postup novelizace a rekodifikace, jež byly předmětem jednání příslušné komise na počátku měsíce listopadu 1994. Ta se mimo jiné podílela i na připomínkách trestněprávních novel, které schválila vláda ve formě návrhu v březnu 1995.

Ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy ČR

Jan FILIP

Výrazným znakem našeho specializovaného ústavního soudnictví je možnost kontroly ústavnosti nejen právních předpisů, nýbrž i individuálních právních aktů, popř. jiných forem činnosti orgánů veřejné moci. Mezi nejvýznamnější formy rozhodování Ústavního soudu v tomto směru patří rozhodování o ústavních stížnostech.

Náš ústavodárce ovšem v této oblasti postupoval poněkud problematickým způsobem. Za ústavní stížnost označil nejen „stížnost proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených práv a svobod“, nýbrž i „stížnost orgánů územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu“.

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 331/1993 Sb. (dále jen „ZUS“) poté pravou povahu ústavní stížnosti ještě více zamlžil tím, že ji spojil s rozhodováním o tom, zda „rozhodnutí o rozpuštění politické strany nebo jiné rozhodnutí týkající se činnosti politické strany je ve shodě s ústavními nebo jinými zákony“. Vše to v ustanoveních § 72 až 84 zahrnul pod řízení o ústavních stížnostech.

V řízení o ústavní stížnosti podle druhého oddílu druhé hlavy části druhé ZUS tak jsou ve skutečnosti spojeny tři různé kompetence Ústavního soudu. Je to rozhodování o ústavních stížnostech podle čl. 87 odst. 1 písm. d), rozhodování o stížnostech orgánů samosprávy podle čl. 87 odst. 1 písm. c) a rozhodování o stížnostech politických stran a hnutí podle čl. 87 odst. 1 písm. j) Ústavy ČR. Společná procesní ustanovení však nemohou nic změnit na tom, že ve skutečnosti se jedná o hmotně-právně různé záležitosti, kde jsou odlišné:

- aktivně a pasivně legitimované subjekty,
- důvody, pro které se mohou na Ústavní soud obracet,
- hlediska, podle kterých Ústavní soud bude věc posuzovat,
- důsledky nálezu Ústavního soudu.

Tento příspěvek je věnován dosud zcela opomíjené problematice čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy ČR. Ústava takové podání orgánů územní samosprávy označuje jako ústavní stížnost, avšak osobně to považuji za prohřešek proti pravidlům legislativní techniky, podle kterých se má totéž označení „ústavní stížnost“ používat jen pro tentýž pojem. Skutečnou ústavní stížností je ovšem stížnost podle čl. 87 odst. 1

písm. d) Ústavy ČR, tzn. podání, které se dovolává ochrany před zásahem do ústavně zaručených základních práv a svobod.

To může podat pochopitelně pouze jejich nositel, kterým může být jen fyzická osoba, popř. právnická osoba, pokud to povaha základního práva a svobody připouští¹. Základní práva a svobody jsou veřejnými subjektivními právy. Na jedné straně se nachází jejich nositelé a na druhé adresáti, kterými jsou ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR orgány veřejné moci.

V případě stížnosti podle písm. c) uvedeného ustanovení však jde o něco podstatně jiného. Zde nejde ve skutečnosti o ochranu základního práva nebo svobody, nýbrž o ochranu práva na samosprávu, jak je zakotveno v čl. 8 a v hlavě sedmé Ústavy ČR. To se v řadě věcí od základních práv podstatně liší. Společné je zde jen to, že se jedná o subjekt odlišný od státu (veřejnoprávní korporaci), který musí být před neoprávněnými zásahy státu chráněn.

Obsah ústavního práva na územní samosprávu vymezuje Ústava ČR tím způsobem, že ve své sedmé hlavě zakotvuje jeho jednotlivé složky, mezi které náleží:

- a) existence samosprávy jako formy veřejné moci a její základní kompetence (čl. 101 odst. 1 a 2, čl. 104),
- b) zakotvení nositele samosprávy (územní společenství občanů) a jeho právní povahy (korporace) (čl. 100 odst. 1, čl. 101 odst. 3),
- c) personální základ samosprávy (čl. 100 odst. 1),
- d) územní základ samosprávy (čl. 99 a čl. 100),
- e) zastupitelská forma výkonu práva na samosprávu (čl. 101 odst. 1 a 2, čl. 102, čl. 104),
- f) ochrana práva na samosprávu před zásahy státní moci (čl. 101 odst. 4).

Pro náš případ je rozhodující posouzení povahy samosprávy jako formy veřejné moci. Jestliže tak skutečná ústavní stížnost směřuje i proti zásahům územní samosprávy do základních práv a svobod, nemůže současně sloužit k ochraně územní samosprávy, které je přece sama formou výkonu veřejné moci.

Čl. 101 odst. 1 a 2 Ústavy ČR zakotvuje tento znak samosprávy tím způsobem, že hovoří o samostatné správě určitého územního celku, který je veřejnoprávní korporací. Z práva na samosprávu vyplývá právo samostatně spravovat záležitosti územního společenství občanů a vykonávat na daném území veřejnou moc. Pojem „samostatné správy“ Ústava výslovně spojuje se správou vlastního majetku a hospodařením podle vlastního rozpočtu. Hospodaření podle vlastního rozpočtu a vlastnictví obecního majetku podle čl. 101 odst. 3 vyjadřuje jeden ze základních obecných znaků samosprávy, tj. samostatnost a odpovědnost za rozvoj daného územního celku a situaci jeho obyvatelstva.

¹Srov. blíže Filip, J.: Ústavní právo. I. díl, Brno 1993, s. 104. Zdůvodnění Ústavního soudu v nálezu Pl. ÚS 15/93, které se opírá o prohlášení ČSFR při přistoupení k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (Sbírka nálezů, sv. 1, s. 31–32) se nejvíce ovšem příliš přesvědčivě.

Nejvýraznější znak samosprávy jako formy veřejné moci je oprávnění zastupitelstva vydávat v mezích své působnosti obecně závazné vyhlášky (čl. 104 odst. 3). Dále je to existence území, na které se tato veřejná moc vztahuje a v neposlední řadě i obyvatelstvo, které jí podléhá. Z charakteru územní veřejnoprávní a samosprávné korporace vyplývá, že tato moc se vztahuje na každou fyzickou a právnickou osobu na tomto území, nikoli jen na občany obce. Veřejná moc územní korporace v podobě obce, kraje či země se tedy vztahuje na každého, přesto se však podstatně odlišuje od moci státní, neboť jí chybí znak výlučnosti a suverenity. Její existence je ústavně dána vůlí státní moci, která též stanoví její organizaci. Proto však musí být územní samospráva jako forma „veřejné moci“ chráněna před neoprávněnými zásahy „státní moci“.

Sama Ústava svěřuje orgánu územní samosprávy (čl. 87 odst. 1 písm. c/) podávání ústavní (přesněji tzv. komunální) stížnosti proti nezákonnému zásahu státu do práva na samosprávu zaručeného podle čl. 8 Ústavy. Zastupitelstvo zde ovšem vystupuje jen jako orgán územní samosprávy, nikoli jako nositel tohoto práva. Podle čl. 8 Ústavy je zaručena samospráva územních samosprávných celků. Ústava však na tomto místě neříká, kdo je jejím nositelem. To stanoví až v čl. 100 odst. 1, kde jako její nositele uvádí „územní společenství občanů“.²

Conditio sine qua non územní samosprávy je právní subjektivita příslušných územně samosprávných jednotek. Tuto podmínku Ústava ČR naplňuje v čl. 101 odst. 3, když územní samosprávné celky charakterizuje jako „veřejnoprávní korporace, které mohou mít vlastní majetek a hospodaří podle vlastního rozpočtu“. Proto je aktivní legitimace dána obci jako právním subjektu, ktežto zastupitelstvo je třeba chápat jen jako orgán, jehož prostřednictvím může jednat. V tomto směru je třeba chápat nepřesně formulované ustanovení čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy ČR.

Pojem korporace zde vyjadřuje existenci právního subjektu, který je odlišný od osob jej tvořících, tj. od občanů obce. K právním úkonům nepotřebuje zákonné zmocnění pro každý jednotlivý případ.

Navíc je územní samosprávný celek veřejnoprávní korporací. Tím Ústava zdůrazňuje povahu samostatného spravování územně samosprávné jednotky, která je druhem veřejné moci vůči osobám jí podléhajícím. Členství v této korporaci přitom nezávisí na vůli členů. Ústava to zakotvuje blíže zejména v souvislosti s vydáváním obecně závazných právních předpisů zastupitelstev v oblasti samostatné působnosti (čl. 104 odst. 3) a orgánů obce (čl. 79 odst. 3) v přenesené působnosti. Veřejnoprávnost se projevuje i ve formě právní existence obcí a vyšších územních samosprávných celků, která je dána přímo z Ústavy (čl. 99) a ze zákona (§ 1 zákona o obcích), popř. z budoucího ústavního zákona v případě vyšších územních samosprávných celků. Další znaky plynou ze zákona o obcích.

To vše nutně vede k závěru, že ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. c) a písm. d) jsou právně odlišnými institutami plnicími odlišné funkce a chránící povahou

²Čl. 86 odst. 2 Ústavy ČSFR v této souvislosti hovořil o „samosprávném společenství občanů“. Platné ústavní znění je přesnější.

odlišné subjekty. Shrňme si nyní zvláštnosti stížnosti na ochranu ústavně zaručené samosprávy. Pro jednoznačné odlišení ji nadále označuji jako komunální³ stížnost.

a) aktivně legitimovaný subjekt

Základním rozdílem oproti ústavní stížnosti je, jak již bylo výše uvedeno, subjekt aktivně legitimovaný k jejímu podání. V případě ústavní stížnosti je to nositel základního práva nebo svobody, který tvrdí, že jeho právo nebo svoboda byly dotčeny zásahem orgánu veřejné moci⁴. Oproti tomu u komunální stížnosti je to právě veřejnoprávní korporace vystupující jako veřejná moc na svém území, které je stížnost poskytnuta jako prostředek ochrany před zásahy státu. O podání stížnosti platí obecná pravidla usnášeníse zastupitelstva. Stížnost ovšem může podat pouze nositel práva na samosprávu podle čl. 99 Ústavy, tj. obec nebo vyšší územní samosprávný celek, nikoli městská část.

b) pasivní legitimace

Ústavní stížnost směřuje proti zásahu orgánu veřejné správy. Tento pojem není Ústavou ČR, Listinou ani ZUS přesně vymezen a je ponechán výkladu v judikatuře Ústavního soudu.⁵ Naproti tomu komunální stížnost směřuje proti zásahu státu, tzn. jeho orgánu nebo někoho jiného, kterému stát svěřil výkon své působnosti. Může jím být v budoucnosti např. i zásah orgánu vyššího územního samosprávného celku, bude-li vykonávat tzv. přenesenou působnost.

c) předmět ochrany

Předmětem ochrany je především právo na samosprávu, kterou územním samosprávným celkům zaručuje čl. 8 Ústavy ČR. Z toho plyne, že může jít jen o výkon samostatné působnosti, nikoli o výkon působnosti přenesené. Při výkonu přenesené působnosti nemohou být územní samosprávné celky chráněny, naopak mohou být proti jejich zásahům směřovány ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR.

Ústavní soud dosud neměl možnost toto ustanovení interpretovat. Sice je zde celá řada náleží ve věcech kontroly obecně závazných vyhlášek obcí podle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy ČR, ovšem zde se pravidelně jedná jen o výklad příslušných ustanovení zákona o obcích a posouzení, kdy může obec obecně závaznou vyhláškou vydat.⁶ V případě, kdy se sama obec bude dovolávat své ochrany půjde o něco jiného,

³V Německu se označuje jako komunální ústavní stížnost. Za celou dobu fungování spolkového ústavního soudu však byla obec úspěšná pouze ve dvou případech. Blíže T. Maunz a kol. Bundesverfassungsgerichtsgesetz. Kommentar. München 1993, § 91.

⁴Tam kde obec vystupuje jako právnická osoba soukromého práva (např. jako vlastník či jiný účastník majetkoprávních vztahů), může rovněž podat ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR.

⁵Viz důvodovou zprávu k vládnímu návrhu ZUS. Poslanecká sněmovna. I. vol. období. Tisk č. 276.

⁶Zde jen na okraj upozorňuji na – podle mého názoru – mezeru v ústavní úpravě, neboť podle § 16 odst. 2 zákona o obcích musí být obecně závazné vyhlášky v samostatné působnosti v souladu se zákony obecně závaznými předpisy vydanými ústředními orgány státní správy k jejich provedení.

konkrétně o vymezení, co vše kryje čl. 8 a pojem samosprávy v něm uvedený.⁷

Je zajímavé, že dosud obce tohoto práva před Ústavním soudem nevyužily. Příležitost k tomu jistě měly v případech, kdy jejich obecně závazná vyhláška byla pozastavena, protože nereagovaly na výzvu, aby byla odstraněna její nezákonná ustanovení. Obce se však tomu dosud nikdy nebránily. Domnívám se, že není pochyb o tom, že i ono pozastavení vyhlášky může být oním „nezákonným zásahem státu“. Přitom je nabitelné, že od pozastavení vyhlášky již běží lhůta 60 dnů stanovená v ustanovení § 72 odst. 2 ZUS. Ústavní soud totiž může rozhodnout⁸, že přednosta okresního úřadu předložil k Ústavnímu soudu k přezkoumání vyhlášku, která vůbec nemohla být obcí vydána. Důvodem k takovému závěru je to, že ji nelze subsumovat ani pod samostatnou, ani pod přenesenou působnost obce. To znamená, že přednosta okresního úřadu není v takovém případě aktivně legitimovaným navrhovatelem podle § 64 odst. 3 ZUS. Po uplynutí oné lhůty se již ale obec komunální stížnosti bránit nemůže.

Ústavní soud proto musí svým soudcem-zpravodajem takový návrh odmítnout jako podaný někým zjevně neoprávněným podle § 43 odst. 1 písm. d) ZUS. Podle právního názoru Ústavního soudu je třeba za zjevně neoprávněnou osobu k podání návrhu považovat navrhovatele „*toliko v těch případech, kdy při posouzení aktivní legitimace nenzniká žádná pochybnost*“.⁹ To podle názoru Ústavního soudu není případ posuzování toho, co patří do samostatné působnosti obce.

Přesto i v této oblasti byl již několikrát návrh přednosty či přednostky okresního úřadu odmítnut. Tak v jednom usnesení Ústavní soud konstatoval, že došel k závěru, že „*obecně závazná vyhláška města byla vydána v oblasti*“:

- a) *výslovně vyhrazené právní úpravě, ke které může dojít výlučně cestou zákona schváleného v zákonodárném procesu v Parlamentu České republiky, nebo*
- b) *v případě ochrany veřejného pořádku v oblasti svobody projevu dokonce pouze cestou změny ústavního zákona.*

Proto je nade vše pochybnost (Pl. ÚS 38/93) zjevné, že nemůže jít o vyhlášku v samostatné působnosti obce, a tudíž přednostka Okresního úřadu S. je podle ustanovení § 43 odst. 1 písm. d) ve spojení s ustanovením § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb. osobou zjevně neoprávněnou k podání takového návrhu.¹⁰

V takovém případě se obce svou nečinností vystavují riziku, že v případě odmítnutí návrhu přednosty okresního úřadu již nebudou mít možnost bránit se proti tomu, že jejich obecně závazná vyhláška zůstane pozastavena a věc nerozhodnuta,

Čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy ČR však neumožňuje Ústavnímu soudu rušit ty obecně závazné vyhlášky, které jsou v rozporu např. s právními předpisy ministerstev. V takovém případě by byl Ústavní soud nucen návrh na přezkoumání odmítnout podle § 43 odst. 1 písm. e) ZUS z důvodu své nepříslušnosti! Sice samostatná působnost může být stanovena jen zákonem, přesto taková situace nastat může.

⁷Podle mého názoru tento pojem zahrnuje věci, které jsou uvedl výše na s. 299.

⁸Podle mých informací se tak stalo již nejméně třikrát.

⁹Např. Pl. ÚS 5/93 nebo Pl. ÚS 38/93 ve Sbírce nálezů, sv. 1, s. 40, 104.

neboť uplynula lhůta 60 dnů. Nárok na zásah příslušného ministerstva ve smyslu ustanovení § 13 odst. 2 zákona ČNR č. 425/1990 Sb., o okresních úřadech, ve znění pozdějších předpisů, obec nemá. Ústavní soud má nejprve posoudit návrh přednosty okresního úřadu z důvodu jeho aktivní legitimace k jeho podání. V případě, že tato aktivní legitimace není dána, nerozhoduje Ústavní soud ve věci samé a nemůže ani zrušit předmětnou vyhlášku, ani nemůže zrušit rozhodnutí přednosty okresního úřadu. Takové obecně závazné vyhlášky proto zůstanou pozastaveny.¹⁰

d) kriteria hodnocení

Zatímco v případě ústavní stížnosti jsou kritériem hodnocení ústavně zakotvené základní práva a svobody, v případě komunální stížnosti jde o „nezákonný zásah státu“. Toto ustanovení přímo navazuje na čl. 101 odst. 4 Ústavy ČR, podle kterého stát může zasahovat do činnosti územních samosprávních celků, jen:

- a) vyžaduje-li to ochrana zákona,
- b) způsobem, který stanoví zákon.

Pokud je mi známo, dosud Ústavní soud takovou situaci neřešil. Nezákonný zásah státu je však nepochybně širší pojem než neústavní zásah.

e) právní následky nálezu, kterým se stížnosti vyhovuje

Jde-li o ústavní stížnost fyzické nebo právnické osoby podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR, Ústavní soud vysloví, které ústavně zaručené právo nebo svoboda, a jaké ustanovení ústavního zákona nebo mezinárodní smlouvy podle čl. 10 Ústavy ČR byly porušeny a jakým zásahem orgánu veřejné moci k tomuto porušení došlo. V takovém případě Ústavní soud zruší napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci, nebo jestliže porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody spočívalo v jiném zásahu, než je rozhodnutí, zakáže tomuto orgánu, aby v porušování práva a svobody pokračoval, a přikáže mu, aby, pokud je to možné, obnovil stav před porušením.

Naproti tomu jde-li o ústavní stížnost orgánu samosprávy, vysloví Ústavní soud, v čem spočívá porušení zákonem zaručeného práva na samosprávu, jaké ústavní zákony nebo zákony byly porušeny a jakým zásahem státu k tomuto porušení došlo. V tom případě Ústavní soud zruší napadené rozhodnutí orgánu veřejné moci, nebo jestliže porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody spočívalo v jiném zásahu orgánu veřejné moci, než je rozhodnutí, zakáže příslušnému státnímu orgánu, aby v porušování práva na samosprávu pokračoval, a přikáže mu, aby, pokud je to možné, obnovil stav před porušením.

Základní rozdíl tak spočívá v tom, že v případě komunální stížnosti postačí jen porušení zákona, nikoli až ústavního předpisu nebo předpisu, který je stažen na jeho roveň. Je proto rozdíl mezi „ústavně zaručenými základními právy a svobodami“ a „zákonem zaručeným právem na samosprávu“, jak je zmiňuje § 82 odst. 2 písm. b) ZUS.

¹⁰ Pokud by obec toto pozastavení nerespektovala, je možné se proti aktu vydanému na základě aplikace takové vyhlášky bránit včetně použití ústavní stížnosti, pokud by jiné zákonné prostředky poskytnuté stěžovateli ochranu nepřinesly. Obecně závazná vyhláška je sice pozastavena, nicméně platí, takže návrh by byl přípustný.

Toto ustanovení ovšem vzbuzuje rozpaky, neboť právo na samosprávu je zaručeno v čl. 8 Ústavy ČR, či-li je ústavně zaručeno. Spíše jde o to, že stačí, když stát postupuje v rozporu s čl. 101 odst. 4, který pro zásahy do ve skutečnosti ústavně zaručeného práva na samosprávu stanoví výhradu zákona. Zákon sám ale neopravňuje každý zásah státu. Nesmí být v rozporu s ústavně zakotvenými znaky samosprávy.

Jestliže tak v případě ústavní stížnosti v pravém smyslu slova jde o ústavně zaručená práva, musí Ústavní soud vycházet z legálního výkladu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR, který je proveden v podobě ustanovení § 148 odst. 2 ZUS. Podle něj při zjišťování, zda byla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody stěžovatele, vychází Ústavní soud z „Listiny základních práv a svobod a z mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána.“

Pokud však zákon o Ústavním soudu v § 148 odst. 2 uvádí prameny „ústavně zaručených“ základních práv a svobod, nelze tento výčet považovat za konečný. Obvyčejný zákon totiž nemůže zúžit výklad čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR tak, aby se Ústavní soud při rozhodování o ústavních stížnostech neřídil i právy a svobodami, které jsou zakotveny v jiných ústavních předpisech, zejména v Ústavě ČR (např. čl. 4, čl. 12 odst. 2, čl. 19, čl. 90, čl. 96, čl. 102). Naopak toto ustanovení třeba chápat tak, že řeší jen možné spory, které by mohly vzniknout kolem právních předpisů (včetně uvedených mezinárodních smluv), které nejsou výslovně jako „ústavní“ označeny.¹¹

Dosud je proto předčasné hodnotit právní úpravu institutu komunální stížnosti v ČR. Nicméně její nevyužívání ve srovnání s četností pravých ústavních stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy ČR je překvapivé. Rozhodně to nelze odůvodnit tvrzením, že k zásahům do práva na samosprávu nedochází. Spíše to lze vysvětlovat neznalostí právní úpravy, která ze stejných příčin stejně tak vede obce k vydávání obecně závazných vyhlášek, které nemají žádný právní podklad.

* * *

¹¹ To je právě Listina a to jsou též sdělení, kterými se vyhláší znění mezinárodních smluv, neboť právní závaznost těchto aktů plyne z jiných ústavních ustanovení, konkrétně z čl. 3 a čl. 112 odst. 1 Ústavy ČR v případě Listiny a čl. 10 Ústavy ČR v případě mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách. Pokud se ale jedná o základní práva a svobody zakotvené v právním předpise, který splňuje požadavky čl. 9 odst. 1 a 2, čl. 39 odst. 4 a čl. 52 Ústavy ČR, není takového interpretace třeba, neboť „clara non sunt interpretanda“.

SUMMARY

Constitutional Complaint According to Section 87 par. 1 letter c) of the Constitution of the Czech Republic

The article deals with the question concerning the so-far unused possibility provided to the bodies of the territorial self-government according to which the mentioned bodies are entitled to lodge constitutional complaints in respect of protection of their rights of self-government. It implies that the constitutional complaint of the bodies of the territorial self-government against an illegal intervention of the state is in question. The author points at the defects in the constitutional provisions as well as other legal regulation of this kind of complaints and considers the differences ensuing from a comparison of this kind of complaint with the constitutional complaint against an intervention into the sphere of fundamental rights and freedoms. Furthermore, the author also deals with the disparities in subjects, an object and criteria of considering the authorization to lodge a complaint and the consequences of the ruling delivered by the Constitutional Court. As for the lastly mentioned paragraph, not the protection of a fundamental right or a freedom but the protection of the right of self-government as anchored in Section 8 Catch VII. of the Constitution of the Czech Republic is in question which, however, differs in many issues. The only common thing is that in both cases the protection against illegal intervention of the state is concerned. Nevertheless, the execution of the public power is protected and the fundamental rights and freedoms of an individual are not granted any protection here. At the same time, the article looks into the signs of the self-government anchored in the concept of the Constitution of the Czech Republic which are protected by the said complaint and refers to the experience ensuing from rulings delivered by the Constitutional Court in cases concerning self-governing units.

K některým otázkám společného obchodního podílu na společnosti s ručením omezeným

Jarmila POKORNÁ

1.

Pojem společného obchodního podílu

Podle ust. § 114 odst. 3 Z. č. 513/1991 Sb. obchodního zákoníku (dále jen ObZ) může jeden obchodní podíl náležet více osobám. Svá práva z takového obchodního podílu mohou tyto osoby vykonávat jen společným zástupcem a k splacení vkladu jsou zavázány společně a nerozdílně. Na základě citovaného ustanovení bychom mohli společný obchodní podíl charakterizovat jako podíl, který jako celek náleží více osobám, přičemž každá z nich nemůže sama o sobě ani vykonávat společnická práva a povinnosti ani s podílem nijak disponovat.¹ Pro účel realizace společnických práv si musí držitelé společného obchodního podílu ustanovit společného zástupce.

Společný obchodní podíl může vzniknout zejména tehdy, když se více dědiců zemřelého společníka přihlásí o účast ve společnosti, přičemž však není možno obchodní podíl zůstavitele rozdělit. Myslitelný je však i vznik společného obchodního podílu při založení společnosti, pokud se ke splacení vkladu zaváže více osob. Domníváme se též, že není vyloučen převod obchodního podílu na dva a více nabyvatelů, aniž by došlo k rozdělení převáděného obchodního podílu. V této situaci opět vzniká společný obchodní podíl, jehož majiteli jsou všichni nabyvatelé takového obchodního podílu.

Z právní povahy společného obchodního podílu můžeme potom odvodit, pokud by šlo o základní otázky spojené s existencí a dispozicemi s obchodním podílem jako takovým, následující závěry:

1. jestliže všichni majitelé společného obchodního podílu představují jednoho společníka, nelze vyhovět požadavkům ust. § 28 odst. 2 písm. c ObZ na zápis speciálních skutečností u společnosti s ručením omezeným do obchodního

¹Viz definice uvedená v díle J. Reich-Rohrwiga: Das österreichische GmbH Recht, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien 1983, str. 639

- rejstříku podle našeho mínění jinak, než že budou zapsána jména a bydliště, popř. obchodní jména nebo názvy a sídla, všech jeho majitelů s tím, že představují jednoho společníka,
2. pro výkon práv majitelů společného obchodního podílu, zejména pak pro hlasování na valné hromadě, má stěžejní význam zformování společné vůle, kterou bude na jednání valné hromady reprezentovat jejich společný zástupce. Bude disponovat vždy tolika hlasy, kolik jich připadá na vklad, který tvoří majetkový základ společného obchodního podílu, v postavení jednoho společníka. Není proto myslitelné, aby hlasoval částí hlasů pro usnesení valné hromady a částí proti s tím, že takto projevuje vůli jednotlivých majitelů společného obchodního podílu.
 3. Obdobně jako v předchozím bodu musí i dispozice se společným obchodním podílem (jeho převod) vycházet ze společné vůle všech majitelů, kteří budou v tomto případě převodci. Tuto situaci je nutno odlišit od případného převodu částí společného obchodního podílu, lépe řečeno podílu na něm, který náleží jednotlivému majiteli. Možnost tohoto převodu a postup při něm se bude řídit režimem, kterému podléhá vnitřní vztah mezi majiteli společného obchodního podílu.
 4. V případě zvýšení společného obchodního podílu na základě dalšího vkladu jeho majitelů do společnosti je podle našeho mínění možné, pokud by tomu ovšem nebránily obecné podmínky platné pro rozdělení obchodního podílu, aby byl společný obchodní podíl rozdělen a jeho jednotlivé části převedeny na dosavadní společné majitele. Společný obchodní podíl by tak zanikl a vznikly by „individuální“ obchodní podíly jeho dřívějších spolumajitelů.

2.

Právní postavení majitelů společného obchodního podílu

Znakem společného obchodního podílu je tedy především pluralita jeho majitelů. Z této plurality vyplývají potom důležité právní následky ať již ve vztahu ke společnosti nebo ve vztahu mezi držiteli obchodního podílu samotnými.

Jak již bylo zdůrazněno výše, představují v právním postavení vůči společnosti všichni jediného společníka, kterému náleží společnická práva a povinnosti jako celek. Jednotlivé osoby nelze proto označovat za společníky, neboť žádné z nich jako takové nenáleží obchodní podíl a žádná z nich sama o sobě (pokud nejde o společného zástupce těchto osob) nemá k výkonu společnických práv a povinností právní důvod. Vůči společnosti mohou vystupovat jen pomocí společného zástupce, kterým vykonávají svoje nemajetková společnická práva (hlasování na valné hromadě, požadování informací, nahlížení do dokladů společnosti) a který je rovněž oprávněn uplatňovat majetková práva a obdržet příslušná plnění (právo na podíl na zisku). Ke splnění základní povinnosti společníka, splacení vkladu, jsou však podle výslovné úpravy v ust. § 114 odst. 3 in fine ObZ zavázány společně a nerozdílně. Znamená to,

že věřitel – společnost může požadovat plnění na kterémkoli z majitelů společného obchodního podílu a je povinen přijmout plnění nabídnuté jiným majitelem (§ 293 ObZ). Tento závěr musíme přijmout, i pokud by šlo o výzvu ke splnění povinnosti splatit vklad učiněnou v rámci kadučního řízení podle ust. § 113 odst. 3 ObZ. Je však otázka, zda z doslovného znění § 114 odst. 3 druhá věta ObZ má být vyvozováno, že pouze výkon práv si vyžaduje společného zástupce, kdežto k výkonu ostatních povinností kromě závazku splatit vklad, může společnost vyzvat kteréhokoli z majitelů společného obchodního podílu, aniž by se obracela na společného zástupce, nebo aniž by výzvu směřovala současně i k ostatním spolumajitelům.

Dřívější právní úprava (zákon o společnosti s ručením omezeným z 6. března 1906 č. 58 ř. z.) připouštěla tento postup, pokud nebyl společný zmocněnec zřízen nebo společností oznámen², nepředepisovala ovšem, že majitelé společného obchodního podílu mohou svá práva vykonávat jen společným zástupcem, nýbrž stanovila, že svá práva mohou vykonávat pouze společně³. Nechávala tedy majitelům společného obchodního podílu na vůli, zda společného zástupce ustanoví nebo ne.

Pokud však obchodní zákoník zněním § 114 odst. 3 druhá věta vlastně prikazuje držitelům společného obchodního podílu společného zástupce ustanovit, neboť bez něho by nebyl výkon práv z obchodního podílu možný, přikláníme se spíše k rozšiřujícímu výkladu postavení společného zástupce a zastáváme názor, že veškeré úkony ve vztahu společnost – držitelé společného obchodního podílu kromě povinnosti splatit vklad by měly být činěny prostřednictvím tohoto zástupce. Pro toto řešení hovoří i praktické důvody – zabránilo by se sporům o to, zda a jak byly příslušné právní úkony učiněny a zda se o nich majitelé společného obchodního podílu dověděli či nikoliv. Jsme si však vědomi skutečnosti, že z doslovného znění zákona toto řešení ve vztahu k výkonu společnických povinností majitelů společného obchodního podílu nelze vyvodit. Problém by však bylo podle našeho mínění možno překlenout ve smluvní úpravě vztahu mezi majiteli společného obchodního podílu a společným zástupcem a v plné moci udělené tomuto zástupci, která by obsahovala generální zmocnění jednat jménem majitelů společného obchodního podílu, i pokud jde o realizaci jejich společnických povinností.

Dostáváme se tak k další otázce, která je spjata s právní úpravou společného obchodního podílu, a to k problému právního postavení společného zástupce majitelů společného obchodního podílu. Obchodní zákoník stanoví pouze, že tu taková osoba musí být, aby byl vůbec možný výkon jejich společnických práv (ust. § 114 odst. 3 druhá věta). Komentář k tomuto ustanovení dále uvádí, že společným zástupcem může být buď některý z majitelů nebo osoba třetí.⁴ V ust. § 114 odst. 3 však

²Viz komentář k zákonu o společnostech s ručením omezeným Patsch, H. – Nesý, P. C. – Kozáková, A.: Společnost s ručením omezeným podle zákona ze dne 6. března 1906 č. 58 ř. z., Právníké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, Praha, 1934, str. 271.

³Jde o ust. § 80 odst. 1 zákona ze dne 6. března 1906 č. 58 ř. z. o společnosti s ručením omezeným.

⁴Chalupa, R. – Štenglová, I. – Tomsa, M.: Obchodní zákoník, komentář, C. H. Beck/SEVT,

již není řešeno zastoupení jako takové ani vztah mezi společným zástupcem a zastoupenými – majiteli společného obchodního podílu.

Pro zastoupení se podle pravidla obsaženého v ust. § 1 odst. 2 ObZ podle našeho názoru uplatní úprava zastoupení na základě plné moci v ust. § 31 a násl. Z. č. 40/1964 Sb. občanského zákoníku ve znění pozdějších novelizací (dále jen OZ). Zástupcem by proto mohla být fyzická nebo právnická osoba, které byla zmocnitelem udělena plná moc obsahující rozsah jejího jednateleckého oprávnění. Rozsah oprávnění jednat za zastoupeného vyplývá jednak z ust. § 114 odst. 3 ObZ (výkon společnických práv majitelů společného obchodního podílu), jednak by mohl zahrnovat i jednání výslovně ust. § 114 odst. 3 ObZ neupravená, např. úkony, které se týkají společnických povinností majitelů společného obchodního podílu s výjimkou povinnosti splatit vklad. S ohledem na to, že ust. § 114 odst. 3 ObZ hovoří o společném zástupci, neuplatní se patrně ust. § 31 odst. 3 OZ o udělení plné moci několika zmocněncům společně. Protože v našem případě zpravidla též nepůjde jen o jednotlivý určitý právní úkon, bude nutno plnou moc udělit písemně.⁵

Z povahy právních úkonů činěných společným zástupcem potom vyplývá, že společný zástupce jedná za majitele společného obchodního podílu s tím, že práva a popř. povinnosti vznikají přímo jim. Lze očekávat, že se též bude v praxi uplatňovat ust. § 32 odst. 2 druhá věta OZ v podobě různých variant chování dohodnutých předem mezi majiteli společného obchodního podílu a jejich společným zástupcem. Budou výsledkem skutečnosti, že se u společného obchodního podílu tvoří vůle společníka v procesu hledání konsensu všech majitelů tohoto podílu a reprezentuje ji potom jejich společný zástupce. Je tudíž přirozené, že bude předem připraven jeho postup pro různé modalitky vývoje projednávané záležitosti. Překročení rozsahu jednatelecké pravomoci (pokud to bude u společného zástupce majitelů společného obchodního podílu vůbec praktická otázka) i zánik plné moci se budou řídit ust. § 33 a § 33b OZ, která mají s výjimkou ust. § 33b odst. 2 první věta OZ kogentní charakter.

Pro posouzení vztahu společného zástupce k majitelům společného obchodního podílu může být rozhodující vzájemný vztah majitelů společného obchodního podílu. Považujeme proto za vhodné věnovat se nejprve této otázce.

Vzájemné vztahy majitelů společného obchodního podílu se podle našeho názoru již netýkají jejich postavení jako společníka společnosti, a budou se tudíž řídit občanským zákoníkem. Protože žádné jeho ustanovení na tuto situaci výslovně nepamatuje, je otázka, jakému režimu tento vztah podřídí.

Praha 1994, str. 157

⁵Zatáváme názor, že by charakteru společného zástupce tak, jak je upraven v § 114 odst. 3 ObZ lépe odpovídalo ustanovení „stálého“ zástupce a udělení generální plné moci. Připouštíme však, že by bylo možno ustanovovat i zástupce ad hoc k výkonu jednotlivých práv. Potom by mohla být udělována i plná moc speciální, která by nemusela mít písemnou formu, i když lze o průkaznosti takového udělení plné moci vůči společnosti pochybovat. O této problematice viz K. Eliáš ve stati Valná hromada společnosti s r. o., Právník č. 12/1994, str. 1036

Principu smluvní autonomie subjektů občanskoprávních vztahů by v první řadě odpovídalo, aby si úpravu svého do značné míry atypického právního vztahu provedli majitelé společného obchodního podílu sami, a to speciální smlouvou, která by obsahovala pravidla vytvořená jen pro konkrétní případ jejich společného vztahu k obchodnímu podílu. Tento postup jim umožňuje institut tzv. nepojmenované smlouvy. Její užití by jim dovolilo na jedné straně respektovat všechny zvláštnosti jejich vzájemného postavení a vytvořit i zcela originální právní konstrukce, na druhé straně by je ovšem vystavilo nebezpečí, že budou v textu zákona obtížně hledat právní oporu v situacích, kdy by určité otázky upravit opomněli. Občanský zákoník nicméně v ust. § 51 s případy zcela atypických smluv počítá a stanoví jim toliko jednu podmínku – nesmí odporovat obsahu nebo účelu občanského zákoníku.

Kromě innominátní smlouvy by však mohla být využita i jiná smluvní řešení. V úvahu by podle našeho mínění mohla přicházet zejména smlouva o sdružení (§ 829 a násl. OZ). Problematické bude při užití tohoto smluvního typu v podobě, jakou má v občanském zákoníku, ustanovení o vztahu účastníků sdružení k poskytnutým věcem (§ 833 OZ), které předpokládá, že věci i peníze poskytnuté sdružení budou ve spoluvlastnictví všech účastníků (k věcem individuálně určeným zůstává zachováno vlastnictví účastníka, který je poskytl) a neobsahuje dispozici pro odchýlné řešení této otázky ve smlouvě. Toto ustanovení vlastně vylučuje vložení těchto věcí do obchodní společnosti, neboť splacením vkladu dochází k přechodu vlastnického práva k těmto věcem na společnost. Jinak se domníváme, že je docela dobře myslitelné, aby osoby, jimž by měl náležet společný obchodní podíl, vytvořily sdružení, jehož účelem by byla účast na společnosti a participace na výnosech, jež tato účast přinese. Podle povahy vkladu do společnosti by potom jednotliví účastníci sdružení poskytli pro jeho potřebu peníze nebo věci v rozsahu určeném smlouvou o sdružení, ovšem v takové celkové výši, která by odpovídala požadované výši vkladu do společnosti. Konsensus všech podílníků na společném obchodním podílu nutný k výkonu společnických práv by se byl dosahován v souladu s ust. § 836 OZ buď jenomyslně nebo většinou hlasů. Charakter sdružení, jak je upraveno v občanském zákoníku, by patrně vylučoval možnost převodu podílu jednotlivého účastníka, problém by však byl řešitelný i v rámci úpravy smlouvy o sdružení vystoupením ze sdružení a majetkovým vypořádáním účastníka, který ze sdružení vystoupil. I když by tato úprava vztahu majitelů společného obchodního podílu rovněž nebyla bez těžkostí, její výhodou je jistá opora v zákonném textu pro případ smlouvou nepředvídaných situací.

Pokud by majitelé společného obchodního podílu nezvolili smluvní řešení svého vzájemného vztahu, je jejich postavení svou povahou patrně nejbližší spoluvlastnický vztah. Pro úpravu vzájemného vztahu majitelů společného obchodního podílu bychom proto mohli užít občanskoprávních ustanovení o spoluvlastnictví (§ 136a násl. OZ), kdy každý z majitelů společného obchodního podílu by měl postavení podílového spoluvlastníka, přičemž by výše jeho podílu vyjadřovala míru, s níž by se v jejich vnitřním vztahu podílel na právech a povinnostech společníka společnosti.

Uvedené řešení má nespornou výhodu spočívající v tom, že občanský zákoník obsahuje pravidla pro úkony týkající se společné věci a pro hospodaření se společnou věcí (§ 139 OZ). Poskytuje rovněž úpravu postupu při převodu podílu jednotlivého spoluvlastníka (jde o převodu v rámci vnitřního vztahu majitelů společného obchodního podílu, na který nelze použít úpravu převodu obchodního podílu). Občanskoprávní úpravu spoluvlastnictví bychom ovšem na uvedené vztahy mohli použít na základě analogie (ust. § 853 OZ), protože předmětem spoluvlastnického práva jako práva věcného mohou být pouze věci, nikoli však obchodní podíl, jehož nehmotná povaha nedovoluje chápat jej jako věc ve smyslu české teorie občanského práva.⁶

Vrátíme-li se tedy k problematice společného zástupce majitelů společného obchodního podílu, můžeme se nyní vyjádřit ke vztahu mezi ním a majiteli. V úvahu přicházejí dvě základní situace – společný zástupce je jedním z majitelů společného obchodního podílu (půjde patrně o nejčastější případ) nebo společný zástupce je třetí osoba odlišná od majitelů společného obchodního podílu.

Pokud se v prvním případě bude vzájemný vztah majitelů společného obchodního podílu řídit smlouvou, měla by tato smlouva obsahovat článek o tom, koho majitelé společným zástupcem ustanovují, jaká práva a povinnosti společný zástupce má a jakým způsobem bude vykonávat společnická práva osob, kterým náleží společný obchodní podíl (např. informační povinnosti zástupce vůči ostatním spolumajitelům obchodního podílu, postup vytváření společné vůle všech majitelů a formulování instrukcí pro jednání společného zástupce na valných hromadách, postup při rozdělování podílu na zisk). Plnou moc společnému zástupci udělují na základě této smlouvy všichni ostatní spolumajitelé.

V případě, že vztah majitelů společného obchodního podílu smluvně upraven nebude a bude se řídit analogickou aplikací občanskoprávní úpravy podílového spoluvlastnictví, bude patrně nutno uzavřít mezi společným zástupcem a ostatními spolumajiteli dohodu o plné moci (její existenci ostatně předpokládá ust. § 23 OZ o vzniku zastoupení), v níž budou řešeny všechny výše zmíněné otázky. Dohodou o plné moci může být kterákoli smlouva, která je právní skutečností působící vznik vztahu mezi zastoupeným a zástupcem (zmocnitelem a zmocněncem). V rámci smluvních typů upravených občanským zákoníkem to bude nejčastěji smlouva příkazní (§ 724 OZ a násl.), pokud se spolumajitelé rozhodnou poskytnout společnému zástupci za zastupování určitou odměnu, mohli by použít i smluvní podtyp příkazní smlouvy, smlouvu o obstarání věci (§ 733 a násl. OZ), jejímž pojmovým znakem je úplatnost. Nic však nebrání tomu, aby se majitelé společného obchodního podílu dohodli se svým zástupcem na užití smlouvy upravené v obchodním zákoníku („volbu“ obchodního zákoníku umožňuje ust. § 262 odst. 1 ObZ). K regulaci jejich

⁶Problém povahy obchodního podílu jako předmětu občanskoprávních vztahů (§ 118 OZ) je často diskutován v odborné literatuře – viz. např. Eliáš, K.: K otázce zastavení obchodního podílu, *Právo a podnikání* č. 2/1994, str. 2, Pýcha, P.: Zástavní právo k obchodnímu podílu, *tamtéž*, str. 4. K občanskoprávnímu pojetí věci v českém právu viz zejména stať K. Eliáše: Věc, pozitivistická studie, *Právník* č. 8/1992, str. 694

vztahu při zastupování by pak byla nejvhodnější smlouva mandátní (§ 566 a násl. ObZ), u níž dovoluje dispozitivní charakter její úpravy přihlídnout ke všem zvláštnostem vztahu majitelů společného obchodního podílu a jejich zástupce pro výkon práv ve společnosti. Plnou moc mohou společnému zástupci vystavit opět majitelé společného obchodního podílu, pokud ovšem nevyužijí ust. § 568 odst. 4 ObZ a neučiní plnou moc součástí mandátní smlouvy.

V druhé situaci, kdy bude společným zástupcem majitelů společného obchodního podílu osoba od nich odlišná, nepřichází v úvahu, aby tato osoba byla účastníkem smlouvy, kterou se budou spravovat vzájemná práva a povinnosti jednotlivých majitelů společného obchodního podílu. Domníváme se, že mezi touto osobou a majiteli společného obchodního podílu bude typicky uzavírána dohoda o plné moci zmiňovaná v předchozím odstavci. Pro jejich vztah bude patrně charakteristická úplatnost, nejčastěji by proto měly být využity smlouva o obstarání věci nebo smlouva mandátní.

* * *

S U M M A R Y

On Some Questions Concerning Common Business Share on Limited Liability Company

The article deals with the problems of the common business share on a limited liability company. In its first part, it is dealt with the term of the common business share as in accordance with § 114 par. 3 of the Commercial Code. In respect of the mentioned provision, it is defined as a share owned by more persons as a whole. Further, no partner can independently effect his/her rights or fulfill his/her duties ensuing from his/her position as a partner of a company or manage the share separately.

In further sections, the article is devoted to some questions concerning the existence of the common business share, especially a legal status of owners of the common business share and their common representative, a regulation of the inner relation among the owners (innominate contract, analogical use of the provisions dealing with the tenancy in common) and a regulation of relations among owners and their common representative (mandate contracts, the power of attorney).

Analysis and Recommendations for Policy and Strategic Management of Masaryk University Brno

Ivan VÁGNER

1. Introduction

The subject of this article is Masaryk University Brno (hereafter MU). Its aim is to analyse the environmental and internal factors to set up recommendations for further development of MU.

MU is a standard university offering university education in law, economics, philosophy, philology, sociology, medicine, sciences, and pedagogics. It is the second oldest and largest university in the Czech Republic, comprising 7 faculties. There were 13 532 students (31.10.1994) and 1128 teachers, 1216 members of staff (31.12.1994) at MU. It is a state university, oriented to production of university education for the region of Moravia. However, students from Bohemia study at MU, too, as well as an increasing number of foreign students, especially from Slovakia. The level of educational and researching activities at MU is relatively good but there are qualitative differences among individual subjects. Two of the internal factors influencing this differentiation are tradition and presence of personalities in teaching and research. As for the structure of „business philosophies“, a combination of production, produce, and bud of sale philosophies is being applied. Marketing philosophy is applied only coincidentally and unconsciously, such as concerning public relations. The character of the present philosophy is in interaction with the actual over-demand for educational services and with management standards, both at MU as a whole and at individual faculties. MU top management consists of the rector, 4 vice-rectors, the bursar, the rector's board, the scientific board, and the university senate.

MU produces a wide range of bachelor, master and PGD education and at the same time many educational activities for the development of the practice and in the field of the whole-life education are performed.

It should be noted that MU as well as other universities is in interaction with two markets. The first is the market where the demand for study encounters the offer of available study capacity at MU. In this market there is a considerable overhang of demand over the offer which is sinking in the course of time. This can be documented by the portion of the number of students accepted for full-time study and the number of applications for this study which was 9.5 % in 1993 and 10.8 % in 1994. The second market is the labour market where the demand for labour force with university education encounters the offer of MU graduates. There is also a disproportion between demand and offer and it is also sinking in the course of time and in some fields of study the named disproportion does not exist anymore and some graduates of MU even begin to have difficulties with application of the gained education in practice.

The portion of MU within the total production of graduates of institutions of higher education in the Czech Republic was 1992 in 1992, which ranks MU on the 5th place after UK Prague (23.4 %), VŠE Prague (17.4 %), ČVUT Praha (12.2 %) and VUT Brno (10.7 %). By its portion of 21.3 % MU occupied among the second place the universities after Charles university Prague with a dominant position in the market (52.9 %). It may be expected that the portion of MU in the total number of graduates of institutions of higher education, resp. university graduates will increase as in 1993 the presented portion of MU students was the 3rd highest from the total number of students of all institutions of higher education, resp. universities (UK Praha - 21.7, ČVUT Praha - 11.5 % MU - 9 %) or 2nd highest (UK Praha - 42.5, MU - 17.9 %).

As to the functions the principal functions both educational and scientific-research are provided by MU in a complex manner, it means also incl. publishing and editing services. Some support functions, e.g. information, accommodation, boarding, transport services and maintenance and repairs of material property are implemented there, too.

2. Analysis of environment

2.1. PELST analysis

This analysis is aimed at the characteristic of the political, economical, legislation, social and technical environment of MU with the objective to show the reality

and the development of its principal features determining the function of MU in an indirect manner.

2.1.1.

Political environment

Two features of the present political environment are important for universities in general and therefore also for MU. Firstly the continuing preference of consumer goods to the resource character of university education. The second important political feature is too much liberalization in the behaviour of universities (e.g. the stress laid on self-administration) which represents an extreme opposite to the pre-revolution extreme state dirigism. I am convinced that the state will subsequently strengthen its position of the indirect monopol customer and use both legislation and financial tools to assert its interest in increasing the effectivity of the function of institutions of higher education.

2.1.2.

Economic environment

Economic environment of universities is characteristic by continuing and at the same time reducing stagnation of the Czech economy and the impacts of the application of the balanced economic policy of the state. With regard to already mentioned character of the university strategy it is therefore not surprising that in general there is not a lack of state financial sources and that they are rather covering only the operation of universities. The development of universities is more or less possible by means of securing other financial means by their own activities, e.g. economic activity, sponsoring etc. In future the deepening of the deficit between the justified need of financial sources and appropriations or state contributions can be hypothetically presumed.

The following changes can be expected in the state financing of institutions of higher education:

- subsequent leaving or reducing the importance of the historical principle at distribution of state finances within the framework of institutions of higher education,
- development of contract bid distribution of finance in connection to the projects accepted by state (innovations),
- deepening of flexibly structured financing esp. for equipment and operation according to the purpose of application,
- transfer of a part of financing to the students in the form of school fee introduction.

2.1.3.

Legislative environment

The function of universities is controlled by the Law concerning institutions of higher education No. 172/90 Sb. This Law was prepared in the revolution period accentuating the aversion to any central regulation and its main task was to initiate new and functioning relationships and institutions.

In to my opinion a similar legislation development as in Austria can be expected where the university Law besides others:

- Divides the network of universities in traditionally humanistic oriented universities, universities with special orientation and other institutions of higher education of non-university character (they differ from universities by the accent on practical orientation of the training and elimination of scientific work;
- Institutions of higher education as legal subjects may transfer a part of their competency to their structural components;
- The bodies of self-government are similar as in our country, but their composition is of „professor“ type, the students are represented only by 25 % in senate;
- It contains a chapter on evaluation of the institutions of higher education where both external and internal evaluation belongs.

2.1.4.

Social (cultural) environment

I would like to draw your attention to the facts which directly affect the operation of institutions of higher education in the Czech Republic. It is primarily a question of social position of education itself. Even if the respect for the university education increases it is still not sufficiently evaluated with regard to wider social needs. On the other side the image of the right to „free“ university study is fixed in the society and only exceptionally the substantiation of taking part directly in individual paying for provided educational services is accepted. The climate of the social environment is changing in interaction with social transformation and in relatively short time the actually achieved education will be preferred to the diploma. Investment in relevant education will be gradually judged as one of the most attractive, namely both from the social and individual point of view.

2.1.5.

Technical environment

The level of technical progress in the Czech Republic is still to a considerable extent under the level of advanced capitalist economies. This together with a lack of financial means results in the fact that esp. in natural scientific equipment and technical fields of university study the technical equipment is not at the necessary level. Similar unsatisfying situation is in the area of technical equipment of libraries, application of reprography and information technologies.

At universities the equipment with needed technology will be gradually improved. However the institutional differences in equipment and the necessity to search for other possibilities of advanced technique and technology available to students cannot be excluded.

2.2.

Analysis of field environment

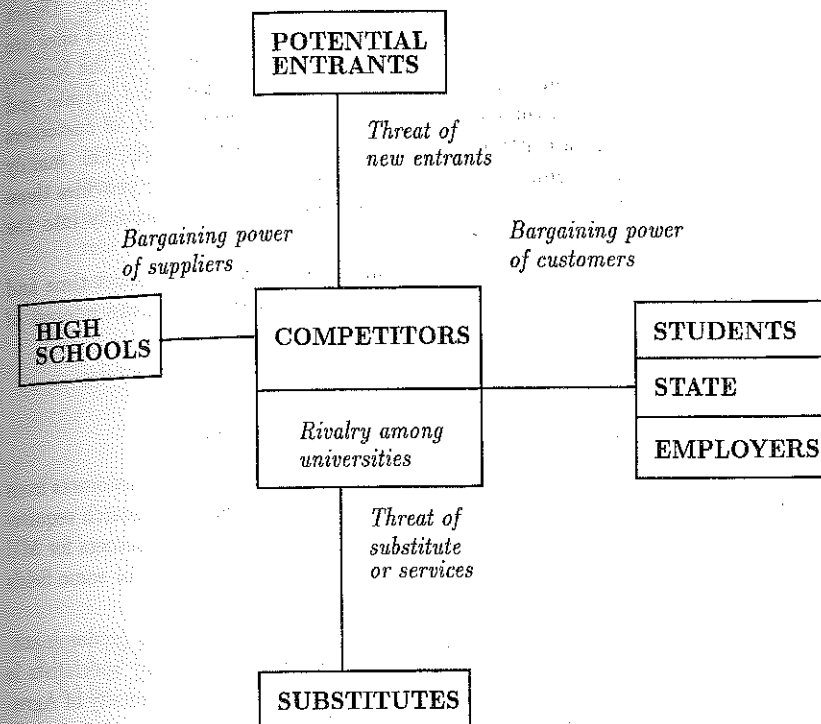
2.2.1.

Analysis of the situation in the university educational system

For this analysis I will apply the Porter's model¹ which enables to assess the existing state and development:

- of existing and potential competition in providing university education,
- stress (influence) of institutions of middle educations and direct and indirect customers for the function of universities,
- danger of substitutes of the provided educational services.

¹Porter, M. E.: Competitive Strategy New York, Free Press, 1980.

The competition within the institutions of higher education is still very small.

The entry of new competitors into the resort is very complicated for considerably demanding character of the rise of university institution itself. The preparation of new university law signals the potential deepening of competition among institutions of higher education already in a near future.

The middle-school institutions as suppliers of initial qualification for university study are in a weak position compared to university study. The development will probably bring a gradual change as the graduates of some middle schools will become required by universities for the above-average level of the acquired education.

As to the danger of the university substitutes, I do not consider this danger severe.

The position of „customers“² of institutions of higher education does not meet the requirement for effective pressure on desired change of behavior of universities.

²The customers of MU are:

- potential applicants for studies at MU,
- full-time students and students of various courses of special intent,

It is good to distinguish here between direct and indirect customers. Direct customers are those who get immediate educational services while indirect ones are those who take advantage of these services through the mediation of the former, which is, obviously, students. Indirect customers are the state and private and public economic subjects in the country and abroad. A special group of customers is formed by those who are potentially interested in studies at MU, i.e. mainly students finishing their grammar and other secondary schools. MU provides them rather with information services in order to interpolate them efficiently into the group of direct customers.

My opinion is that the pressure of customers will increase in a short time and universities will be forced to meet the needs of their customers in the interest of their existence.

2.2.2.

Analysis of the field environment of MU

The decisive direct and indirect customers are and will be mostly customers from the Moravian Region and therefore their education and scientific-research requirements should be taken into consideration. Relatively interesting customers for MU are and especially will Slovak students and Slovak employers. Esp. for some fields of studies the foreign self-paying students are and will be attractive.

MU feels already now a certain competition in professional fields predominantly within the Brno university centre, e.g. the education of economy specialists is provided also at VUT (Technical University of Brno) and VŠZ (University of Agriculture) now. In the course of time this competition will increase and there will arise also competition of universities outside Brno – esp. in the North Moravia (UP Olomouc; Ostrava Universities etc.) I am convinced that there is also a danger of foreign competition, esp. in the Vienna University.

2.2.3.

Determination of MU position

The competition position of MU is still good. However it is a question to what extent it is deserved and strong. I personally believe that it is given predominantly by historical background and effect of environment as they have been described above. MU itself takes care for this position esp. by the quantity of provided education and stressing the tradition. This strategy cannot be successful in a long-term perspective. The increase of competition in providing university education

- seniors' studies participants,
- the state,
- private and public economic subjects in the country and abroad.

incl. wider interest in the study abroad under the growing demand of the practice for good prepared graduates will be attributes of already near future and they could mean a danger for the competitive position of MU. As to the determination of MU position from the point of view of typology of product generic strategy³ I believe that the production of MU can be included in each of the four segments:

- producing education with wide application in the labour market at relatively low production costs, e.g. economy and Law,
- producing education with certain specific application in the labour market at relatively low production costs, e.g. pedagogy, philosophy,
- producing education with certain specific application in the labour market at relatively high production costs, e.g. medicine,
- producing education of a narrow application range in the labour market at relatively high production costs, e.g. some natural scientific fields.

STRATEGIC ADVANTAGE

	Uniqueness perceived by the customer	Low cost position
STRATEGIC TARGET	Industry wide	DIFFERENTIATION
		OVERALL COST LEADERSHIP
	Particular segment only	FOCUS
		FOCUS

3.

Analysis of internal factors of MU

3.1.

Basic and supporting functions

Educational activities take place especially within an internal form of bachelor, master and doctor study at individual faculties, whereby an inter-field cooperation of faculties is minimum. There are reserves in the efficiency of educational activities

³Porter, M. E.: Competitive Strategy New York, Free Press, 1980.

as a target orientation of education is not sufficiently stressed. An objection can be made also to the management of educational activities themselves as the faculties do not function well everywhere, there is a weak faculty and inter-faculty interaction of individual departments and there are considerable disproportions in the utilization of working capacity of individual teachers, bad work discipline is accepted etc.

In my opinion a serious problem is the dynamics of the study atomization esp. at the Faculty of Arts and Faculty of Pedagogy of MU where in the university year 1994/1995 students will be accepted in 194 or 64 fields of study and combinations and the fact that the development of the demand for study and graduates with regard to the reallocation of limited resources is not sufficiently reflected.

The future will probably require leaving the historical principle of the university sources allocation and their most possible effective utilization to the benefit of MU as a whole. The aim and the technology of educational activities at MU will be under increasing pressure of the required social and individual efficiency.

Scientific-research activity is performed in the form of basic and applied research. Its level does not correspond to the level at the standard European universities. In spite of the dynamic development of scientific-research activity at MU (Note: index 93/92 at the number of grants from FDR being 592 and values of those grants 192) after the post-revolutional stagnation it should be noted that its the disproportion among individual faculties is considerable.

In future the economic condition and state and regional priorities should be more respected and first and mostly those workplaces that are reaching excellent results and which still form the prestige of MU should be supported.

Editing and publishing services are performed predominantly internally, namely partially at the faculties and partially at the department of VMU equipped with printing centre. In this field there is a certain lack of economy. There are problems with the printing quality and there also complaints concerning a long terms for publishing production.

Accommodation and boarding services are provided in university canteens and in residences at seven locations in Brno now. While boarding services are at relatively good level, accommodation services are mostly underdimensioned and MU is able to accommodate approx. 50 % of applicants for residence. Changes especially in the system of administration and financing of these services may be expected in the near future, namely by the transfer of financial sources directly to students.

Other service functions may generally be characterized as little effective and problematic from the point of view of their internal securing in the existing range.

3.2.

Marketing

For very severe I held the fact that MU performs its function in the spirit of combination of production, product and germs of the sale philosophy. From the

marketing „business philosophy“ only some of the elements apply random e.g. within the public relations.

I am convinced that the up to now applied philosophy of the MU scope of activity has no good prospects and that a „marketing philosophy“ of the effectiveness should be applied in a near future. This philosophy will be focused at the orientation of the output education as a product that will find its application in the future labour market.

3.3.

MU development

The MU development is determined by applied philosophy of effectiveness which is in interaction with conservative approach stressing traditions, specific features and benefits of relative unchangeability of the system. I consider for severe the non-system and to a great extent unconceptual management of the MU development which can be seen also at the performed spatial development the objectives of which are not formed by actually qualified development needs of the MU basic functions.

In the future I expect the reevaluation of development activates and its importance in connection to the predicted changes in the philosophy of the MU activity.

3.4.

Human resources

Human resources are the most important sources of MU as their structure, quality and capability determine the level of basic functions in a decisive manner. Despite of the indisputable fact I have to state that the human resources management belong to the most weak aspects of MU. The non-existence of complex system of performance appraisal have a very unfavourable impact.

Now (i.e. up to 31st May 1994) 2375 employees are active in MU of which 1238 are teachers. Compared to other institutions of higher education in 1992.

The portion of teachers and of all MU employers for one student was 8.5 or 4.2 approx. in a half of the value interval of portions (2.28 – 13.13) or (1.79 – 8.41) registered in the system of institutions of higher education in ČR.

No principal changes can be expected in the availability of human resources of MU in the near future, nevertheless, principal changes are possible in the structure and allocation of these sources.

3.5.

Economic system of MU

MU is the so called „contributory“ organization, which means that it finances its needs from the state contribution, its own sources (admission proceeding, grants and sponsors) and by economic activity. For illustration, the ratio of individual finance sources was 89.7 : 7.2 in 1993. As the investment financing is concerned, the ratio of state and own sources is 26.7 : 73.3.

While the state contribution distribution among the MU subjects is based mostly on historical principle other financial sources are predominantly available for their producers. The rules of economy exist, nevertheless, they are not univocal. There are two basic problems of the economic system of MU. The first is in the manner of budgeting the state contribution where the accent laid on indexation of historically based division among individual subjects of MU is overcome only with difficulties. The second problem concerns the allround lack of economy and its tolerance and the effort to solve the tension between sources and needs mostly by demanding a greater portion in total university sources.

In the future the portion of the state contribution will relatively and probably also actually be rather sinking and MU as well as other institutions of higher education should come to terms with the impacts of the budget limitation.

3.6.

MU management system

I held the level of the existing management and organization system of MU for another most important weak point of MU. To the severe shortcomings of the existing system belong:

- overgrowth of the operative management,
- rooted image on unnecessary of the management professionalization,
- preference of short and group interests to the long-term and whole university interests,
- and mostly not understanding the necessity of the change in the philosophy of MU activity.

4.

Summary and structure of external and internal analysis (SWOT)

4.1.

Opportunities and threats for MU**Opportunities**

- To base the goodwill of MU on consciousness of the demanding character and high quality of study in general and world standard of study and science in some fields and on a good application chances for graduates in practice;
- To strengthen its role within the region, to make relationships with Municipal Authority more effective;
- To prepare for changes according to the new university law, expected increase in the state and practical demands for the effectiveness of universities;
- To lower the dependence of financing its activity on the state sources;
- To improve the technical securing of educational and scientific research function;
- To monitor and predict the development in the labour market and to specify qualitative and quantitative aims of its activity;
- To create the system of cooperation with relevant authorities and in practical terms at the application of graduates in the labour market;
- To allocate and reallocate own resources, mostly human.

Threats

- Unfavourable demographic development of ČR;⁴
- The state will strengthen its competency towards universities;
- The needs and force of both direct and indirect customers will increase;
- The decrease of state sources of financing will occur;
- Problems of universities connected with their graduates in practice, with overdimensioned human resources etc. will grow;
- The increase in competition among universities;
- The need of more effective activity of universities will be hindered by hardly suppressed deformation of social consciousness;

⁴According to the annex to the material of the MŠMT ČR „Transformation Program for the Educational System“ of November 1992 the extent of the group of 18 years old youth reached the top level in 1992 (189446 individuals) and it will continuously sink up to 2007 when it will be approx. 69 % of the maximum in 1992)

4.2.

Strong and weak points of MU

Strengths

- Tradition and relatively good goodwill;
- Geographical situation;
- Favourable location of some parts in the city of Brno;
- Concentration of a high qualification of labour force;
- Extensive contacts abroad and link to professional practice;
- Contributory form of economy;
- Existence of the own publishing centre;
- Good level of boarding services for employees and students;
- Establishment of consulting centre for students and graduates.

Weaknesses

- Application of product philosophy of the activity;
- Tolerance of inflation and subsequently also lower quality of education;
- Technology of teaching oriented predominantly at factography;
- Relative isolation of faculties at meeting their basic functions;
- Tolerance of lower work and study discipline;
- Insufficient conditions for individual study;
- Insufficient capacity of university accommodation facilities;
- Non-existence of effective management system of human resources;
- Generally under-average level of the organization culture;
- Considerable dependence of the implementation of activity on the state financing;
- Methodology of the state contribution budgeting;
- Non-unified system of economy rules;
- Inclination to the lack of economy;
- Low level of the strategic and abundant operative management;
- Infringement of some management principles;
- Lower level of management professional skills.

5.

Recommendations for strategic management

The aim of this chapter is at first to suggest suitably structured summary of frame recommendations which could contribute to the improvement and development of MU.

5.1.

Summary of recommendations

Recommendations of general characters

- To gradually change the philosophy of activity from the product to marketing;
- To innovate the definition of MU mission and on the basis of it to formulate objectives and strategy of activity from both short and long term point of view;
- To subject the spatial and material-technical development of MU to the objectives and strategy of development strategy of MU activity.

Recommendations for educational function

- The predicted demand for education in the labour market and only thereafter the demand for study should be considered determining factor for the educational objectives;
- To make a qualified selection of key markets for placing the own graduates and to continuously monitor and analyze these markets;
- To build up the profile of university and faculties purposefully under respecting the strong and weak points in the availability of particular professional qualification;
- To care for exact specification and documentation of the profiles of graduates;
- Not to admit inflation and ineffective atomization of education enforced by faculties;
- To support creation of study programs of interdisciplinary character under the use of capacities without any regard to faculty pertinence;
- To reevaluate the purposefulness of the existence of faculty arrangement of university and in any case to eliminate the duplicity of fields of study in faculties and to remove barriers among faculties and departments;
- To enable wider development of individual orientation of study by the students themselves under the condition of achieving obligatory standards;
- To specify the quality, development of creativity and independent thinking of students as basic criteria of the educational process technology;
- To gradually create good quality background for self-study, contacts with practice, attachments abroad, visits, etc;
- To innovate the evaluation system for achieved knowledge level of students and not to admit to continue without evidence of meeting obligatory standards;
- To implement the objectivized system of teachers' work evaluation.

Recommendations for scientific-research function

- To care for more balanced incorporation of faculties, departments and individuals into the scientific-research activity with respecting professional and individual characteristics;

- To support the orientation of scientific-research activities to the development of educational function of the interdisciplinary orientation and to the solution of pressing problems of practice;
- To build up a top publishing centre for MU and information centre with a retail shop for the university publishing production;
- To built up a high quality advisory centre for applicants, students and those interested in the study at MU, testing of pre-conditions and assistance at composing a syllabus for individual students, monitoring of the labour market, securing of contacts with potential employers, support at the introduction of graduates in the social environment etc;
- To support the establishment of organization the scope of activity of which will be providing accommodation and boarding within the whole Brno university centre.

Recommendation for the sphere of human resources

To change the system of human resources management in a principal manner which means besides others:

- To assert becoming aware of the decisive importance of the quality of human resources for the success of MU within the whole university;
- To strengthen the importance of professionalism and not to rely on the natural ability of proper acting in the case of highly qualified experts in this field anymore;
- To pay a great attention to the selection of new employers;
- To build up a complex system of periodical evaluation of the whole staff the main objective of which will be support of the personality development of every person under evaluation from the point of view of the needs of MU.

Recommendations for economic system

- To change the budgeting system so that the allocation of central financial sources would become an effective tool of implementation of the objectives of MU as a whole. This means besides others gradual and strict limitation of applying the historical approach of coding and elimination of index method etc;
- To define clear and if possible simple rules for economy stimulation for the creation of extra-budgetary sources and savings of all financial means;
- To secure the organization of supporting the creation of extra-budgetary sources;
- To innovate the system of material stimulation that will enable more objective and addressed parity response to the results of periodical evaluation and immediate positive, or negative evaluation of the employee by his direct superior;

Recommendations for the management system

- The priority should be given to the strategic management of MU, and the mission of MU should be responsibly formulated and the basic organizational requirements should be met;
- To restrict the operative management of the top management to the sphere of serious disproportions and problems that cannot be managed by the apparatus of rector's and dean's offices;
- To remove the basic disorders that should not be tolerated resolutely and uncompromisingly (e.g. infringement of work discipline, uncomplete issue of instructions, not fulfillment and redundancy of instructions etc.);
- To significantly improve the level of decision making and to apply always the whole decision making process, incl. checking the implementation and effectiveness of decisions;
- To build up a data standard basis enabling objective creation of background documents for inspection processes;
- To evaluate the state of the organization culture on the basis of analysis and to define the objectives and strategy of its transformation into the form of the needed effective activity of MU;
- To specify the activity and responsibility within the whole MU so that the basic management principles (equity of authorizations and responsibilities, principle of a single responsible chief executive) were not infringed;
- To approach the organizational changes after the assessment of process context and its eventual modifications;
- To assert the change of legislation so that at least middle-term and whole university interests of the top management would be supported;
- To carry out the analysis of the existing information system and the application of information technologies from the point of view of MU management. Then it should be gradually innovated with regard to the available financial sources;
- To accept with the whole seriousness the necessity of increasing the management professionalism, to eliminate the rooted image that any renowned expert will automatically become a good manager. In this respect the appointment of the top manager for the particular area who besides other should be a guarantor of the strategy continuity at the changes of elected academic officials should be assessed;

References

- [1.] Becher, T., Kogan, M. : *Process and Structure in Higher Education*
London & New York 1992.

- [2.] *Business policy and strategic marketing (MBA)*
Brno Business Scholl 1994.
- [3.] Keller, G. : *Academic Strategy: The Management Revolution in American Higher Education*
London, The Johns Hopkins University Press 1983.
- [4.] *Enviroment of the Manager (MBA)*
Nottingham Business School 1993.
- [5.] Crow, M., Tansley, C. : *Managing People (MBA)*
Nottingham Business School 1994.
- [6.] *Meeting Customer Needs (MBA)*
Nottingham Business School 1993.
- [7.] Porter, M. E. : *Competitive Strategy*
New York, Free Press, 1980.
- [8.] *Strategic Choice, Corporate Strategies for Change in Higher Education (Report by a CUA/APA Study Group)*
Conference of University Administrators 1989.
- [9.] Vágner, I. : *Vybrané otázky řízení výchovně vzdělávacího procesu na vysokých školách*
Brno. UJEP 1989.
- [10.] Winkler, J. : *Řízení změny*
Praha, Aula 2/93.

* * *

SUMMARY

Analýza a doporučení pro politiku a strategii managementu Masarykovy univerzity v Brně

Úroveň strategického řízení univerzity přispívá významnou měrou k její dlouhodobé úspěšné působnosti, a to zvláště v náročných podmínkách společenské transformace. Proces strategického řízení univerzity sestává ze sledu a propojenosti etap strategické formulace, implementace a evaluace.

V článku je autorem subjektivně zpracována první fáze etapy strategické formulace, tj. vnější, oborová a vnitřní analýza pro Masarykovou univerzitu Brno, a to na základě laskavého svolení jejího rektora prof. RNDr E. Schmidta, CSc..

Provedená syntéza analytických poznatků formuluje příležitosti, hrozby a silné a slabé stránky analyzované univerzity a umožňuje v závěru předložit čtenáři soubor doporučení pro diskusi směřující k racionalizaci působnosti nejen Masarykovy univerzity, ale i dalších českých vysokoškolských institucí. Pochopitelně představuje i vstup pro dokončení projekce etapy strategické formulace.

Doporučená evropská pravidla v oblasti společenských sankcí a opatření – významné východisko pro vnitřní legislativu členských států Rady Evropy v oblasti alternativních sankcí

Věra KALVODOVÁ

I.

Problematika trestných sankcí je bezesporu jednou ze stěžejních oblastí trestní politiky. Pohrůžka trestními sankcemi, jejich ukládání a výkon jsou prostředky, jimiž se realizuje základní tj. ochranná funkce trestního práva, spočívající v podstatě v ochraně společnosti před pachateli trestních činů. Významnou je tedy otázka, jaký by měl být systém trestněprávních sankcí, aby jeho prostřednictvím tato funkce mohla být realizována.

Trest odnětí svobody zaujímá dosud významné postavení v systému trestněprávních sankcí. Diskutabilní může být otázka, zda je to ještě postavení zcela dominující, jak tomu bylo v řadě zemí v nedávné době a jak tomu bylo bez výjimky v minulém století.¹ Chápeme-li trestní právo jako ultima ratio, tedy krajní právní prostředek ochrany společnosti, těžko můžeme souhlasit s tím, aby trest odnětí svobody, představující mimořádně závažný zásah do práv člověka, byl nejčastěji používanou sankcí. V jednotlivých zemích můžeme sledovat tendence směřující k tomu, aby se trest odnětí svobody stal skutečně krajním prostředkem reakce státu na trestný čin. Tyto tendence se projevují snahami nahrazovat trest odnětí svobody tresty vykonávanými na svobodě, tedy uplatňovat alternativní tresty (sankce).

Pod pojmem alternativní tresty se tradičně rozumí jakékoliv tresty nespojené s odnětím svobody. Lze je chápat jako moderní formy zacházení s pachatelem, ať už

mají povahu trestu či jiného opatření, které proběhne často se souhlasem pachatele.² V širším pojetí jsou pak do pojmu alternativní sankce zařazovány i alternativy trestního práva či přesněji alternativy trestního řízení, tedy různé formy odklonu.

Není mým cílem zabývat se konkrétními těmito alternativami, posuzovat možnosti jejich použití či hodnotit jejich efektivnost. Chci pouze konstatovat, že oblast alternativních sankcí patří stále k problematice diskutabilní a diskutované. Bezesporu však jsou významným prostředkem v rámci boje proti zločinu, odstraňujícím negativní účinky trestu odnětí svobody.

II.

O vzrůstajícím používání alternativních sankcí svědčí i to, že rovněž na poli mezinárodním byl přijat dokument vztahující se k uvedené problematice, obsahující základní požadavky aplikace některých alternativ odnětí svobody. Dne 17. ledna 1992 přijala Rada ministrů Rady Evropy Doporučená evropská pravidla v oblasti společenských sankcí a opatření „zvažující pozoruhodný vývoj oblasti společenských sankcí a opatření v členských státech“ a doporučila vládám členských států řídit se v oblasti jejich vnitřní legislativy principy zakotvenými v textu těchto Pravidel.

Smyslem Pravidel je dle Preambule

- stanovit určitý standard umožňující účinné provádění nevazebních společenských sankcí a opatření (dále jen NSSO)
- vybavit členské státy základními kritérii, aby vytváření a uplatňování NSSO mohlo být spojeno se zárukami na ochranu základních lidských práv odsouzených, obdobně je třeba při jejich aplikaci dohlížet na jakékoli dopady na společnost.
- navrhnout jasná pravidla pro pracovníky odpovědné za uplatňování NSSO i pro ty členy společnosti, kteří jsou jimi dotčeni.

Pravidla používají pojem nikoli alternativní sankce, ale nevazební společenské sankce a opatření. Co je třeba pod tímto pojmem rozumět vysvětluje bod 1. Glossáře, který je nedílnou součástí Pravidel. Termín nevazební společenské sankce a opatření se vztahuje k sankcím a opatřením, která podporují svazky odsouzeného se společností a zahrnují v sobě určitá omezení jeho svobody, vyplývající z povahy podmínek anebo závazků, které jsou s uplatněním těchto sankcí zákonitou formou k tomuto účelu použity. Jejich součástí jsou opatření uplatněná před anebo namísto rozhodnutí o sankcích uplatňovaných orgány činnými v oblasti justice.³

Pravidla tvoří 3 části. Část první nazvaná Obecné principy obsahuje základní pravidla aplikace Pravidel pokud jde o legislativní prostředí, právní záruky a respektování lidských práv. Část druhá – Lidské a finanční zdroje se zabývá požadavky na

² Chaloupková, J.: Alternativní tresty – prostor v současné legislativě a perspektivy, České vězeňství 1993, č. 3, s. 12

³ Peněžitě sankce nespádají do oblasti této definice, patří sem však veškeré dohlížecí a kontrolní aktivity, které slouží k zabezpečení jejich uplatňování.

¹ Suchý, O.: Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon, Praha 1992, s. 5

odborný personál, otázkami účasti veřejnosti při uplatňování NSSO a problematikou finančních prostředků. Část třetí – Řídící aspekty společenských sankcí a opatření je věnována podmínkám uplatnění NSSO a důsledkům plynoucím z jejich nedodržování a otázkám metod práce při aplikaci NSSO. Uvedené tři části obsahují celkem 91 pravidel, jejichž zachování se členských státům doporučuje. Přitom pravidlem č. 1 je nestrannost používání těchto Pravidel. Není možné postihnout na tomto místě všechna pravidla. Chci uvést alespoň ta nejvýznamnější.

1. Zákonost NSSO, tzn. jejich definování, osvojování a uplatňování na základě platných zákonů.
2. Ukládání či zrušení NSSO jen orgány justice.⁴
3. Právo stížnosti odsouzeného proti rozhodnutím o NSSO (stížností se rozumí jak odvolání k orgánu justice, tak stížnost k administrativnímu orgánu), a to za účelem změny či odvolání NSSO.
4. Uplatňování NSSO způsobem, který je v souladu s mezinárodními zárukami lidských práv. S tím souvisí

- zákaz jakékoli diskriminace na základě rasy, barvy pleti, etnického původu, národnosti, pohlaví, jazyka, vyznání, politického či jiného smýšlení, ekonomického či sociálního nebo jiného postavení, anebo na základě tělesného či duševního stavu
- respektování lidské důstojnosti, sebevědomí, rodinných vztahů i kontaktů se společností
- zákaz použití takových lékařských nebo psychologických procedur, které jsou v rozporu s mezinárodně přijatými standardy.

5. Spolupráce a souhlas odsouzeného, neboť jen tak má aplikace NSSO smysl a může přispět k rozvoji smyslu odsouzeného pro odpovědnost ke společnosti a především k jeho oběti či obětem.
6. Nezbytnost informovat odsouzeného před započítáním účinnosti NSSO, co se od něho očekává, s důsledky nedodržení podmínek uvedených v rozsudku, na jehož základě smí být vrácen zpět do pravomoci orgánů činných v trestním řízení. Současně by však neměla být vytvořena žádná zákonná ustanovení umožňující automatické uplatnění trestu odnětí svobody v případě nedodržení podmínek.
7. Aplikace (tedy uplatňování a provádění) NSSO odborným personálem k tomu oprávněného orgánu. Orgány získají finanční prostředky z veřejných zdrojů, mohou samozřejmě přispívat i třetí osoby, finančně i jinak, ale nikdy by neměl vzniknout stav finanční závislosti. Předpokládá se rovněž účast jednotlivců i organizací z řad veřejnosti, podléhající schválení orgánů odpovědných za uplatňování NSSO a podmíněná požadavkem profesionální mlčenlivosti.

⁴Dle Glosáře tzn. jakýkoliv soud nebo soudce, prokuratura či prokurátor anebo jiný orgán obdobného zaměření vybavený v rámci platných zákonů ukládat nebo rušit NSSO nebo modifikovat podmínky či závazky z uplatňovaných NSSO vyplývající.

8. Neustálé sledování uplatňovaných NSSO a vyhodnocování výsledků, mezi objektivními ukazateli by měly být

- plnění očekávání legislativních orgánů, soudů a ostatních orgánů ve vztahu k cílům NSSO
- příspěvek ke snížení ukládání trestu odnětí svobody
- efektivnost vynaložených nákladů.

Tato Pravidla jsou pojímána jako paralela k Evropským vězeňským pravidlům, dokumentu, který obsahuje mezinárodní minimální požadavky na úpravu výkonu trestu odnětí svobody vnitrostátními předpisy jednotlivých zemí. Nelze je tedy chápat jako modelový systém. Formulují základní požadavky, které by měly být v obecném měřítku citlivě akceptovány.

III.

Trestněprávní sankce je nutně spojena s určitým stupněm újmy pro pachatele trestného činu. Účinný je takový minimální trest, který je s to zamezit opakování trestné činnosti.⁵ Trend omezování trestu odnětí svobody a jeho nahrazování alternativami s odnětím svobody nespojenými lze chápat jako výraz skutečnosti, že tradiční systém trestněprávních sankcí s dominantním postavením odnětí svobody byl shledán neúčinným či nedostatečně účinným. Otázka generálněpreventivního a individuálněpreventivního působení odnětí svobody patří k otázkám diskutovaným a toto působení je často zpochybňováno.⁶ Tendence nalézt a uplatňovat v určitých případech sociálně deviantního chování účinnější prostředek je tedy bezesporu tendencí pozitivní. Lze předpokládat, že tento proces bude nadále pokračovat a že poměr mezi ukládanými nepodmíněnými tresty odnětí svobody a mezi surogáty tohoto trestu se bude posunovat ještě výrazněji ve prospěch trestů nespojených s odnětím svobody.⁷ Současně je však třeba si uvědomit, že alternativní tresty představují jen jeden z prostředků eliminace nebezpečného deviantního chování. Pro určité kategorie pachatelů nebude přicházet v úvahu jiná sankce, než jejich izolace formou odnětí svobody, krátkodobého i dlouhodobého. Proto lze souhlasit s názorem O. Suchého: „I když ve většině zemí dochází k úbytku ukládaných trestů odnětí svobody, neznamená to, že by problematika těchto trestů pozbývala na významu. Otázky ukládání trestů odnětí svobody a jejich výkonu jsou předmětem stále diskuse.“⁸

⁵Bulletin studijní a výzkumné skupiny ředitelství SNV ČR, 1991, č. 3, s. 6

⁶Srovnej např. Fico, R.: Nové pohledy na chápání účelu trestu, Justičná revue, 1992, č. 5, s. 10 a násl.

⁷Op. cit. sub. 1/s. 5

⁸Op. cit. sub. 1/s. 5

IV.

Závěrem lze tedy konstatovat následující. Trest odnětí svobody je nezbytnou součástí systému trestněprávních sankcí. Ve smyslu zásady ekonomie trestní represe, jež představuje jednu ze základních zásad trestního práva, by v něm neměl zaujímat dominantní postavení. Aby se odnětí svobody stalo skutečně účinným prostředkem ochrany společnosti před sociálně deviantním chováním některých jejích členů, je tedy nutné také přehodnotit jeho pozici v systému trestů. S tím souvisí právě hledání jeho vhodných alternativ.⁹ Evropská pravidla v oblasti společenských sankcí a opatření pak představují významné východisko pro vytvoření právního podkladu aplikace některých těchto alternativních sankcí.

* * *

SUMMARY

Recommended European Regulations Concerning the Sphere of Social Sanctions and Measures – an Important Starting Point for National Legislature of the Council of Europe Member States in Respect of Alternative Sanctions.

The article deals with the problems of alternatives of imprisonment, that is to say the discussed topical problems reflecting the fundamental dilemma of criminal law "treatment versus punishment" from the viewpoint of the Recommended European Regulations Concerning the Social Sanctions and Measures. The mentioned document was adopted by the Council of Ministers of the Council of Europe in January 1992. The author throws light upon the sense of its adoption and the basic principles or rules, upon observing these rules in the sphere of national legislatures of member states in respect of amending alternative sanctions and defines the term of alternative punishment (sanction).

⁹K tomu blíže např. Novotný, O.: Alternativy uvěznění, Právníká praxe, 1993, č. 2, s. 68 a násl., Kalvodová, V.: Alternativní sankce, nizozemská zkušenost – aktuální i v našem trestním právu?, Kriminalistika, 1993, č. 4, s. 327 a násl., Řepík, B.: Trestné sankce, Justičná revue, 1991, č. 1, s. 6 a násl.

Ochrana osobních dat a právní úprava v České republice

Jana ZEZULOVÁ

I.

Pojem informace

Informaci můžeme chápat jednak ve smyslu subjektivním (jako zvýšení znalosti něčeho), jednak ve smyslu objektivním (jako sdělení o něčem v písemné či jinak na hmotný předmět vázané podobě. Tento druhý typ informace nazýváme informací potencionální, technickou podobu této informace označujeme jako „data“¹.

Právní pojetí informace nespadá do pojmu majetek. Na informaci pohlížíme jako na nehmotný statek. Práva k informacím jsou považována za osobně majetková práva (jako např. práva k uměleckému dílu či vynálezu).

Z ekonomického hlediska se stává informace zbožím. Mohou se stát předmětem obchodu.

II.

Informace a právo na soukromí

Předmětem informace může být prakticky cokoliv. Zvláštní význam však mají informace, jejichž předmětem je občan. Jde jednak o informace statusové (o jménu občana, o jeho datu narození, o datu sňatku), informace o bydlišti občana, o jeho zaměstnání, o jeho zdravotním stavu, údaje policejních evidencí (tj. zda byl či nebyl trestně stíhán a za co byl trestán), údaje o jeho majetku např. pro potřeby finančních a daňových úřadů, vklady v peněžním ústavu atd. Tyto informace označujeme jako informace osobní nebo informace povahy intimní.

Pokud jde o tyto informace, dochází často ke střetu zájmů společnosti (reprezentované orgány státu) či organizací anebo i ostatních občanů na získání informace a zájmu občana, jehož se informace týká, tj. občana, jenž je (přímo či nepřímo) jejím předmětem, na utajení².

¹Knapp, V.: Právo a informace. ČSAV 1988, Praha.

²viz odkaz 1).

V souvislosti s výše uvedeným vyvstává otázka, kdy zájem na získání či utajení informace bude zájmem oprávněným (tedy můžeme mluvit o právu na informaci, či o právu na utajení informace).

Základní okruh právních předpisů pro tuto oblast představuje čl. 10 Listiny základních práv a svobod a občanský zákoník.

Článek 10 odst. 3 Listiny základních práv a svobod stanoví: „Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.“

Podle § 11 občanského zákoníku má fyzická osoba právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevů osobní povahy.

Osoba má právo se domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do sféry jejich osobnostních práv, odstraněny následky a poskytnuto zadostiučinění za materiální a nemateriální újmu, a to i v penězích.

Tato obecná úprava doplňuje speciální ochranu podle zákona č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech.

III.

Ochrana osobních údajů v informačních systémech

Ochrana osobních údajů v informačních systémech se opírá o právo na osobní soukromí, právo na kontrolu informací o sobě samém, právo vymezit své vztahy k ostatním, právo být sám, právo na individuální autonomii, právo na tajemství či právo zůstat v anonymitě³. Ústředním právem však je právo na soukromí. Čl. 7 LZ-PS stanoví – nedotknutelnost osoby a jejího soukromí je zaručena. Omezena může být jen v případech stanovených zákonem.

Právo na soukromí je základním občanským právem, zakotveným v ústavním zákoně, současně je i dílčím právem v rámci všeobecného osobnostního práva (podle naší právní nauky).

Otázkou zůstává vymezení soukromí, neboť pro každého bude soukromí něco jiného. Známá je definice Warrenova a Brandeisova „the right to be left alone“, či Westinovo „the individual's right to determine what information about himself he is willing to share and with whom“ or vymezení soukromí jako „in its most suggestive sense, privacy is a limitation of other's access to an individual“.

Právě v souvislosti s rozvojem informačních systémů dochází k soustředování informací o občanech, mající charakter osobních údajů o jeho osobě a soukromí. Vzniká nebezpečí úniku takovýchto informací, dále pak i přístupu k těmto informacím.

³Skála, J.: Právní ochrana osobních údajů v informačních systémech, Právník č. 1/1994.

Počátkem roku 1981 předložila Evropská rada členským státům EHS k podpisu Konvenci o ochraně dat osobnostní povahy v souvislosti s jejich elektronickým zpracováním.

V České republice se v této oblasti přijal zákon č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech, jehož účinnost se datuje od 29. dubna 1992.

Informační zákon představuje souhrn základních pravidel pro systematické nakládání s osobními údaji.

Ustanovení paragrafu druhého stanoví, že se Informační zákon vztahuje i na informační systémy založené zvláštním zákonem (např. zákon o živnostenském podnikání, zákon o účetnictví atd.).

(Přijetí Informačního zákona vyvolalo nutnost novelizace dalších právních předpisů – zákon č. 154/1994Sb., o Bezpečnostní informační službě, zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky.)

Informační zákon postihuje právem dosud neupravenou oblast. Proto bylo zcela nezbytné vytvořit pojmový aparát.

Za základní definici důležitou pro aplikaci celého zákona je ustanovení § 3, podle něhož informace, které se vztahují k určité osobě, jsou osobními údaji.

Zákon dále definuje v ustanovení § 15 pojem „zveřejněná informace“. Za takovou informaci je nutno považovat informaci uvedenou na veřejnost prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků nebo prostřednictvím elektronických veřejně přístupných informačních služeb.

Fyzické a právnické osoby mohou vystupovat jako kterýkoli z „účastníků výměny informací“. Fyzická osoba pak může dále také vystupovat jako „osoba dotčená“, avšak za předpokladu, že o této osobě vypovídá informace.

Provozovatelem informačního systému, uživatelem i zprostředkovatelem může být jak fyzická, tak i právnická osoba.

Dále jsou Informačním zákonem definovány pojmy „informační systém“, „informační služba“, „zpracování informací“, „likvidace informace“, a „náležitý způsob sběru informací“.

Za nejdůležitější ustanovení zákona je možno považovat stanovení povinností jednotlivých subjektů, podílejících se na provozování informačního systému. Jde o tyto subjekty: provozovatel, zprostředkovatel, dále pak fyzické osoby, které přicházejí do styku s informacemi, s nimiž informační systém nakládá.

Základní povinností provozovatele je rozlišovat mezi nakládáním s tzv. senzitivními informacemi a nakládáním s ostatními osobními údaji. Za tzv. senzitivní informace se podle ustanovení Informačního zákona považují ty informace, které vypovídají o osobnosti a soukromí dotčené osoby, jejím rasovém původu, národnosti, politických postojích a členství v politických stranách a hnutích, vztahu k náboženství, o její trestné činnosti, zdraví, sexuálním životě a majetkových poměrech.

Se senzitivními informacemi lze nakládat pouze stanoví-li tak zvláštní zákon, nebo se souhlasem žijící dotčené osoby (projev vůle). Pokud tuto podmínku souhlasu nelze splnit, lze s informací nakládat jen za předpokladu, že bude zachována lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno dobré jméno dotčené osoby. (Nelze toto ustanovení tedy chápat jako absolutní zákaz sběru vysoce senzitivních dat).

Tato omezení se vztahují na jakékoli nakládání se senzitivními informacemi ve smyslu tohoto zákona, tj. na shromažďování, zpracovávání, uchovávání i zpřístupňování informací.

Další povinností provozovatele informačního systému, z hlediska možnosti účinné ochrany práv jednotlivých subjektů před neoprávněným rozšiřováním osobních údajů, je povinnost poskytnout jednou do roka bezplatně, nebo za přiměřenou úplatu kdykoli, každé dotčené osobě na požádání zprávu o informacích o ní uchovávaných v informačním systému, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.

V zákoně jsou konstruovány dva druhy odpovědnosti. Odpovědnost provozovatele vzniká v případě porušení povinností uvedených v zákoně.

Odpovědnost fyzické osoby vzniká v rámci jejího pracovního nebo obdobného poměru nebo v rámci své veřejné či jiné funkce. Uvedené fyzické osoby mají uloženou povinnost mlčenlivosti o těchto informacích a nesmí je bez souhlasu provozovatele zpřístupnit jiným subjektům nebo je využít pro sebe, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak. Povinnost mlčenlivosti přetrvává i po skončení pracovního nebo obdobného poměru mezi příslušnou fyzickou osobou a provozovatelem nebo po skončení výkonu funkce povinné osoby.

Informační zákon je orientován výlučně „civilně“. Nezakládá trestní odpovědnost, avšak stanoví nároky dotčených osob v případě porušení povinností v zákoně stanovených.

Dotčené osoby se mohou obracet se žádostí o právní ochranu pouze na soudy a důkazy o porušení práva si musí zajistit samy. Postup soudu a účastníků příslušného řízení stanoví občanský soudní řád.

Je třeba zdůraznit, že informační systémy, nakládající s citlivými informacemi podléhají podle zákona povinné registraci, pokud neslouží výhradně pro vnitřní potřebu provozovatele. Z registrace jsou vyloučeny informační systémy nakládající výhradně se zveřejněnými informacemi (zveřejněné informace mohou být i osobní údaje, které zákon chrání, ale které již byly zveřejněny nebo zveřejněny budou).

To tedy znamená, že informační systémy, nakládající s citlivými informacemi podléhají povinné registraci u zvláštního orgánu, který však dosud v českém právu nebyl zřízen (formální požadavek pro zpracovávání osobních údajů – registrace na rozdíl od licence či koncese).

Návrh na zřízení České inspekce existuje již od roku 1992.

Česká inspekce (podle návrhu zákona) je na vládě nezávislý orgán – podobně jako Britský Data Protection Registrar.

Působnost Inspekce se vztahuje na všechny informační systémy provozované na území České republiky, pokrývá oblast státního i soukromého sektoru.

Základními pravomocemi Inspekce je pravomoc dozorová a registrační. Pokud se týče pravomoci dozorové, je inspektor oprávněn v rámci výkonu dozoru nařídit:

- provedení nápravy (pokud provozovatel informačního systému neplní své povinnosti, či zdržení se určitých činností pokud tyto činnosti jsou v rozporu se zákonem) – enforcement notice,
- nařídit ukončení provozu informačního systému – de-registration notice
- oznámit zákaz transferu (jde o zákaz transferu osobních dat za hranice, tj. do určité země, kde není dostatečně zajištěna ochrana dat) – transfer prohibition notice,
- uložit pokutu.

IV.

Závěr

Porovnáním Informačního zákona se Směrnicí⁴ Výboru OECD z roku 1980, lze odvodit tyto následující principy:

- princip omezeného sběru
 - Collection-limitation
- princip právní kvality informací (§ 17 písm. c), d) e)
 - Data quality
- princip určitosti informací (§ 17 písm. a), b), g))
 - Purpose-specification
- princip omezeného užití
 - Use-limitation
- princip zabezpečení či ochrany informací (§ 17 písm. i))
 - Security safeguards
- princip individuální účasti (§ 17 písm. l))
 - Individual participation, the individual's right of access to „his“ personal data (princip omezený – možnost žádat informace jednou do roka bezplatně nebo kdykoli za úplatu).

⁴Guidelines on the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, 1980. (Guidelines obsahuje 8 principů stanovených pro vnitrostátní aplikaci. Směrnice se vztahuje na osoby fyzické, aplikovatelná v soukromém i státním sektoru).

Literatura:

- [1.] Skála, J.: *Právní ochrana osobních údajů v informačních systémech*, Právník č. 1/1994.
- [2.] Knapp, V.: *Právo a informace*, ČSAV Praha 1988.
- [3.] Kirstová, K.: *Občanskoprávní aspekty slobody projevu a ochrany individuálních údajů*, Justičná revue, č. 12/1993.
- [4.] *Ochrana dat a právní úprava v České republice*, Sborník referátů a sdělení ze semináře konaného 20. 4. 1993 v Praze, Praha 1993.

* * *

S U M M A R Y

Protection of Personal Data and Legal Regulation in the Czech Republic

The article deals with legal regulation concerning protection of personal data in the Czech Republic. The first part of the article is devoted to the definition of the term of information. As for the second part of the article, the author deals with the right of information and the protection of privacy in respect of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms and the Civil Code. The third part of the work considers the protection of personal data in information systems as ruled by the Act No. 256/1992 Coll. on Protection of Personal Data in Information Systems. As for the concluding paragraphs, the author has tried to briefly compare our Information Act with the Directions of OECD of 1980.

Úvaha nad formami účasti veřejnosti při posuzování vlivu činností na životní prostředí

Ilena JANČÁŘOVÁ

O účelu, důležitosti a průběhu procedury posuzování vlivů činností na životní prostředí (dále též EIA) podle první a druhé části zákona č. 244/1992 Sb. bylo napsáno nemálo statí. Cílem této práce je na ně navázat úvahou o důvodech rozlišování jednotlivých forem veřejnosti v předmetné proceduře, jakož i zamyšlení nad nedostatky a možnostmi zdokonalení úlohy veřejnosti v současné právní úpravě.

Zákon č. 244/1992 Sb. v souvislosti s účastenstvím veřejnosti rozlišuje 3 pojmy: veřejnost, občanská iniciativa a občanské sdružení.¹ Veřejnost není předmětným zákonem definována a zákon ani neodkazuje na jiný právní předpis.² Proto je třeba rozlišit, zda zákon chápe pod pojmem veřejnost jednotlivce či blíže neurčenou skupinu osob nebo dokonce zda tento pojem není ztotožňován s právně vymezenou občanskou iniciativou, resp. občanským sdružením.

Posledně jmenovanou alternativu je možno vyloučit z toho důvodu, že v § 10 odst. 1 se poprvé objevuje rozlišení pojmu vyjádření veřejnosti a vyjádření občanských iniciativ „...zajistí příslušný orgán veřejné projednání obsahu posudku a vyjádření veřejnosti včetně občanských iniciativ....“³ Toto tvrzení dále podporuje i ustanovení § 12 vyhlášky č. 499/1992 Sb., o odborné způsobilosti pro posuzování vlivů na životní prostředí a o způsobu a průběhu veřejného projednání posudku, podle něhož „pověřená osoba řídí průběh veřejného projednání tak, aby byli slyšeni zej-

¹V širším smyslu by bylo možno za reprezentanta veřejnosti považovat i obec, ta ale pro účely této statí není do předmětu zkoumání zahrnuta.

²Veřejnost je obecně definována v právnickém slovníku jako „celá politicky organizovaná společnost neboli souhrn všech státních občanů, příslušníků národa nebo obce. Obyvatelé státu, regionu či obce. V určitém smyslu každý a tudíž celá společnost, komunita jako celek bez ohledu na geografické hranice správních celků jako je město, obec nebo region. Lid. V jiném slova smyslu toto slovo neznamená veškerý lid, ani jeho většinu, ani většinu místních lidí, ale tolik z nich, kolik jich splňuje předpoklady rozlišení od nevýznamného počtu. V souladu s tím veřejnost byla definována rovněž jako obyvatelé určitého místa, všichni obyvatelé určitého místa, lidé z okolí. Také jako část obyvatel v obci.“ Přeloženo z Black's Law Dictionary by H.C. Black, M.A., St. Paul, Minn. West Publishing Co., 1991, s. 854

měna zástupci obce a veřejnosti, která uplatnila své vyjádření k dokumentaci, a zmocněnec občanské iniciativy“. V tomto terminologickém rozlišení nebyl zákonodárce důsledný, neboť v předcházejících paragrafech zákona č. 244/1992 Sb. (§§ 7 a 9) hovoří v několika ustanoveních pouze o „vyjádření veřejnosti“. Naproti tomu v ustanovení § 10 odst. 2 je uvedeno, že „místo a čas veřejného projednání oznámí příslušný orgán písemně nejméně týden předem oznamovateli, obcím, dotčeným orgánům státní správy, občanským iniciativám a zpracovateli posudku“, nikoliv zástupcům veřejnosti, kteří rovněž podali rádně své vyjádření k dokumentaci.

Z uvedeného rozboru vyplývá, že termín veřejnost není totožný s pojmem občanská iniciativa. Občanská iniciativa je pojem užší než veřejnost a jejich vztah by se dal vyjádřit jako vztah podmnožiny a množiny. Zákonodárce tedy tam, kde hovoří o vyjádření veřejnosti, chápe tím i vyjádření občanských iniciativ, a to vedle „ostatní“, neorganizované formy veřejnosti. Důvod, proč místo a čas veřejného projednání posudku není oznamován jiné veřejnosti než občanským iniciativám, je pravděpodobně spíše pragmatický, spočívající v obraně před přílišnou administrativou.

Zbývá ještě odpovědět na otázku, kdo je subjektem oné „ostatní veřejnosti“? Vzhledem k tomu, že zákon č. 244/1992 Sb., ani zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí či předpisy na ochranu jednotlivých složek životního prostředí na tuto otázku nedávají odpověď, k objasnění problému přikročíme s použitím ustanovení stavebního zákona, tedy za pomoci analogie iuris. Zákon o územním plánování a stavebním řádu č. 50/1976 Sb., ve znění pozdějších změn a doplňků, se o veřejnosti zmínuje v §§ 21 odst. 1 písm. b) a c) a následujících. Jedná se o ustanovení týkající se projednávání návrhů územně plánovací dokumentace. Ve smyslu uvedených ustanovení zákon hovoří o vystavení návrhu k veřejnému nahlédnutí a dále o právech organizací a občanů být seznámeni s návrhem, vyrozuměni o jeho projednání, podat připomínky ap. Ačkoliv veřejnost není ani v tomto právním předpise definována, je zřejmé, že je představována právě zmíněnými organizacemi a občany. Ještě přesnější odpověď poskytuje vyhláška č. 84/1976 Sb., o územně plánovacích podkladech a územně plánovací dokumentaci ve znění vyhlášky č. 377/1992 Sb. V § 26 odst. 1 byl přímo použit pojem veřejnost s odkazem na odstavec 2, ve kterém jsou za veřejnost označeny fyzické a právnické osoby.

I přes nedostatek přesné definice a absence uvedení minimálního počtu osob lze tedy usuzovat, že veřejnost je představována jednotlivými osobami jak fyzickými, tak právnickými, a dále i skupinami osob blíže neurčeného počtu, jakož i občanskou iniciativou a občanským sdružením ve smyslu ustanovení zákona č. 244/1992 Sb.³ Vzhledem k tomu například i jen jednotliví občané jsou oprávněni nahlížet do dokumentace, činit si výpisy, opisy, kopie a uplatnit k dokumentaci písemné vyjádření během stanovené doby. K jejich připomínkám musí být přihlédnuto při zpracování

³Tento závěr je mimo jiné v souladu s definicí veřejnosti, poskytované Úmluvou o hodnocení vlivů na životní prostředí přesahujících hranice států, která byla uzavřena v Espoo, v květnu 1991. Tato konvence stanovila, že veřejnost představuje „jedna nebo více fyzických nebo právnických osob“.

posudku k dokumentaci. Připomínky a obsah posudku musí být veřejně projednány. Ze zákona nevyplývá, že by se veřejného projednání posudku nemohly zúčastnit jiné osoby než ty, které uplatnily své vyjádření k dokumentaci. Podle ustanovení § 12 odst. 2 vyhlášky č. 499/1992 Sb. je však úloha posledně jmenovaných osob navíc zvýrazněna. Při veřejném projednání posudku totiž musí být zejména slyšeny právě ty osoby, které podaly své vyjádření k dokumentaci, a zmocněnec občanské iniciativy.

Občanskou iniciativou se pro účely zákona č. 244/1992 Sb. rozumí skupina nejméně 500 fyzických osob starších osmnácti let písemně podporujících vyjádření veřejnosti podle § 7. Je reprezentována zmocněncem, který je oprávněn jednat jejím jménem. Vytvořit občanskou iniciativu je projevem práva sdružovacího.⁴ Na první pohled přitom není zcela jasný důvod, proč je zákonem č. 244/1992 Sb. občanská iniciativa omezena skupinou nejméně 500 osob. Počet osob se nezdá být relevantní vzhledem k tomu, že podle zákona musí být přihlédnuto ke všem připomínkám veřejnosti, jak tedy jednotlivců, tak občanských sdružení, a tak i skupin osob, jejichž počet nedosahuje stanovených pěti set. Význam vytvoření občanské iniciativy, jak ji předpokládá zákon č. 244/1992 Sb. nespočívá tedy v rozdílu při uplatňování práva seznámit se s dokumentací a podat písemné vyjádření k ní podle tohoto zákona od práv jednotlivců či jiných skupin. Dalo by se říci, že tento význam není právní, ale faktický, neboť umožňuje širokým masám občanů se zapojit do procesu posuzování vlivů na životní prostředí a vyjádřit svůj, byť kolektivní, názor. Není mnoho těch, kdo by věnovali svůj čas podrobnému studiu technicky náročné dokumentace a především těch, kdo dokáží zformulovat relevantní připomínku a také ji zdůvodnit. Proto občanská iniciativa dává možnost, aby byly zformulovány připomínky jednou či několika osobami, které jsou schopny se s dokumentací seznámit a kterým je předkládána problematika srozumitelná. Ostatní, jestliže s jejich připomínkami souhlasí, se k prohlášení připojí. Často až teprve při podpisu prohlášení se tato část veřejnosti seznamuje s nastolenými problémy. Počet občanů, kteří se k prohlášení připojí, zároveň indikuje, jak silnou podporu mají stanoviska v něm uvedená, což by měl zvažovat jak zpracovatel posudku, tak orgán příslušný k vydání konečného stanoviska.

Z hlediska účasti občanské iniciativy na veřejném projednání posudku je rozporuplné ustanovení § 8 odst. 1. Ve smyslu předmětného ustanovení „Občanská iniciativa....je oprávněna prostřednictvím svého zmocněnce podle odst. 3 účasti na projednání dokumentace podle § 7 a k veřejnému projednání podle § 10.“ Ze znění § 7 je zřejmé, že se nebude jednat o projednání dokumentace, ale o podání vyjádření k dokumentaci. Dále však z formulace zmíněného § 8 odst. 1 nevyplývá jednoznačně, zda se občanská iniciativa účastní projednávání posudku přímo nebo prostřednictvím svého zmocněnce. Pokud by toto ustanovení bylo vykládáno tak, že

⁴Listina základních práv a svobod rozlišuje v článku 20 několik typů sdružení. Občanská iniciativa je ve smyslu uvedeného článku sdružení, které nepodléhá registraci a nemá proto ani právní subjektivitu.

prostřednictvím zmocněnce, pak by z veřejného projednání byli vyloučeni občané, projevující o danou věc zájem, právě díky připojení se k občanské iniciativě ve smyslu zákona č. 244/1992 Sb. Takový výklad nemá naději na úspěch, neboť tato situace by byla proti smyslu všech ustanovení, zajišťujících účast veřejnosti v proceduře EIA.

Definování občanské iniciativy a stanovení minimálního počtu osob ji představujících má však podle současné právní úpravy svůj význam v případě formování občanského sdružení v průběhu procedury EIA.

Občanské sdružení představuje další formu účasti veřejnosti v proceduře posuzování vlivů na životní prostředí. Občanské sdružení musí být založeno v souladu s ustanoveními zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, lhostejno zda před zahájením procedury EIA nebo v jejím průběhu za podmínek stanovených v § 8 odst. 5. Ve smyslu těchto podmínek může jít jen o občanské sdružení, které bylo založeno většinou osob občanské iniciativy. Existující občanské sdružení, které nepodařilo včas své vyjádření k dokumentaci, nebo občanské sdružení založené menšinou osob z občanské iniciativy nepoživají oprávnění, vyplývající pro občanská sdružení ze zákona č. 244/1992 Sb.

Tato právní konstrukce však v sobě skrývá nejasnost. Podle zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů podává návrh na registraci přípravný výbor, složený nejméně ze 3 osob, a v návrhu na registraci ani ve stanovách sdružení nemusí být uveden počet osob ve sdružení. To znamená, že i sdružení založené menšinou osob z občanské iniciativy bude podle tohoto zákona zaregistrováno. Pak se zde naskytá otázka, který orgán státní správy bude kontrolovat, zda při vzniku sdružení byl dodržen požadovaný počet jeho členů, představující nejméně 250 osob z občanské iniciativy. I přes tuto nejasnost lze však považovat ustanovení § 8 odst. 5 za ustanovení speciální vzhledem k zákonu č. 83/1990 Sb., a proto případné prokázání jeho nedodržení by mohlo mít za následek odmítnutí postavení účastníka v následujícím správním řízení.

Včas a řádně založené občanské sdružení je pak nadáno jedním z nejsilnějších a nejvýznamnějších oprávnění, které procedura EIA poskytuje. Tímto oprávněním je získání postavení účastníka řízení o povolení stavby, činnosti nebo technologie. Zde narážíme na další problém, a to zda řízením o povolení stavby je chápáno pouze stavební řízení nebo i řízení územní. Na podporu širšího výkladu by bylo možno uvést, že o některých činnostech, jako jsou například odlesnění pozemku, pozemkové úpravy nebo těžba, není vůbec rozhodováno ve stavebním řízení, ale pouze v řízení o využití území, což je jedním z druhů řízení územního. Neumožněním účasti občanského sdružení již ve stadiu územního řízení by se v určitých případech předmětné ustanovení zákona č. 244/1992 Sb. stalo nefunkční. Navíc není ani logické, proč by se občanské sdružení mělo stát účastníkem až ve fázi stavebního řízení, když z hlediska ochrany životního prostředí je možná ještě důležitější rozhodnutí o umístění stavby, resp. územní rozhodnutí. Proto zastávám názor, že termín „řízení o povolení stavby, činnosti nebo technologie“ je třeba vykládat v tom smyslu, zda bude

povoleno stavbu do určitého území situovat nebo území určitým způsobem využít.

Pro doplnění je nutno uvést další možnost veřejnosti stát se účastníkem správního řízení, i když nebudou splněny podmínky příslušných ustanovení zákona č. 244/1992 Sb. Tuto možnost dává ustanovení § 70 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Podle tohoto ustanovení je místně příslušná organizační jednotka občanského sdružení, pokud má právní subjektivitu, oprávněna požadovat, aby byla předem informována o všech zamýšlených zásazích a zahajovaných správních řízeních, při nichž mohou být dotčeny zájmy ochrany přírody a krajiny, jakož i účastnit se takového správního řízení. Podmínkou přiznání postavení účastníka řízení je, že sdružení svou účast oznámí písemně do osmi dnů od zahájení řízení orgánem státní správy, který řízení zahájil. Další podmínkou je výše zmíněná právní subjektivita místně příslušné organizační jednotky a dále ve stanovách uvedená skutečnost, že jejím hlavním posláním je ochrana přírody a krajiny. To znamená, že v těchto případech nemusí být splněny podmínky stanovené v rámci procedury EIA, a přesto veřejnost se může stát účastníkem správního řízení na základě ustanovení zákona o ochraně přírody a krajiny.

Účast veřejnosti je jednou ze základních zásad procedury posuzování vlivů na životní prostředí, tak jak to vyplývá z celkové koncepce tohoto právního institutu. Je proto více než převapivé, že zákon č. 244/1992 Sb. přisoudil veřejnosti roli naprosto formální. Formální v tom smyslu, že veřejnost se sice může vyjadřovat a účastnit veřejných projednání a podle ustanovení zákona má být k jejím připomínkám přihlédnuto, ale naše právní úprava neposkytuje veřejnosti žádnou možnost obrany pro případ, že se tak nestane. Vezměme si fiktivní případ, že při posuzování vlivů jaderné elektrárny nebude v dokumentaci dostatečně vyřešena otázka ukládání vyhořelého paliva. Veřejnost tuto skutečnost bude připomínkovat, ale posuzující orgán nebude připomínky považovat za tak významné, aby byly důvodem k vydání záporného stanoviska. Nebo obdobná situace může nastat, že dokumentace je zpracována na základě nesprávných, resp. zkreslených údajů. Jakou šanci má pak laik z řad občanské veřejnosti ve svém tvrzení uspět proti odborníkům, zpracovávajícím dokumentaci a posudek?

Vzhledem k tomu, že podle § 23 zákona č. 244/1992 Sb. se na část druhou zákona nevztahuje zákon č. 71/1967 Sb., o správním řízení, veřejnost se nemůže proti vydanému stanovisku odvolat. Ze stejného důvodu je pro veřejnost vyloučena možnost žádat o přezkoumání rozhodnutí orgánů státní správy soudem podle § 244 a násl. občanského soudního řádu (zákon č. 99/1963 Sb.). To je v naprostém rozporu se zásadami, které byly pro proceduru EIA stanoveny už v její „mateřské normě“ – americkém zákonu o životním prostředí⁵. V souladu s těmito zásadami by každý měl mít možnost dovolat se u nestranného orgánu skutečnosti, že k jeho připomínkám nebylo řádně přihlédnuto, popřípadě že došlo k jiným nezákonnostem v průběhu

⁵ National Environmental Policy Act – NEPA byl přijat v r. 1969 pod číslem 42 U.S.C.A. § 4321 až 4370c.

procedury. Tímto orgánem by měl být soud, který by nestranně posoudil relevanci a důležitost veřejností vznesených připomínek.

Možnost veřejnosti žádat o soudní přezkoumání by napomohla vyřešit i další problém, který je s procedurou posuzování vlivů podle z. č. 244/1992 Sb. spjatý. Tímto problémem je absence ustanovení, týkajících se předpojatosti osob, zpracovávajících dokumentaci i posudek. V důsledku toho se mohlo stát, že například dokumentace ke spalovně odpadů v Oslavanech byla zpracována osobou, která byla současně akcionářem firmy, vystupující v roli investora. Tomuto tvrzení je samozřejmě možno oponovat tím, že správnost a úplnost dokumentace včetně vyjádření veřejnosti hodnotí posudek k dokumentaci. Lze však stěží předpokládat, že by zpracovatel posudku ověřoval i správnost naměřených hodnot, z nichž dokumentace vychází. Navíc ani u zpracovatele posudku není vyloučena nestrannost.

Kdyby sporná záležitost mohla být posouzena soudem, mohly by být předloženy znalecké posudky, které by objektivně zhodnotily jak dokumentaci či posudek, tak vyjádření veřejnosti, o něž by pak soud opřel své rozhodnutí. Povinnost k úhradě soudních nákladů v případě prohraného sporu by pak motivovala investory, aby zpracování dokumentace zadávali kvalitním a hlavně nezúčastněným odborníkům. Osoby způsobitelné ke zpracování dokumentace a posudku by měly být motivovány odpovědností za škodu, způsobenou investorovi.

Současná právní úprava dává předkladatelům dokumentace možnost do jisté míry obejít veřejnost tím, že zpracovatel posudku si může vyžádat doplňující informace, zřejmě pro případ, kdy dokumentace není řádně zpracována. Tyto doplňující informace, zvláště pokud obsahují nové skutečnosti, by pravděpodobně měly být znovu opřipomínkovány veřejností a pak teprve sloužit jako podklad k vypracování posudku. Vzhledem k tomu, že veřejnost je oprávněna zúčastnit se veřejného projednání obsahu posudku, zákon by měl stanovit povinnost posudek zveřejnit, aby se veřejnost mohla seznámit s jeho obsahem ještě před zahájením veřejného projednání.

Další oblastí, ve které by mohla a měla být rozšířena úloha veřejnosti při posuzování vlivů na životní prostředí je příprava návrhů právních předpisů. S tím nakonec počítal už zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí. Podle § 20 odst. 2 uvedeného zákona „Zásady ochrany životního prostředí a posuzování vlivů činností a jejich důsledků na životní prostředí jsou přiměřeně uplatňovány i při přípravě rozvojových koncepcí a programů a návrhů právních předpisů.“ Zákon o posuzování vlivů, který je ve vztahu k zákonu č. 17/1992 Sb. jednak normou pozdější, a jednak zároveň má přednost v aplikaci, jak vyplývá z článku 2 ústavního zákona č. 4/1992 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem České a Slovenské Federativní Republiky, nejenže neuplatnil zásadu účasti veřejnosti při posuzování návrhů právních předpisů, ale navíc návrhy právních předpisů vůbec nezahrnul do okruhu objektů, jejichž vliv na životní prostředí má být hodnocen.

Účast veřejnosti se podle české právní úpravy uskutečňuje prostřednictvím seznámení se s dokumentací a možností vyjádřit se k ní, účastí na veřejném projednání posudku a prostřednictvím připomínek k němu. Nemusí se přitom omezovat pouze

na zákonem stanovené formy a může se uskutečňovat v podobě i neformálních setkání s veřejností, anket apod., které jsou důležité především v počátečních fázích projednávání záměru. Občané by se neměli vzdávat ani možnosti vyjádřit se k návrhům územních plánů, které jsou ve svém důsledku s problematikou posuzování vlivů těsně spojeny. Zajímavou inspirací může být například i slovenská právní úprava (Zákon SNR č. 127/1994 Sb.), podle níž dochází ke zveřejnění již samotného záměru. Na druhé straně nepovažují za účelné omezovat účast veřejnosti v občanských iniciativách stanovením minimálního počtu místních obyvatel, tak jak to činí slovenský právní předpis.

Na rozdíl od americké právní úpravy posuzování vlivů na životní prostředí v mnoha jiných zemích, mezi něž patří i Česká republika, nejsou stanoviska v proceduře EIA předmětem soudního přezkoumání. Jak ukazují zkušenosti z ostatních zemí, veřejnost by měla mít možnost žalovat orgán státní správy, jestliže posuzování vlivů bylo neadekvátně provedeno.⁶ Stejně jako účast veřejnosti v předmětné proceduře, možnost jejího vnějšího přezkoumání představuje klíčový element v jejím úspěšném a efektivním provedení.

* * *

SUMMARY

On the Forms of Public Participation in the Environmental Impact Assessment Procedure

Public plays an important role in the environmental impact assessment procedures. Even though the term „public“ is frequently used in the Act No 244/1992 Coll. on the Environmental Impact Assessment, this law does not define it.

In this article, the author analyzes legal definitions of „civic initiative“ and „civic association“ in comparison to the term „public“. Based on this analysis, the term „public“ is outlined as one or more individuals or legal entities. Ways to broaden and improve public participation in the environmental impact assessment procedures are also proposed.

⁶Tuto možnost poskytuje např. americká právní úprava, ale i ve Francii mohou obdobné žaloby podat environmentální skupiny, které byly oficiálně uznány. V Německu je tato možnost omezena pouze na jednotlivce, jejichž práva na zdraví a majetek jsou ohrožena.

Viz W.V. Kennedy: Environmental impact assessment in North America, Western Europe what has worked where, how, and why, in International Environment Reporter, April 13, 1988.

Sankcionovanost jako znak právní normy

Miloš VEČEŘA

I.

Kritický právní pozitivismus představovaný vídeňskou školou právního pozitivismu, označovanou jako ryzí nauka právní podle stěžejní práce jejího hlavního představitele Hanse Kelsena, položil při vymezení právní normy jako centrálního pojmu právní vědy důraz na sankční koncepci právního pravidla a toto pojetí právní normy se stalo pro ryzí nauku právní příznačné. Myšlenkový postup, kterým ryzí nauka právní dovodila tyto závěry lze vyjádřit zhruba v této posloupnosti. Právní norma je vyjádřením toho, že něco být má, že se něco má přihodit. Nejde zde však o kauzální zákonitost v podobě nutnosti vyjádřené přírodním zákonem (je-li A, musí být B), nýbrž o zákon právní (je-li A, má být B). Nejde zde proto mluvit o spojení příčiny a účinku (tj. vztahu kauzality), nýbrž u normy právní jde o spojení právní podmínky a právního následku, přičemž tato následnost má ryze formální charakter, tedy bez ohledu na obsah spojovaných skutečností. Právní norma je tedy ryze formální kategorií, kdy ve snaze o vyloučení přirozenoprávních hledisek z právní vědy Kelsen vyzvedl a nadsadil donucovací aspekt práva, k čemuž ostatně měli a mají právníci vždycky blízko. Vymezuje tak právo jako vnější donucovací řád, jako pouze specifickou sociální techniku, která žádoucí sociální stav uskutečňuje tím, že na kontradiktorní stav váže donucovací akt jako následek¹. Důsledný pozitivismus ho pak vede k dalším logickým konsekvencím, když následně dovodil, že prostřednictvím práva lze uskutečnit kterýkoliv společenský účel. Právo se proto charakterizuje jako specifický prostředek, jako donucovací aparát, jehož hodnota je závislá spíše na účelu, který uskutečňuje, ale který je mu – jakožto prostředku – transcendentní, tj. přesahující oblast, kterou právní věda poznává. Právo je tedy pouhý sociotechnický nástroj donucovacího charakteru; jaký je společenský stav, jehož má být dosaženo,

¹Přirozenoprávní teorie naopak vždy zdůrazňovala vnitřní obsah práva a jeho nutnou vázanost na přirozenoprávní ideály, donucovací aspekt práva měl z tohoto hlediska význam jen instrumentální. Ryzí nauka právní programově přistupuje k této otázce právě opačně. Viz k tomu Kelsen, H.: Ryzí nauka právní. Orbis, Praha 1933, s. 20 an.

to zůstává z hlediska ryzí nauky právní programově irelevantní, neboť právní vědě nenáleží se zabývat účelem, který právní řád sleduje a dosahuje. Jejím předmětem zájmu je právní řád o sobě. Koncept práva jako vnějšího donucovacího řádu by ale ještě nebyl natolik výjimečný, prvku donucení, spojovaného především se státem a jeho aparátem, jako kruciálního znaku práva užívá k odlišení právního řádu od jiných normativních systémů (zvláště morálních a zvykových norem) řada významných autorů, a to nejen profesních právníků, ale i sociologicky směřovaných autorů. Kupř. jeden z nejvlivnějších konceptů práva vytvořený Maxem Weberem² a vycházející ze stěžejní myšlenky řádu charakterizovaného legitimitou vymezuje právo jako jeden ze společenských řádů, kdy pravidlo lze nazvat právem tehdy, jestliže je z vnějšku garantováno možností donucení, zajišťujícího jeho dodržení nebo potrestání jeho porušení, a to aparátem speciálně ustaveným k tomuto účelu. Stejně tak např. uznávaný polský sociolog Jan Szczepanski vymezuje právo jako soubor formalizovaných sankcí, který reguluje chování jednotlivců, činnost institucí, účelových sdružení apod.³ Hans Kelsen však svoji představu práva jako donucovacího řádu myšlenkově dovádí až na úroveň jednotlivé konkrétní právní normy, kdy její sankční struktura je pro něho univerzálním znakem každého právního pravidla. Jen normy s touto sankční strukturou jsou právními normami. Ryzí nauka právní tak při snaze o konceptualizaci právní normy přijala univerzální koncept právní normy jako donucovací (sankční) normy (Zwangsnorm), tedy normy, která donucuje k určitému chování a při jeho nesplnění nařizuje sankci (trest nebo exekuci)⁴. Sémanticky pod donucovací normou rozumíme normu, která vynucuje určitý způsob chování. Předmětné chování lze přitom vymezit jak negativně (v podobě zákazu určitého chování – např. zákaz týrání zvířat), tak pozitivně (v podobě příkazu určitého chování – např. počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí). Donucovací norma tedy zahrnuje jednak normy zakazující (proskribující), jednak normy příkazující (zavazující, preskribující). Podle ryzí nauky právní je předmětem právní normy chování a tím odpadá nutnost rozlišovat mezi příkazem a zákazem. Každý zákaz může být formulován jako příkaz, kupř. zákaz "nesmí se krást" není nic jiného než příkaz "má se opomenout krást"⁵. Donucovací

²Viz podrobně retrospektiva sociologicky zaměřených definic práva uvedená v práci Večeřa, M. – Urbanová, M.: *Základy sociologie práva*. MU, Brno 1994, s. 53–57.

³Viz Szczepanski, J.: *Základní sociologické pojmy*. NPL, Praha 1966, s. 169.

⁴Hynek Bulín v této souvislosti zajímavě zdůrazňuje, že v koncepci právní normy jako donucovací normy Kelsen pokračuje v tradici přirozenoprávní teorie 19. století. Viz Bulín, H.: *Kelsenova konstrukce právní normy*. In: *Normativní teorie práva v kontextu právního myšlení*, sborník z konference, MU, Brno 1991, s. 41.

⁵Oto Weinberger však v této souvislosti konstatuje, že z donucovací (sankční) normy, jejíž strukturu lze vyjádřit "jestliže je p, pak má být q" nevyplývá logicky norma o povinném chování "že má být non p" (např. nelze usoudit z daňového předpisu "kdo má příjem, má platit daň z příjmu" závěr, že právní subjekt nesmí mít příjem). Sankční norma zahrnuje tedy podle Weinbergera jen normy zakazující, nikoliv normy příkazující. Viz Weinberger, O.: *Brněnská škola právní*. In: *Teorie práva*, MU, Brno 1994, s. 23.

norma je tedy dle ryzí nauky právní obecně normou příkazovací. Ve snaze vztáhnout univerzální sankční strukturu donucovací normy na všechny právní normy (mutatis mutandis – jen normy této struktury by pak byly právními normami) podřadila pod pojem donucovací normy další druhy právních norem, kdy potom vedle příkazovacích norem (patří sem normy zakazující a příkazující) sem samostatně zařadila i normy dovolovací, zmocňovací a derogační⁶. Tím ryzí nauka právní ještě více zproblematicovala sám základ konceptu právní normy jako normy sankční (donucovací), tedy konceptu, který aplikovala na každou jednotlivou právní normu a jehož použila i pro odlišení právních norem od jiných neprávních sociálních norem.

II.

Ryzí nauka právní představuje svým pojetím právní normy jako donucovací normy značně kontroverzní tematizaci právní normy, čímž přispěla ke tříbení pohledů na vymezení základních znaků právních i neprávních normativních systémů i jednotlivé právní normy. Odmítavé stanovisko ke Kelsenově konstrukci sankční normy vyjadřovala od počátku i brněnská normativní právní škola. František Weyr se k této konstrukci vyslovil kriticky již ve svých *Základech filozofie právní* z roku 1920. Při vymezení pojmu právní normy vyšel Weyr především z pojmu normativita, povinnost, subjekt normy, subjekt povinnosti a předmět povinnosti. Podstatu normy vymezil v konfrontaci s pojmy pravidlo, imperativ a maxima⁷. Pravidlo⁸ je oproti normě pojem ze světa kauzality a vyjadřuje poznání pravidelnosti ze světa přírody (např. v podobě přírodního zákona). Rovněž tak nelze ztotožnit normu s imperativem. Norma je výrazem (představou) toho, co býti má (normativního nazírání). Její účinek a funkce jako motivu pro lidskou vůli pak jsou vyjádřením hlediska kauzálního. Při naplňování své funkce jako motivu lidského jednání vystupuje norma ve formě imperativu, kterým se přímo obrací na adresáta povinnosti. Imperativ je tedy podle Weyra jednou z forem vyjádření normativní představy v souvislosti s působením normy na konkrétní subjekt povinnosti. Maxima je pak výrazem úvahy de lege ferenda. Vyjadřuje tedy normativní formou představu usuzujícího, co by mělo býti normou (např. lidé mají dbát čistoty). Maxima je představa, již posuzujeme svět jaký je.

Na rozdíl od Kelsena lze podle Weyra chápat jako samostatné právní normy i normy bez sankce. Weyr si v této souvislosti položil otázku, zda je myslitelná v rámci právního řádu povinnost některého subjektu, aniž by jí současně odpovídala

⁶Opodstatněnost tohoto vydělení z norem příkazovacích – viz Walter, R.: *Vývoj ryzí nauky právní po smrti Hanse Kelsena*. In: *Teorie práva*, MU, Brno 1994, s. 8 an.

⁷Stěžejní pro samotné chápání právní normy je však pro Weyra kontrapozice normativního a kauzálního poznání a vysvětlení vnějšího světa. Viz Weyr, F.: *Základy filozofie právní*. A. Píša, Brno 1920, s. 22 an.

⁸Srov. k tomu vymezení pojmu pravidlo – Weinberger, O.: *Filozofie, právo, morálka*. MU, Brno 1993, s. 42 an.

la povinnost (vůle) státu jednat (donucovat – trestat, exekvovat)⁹. Sám si odpovídá úvahou, jaká je podstata legis imperfectae, tj. normy stanovící něco, co má být, bez současného stanovení sankce. Pomáhá si přitom svojí koncepcí důsledné duality světa normativity a světa kauzality. Otázka sankce souvisí s problematikou imperativu, kterou jsme zmínili výše, tedy hlediskem kauzálně teleologickým. Normativní existence normy pak ovšem nezávisí na okolnostech, zda se norma ve vnějším světě prosadí (tj. bude-li působit jako motiv jednání, či nikoliv) v návaznosti na připojenou sankci. Weyr soudí, že "teorie donucení", prohlašující možnost vynucení povinnosti státem za rozhodující pojmový znak "právní povinnosti", je pochybená, neboť je metodicky nesprávná. Jádrem normy vždy zůstává pojem povinnosti, tj. to, co dle normy být má, a k pojmu povinnosti nutně patří i pojem subjektu povinnosti. Nelze dovodit, proč by musela přistoupit ještě jiná povinnost, resp. jiného subjektu, tj. státu, chceme-li zajistit povinnost adresátů práva, tj. aby ji dostali.

Také Kelsenovi následovníci se pokusili doplnit Kelsenův koncept donucovací normy o nové názory, které by umožnily obhájit jeho základní myšlenkové schéma. Např. Robert Walter, nejvýznamnější Kelsenův pokračovatel, se přiklání k rozlišování v rámci donucovací normy jejích dvou částí: normy primární (ukládá žádoucí chování) a normy sekundární (stanovuje sankci pro případ, že příkaz, zákaz není splněn). Dále se domnívá, že je vhodnější normy zmocňovací odlišit od norem příkazovacích¹⁰.

III.

Tematizace problematiky sankcí, sankční struktury a donucení v souvislosti s právní normou je třeba postavit na hlubších východiscích respektujících širší sociologicko-právní pohled¹¹. Význam a fungování sankcí je třeba nahlížet z hlediska konkrétního sociokulturního systému, jeho sociálních regulativů a normativního řádu, zahrnujícího jednotlivé normativní systémy (eo ipso systém právní)¹². Právní řád nelze vytrhnout ze sociálního kontextu, nelze si představit sociální systém, ve kterém by lidé plnili své povinnosti jen proto, že jsou k tomu donuceni hrozbou sankcí. To se týká ve stejné míře jak neprávních normativních systémů (např. morálních norem), tak notabene právního řádu a faktického právního jednání. Řada modelů usilujících o postizení stupně právní socializace, spojujících v sobě zejména hlediska rozsahu interiorizace (osvojení, zvnitnění) právního řádu (resp. jednotlivých právních norem) a sdílených morálních a sociálních ideálů, by při tomto jednostranném pohledu ztratila z hlediska právní vědy opodstatněnost a praktický smysl. Glajchšaltovala by

⁹Viz Weyr, F.: cit. v pozn. 6, s. 157

¹⁰Srov. výklad Boháčková, R.: K vybraným otázkám Kelsenovy ryzí nauky právní. Disertační práce, Brno 1994, Pr. F MU, s. 188 an.

¹¹O. Weinberger v této souvislosti správně poznamenává, že sankční teorie právní normy stojí na nesprávných sociologických základech, je logicky vadná a metodologicky nevhodná. Viz Weinberger, O., cit. v pozn. 4, s. 23.

¹²Viz podrobně v práci cit. v pozn. 2, s. 61 an.

se komplikovanost a vícerozměrnost motivace lidského (právního) jednání v pohledu profesních právníků. Programovým vyloučením účelu, který právní norma (právní řád) sleduje a více nebo méně dosahuje, a absolutizace koncepce právní normy jako donucovací (sankční) normy¹³ se ztrácí nejen referenční rámec pro interpretaci práva, uvážení a rozhodování v procesu aplikace práva, ale konečně i samotná funkce práva jako základního integrativního normativního systému společnosti a obsahová vázanost práva na základní ideály humanitní a nezciizitelná základní lidská práva a svobody¹⁴. Již František Weyr vyhmátl ve své syntetické práci "Teorie práva" (1936) neudržitelnou krajnost konceptu donucovací normy ryzí nauky právní. Odmítl pojetí primárnosti sankční normy, která stanoví povinnost státních orgánů trestat, kdy vlastní norma chování, stanovící právnímu subjektu určitou povinnost, vystupuje až jako odvozená. Podle Kelsenovy donucovací normy je pak povinností subjekt postaven před volbu: nekrást nebo krást a pak být potrestán. Povinností subjekt není tedy sám o sobě subjektem povinnosti¹⁵. Ve skutečnosti by ale správně měl mít právní subjekt povinnost nekrást, tedy realizovat to jednání, které směřuje k dosažení právního jednání v souladu s účelem právní normy.

Právní (resp. protiprávní) jednání nelze vidět pouze prizmatem sankce. Stěžejní význam zde náleží procesu právní socializace a faktickému stupni (úrovni) této socializace dosaženému konkrétním právním subjektem. Za inspirativní lze považovat v této souvislosti často uváděnou pětistupňovou škálu právní socializace zpracovanou americkým autorem Junem Tappem a s využitím modelu morálního vývoje osobnosti Lawrence Kohlberga¹⁶. Tapp ve své škále právní socializace provázal kognitivní schopnosti, rozvoj sociální zkušenosti a morální vývoj sociálního subjektu.

Pět úrovní právní socializace vyjádřil v této hierarchizované podobě¹⁷:

1. Předkonvencionální úroveň – zahrnuje konformity, k nimž je jedinec veden pouze snahou, aby se vyhnul potrestání, nebo aby získal odměnu.
2. Konvencionální úroveň – zahrnuje konformity k normám vyvolané vědomím, že to jsou normy. Výchozím přístupem je zde respekt ke stavu uspokojení jiných

¹³Viz Kelsen, H., cit. v pozn. 1, s. 20.

¹⁴Neudržitelnost této ortodoxní pozitivistické koncepce práva (eo ipso státu) nakonec nechtěně nepřímo potvrdil i sám Hans Kelsen, když v návaznosti na vytvořenou protizidovskou hysterii a přijetí německých zákonů "O ochraně německé krve a německé cti" a dalších říšských zákonů z roku 1935 opustil nuceně jako syn židovských rodičů nejprve Německo a posléze v roce 1940 i Evropu a odešel do emigrace v USA.

¹⁵Srov. podrobný výklad o stanovisku brněnské normativní právní školy ke Kelsenově koncepci právní normy, viz Bulín, H., cit. v pozn. 3, s. 37 an.

¹⁶L. Kohlberg, profesor Harvardovy univerzity, na základě dvacetiletých opakovaných výzkumů prováděných v USA, Velké Británii, Kanadě, Mexiku, Turecku a na Tchajvanu stanovil sedmistupňový hierarchizovaný model morální úrovně, jehož praktická hodnota byla potvrzena řadou dalších autorů. Morální úroveň posuzoval zvl. podle motivace kladného nebo záporného rozhodnutí v souvislosti s otázkou tzv. Heinzova dilematu: Má právo muž, jehož žena umírá a on nemá dost peněz na účinný lék, tento lék odcizit.

¹⁷Srov. podrobně např. Cotterrell, R.: The Sociology of Law. Butterworths, London 1992, s. 141 an.

jedinců a ve vyšším stupni pak snaha spočívající ve "splnění své povinnosti" nebo ve vyjádření respektu k autoritě.

3. Postkonvencionální úroveň – konformita k právu je spojena s morálními principy. Porušování práva je nemorální, autoritou je vnitřní morální povinnost dodržovat právo.
4. Úroveň sociálního kontraktu – vychází z vědomí podpory udržení sociálního řádu, sociální stability – vliv sociálních ideálů.
5. Vrcholová úroveň – spočívá v provázání práva s vysokými morálními hledisky, principy a ideály, nadřazenými i nad právní normy, které by je případně ignorovaly.

Uvedených pět stupňů právní socializace ukazuje variabilitu právní socializace a rozdílnost působení sankce v závislosti na úrovni právní socializace.

IV.

Při posouzení otázky, zda je sankce univerzálním a diferencujícím znakem právní normy (resp. práva jako celku), a opodstatněnosti důrazu na sankční strukturu právní normy je třeba vyjít šířeji ze samotného pojmu normy, resp. sociální normy, neboť pod pojmem norma je třeba rozumět pravidlo chování uznávané v rámci určitého sociálního útvaru. Pojem normy v sobě implikuje nutně jednak normativní podobu přípustného chování. Norma ale není jen vyjádřením přípustného nebo příkázaného chování (toho, které býti má), ačkoliv je to její nejpodstatnější obsah. Norma zahrnuje ještě další dva důležité významy a je ji proto třeba chápat ve všech těchto třech významových odstínech (konotacích):

1. Norma je to, co je přípustné (normativní stránka, tj. to, co býti má),
2. Norma je to, co je obvyklé, osvědčené (norma jako výraz petrifikované lidské zkušenosti, racionality a habitualizovaného chování, tedy informační stránka).
3. Norma je to, co je správné a žádoucí (norma jako nástroj hodnocení, norma v tomto smyslu vyjadřuje to, co je chťeno, prospívá, co je účelné).

Tyto významové konotace normy se váží na proces právní motivace a ovlivňují míru, v jaké sankce funguje jako prostředek odstrašení před porušením právní normy. Norma, která by sice normativně stanovila "co býti má" a hrozila současně přísnou sankcí eventuálnímu porušiteli, by měla podstatně menší šanci na její dodržování adresáty práva v případě, že by bez opodstatněného důvodu přikazovala chování odporující obvyklým, osvědčeným a habitualizovaným způsobům chování nebo představě žádoucího a správného chování.

Základní podstatné znaky sociální normy lze přitom vymezit takto:

1. Obecnost – norma se vztahuje na relativně neurčitý počet sociálních subjektů a případů,
2. Normativnost – má normativní obsah,
3. Sociální akceptovanost – jde o sociálním útvarem přijaté, aprobované a sdílené pravidlo chování,

4. Sankcionovanost – závaznost pravidla je sociálně potvrzována sankcí.

Souhrnně lze tedy sociální normu vymezit jako obecné pravidlo chování, které stanoví v sociálním útvaru přijaté, schválené a sdílené způsob chování v daném sociálním kontextu, jehož dodržení je potvrzováno pozitivními nebo negativními sankcemi¹⁸.

V.

V souvislosti se sankcemi je třeba zdůraznit, že je nutno rozlišovat dva druhy sankcí:

1. Pozitivní sankce – gratifikace, odměna za dodržení normy, resp. postupu v souladu s normou. Právo je ovšem postaveno v zásadě na negativních sankcích, které jsou v právní normě stanoveny a následně uplatněny v případě jejího porušení, resp. porušení právní povinnosti z ní vyplývající. Pozitivní sankce jsou naproti tomu časté u mimoprávních norem, a to v podobě sankcí:

- a) psychických – např. různá verbální a neverbální ocenění, zvýšení prestiže, sociální pozice, uznání apod.,
- b) fyzických – jsou typické především v oblasti negativních sankcí, zejména v podobě fyzických trestů (bití), omezení svobody pohybu, fyzické komunikace ze společenství apod.; v oblasti pozitivních sankcí připadá v podstatě v úvahu jen předčasné ukončení omezení svobody pohybu (např. možné podmíněné propuštění na svobodu, jestliže odsouzený ve výkonu trestu svým chováním a plněním svých povinností prokázal polepšení a splnil některé další podmínky),
- c) ekonomických – např. různé formy ekonomického zvýhodnění (odměny, prémie apod.),
- d) politických – např. různé formy podílu na politické moci nebo vlivu.

U právních norem jsou pozitivní sankce výslovně stanoveny v právní normě jen výjimečně, např. zmíněné podmíněné propuštění nebo poskytování různých sociálních dávek a peněžitých plnění při dodržení určité právní normy, určitého právního postupu. Pozitivní sankce však mohou být s realizací právních norem spojeny i nepřímou, aniž by v nich byly výslovně uvedeny. Pokud v tomto případě právní subjekt postupuje v souladu s dispozicí právní normy, je toto jeho jednání *secundum legem* pozitivně sankcionováno zejména:

- lepším právním postavením – např. podle § 29 odst. 2 zákoníku práce lze v pracovní smlouvě dohodnout vedle podstatných náležitostí (tj. druh práce, místo výkonu práce a den nástupu do práce) další podmínky,

¹⁸Pojem sankce pochází z lat. *sanctio*, tj. potvrzení, schválení. V tomto smyslu je tento pojem chápán i v dalších jazycích, v češtině však je na rozdíl od jiných jazyků obvykle ztotožňován nevhodně pouze s trestem. Viz podrobně Večeřa, M. – Urbanová, M., cit. v pozn. č. 2, s. 98 an.

na kterých mají účastníci zájem. Využití tohoto právního ustanovení některou ze stran je pozitivně sankcionováno jejím budoucím lepším právním postavením – např. lze takto dohodnout úpravu pracovní doby, různá peněžitá plnění apod.

- rozsahem vymahatelné škody – kupř. při uložení peněz a jiných cenností jakožto vnesených věcí do úschovy odpovídá ubytovatel za eventuální škodu bez omezení, bez uložení do úschovy odpovídá ubytovatel za škodu jen do velmi limitované výše (§ 434 OZ).
- upřesněním právní situace, právního vztahu a obhajobou dotčených práv – jde zejména o rozsáhlou oblast procesněprávních ustanovení, kterých může adresát práva užít k upřesnění (ověření) své právní situace, konkrétního právního vztahu nebo k obhajobě svých práv. K postupu secundum legem přitom není donucován. Může tedy např. předkládat různá podání (např. soudu), může se dát v řízení zastupovat zástupcem, jež si zvolí, může podávat opravné prostředky apod.

Často je spatřován základní rozdíl např. morálních a právních norem právě ve faktu, že morální normy představují především vzory chování určené k následování a využívají především široké škály pozitivních sankcí¹⁹; směřují tak jedince více k eufunkčnímu prosociálnímu jednání. Právo pak je a contrario chápáno především jako normativní systém důsledně postihující a reparující právně – deviantní chování. Ani u práva však nelze přehlédnout podněcující význam pozitivních sankcí ve směru právně konformního jednání. Pozitivní sankci zde tedy nelze spatřovat pouze v tom, že se povinnosti subjekt svým jednáním secundum legem snaží vyhnout potenciální negativní sankci.

2. Negativní sankce – trest (újma, nepříznivý následek) postihující porušení právní normy je v právní teorii často ztotožňován s pojmem sankce obecně a právo je prima facie vnímáno jako donucovací systém. Právní řád k tomu poskytuje širokou škálu právních sankcí (expressis verbis např. v § 26 trestního zákona) a právní věda vyzceľovala teorii právní odpovědnosti zdůrazňující právě konsekvantní uplatnění sankce, tedy nepříznivých následků pro případ porušení právní normy. Právní sankce je však třeba chápat duálně (nejen jako negativní sankce), nelze přeceňovat vliv negativních sankcí na faktické právní jednání.

VI.

Jednoznačné vypořádání se s problematikou vázanosti právní normy (práva) na sankci (sankční strukturu), interpretovanou optikou právního pozitivismu ryzí nauky

¹⁹Nelze zde přehlédnout ani rozlišení sankcí na sankce vnitřní a vnější, které je relevantní právě zejména v oblasti morálky. Morální normy jsou potvrzovány jak vnitřní sankcí (prostřednictvím svědomí individua), tak sankcí vnější (ze strany sociálního okolí). Podle převažující sankce pak můžeme morální sféru rozdělit a oblast "ryzí" (autonomní) morálky a oblast "sociální" morálky.

právní, je nesnadné, neboť jde o koncepci představující kohézní a vnitřně provázanou teorii uzavřenou do svého vlastního systému.

Kelsenovu teorii donucovací (sankční) normy nelze akceptovat, neboť spočívá na zjednodušených východiscích. V usilovné snaze o odlišení právní normy od norem neprávních, zejména morálních, položil Kelsen hlavní důraz na formální znaky právní normy spočívající v její sankční struktuře jako univerzálním a identifikujícím znaku právní normy. Právní norma něco přikazuje a současně hrozí sankcí. Jde o určitou fetišizaci právní sankce, chápané přitom pouze jako sankce negativní. Sankce ale nekonstituuje normu jako normu právní, notabene právní řád zahrnuje i množství norem, které už římscí právníci označovali jako *leges imperfectae*, tedy zákony, u nichž sankce vůbec chybí. Sankce nalézáme, na druhé straně, i u ostatních neprávních sociálních norem, nejde ovšem o sankce právní. Právní normy, u nichž sankce absentuje, nebo které jsou vybaveny pozitivní sankcí (explicitní nebo implicitní), nejenže nelze z tohoto důvodu považovat za mimoprávní (neprávní), ale mohou být dokonce neméně reálně společensky působící. Lidské chování (eo ipso právní motivaci) nelze vidět primárně jako výsledek nátlaku, represe nebo drezury²⁰. Ve struktuře právní normy může chybět jak hypotéza (normy nepodmíněné), tak sankce (normy imperfektní). Jediným nezbytným prvkem je vlastní pravidlo chování – dispozice.

V souvislosti s uváděnými podstatnými znaky normy (sociální normy) jsme mezi těmito znaky uvedli její sankcionovanost (tj. sociální sankcionovanost) a rozuměli jsme touto sankcionovaností fakt, že závaznost pravidla (pravidla chování) je sociálně potvrzována sankcí. Pokud by totiž pravidlo chování nebylo potvrzováno sankcí nešlo by o normu, nýbrž jen o zcela nezávazné pravidlo (postup) chování. Největší současný německý právní sociolog Niklas Luhmann vyjádřil vztah právní normy a sankce takto: Normy jsou kontrafakticky (tj. platí bez ohledu na to, jsou-li dodržovány, či nikoliv) stabilizovaná normativní očekávání²¹. Potvrzení platnosti (závaznosti) však podle Luhmanna nemohou poskytnout normy samy, je k tomu nutná určitá reakce, spočívající v:

- zjevném symbolickém zdůraznění jejich nedotčenosti (společenství na normě stále trvá),
- následku porušení, tj. uplatnění sankce.

Luhmann tedy velmi správně spojuje normu (eo ipso právní normu) nikoliv se sankcí jako strukturální součástí normy, ale se sankcí jako reakcí následující po porušení normy. Právě tento stav uplatnění sankce jako následku nesplnění normy jsme již dříve označili pojmem sankcionovanost.

²⁰Sociálně psychologické výzkumy přesvědčivě ukázaly, že při ovlivňování chování je pozitivní sankce (odměna) třikrát efektivnější než sankce negativní (trest). Toto zjištění ovšem nelze absolutizovat a vztáhnout ho na všechny oblasti lidského chování, všechny sociální situace a všechny sociální subjekty. Nelze ho povýšit na stěžejní princip tvorby práva.

²¹Viz Luhmann, N.: *A Sociological Theory of Law*. Routledge and Kegan Paul, London 1985, s. 33 an.

V souvislosti s právní normou jako species normy sociální má sankcionovanost specifickou podobu. Právní normy zahrnují jednak normy vyjadřující určitou právní povinnost v podobě normy zakazující nebo zavazující (přikazující). Vedle toho však existují i právní normy opravňující (stanoví určitá subjektivní práva), teleologické, definiční, derogační a jiné. Jde o menší část právních norem, nikoliv však jen okrajovou nebo nepodstatnou. Tyto právní normy většinou nejsou vybaveny sankcemi, vyplývá z nich však často, nebo je jinou normou ve vazbě na ně stanovena, komplementární právní povinnost. Podstatný pro všechny právní normy pak je fakt, že právní řád (prostřednictvím státních institucí) je postaven na předpokladu dodržování (resp. uskutečňování) právních norem (tedy i *leges imperfectae*), netrpění stavu ilegality. Potvrzení právní normy vynucením splnění dispozice nebo uplatněním sankce označujeme jako státní donucení, které může mít v užším rozsahu podobu fyzického donucení (výkonu trestu nebo exekuce). Právě fakt státního donucení (resp. fyzického donucení jako jeho dílčího projevu) odlišuje²² právo od jiných normativních systémů a přispívá k legitimitě práva.

Za prvek charakterizující a určující právní normu (právo) jako takovou tedy nelze považovat sankci nebo sankční strukturu právní normy. Tímto základním definičním znakem každé normy je obecně řečeno fakt její sankcionovanosti, tedy kontinuálního potvrzování její platnosti sankcí (pozitivní nebo negativní). U právní normy má tato sankcionovanost konkretizovanou podobu státního donucení. Právě toto státní donucení představuje klíčový definiční znak právní normy.

* * *

SUMMARY

Possibility of imposing sanctions as a sign of legal norm.

As for a definition of legal norm as a central term of the legal science, the critical legal positivism introduced by the pure legal science of Hanse Kelsen has in this regard emphasized the sanction concept of a legal regulation. The sanction concept underlines that the sanction structure of each legal regulation is its universal and determining sign and, furthermore, only those legal regulations endowed with this structure are considered legal norms.

It is necessary to view the issue of sanctions and the sanction structure of legal norms from wide sociological and legal aspects. The Kelsen's theory of the sanction

²²Luhmann v této souvislosti zdůrazňuje, že právě výhružka fyzického donucení ze strany státu slouží k potvrzení a ujištění o jednoznačnosti právních norem a legitimuje pojem pozitivního práva. Viz Luhmann, N., cit. v pozn. 21, s. 199 an.

on norms overrates the importance of sanctions in respect of human motivation. A sanction does not provide a norm with legality and a wide number of legal regulations lack any sanction at all (*leges imperfectae*). It is not possible to consider a sanction a sign typical of a legal norm, the same holds true for the sanction structure of a legal regulation. Thus, a basic definition sign of each legal norm is its a possibility of imposing sanctions, that is to say the possibility to confirm the validity of a legal norm by a means of imposing a sanction (either positive or negative). As far as a legal regulation is concerned, the possibility of imposing a sanction has a character of the state coercion. Thus, the state coercion forms a crucial definition sign of a legal regulation.

Ústavní postavení slovenského prezidenta

Zdeněk KOUDELKA

Při posuzování politického vývoje na Slovensku hraje nemalou úlohu postavení prezidenta Michala Kováče, zvláště ve vztahu k vládě Vladimíra Mečiara. Při hodnocení politické role se nelze omezit na ústavně právní úpravu institutu prezidenta, ta je však pro ni určující. Obdobně jako v Ústavě ČR je institut prezidenta upraven systematicky ve společné hlavě ústavy spolu s vládou, a to jako první oddíl hlavy šesté Ústavy – Výkonná moc. Toto pojetí vede k interpretačním neshodám o vztahu prezidenta a vlády. Neshody povětšinou ožívají tehdy, je-li praktický vztah mezi osobami vykonávající funkci prezidenta a předsedy vlády napjatý, což je soudobá slovenská a nejen slovenská zkušenost. Prezident je ústavně charakterizován jako hlava Slovenské republiky, což má dnes spíše reprezentační význam vyplývající z dřívějšího tradičního chápání hlavy státu jako suveréna bez ohledu, jde-li o dědičného monarchu či osobu jinak ustavenou do nejvyšší funkce ve státě. Za nejvyšší orgán výkonné moci, jejíž součástí je i prezident – hlava státu, je považována vláda. Orgán charakterizovaný jako hlava státu je součástí systému moci, jehož nejvyšším orgánem je orgán jiný – vláda, což vede k určitému protičtení a rozporu. Tomuto rozporu se vyhýbal ústavní zákon o československé federaci tím, že prezident a vláda byli systémově upraveni zcela samostatně v odlišných hlavách a ne pouze jako rozdílné oddíly hlavy jedné. Ani přesné vymezení pravomoci prezidenta a vlády nezabránilo tomu, aby se v dobách politických střetů mezi vládou a prezidentem oba orgány nedovolávaly těchto svých základních a protichůdných charakteristik, jež si samy o sobě nezakládají žádnou pravomoc, ale mohou sloužit jako ústavní opora politických rozhodnutí.

Vzhledem k vývoji politické krize na Slovensku, která vyústila v aktivní roli stávajícího prezidenta Michala Kováče v procesu odvolání Mečiarovy vlády na jaře 1994, se diskutovala otázka možné změny ústavního postavení prezidenta ve smyslu posílení jeho pravomocí či dokonce modifikace parlamentní formy vlády některými prvky prezidentské republiky. Mezi nejdiskutovanější problémy patří odvolatelnost prezidenta, možnost rozpustit parlament jen do půl roku po volbách a slabé pojetí suspenzivního práva veta vůči zákonům přijatým parlamentem. Zvláště omezení rozpustitelnosti parlamentu pouze na jednu osminu jeho legislativního období je významné potlačení charakteristického prvku parlamentní demokracie, která se, na

rozdíl od prezidentského systému, rozpustitelností parlamentu vyznačuje, což umožňuje řešit politické krize rozhodnutím občanů v předčasných parlamentních volbách. Předčasné parlamentní volby tak lze na Slovensku po většinu legislativního období dosáhnout pouze obtížnou cestou ústavního zákona tak, jak se tomu stalo v roce 1994.

1.

Sídlo a standarta

Ústava nestanoví sídlo prezidenta, to bylo dáno až zákonem o Kanceláři prezidenta SR, je jím Bratislava. Tedy na rozdíl od ČR není sídlo blíže specifikováno.¹ Ovšem prezident může vykonávat svůj úřad kdekoliv a to i v zahraničí podle mezinárodně právního obyčeje, přičemž nic nebrání jeho delšímu pobývání na jiných místech – tradiční letní sídla prezidenta, i když o nich právní normy výslovně nehovoří.

Prezident republiky má právo pro označení svého trvalého nebo dočasného sídla či při výkonu funkce používat zvláštní vlajku – standartu prezidenta republiky, jejíž motiv vychází ze slovenského státního znaku. Jde o červený čtverec s bílým dvojkřížem a modrým trojvrším. Čtverec je opatřen bílomodročerveným lemem, kresba standardy je stříbrná.

2.

Ustanovení do funkce

Funkční období prezidenta je pět let. Prezident je volen tajným hlasováním Národní radou SR, která jej také může v taxativně uvedených případech odvolat. Ke zvolení prezidenta je potřeba třípětinové většiny všech poslanců. Třípětinová většina je obdobně jako v ČR pozůstatek bývalé československé poválečné ústavní tradice, neboť v období první slovenské republiky byla vyžadována většina také třípětinová, nikoliv však ze všech poslanců, ale při dvoutřetinovém kvoru.

Podmínky volitelnosti prezidenta jsou:

- státní občanství SR,
- právo volit do Národní rady SR (úplná způsobilost k právním úkonům, trvalý pobyt v SR),
- minimální věk 35 let,
- táž osoba nesmí funkci vykonávat více jak ve dvou po sobě jdoucích funkčních obdobích.

¹V ČR je za sídlo prezidenta podle zákona o Kanceláři prezidenta republiky (114/1993 Sb.) označen funkční celek Pražského hradu. Dále je výslovně zmíněno tradiční letní sídlo prezidenta zámek v Lánech.

Volbu je parlament povinen provést v posledních 60 dnech volebního období stávajícího prezidenta. V případě předčasného uvolnění funkce pak do 30 dnů. Prezident se ujímá funkce složením slibu do rukou předsedy Národní rady. Pakliže by jej nesložil anebo složil s výhradou, má to za následek neplatnost volby. Slib prezidenta zní: *"Slibuji na svou čest a svědomí věrnost Slovenské republice. Budu dbát o blaho slovenského národa, národních menšin a etnických skupin žijících v Slovenské republice. Svoje povinnosti budu vykonávat v zájmu občanů a zachovávat i obhajovat ústavu a ostatní zákony."*

Již samotná volba má ústavní právní důsledek pro zvoleného kandidáta, který nesmí od dne zvolení vykonávat případnou funkci poslance Národní rady SR, člena vlády, soudce, prokurátora, příslušníka ozbrojených sil (Armáda SR) anebo ozbrojeného sboru (Policejní sbor, Železniční policie, Sbor vězeňské a justiční stráže) a člena Nejvyššího kontrolního úřadu SR. Jestliže by na základě nesložení řádného slibu byla volba považována za neplatnou, obnoví se výkon dotčených funkcí.

3.

Práva a pravomoci

Prezident své pravomoci vykonává samostatně bez jakékoliv kontrasignace ze strany premiéra nebo ostatních členů vlády. Některé jsou vázány na podnět (návrh) legitimovaného orgánu.

3.1 Reprezentace státu navenek

1. Prezident zastupuje stát navenek, sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy.

Jde o tradiční právo hlavy státu, která ve své osobě reprezentuje stát navenek podle norem mezinárodního práva formulovaných především právním obyčejem. Mezinárodní právo jej však nezavazuje povinnosti, aby veškeré kroky při zastupování státu činil v souladu s vnitrostátním právním řádem.² V rámci kodifikace mezinárodního práva stanovila Vídeňská úmluva o smluvním právu z roku 1969 pravidlo, že

²Omezenost práva zastupovat stát navenek je dána právními i mimoprávními skutečnostmi. Nelze dnešní hlavu státu srovnávat s postavením suverenního monarchy ve středověku, který vystupoval coby majitel státu, což umožňovalo dokonce zcizit celé státní území (prodej Braniborská Zikmundem Lucemburským za 400 000 zlatých Hohenzollernům 1415). Na základě pravomoci zastupovat stát navenek daného Ústavní listinou ČSR a mezinárodním právním obyčejem legalizovali nacisté akt odevzdání osudu českého národa do rukou Německé říše prezidentem Emilem Háchou a následně vytvoření Protektorátu Čechy a Morava. Takový postup byl však zcela v rozporu s principem suverenity lidu v Československé republice a ústavními normami podmiňující určité důležité mezinárodní akty prezidenta předchozím souhlasem parlamentu. Tento k nim bez pochyby patřil. Zánik státu v moderní demokracii může být legitimní jen na podkladě rozhodnutí občanů, což neakceptovali ani strůjci rozdělení Československa 1992. Z hlediska pouhé formální legality postací souhlasu parlamentu formou ústavního zákona. (K problematice zániku ČSFR viz článek: V. Mi-

hlava státu nepotřebuje pro svou reprezentaci žádné plné moci (čl. 7), obdobně pak i premiér a ministr zahraničí (čl. 8). Hlava státu požívá v cizině výsad a imunit, jež se vztahují i na jeho manželku (manžela) a jiné jej doprovázející rodinné příslušníky.

Sjednávání mezinárodních smluv, k nimž není potřebný souhlas parlamentu³ může prezident přenést na vládu anebo s jejím souhlasem na jednotlivé členy vlády. Toto zmocnění dané ústavou prezident využil a rozhodnutím zveřejněným ve Sbírce zákonů pod č. 205/1993 Z. z. přenesl na vládu sjednávání dvojstranných a mnohostranných mezinárodních smluv, které nepotřebují souhlas Národní rady, včetně možného souhlasu se závazností pro Slovenskou republiku ještě před konečnou ratifikací, od podpisu, přijetího schválení nebo jiného dohodnutého způsobu a tyto smlouvy schvalovat. Sjednávání výše uvedených smluv, které nepřesahují rámec působnosti ústředního orgánu státní správy, jejich přijetí a přistoupení k nim prezident přenesl na jednotlivé členy vlády, přičemž s tímto postupem vyslovila vláda souhlas svým usnesením z 17. 8. 1993 č. 560. Obdobně se to týká přistupování k mnohostranným mezinárodním smlouvám. Podle rozhodnutí prezidenta mohou mít smlouvy, jejichž sjednávání bylo přeneseno na jednotlivé členy vlády, formu jednoho společného dokumentu, i když vykonávání některých jejich zásad přísluší dvěma členům vlády. Na základě výše uvedeného se obecně mezinárodní smlouvy podle sjednávajícího subjektu rozlišují na prezidentské, vládní a resortní (ministrské).

2. Prezident přijímá a pověřuje vyslance.

Tato pravomoc je tradičně spojena s funkcí hlavy státu.

3.2 Vztah k parlamentu

1. Prezident svolává ustavující schůzi Národní rady SR.

Činí tak do 30 dnů od vyhlášení výsledků voleb. Tento akt však je nahraditelný uplynutím doby přímo na podkladě Ústavy. V případě, že tak neučiní, Národní rada se sejdě třicátým dnem k ustavujícímu zasedání sama.

2. Prezident se může zúčastnit jednání Národní rady SR a žádat o udělení slova. Toto oprávnění se vztahuje jen na plénium a nikoliv parlamentní výbory a komise, na rozdíl od členů vlády.

3. Prezident má právo rozpustit Národní radu SR, jestliže třikrát do šesti měsíců po volbách nedojde k schválení programového vyhlášení vlády. Prezident je povinný vyžádat si před vlastním aktem stanovisko předsedy Národní rady, který při rozpouštění parlamentu vyhlásí nové volby do 30 dnů. Ustanovení omezující možnost rozpouštění parlamentu pouze na období šest měsíců po volbách je poněkud nezvyklé

kule – Zrušení československé federace z hlediska ústavního práva, Právník č. 9/1993). Vídeňskou úmluvou o smluvním právu z roku 1969 byla zakotvena zásada, že zřejmé porušení vnitrostátního práva vede k neplatnosti mezinárodní smlouvy (čl. 46).

³Souhlas Národní rady vyžadují před ratifikací mezinárodní smlouvy politické, obecné hospodářské, ty, k jejichž provedení je třeba zákona, a smlouvy o základních lidských právech a svobodách.

a nevhodné, neboť politická praxe může navodit situaci, kdy dojde k přeskupení sil v parlamentu či k jeho ochromení po uplynutí této lhůty. Tato možnost nastala na Slovensku v roce 1994 a musela být řešena přijetím zvláštního ústavního zákona č. 70/1994 Z.z. o zkrácení volebního období Národní rady. Fakticky byl parlament rozpuštěn cestou speciálního ústavního zákona. Neřešitelnou by se stala situace, pakliže by žádný politický subjekt nebyl schopen získat parlamentní podporu pro sestavení vlády, ale ani kvalifikovanou většinu pro přijetí takového ústavního zákona.

4. Prezident podává Národní radě zprávy o stavu Slovenské republiky a závažných politických otázkách. Jde o klasické oprávnění známé z ústavní praxe Spojených států amerických. Jak lze tohoto práva využít k zásadním politickým rozhodnutím ukázal prezident Michal Kováč, který ve svém projevu před parlamentem v březnu 1994 inicioval vyslovení nedůvěry premiéru Vladimíru Mečiarovi.

3.3. Vztah k zákonodárství

Prezident nemá právo zákonodárné iniciativy známé z dob nedávné československé ústavní praxe.⁴

Prezident podpisuje zákony. Může vrátit Národní radě ústavní i běžné zákony s připomínkami do 15 dnů od jejich schválení. Návrh zákona je povinen vrátit prezident vždy, pokud jej o to požádá vláda. Vracený zákon se znovu projedná a v případě opětovného schválení musí být zákon vyhlášen.⁵ Pro opětovné schválení není dána žádná zvláštní podmínka v podobě kvalifikované většiny. Ústava ČR na rozdíl od slovenské počítá s 15denní lhůtou pro vrácení zákona započatou nikoliv od schválení, ale postoupení zákona prezidentu. Slovenská ústava tak připouští možnost, že prezident by měl velmi krátkou dobu na posouzení zákona či vůbec žádnou, pokud by byl oficiální parlamentní text zákona náhodně či úmyslně v parlamentu pozdržen. Prakticky však již po schválení je text zákona přístupný, i když by tomu tak nebylo mohl by oficiálně prezident vrátit zákon ještě před podrobnějším prostudováním či i bez něho, neboť prezident takovýmto rozhodnutím disponuje až do začátku opětovného projednávání zákona a mohl by tedy dodatečně jim vrácený, ale ještě znovu neprojednaný zákon podepsat. Nové projednávání by se již nekonalo. Také závazný výklad Ústavního soudu prohlásil, že prezident při vrácení zákona není vázán žádnými formálními náležitostmi.⁶

⁴Čl. 52 odst. 1 Ústavy ČSSR č. 100/1960 Sb. čl. 45 odst. 1 ú. z. o čs. federaci č. 143/1968 Sb.

⁵Prezidentem M. Kováčem vetovaný zákon o zrušení rozhodnutí vlády o privatizaci podniků, části majetku podniků a majetkových účastí státu přímým prodejem byl pod č. 370/1994 Z.z. vyhlášen i s podpisem prezidenta, jehož veto parlament přehlasoval, což je odchylná praxe od naší, kde se znovu schválený vetovaný zákon vyhlásí bez podpisu prezidenta s doprovodným usnesením Poslanecké sněmovny PČR.

⁶Usnesení Ústavního soudu SR č. 68/1994 Z.z.

3.4. Vztah k vládě

1. Prezident jmenuje a odvolává předsedu a na jeho návrh ostatní členy vlády, pověřuje je řízením jednotlivých ministerstev a přijímá jejich demisi. Předsedu a ostatní členy vlády je prezident povinen odvolat v případě, že parlament vládě vysloví nedůvěru či zamítne návrh na vyslovení důvěry. Vyslovení nedůvěry se týká nejen kolektivní odpovědnosti vlády, ale i jejích jednotlivých členů. Samotný akt vyslovení parlamentní nedůvěry nemá za následek zánik funkce člena vlády či odstoupení vlády. Naopak je pravidlem, že při demisi vlády ji prezident pověřuje výkonem funkce až do jmenování nové. Prezident může využít známého politického, i když ústavně neupraveného institutu úřednické vlády, kterou jmenuje jako přechodnou do ukončení politických rozhovorů vedoucích k sestavení vlády mající důvěru v parlamentě. Taková vláda však má omezený mandát, neboť i na ni se vztahuje podmínka, aby po 30 dnech předložila své programové prohlášení a požádala Národní radu o vyslovení důvěry. Úřednickou vládu, která se nebude ucházet o důvěru parlamentu, je z povahy věci možno jmenovat na delší než 30 denní období v případě rozpuštění parlamentu a vypsání předčasných parlamentních voleb. Demisiovaná vláda, tj. vláda, která po přijetí své demise je pověřena prezidentem výkonem funkce až do jmenování nové vlády, přichází o své mandáty již pouhým aktem jmenování vlády nové. Vláda, která demisi nepodala, musí být prezidentem napřed odvolána a teprve poté je jmenována vláda nová. Pro změnu vlády je zde tedy potřeba dvou samostatných právních aktů prezidenta, i když samozřejmě mohou být dány v jednom časovém okamžiku. Pověřit vládu po podání demise výkonem funkce až do doby jmenování nové, pokud ji nejmenuje okamžitě, je prezidentova ústavní povinnost, která zajišťuje kontinuitu tohoto důležitého orgánu v parlamentní demokracii. Stát tak může být po určitou dobu bez prezidenta, parlamentu či Ústavního soudu, ale nemůže být bez vlády. Ústava nestanoví, za jak dlouho má prezident vládu či jejího člena, jemuž byla vyslovena nedůvěra, odvolat. Z povahy parlamentního a demokratického zřízení plyne, že by tak měl učinit co nejdříve bez zbytečného prodloužení, jinak by se prezident vystavoval možnosti odpovědnostního postihu ze strany parlamentu. Rovněž není omezena doba, po níž může demisiovaná vláda vykonávat svou funkci na základě prezidentova pověření. Subsidiárně by mohlo být použito 30 dnů, kdy nově jmenovaná vláda může vládnout bez požádání o vyslovení důvěry. Praxe po volbách 1994 ukázala, že tato doba může být podstatně překročena při politické neochotě sestavit novou vládu. Lhůta by však neměla být delší nad nezbytnou potřebu, neboť by tak mohl být obejít jeden z pilířů parlamentní demokracie – vláda závislá na důvěře parlamentu.

I vláda bez důvěry parlamentu ať již z důvodu, že po jejím jmenování parlament o důvěře ještě nerozhodl či již po vyslovení nedůvěry je až do jmenování vlády nové plnohodnotnou vládou se všemi ústavními pravomocemi. To plně platí i pro

vládu, jejíž demisi prezident přijal, ale pověřil ji dočasným výkonem funkce. Je však již vhodné, aby vláda nerozhodovala v zásadních otázkách, případně se vůbec nescházela s výjimkou možnosti předejít odvolání kolektivní demisi vlády, přijatou formou usnesení. Pakliže by vláda s vyslovenou nedůvěrou na poslední chvíli přijala zásadní rozhodnutí, je jedinou sankcí možnost nově jmenované vlády znovu taková rozhodnutí projednat a zrušit. Právní důsledky jimi založené však mohou být zpětně zrušeny jen tehdy, jestliže to povaha věci připouští. Nová vláda bez dalšího nemůže zpětně zrušit taková rozhodnutí, jež se dotýkají právních nároků třetích osob.

Prezident má ústavní volnost ve jmenování předsedy vlády, samozřejmě musí brát ohled na politické realie, ostatní členy vlády však může jmenovat a pověřit je řízením konkrétních ministerstev jen na návrh předsedy vlády. Prezident nemá za povinnost odvolat člena vlády na návrh předsedy vlády. To je rozdíl od Ústavy ČR, kde je prezident povinen odvolat člena vlády na návrh premiéra. Tento výklad se stál závazným usnesením Ústavního soudu (206/1993 Z.z.), když došlo mezi premiérem Vladimírem Mečiarom a prezidentem M. Kováčem ke spornému výkladu tohoto ustanovení ohledně odvolání Milana Kňažka z funkce ministra zahraničí. Znění ústavy neznemožňuje nijak prezidentovi odvolat člena vlády bez souhlasu či dokonce vědomí jejího předsedy. Ten se může bránit hrozbou vlastní demise, což má za následek pád celé vlády.⁷

Tato prezidentova pravomoc nepřechází v případě neobsazení prezidentské funkce na žádný jiný ústavní subjekt. Neobsazení prezidentské funkce po delší dobu může vážně ochromit vládu. V menším měřítku tento problém nastal na počátku roku 1993, kdy před volbou prezidenta Michala Kováče došlo k rozchodu místopředsedy vlády a ministra zahraničí Milana Kňažka s vládním HZDS. Tato situace sice neochromila činnost vlády jako celku, ale vedla k částečnému ochromení práce ministerstva zahraničí. V případě, že by se podobná krize dotkla osoby premiéra, na niž je vázána legitimita celé vlády a přitom parlament nebyl schopen obsadit volbou prezidentský úřad, může dojít k vážné ústavní krizi, s jejímž řešením současné znění ústavy nepočítá. Ústava ČR pamatuje na tuto možnost přechodem práva jmenovat členy vlády na předsedu Poslanecké sněmovny, případně Senátu při jejím rozpuštění, a ústavní zákon o čs. federaci tutéž pravomoc přenechával předsednictvu Federálního shromáždění.

2. Prezident má právo účastnit se schůzí vlády, předsedat jí a vyžadovat si od vlády a jejích členů zprávy. Jde o právo známé z československé ústavní praxe.

Nová situace daná volbami na podzim 1994 nastolila otázky k praktické tvorbě vlády. Problémem bylo, jakým způsobem má být dáno pověření pro sestavení vlády

⁷E. Cibulka v článku Ústava SR s akcentem na postavení prezidenta tvrdí (str. 92, in: Aktuální otázky českého a československého konstitucionalismu, PrF MU Brno 1993, s. 85-94), že vztah vlády a prezidenta není budován na principu podřízenosti, respektive politické odpovědnosti. Lze však souhlasit jen s první částí tvrzení. Princip odpovědnosti vlády vůči prezidentovi je dán tím, že ústava odvolání člena vlády prezidentem včetně premiéra výslovně neomezuje na nutný podnět (vyslovení nedůvěry), i když je to v parlamentní demokracii zvyklostí.

prezidentem. Obvykle je takto neformálně vyzván vítěz voleb, ať již představitel nejsilnější strany či ten, kdo je schopen pomoci býti menšinové koalici získat důvěru pro budoucí vládu. Prezident však své písemné pověření formuloval nikoliv pro předsedu vítězné strany HZDS Vladimíra Mečiaru, ale pro Hnutí za demokratické Slovensko jako celek. V odpověď V. Mečiar ostře napadl činnost prezidenta snažící se podpořit stranické rozhovory vedoucí k sestavení vlády svoláním schůzky předsedů parlamentních stran. Podstatou daného sporu je nejen nedostatek slovenského politického obyčeje (šlo o první volby v samostatné republice), ale spíše napjaté vztahy mezi prezidentem M. Kováčem a Vladimírem Mečiarom.

3.5 Vztah k ostatní exekutivě

1. Prezident jmenuje a odvolává vedoucí ústředních orgánů a vyšší státní funkcionáře, pakliže tak stanoví zákon (viz níže). Jmenuje profesory a rektory vysokých škol.

2. Jmenuje guvernéra a viceguvernéry Národní banky Slovenska na návrh vlády a po schválení parlamentem.

3. Na návrh vlády jmenuje ředitele Slovenské informační služby (SIS), kterého též na návrh vlády nebo Národní rady odvolává. (V době psaní tohoto textu (březen 1995) byla parlamentem přijata novela zákona o SIS, která jmenovací právo ředitele SIS přenáší z prezidenta na vládu, dosud však nenabyla účinnosti.)

3.6 Vztah k ozbrojeným silám, válce a výjimečnému stavu

1. Prezident je hlavním velitelem ozbrojených sil. Jmenuje a povyšuje generály, jmenuje členy Rady obrany státu, jmenuje na návrh vlády náčelníka generálního štábu Armády SR.

2. Na návrh vlády vyhláší válečný stav. Na základě rozhodnutí Národní rady a na návrh vlády vyhláší válku, jestliže je Slovenská republika napadena anebo to vyžaduje splnění závazků z mezinárodních smluv o společné obraně proti napadení. Prezident a parlament nedisponují svobodně otázkou války, jelikož její vyhlášení váže ústava na splnění dvou taxativně vyjmenovaných alternativních podmínek, a to na útok vnější moci či splnění závazku z kolektivní obrany daného mezinárodní smlouvou, která byla Slovenskou republikou řádně ratifikována. Každé vyhlášení války mimo tyto dva případy je protiústavní, byť by bylo učiněno na základě rozhodnutí parlamentu, vlády i prezidenta (nepřímý ústavní zákaz svévolné útočné války).

3. Prezident nařizuje mobilizaci a demobilizaci. Prezident nařizuje mimořádné povolání až sedmi odvodních ročníků do Armády SR a to i mimo dobu branné pohotovosti státu. Na návrh vlády pak může činit další mimořádná opatření (mimořádné odvody), včetně doby branné pohotovosti státu.

4. Prezident vyhláší výjimečný stav na základě ústavního zákona. Dosud tento ústavou předpokládaný ústavní zákon vydán nebyl a proto nelze tuto pravomoc prezidenta uplatnit.

3.7 Vztah k soudní moci

1. Prezident jmenuje na sedm let soudce Ústavního soudu z dvojnásobného počtu návrhů Národní rady než je nutný počet jmenování. Své návrhy Národní rada předkládá prezidentovi nejpozději tři měsíce před uplynutím funkčního období soudců dříve jmenovaných. Prezident přijímá slib soudců Ústavního soudu, kterým se ujímají své funkce. Ze soudců Ústavního soudu jmenuje prezident jeho předsedu a místopředsedu. Prezident obligatorně odvolá soudce Ústavního soudu pokud mu Ústavní soud oznámí, že se soudce nezúčastňuje na jednání soudu déle jak jeden rok anebo byl soudce soudním rozhodnutím zbaven způsobilosti k právním úkonům, i když tak ústava přímo nestanoví lze vzhledem k charakteru funkce použít rozšiřujícího výkladu vztahujícího se i na omezení způsobilosti k právním úkonům. Fakultativně může prezident odvolat soudce na základě pravomocného odsuzujícího rozsudku za úmyslný trestný čin anebo na základě disciplinárního řízení Ústavního soudu pro čin neslučitelný s výkonem funkce soudce Ústavního soudu. Prezident může také rozhodnout o dočasném pozastavení funkce předsedy a místopředsedy Ústavního soudu, jestliže byl na ně podán návrh na odvolání soudce anebo jsou trestně stíháni, a to až do rozhodnutí ve věci samé.

2. Prezident je aktivně legitimován pro podání návrhu k Ústavnímu soudu, a to ve věci řízení o souladě právních předpisů, výkladu ústavního zákona, řízení ve volebních věcech, řízení o rozpuštění anebo pozastavení činnosti politické strany nebo hnutí, řízení o stížnostech proti výsledku referenda.

3. Prezident uděluje amnestii, odpouští a zmírňuje tresty uložené trestními soudy a nařizuje, aby se trestní stíhání nezačínalo anebo se v něm nepokračovalo. Zahazuje tresty. Jde o tradiční práva hlavy státu, která tak může bez ohledu na trestní zákonodárství se zřetelem k důležitým společenským aspektům vyhlásit kolektivní amnestii (např. na určité politicky motivované trestné činy ve snaze po národním usmíření) či dát individuální milost vůči osobám zvláštního zřetele hodné. Jde o prolomení zásady, že stát a jeho orgány jsou povinny stíhat pachatele trestných činů z úřední povinnosti. Dosud poskytl amnestii po svém zvolení prezident Michal Kováč jednou rozhodnutím z 12. 4. 1993 (81/1993 Z.z.).

4. Prezident na návrh Národní rady jmenuje a odvolává generálního prokurátora.

3.8 Vztah k přímé demokracii

Prezident sice není volen v přímých volbách, ale hraje rozhodující roli při použití referenda jako hlavního způsobu přímé demokracie v dnešní Evropě. Prezident vyhláší referendum, tímto právem volně nedisponuje. Je povinen referendum vyhlásit pouze za splnění dvou alternativních podmínek stanovených ústavou a nezávislých na jeho vůli. Iniciativní návrh na konání referenda buď může dát svým

usnesením Národní rada anebo formou petice 350 000 občanů. Prezident je povinen vyhlásit referendum do 30 dnů od přijetí usnesení Národní rady či petice.⁸

3.9 Jiné pravomoci

Prezident propůjčuje vyznamenání, pakliže tím nezmocní jiný orgán. Sám je ze zákona nositelem všech státních vyznamenání, s výjimkou řádu určeného pro cizince – Řádu Bílého dvojkráze, a to nejvyšších tříd a stupňů. Konkrétně jde o Řád Andreje Hlinky, Řád Ludvíka Štúra, Kříž Milana Rastislava Štefánika a Pribinův kříž. Tato vyznamenání zůstávají prezidentovi i po skončení jeho funkčního období.

4.

Jiná činnost prezidenta a jeho zabezpečení

Prezident nesmí vykonávat jinou placenou funkci, povolání anebo podnikatelskou činnost a nesmí být členem orgánu právnické osoby vykonávající podnikatelskou činnost (např. dozorčí rada, představenstvo, jednatel). Výjimku ústava nedává ani pro pedagogickou, vědeckou či uměleckou činnost.

Prezidentovi se po dobu výkonu funkce přeruší nebo odloží výkon vojenské činné služby. Zákon stanoví, že nepřevzme-li dobrovolně vojenskou službu, může mu být uložena jen za mimořádných opatření a v době branné pohotovosti státu, což platí i po skončení funkčního období.⁹ Ovšem vzhledem k postavení prezidenta jako vrchního velitele ozbrojených sil je převzetí povinností podle branného zákona proti jeho vůli na základě nařízení vůči němu neproveditelné a toto ustanovení se tak vztahuje jen na bývalé prezidenty.

Prezident pobírá zákonem stanovený plat ve výši čtyřnásobku platu poslance Národní rady¹⁰. Vedle toho přísluší prezidentu paušální náhrada výdajů ve výši

⁸ První slovenské referendum a vůbec první referendum uskutečněné na území bývalého Československa se uskutečnilo 22. 10. 1994. Bylo vyhlášeno na základě usnesení Národní rady a občané odpovídali na otázku: "Souhlasíte, aby se přijal zákon o prozkoumání finančních prostředků, které byly použity při dražbách a privatizaci?" Referendum se tedy vyjadřovalo k otázce prokazování financí uplatněných v procesu privatizace, k čemuž již předtím přijala Národní rada zákon o prokazování finančních prostředků při privatizaci (č. 221/1994 Z.z.). Hlasování skončilo neúspěchem, protože se jej nezúčastnila nutná nadpoloviční většina oprávněných voličů. Účast činila jen 19,96 % neboť k urnám přišlo jen 773 624 z 3 874 407 občanů oprávněných hlasovat. Z 755 181 platných hlasů odpovědělo ano 724 448 (93,65 %) a ne 30 733 (3,97 %) hlasujících. Referendum se stejně jako jeho "nenarozený" předchůdce o zbavení mandátů poslanců, kteří opustili stranu, za niž kandidovali, (prezident jej nevyhlásil pro nedostatky petičních listin), stalo obětí politického boje stran v rámci parlamentních voleb.

⁹ § 23a branného zákona č. 92/1949 Sb., úplné znění č. 331/1992 Sb.

¹⁰ Poslanec pobírá zákonem stanovený plat ve výši trojnásobku průměrné mzdy pracovníka v národním hospodářství, zaokrouhlené na celé 100 Sk nahoru (zákon č. 120/1993 Z.z. o platových poměrech některých ústavních činitelů).

40 000 Sk měsíčně, bezplatné užívání přiměřeně zařízeného bytu, bezplatné zřízení a používání telefonní účastnické stanice a bezplatné používání služebního auta. Každému, kdo vykonával úřad prezidenta, přísluší doživotně plat ve výši 30 000 Sk. Prezident je držitelem diplomatického pasu.

5.

Zastupování

V případě uprázdnění úřadu anebo při nemožnosti, aby své pravomoci prezident vykonával, přechází většina prezidentských pravomocí na vládu a jejího předsedu. Na vládu přechází prakticky veškeré pravomoci s výjimkou práva rozpustit Národní radu, jmenování a odvolání člena vlády. Vláda pak může svého předsedu pověřit vykonáváním některých pravomocí prezidenta. Přímo z ústavy přechází na předsedu vlády pouze pravomoc vrchního velitele ozbrojených sil.

V případě, že prezident nemůže vykonávat svou funkci déle než rok, Národní rada jej odvolá a zvolí nového prezidenta na řádné funkční období. Toto bylo zavedeno tehdy ještě v československé ústavní praxi roku 1975 novelou ústavního zákona o čs. federaci, která měla umožnit nástup Gustava Husáka po nemocném, ale abdikovat odmítajícím Ludvíku Svobodovi. Ovšem původně to byla možnost parlamentu, zde jde o jeho ústavní povinnost. Rozdíl je také v tom, že slovenská ústava předpokládá dva oddělené kroky – odvolání stávajícího a volbu nového prezidenta. Ústavní novela z 1975 byla postavena na principu jednoho kroku – volby nového prezidenta, mandát stávajícího zanikl ujmutím funkce novým prezidentem, tj. složením slibu.

6.

Odpovědnost

Prezident je ze své funkce odpovědný. Sankcemi disponuje Národní rada. Ta může prezidenta odvolat, jestliže vyvíjí činnost směřující proti svrchovanosti a územní celistvosti Slovenské republiky anebo činnost směřující k odstranění demokratického ústavního zřízení. Návrh na odvolání může podat nadpoloviční většina všech poslanců a souhlasit s ním musí třípětinová většina všech poslanců Národní rady. Odpovědnost a odvolatelnost prezidenta parlamentem přibližuje pojmání tohoto institutu ve formě vlády shromážděním. Pro parlamentní demokracii je spíše charakteristická neodpovědnost hlavy státu, respektive odpovědnost vlády za akty hlavy státu. Rovněž v československé praxi formy vlády shromáždění 1960–92 byla vyjádřena odpovědnost prezidenta parlamentu, ovšem nikoliv výslovně upravena odvolatelnost.¹¹

Další sankční možnost spočívá v tom, že může být stíhán pro vlastizradu. Na rozdíl od speciálně pojaté velezrady v Ústavě ČR jde v tomto případě o trestný čin

¹¹Čl. 61 odst. 2 Ústavy ČSSR č. 100/1960 Sb. a čl. 60 odst. 2 ú.z. o čs. federaci č. 143/1968 Sb.

definovaný v trestním zákoně. Prezidenta lze stíhat jen za tento trestný čin a ne pro jiné trestní delikty. Žalobu podává Národní rada a rozhoduje o ní plénum Ústavního soudu. Trestem je zbavení funkce prezidenta, způsobilost znovu tento úřad nabýt tím není omezena a je tak ponechána možnost k politické rehabilitaci úspěšnou opětovnou kandidaturou, jež však v praxi přichází v úvahu až po parlamentních volbách. Nelze předpokládat, že týž parlament, jenž vystupoval jako žalobce, by opět tutéž osobu zvolil. Prezident, na nějž byla podána žaloba, se může úspěšně soudu vyhnout svou abdikací. Prezident v tomto případě nemůže vůči Ústavnímu soudu použít obecné právo příkázat, aby se trestní řízení nezahajovalo či se v něm nepokračovalo.

Vlastizrada se může dopustit občan Slovenské republiky, který ve spojení s cizí mocí nebo s cizím činitelem spáchá trestný čin rozvracení republiky, teroru, záškodnictví nebo sabotáže. Rozvracení republiky se dopustí ten, kdo v úmyslu rozvrátit ústavní zřízení, územní celistvost nebo obranyschopnost republiky anebo zničit její samostatnost se účastní násilných akcí proti republice nebo jejím orgánům. Teror spočívá v úmyslném usmrcení, v pokusu o něj anebo ve zmocnění se rukojmí a hrozbě jejich usmrcením nebo způsobením jiné újmy s cílem vynutit si splnění podmínek poškozující ústavní zřízení republiky. Záškodnictví se dopustí ten, kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení nebo obranyschopnost republiky vydá lid v nebezpečí smrti nebo těžké újmy na zdraví, cizí majetek v nebezpečí škody velkého rozsahu tím, že způsobí požár, povodeň, škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo jiných podobně nebezpečných látek nebo sil nebo se dopustí jiného podobného jednání či obecné nebezpečí zvýší, ztíží jeho odvrácení nebo zmírnění. Záškodnictvím je zničení, poškození či učinění neupotřebitelnou cizí nebo vlastní věc v úmyslu poškodit ústavní zřízení nebo obranyschopnost republiky. Sabotáže se dopustí ten, kdo v úmyslu poškodit ústavní zřízení nebo obranyschopnost republiky zneužije svého zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce či se dopustí jiného podobného jednání k tomu, aby mařil či ztěžoval plnění důležitého úkolu státního orgánu, ozbrojených sil nebo ozbrojeného sboru, hospodářské organizace nebo jiné instituce nebo způsobil v činnosti takového orgánu, organizace či instituce poruchu nebo jinou závažnou škodu.

Na druhé straně je prezident pod ochranou trestního zákona zakotvením trestného činu hanobení republiky a jejího představitele, který stanoví, že kdo hanobí prezidenta republiky pro výkon jeho funkce nebo vůbec pro jeho činnost v životě politickém, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. Vztahuje se na něj i obecná trestní ochrana veřejných činitelů.

7.

Kancelář prezidenta

Kancelář prezidenta je právnickou osobou, která zabezpečuje věci spojené s výkonem funkce prezidenta stanovené ústavou, ústavními zákony a jinými všeobecně

závaznými právními předpisy, tak jeho politickou a veřejnou činnost. Zvláštní postavení má vojenská složka kanceláře zabezpečující věci související s funkcí prezidenta jako vrchního velitele ozbrojených sil. Kancelář je rozpočtovou organizací se samostatnou rozpočtovou kapitolou.¹² Pro plnění svých funkcí si může zřídit další rozpočtové nebo příspěvkové organizace s právní subjektivitou. Vnitřní organizaci kanceláře stanoví prezident v organizačním řádu. Vedoucího kanceláře a další vedoucí pracovníky jmenuje a odvolává prezident. Vedoucí kanceláře má právo na vydání diplomatického pasu. Platové poměry zaměstnanců upravuje zákon o mzdě státních zaměstnanců.¹³

Na plnění svých úkolů může kancelář vyžadovat od státních orgánů zprávy a vysvětlení ve věcech patřících do působnosti prezidenta. Zaměstnanci kanceláře mohou vystupovat jménem prezidenta jen s jeho výslovným zmocněním. Kancelář vykonává správu věcí spojených se státními vyznamenáními.

* * *

S U M M A R Y

Constitutional Status of Slovak President

The Slovak Constitution anchors the republic as a traditional form of government as of the split of the Hungarian monarchy in 1918. In the Slovak Republic, there is established the usual form of government, that is to say the parliamentary democracy with the system of division of powers. The state powers are thus divided into the law-giving power, the executive power and the judicial power. As for the parliamentary form of government in this territory, once again, we can point at the year of 1918 as the year of origin of this tradition that was, however, interrupted during the World War II. and replaced by the Tiso's Slovak Republic – it was a clerical and fascist state with a dominant position of Josef Tiso who was the president and leader of the HSLS (The Slovak People Party of Hlinka) at the same time. The socialistic Constitution of 1960 has also annulled the parliamentary form of government re-established after the World War II. and it anchored the government of assembly as a state concept. That concept of government where the representative body

¹² Mečiarova vláda drasticky snížila rozpočet prezidentské kanceláře na r. 1995, čímž donutila hlavu státu zmenšit počet jejich zaměstnanců ze 120 na polovinu. Jde o velký nepravý, ekonomický zásah do činnosti úřadu prezidenta, který se při realizaci svých pravomocí opírá o pomocnou a poradní činnost řady spolupracovníků.

¹³ Zákon č. 143/1992 Sb. o mzdě a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech. Vztahuje se i na odměňování zaměstnanců orgánů státní správy.

composed of the National Assembly, the Federal Assembly and the Slovak National Council was the highest state body, was preserved until 1992 and anchored in the Constitutional Act on Czechoslovak Federation.

The Slovak Constitution has established classic titles for the executive bodies – the President (the head of the state) and the Government as the main collective executive body. The Government is composed of the Prime Minister, Vice-Prime Ministers and the Ministers. Relations among these highest executive bodies are governed as follows: as for the executive power, the Constitution endows the Government with exclusive competence. Neither the President nor other state executive bodies (for example other central state bodies, local bodies of the state administration) are entrusted by the Constitution or any other law with the same competence as the Government. Looking at the status of President, it is possible to discern that the regulation in the so-called First Czechoslovak Republic. In regard of the dominant position incompatible with the parliamentary democracy, it was not possible to re-establish the presidential status valid in the Slovak Republic during the years of 1939–1945. Contrary to most of parliamentary democracies, the Slovak President's position is strengthened by the absence of the duty to countersign documents, on the other hand, the constitutional regulation of the president's responsibility and a means of relieving him/her from office by the Parliament and a time limitation of the right to dismiss the Parliament is not common either.

Právní prostředky prosazování ekologických požadavků

Milan PEKÁREK

1.

Několik poznámek úvodem

Společnost, resp. stát, má, resp. měl by mít, určité představy o tom, jaký by měl být stav životního prostředí přinejmenším na jeho území, aby bylo možno hovořit o životním prostředí jako o příznivém. Příznivém pro život lidí, pro další vývoj lidské civilizace a současně i pro co největší počet dalších živočišných a rostlinných druhů na této planetě. A nejen proto, aby bylo možno o životním prostředí jako o příznivém hovořit, ale také proto, aby stát mohl splnit svou ústavní povinnost dbát o dosažení tohoto stavu.

Hovoříme-li tedy o ekologických požadavcích, pak máme v první rovině na mysli právě požadavky na stav životního prostředí. O ekologických požadavcích lze však hovořit i v rovině další. Takto lze totiž také označit požadavky týkající se chování lidí. Požadavky na takové chování, při kterém by příznivého stavu životního prostředí bylo dosahováno a po té byl tento stav udržován a chráněn. Na chování lidí jako fyzických i právnických osob, občanů i podnikatelů, subjektů soukromého práva i subjektů veřejnoprávních.

Protože péče o životní prostředí je věcí především veřejnou a stát je historicky vzniklou formou organizace lidské společnosti a reprezentace veřejnosti, obhájcem a prosazovatelem veřejných zájmů i ochráncem oprávněných zájmů soukromých (mezi něž ostatně patří opět i zájem každého jednotlivce na příznivém životním prostředí), je to, resp. měl by to být, opět stát, kdo požadavky na stav životního prostředí a současně i požadavky na takový způsob chování lidí, který by příznivý stav životního prostředí zaručoval, formuloval.

Stát tak činí různými prostředky – politickými, vzděláváním a osvětou, ekonomickými a v neposlední řadě i právními. Právě otázce právních prostředků formulování a zejména pak prosazování ekologických požadavků, tj. požadavků na stav životního prostředí, jehož má být dosaženo a na chování lidí, které má vést k dosažení tohoto stavu, je předmětem dalších našich úvah.

2.

Právní prostředky formulování a prosazování ekologických požadavků

Přesněji řečeno, když v předchozím odstavci hovoříme o právních prostředcích formulování a prosazování ekologických požadavků, máme na mysli v podstatě dvě základní skupiny jevů (prostředků). Do první řadíme právní prostředky v tzv. užším slova smyslu, čímž máme na mysli, že jde o prostředky, které jsou právem vlastní a vystupují jako prvky metody právní regulace. Do druhé pak řadíme právní prostředky v širším slova smyslu, tj. i takové, které svou povahou patří k jiným společenským regulačním mechanismům, avšak právo jim poskytuje svou formu a spolu s ní i normativnost, závaznost a nakonec i vynutitelnost jejich respektování.

V široké paletě prostředků obou skupin lze určit na jedné straně ty, které se v právní regulaci objevují pravidelně a svůj obsah mění podle věcného zaměření jednotlivých právních předpisů a na druhé straně ty, které jsou specifické a vyskytují se pouze v jednom nebo několika málo předpisech řešících obdobnou problematiku.

a) Již Listina základních práv a svobod v čl. 35 odst. 3 stanoví, že životní prostředí lze nepříznivě ovlivňovat pouze v míře přípustné zákonem. Je proto úlohou zákonodárce, aby zákonem stanovil buď parametry vlastností životního prostředí nebo míry přípustného stupně nepříznivého ovlivňování životního prostředí. Proto řada právních předpisů takového limity týkající se jednotlivých částí životního prostředí obsahuje – viz imisní, emisní a depozitní limity v ochraně ovzduší, stupně přípustného znečištění povrchových vodních zdrojů, maximálně přípustná množství cizorodých látek v půdě apod., nebo stanoví vlastnosti výsledků lidské činnosti tak, aby co nejméně nepříznivě ovlivňovaly životní prostředí – např. obecně technické požadavky na výstavbu, zajištění jakosti vybraných zařízení při výstavbě jaderných zařízení, podmínky provozu vozidel na pozemních komunikacích, limity únosnosti území v územně plánovací dokumentaci, ekologické limity osídlení, dopravy, turistiky a hospodaření v plánech péče o národní parky a chráněné krajinné oblasti podle zákona o ochraně přírody apod.

b) Prostředkem prosazování ekologických požadavků je i povinné vyhodnocování stavu životního prostředí, které má být určitou lidskou aktivitou dotčeno. Jde např. o povinnost provést biologický průzkum pozemků dotčených investiční činností podle zákona o ochraně přírody, provádění agrochemického zkoušení půd podle vyhl. č. 119/1981 Sb., provádění geologického a hydrologického průzkumu, a to nejen v souvislosti s přípravou těžby výhradních ložisek, ale i jako příprava pro další činnosti, např. pro investiční výstavbu obecně a pro výstavbu v oblasti jaderné energetiky zvlášť.

c) Dalším prostředkem prosazování ekologických požadavků je kategorizace objektů ochrany a s ní související odstupňovaná intenzita právní ochrany těchto objek-

tům poskytovaná. S touto kategorizací se setkáváme v nejrůznějších podobách. Tak je tomu např. v zákoně o lesích, resp. ve vyhlášce č. 13/1978 Sb. o kategorizaci lesů, způsobech hospodaření a lesním hospodářském plánování, v zákoně o ochraně přírody, kde celá zvláštní ochrana přírody je založena právě na tom, že příroda je rozčleněna do různých kategorií podle toho, jaké funkce plní eventuálně jaký význam jejím částem společnost přikládá nebo jaký je stav jejího ohrožení, v zákoně o vodách, kde jsou rozlišovány různé kategorie vodních zdrojů s odpovídajícím právním režimem, kategorizaci má i zákon o ochraně ovzduší pokud jde o o zdroje znečišťování ovzduší, s kategorizací pracuje zákon o odpadech a další.

d) Mezi prostředky vyjadřování a prosazování ekologických požadavků nejrozšířenější patří bezesporu nejrůznější příkazy, zákazy či omezení, vyplývající buď přímo ze zákona, nebo z rozhodnutí, jejichž vydávání je zákony svěřováno nejrůznějším státním orgánům, nejčastěji orgánům státní správy. Tyto příkazy, zákazy a omezení jsou adresovány nejrůznějším subjektům a jsou v textech zákonů vyjadřovány jednak v podobě obecných povinností týkajících se zpravidla velmi širokého okruhu subjektů, jednak jako povinnosti zvláštní, jež jsou adresovány jen některým subjektům anebo jdoucí nad rámec obecných povinností zpravidla proto, že subjekty, jimž jsou adresovány, svou činností mohou stav životního prostředí ovlivnit více než subjekty ostatní.

e) K neúčinnějším právním prostředkům prosazování ekologických požadavků do praxe patří rozličná řízení (procesy, procedury, postupy) vyúsťující v rozhodnutí či jiná opatření orgánů, jimž zákon svěřil pravomoc tato řízení provádět a tato rozhodnutí a opatření činit.

Význam těchto procesů (řízení) z hlediska prosazování ekologických požadavků je několikery:

- umožňují objektivně posoudit předložený konkrétní problém právně i odborně k tomu kompetentním orgánem, navíc zpravidla za účasti nejen žadatele, ale i dalších subjektů hájících další dotčené veřejné i soukromé zájmy a stále častěji i za účasti širší veřejnosti,
- umožňují uložit povinnosti k ochraně životního prostředí s ohledem na zvláštnosti konkrétního případu.

Takových řízení je v oblasti práva životního prostředí celá řada. Jde převážně o řízení správní. Ne všechna se však řídí správním řádem. Pro mnohá z nich správní řád platí podpůrně, pro řadu z nich vůbec (řízení o pořizování územně plánovací dokumentace, o udělení souhlasu s vynětím pozemku ze zemědělského půdního fondu aj.). Setkáme se tu i se zcela speciálními postupy, jakým je např. postup podle zákona č. 244/1992 Sb.

Patří sem ale i řízení před soudy, před nimiž subjekty a především občané uplatňují své právo na příznivé životní prostředí.

f) Právním prostředkem, který úzce souvisí s předchozím, jsou nejrůznější formy součinnosti těch státních orgánů, jimž je svěřena starost o životní prostředí nebo

o jeho jednotlivé části. Jde o formy součinnosti mezi nimi navzájem anebo i s jinými státními orgány, jimž zákony svěřují řízení o povolení určitých lidských aktivit, které mohou a obvykle také nepříznivě ovlivní životní prostředí. Uvedenými formami součinnosti jsou nejčastěji – projednání, vyžádání si stanoviska, které nemusí být, ale stále častěji je kvalifikováno jako závazné, dohoda anebo souhlas.

g) Důležitým, ale v praxi dosud velmi málo používaným prostředkem prosazování ekologických požadavků je exekuční řízení, tj. řízení o výkonu rozhodnutí vydávaných státními orgány (soudy, orgány státní správy) a v nichž jsou ukládány povinnosti k ochraně životního prostředí. Platí to jak o exekučním řízení prováděném podle občanského soudního řádu, tak správního řádu. Jde o prostředek, který nachází své uplatnění tam, kde povinný subjekt svou povinnost nesplní ani tehdy, když mu byla uložena pravomocným a vykonatelným rozhodnutím státního orgánu.

h) Zcela nezastupitelným právním prostředkem prosazování ekologických požadavků do praxe je institut právní odpovědnosti. Právní odpovědnosti zde rozumíme vztah vznikající jako důsledek porušení primární právní povinnosti, tj. v našem případě povinnosti spojené s péčí o životní prostředí. V oblasti právní ochrany zájmů spojených s péčí o životní prostředí se uplatňují v podstatě všechny formy právní odpovědnosti – majetková, trestní, administrativní a disciplinární. V poslední době se v teorii práva životního prostředí stále častěji setkáváme s názorem, že se utváří další nová speciální forma odpovědnosti označovaná jako „odpovědnost ekologická“. S ní pak souvisí i sankce, jimž právo stíhá narušitele právních povinností.

Největšími problémy současné právní úpravy na úseku právní odpovědnosti při ochraně životního prostředí je jednak nekoordinovanost používání tohoto nezastupitelného právního prostředku, jednak nedůslednost jeho využívání v tom smyslu, že jsou i některé právní normy, ba i celé instituty, u nichž se lze jen ztěžka zjištění, jaké odpovědnostní vztahy vzniknou, jestliže povinné subjekty svým povinnostem nedostojí. Specifickým problémem je teoretická a legislativní nepropracovanost již zmíněné ekologické odpovědnosti, zejména pak institutu „ekologické újmy“, který je obvykle považován za její těžiště.

V souvislosti s právní odpovědností je třeba se alespoň zmínit o náhradě škody. Zpravidla bude povinnost k náhradě škody způsobené na životním prostředí součástí vztahu odpovědnostního. Přesto zná právo případy, kdy ukládá povinnost k náhradě škody i mimo vztah právní odpovědnosti. Je tomu tak tehdy, když předpoklady ke vzniku právní odpovědnosti nejsou splněny (zpravidla chybí znak protiprávnosti), takže odpovědnostní vztah nevzniká, avšak přesto by bylo krajně nespravedlivé, aby poškozený sám nesl majetkovou újmu, kterou utrpěl činností někoho jiného, zvláště když ten z této své činnosti mohl mít majetkový prospěch.

i) Nezastupitelným prostředkem prosazování ekologických požadavků do praxe jsou nejrůznější formy kontroly, inspekce a dozoru.

Soustavu dozorových orgánů tvoří orgány vrchního státního dozoru (ministerstvo životního prostředí), státního dozoru (na úrovni okresu), dále pak specializované orgány státního dozoru a orgány dozoru podle jednotlivých složek životního prostředí.

Prakticky každý tzv. „složkový zákon“ má vlastní systém kontroly a dozoru nad plněním povinností jím ukládaných.

Systém inspekčních orgánů tvoří Česká inspekce životního prostředí se svými pěti divizemi a členěním na ústřední a oblastní inspektoráty.

Zvláštní postavení v systému kontroly dodržování povinností na úseku péče o životní prostředí plní „orgány stráže“ – lesní, vodní, přírody.

Dodržování povinností na úseku péče o životní prostředí je i pod „kontrolou veřejnosti“, ať již jednotlivých občanů, občanských iniciativ nebo občanských sdružení. Jejich realizace není nijak zvlášť institucionalizována. Veřejnost má však možnost využívat i ostatní právní prostředky, zejména řízení uvedená pod písmenem c), v nichž jim právo poskytuje větší nebo menší prostor pro uplatňování názorů, připomínek, námitek či požadavků na opatření k ochraně životního prostředí.

j) Mezi prostředky prosazování ekologických požadavků nepochybně patří i plánování, projektování, zpracovávání koncepcí, projektů a programů či jinak označovaných způsobů přípravy budoucího využití složek a částí životního prostředí. Jde o činnosti, při nichž jde vždy o to s větším či menším časovým předstihem, ve větším či menším věcným rozsahem (velikost území, okruh věcných částí životního prostředí nebo činností je ovlivňující), připravovat, časově a věcně koordinovat budoucí využití životního prostředí. Současně jsou zpravidla i prostředkem řešení střetů zájmů v určitém území. Obvykle bývá tento prostředek spojen s dalším právním prostředkem – s určitým postupem, řízením, jehož výsledkem je pak přijetí, schválení, potvrzení určitého plánu, projektu, koncepce a jeho vybavení větší či menší mírou závaznosti.

Jako příklady takovýchto plánů a projektů mohou sloužit územně plánovací dokumentace podle stavebního zákona, plány a projekty ekologické stability podle zákona o ochraně přírody, směrný vodohospodářský plán podle zákona o vodách, plány rekultivací podle zákona o ochraně zemědělského půdního fondu nebo podle zákona o lesích anebo podle horního zákona, programy odpadového hospodářství podle zákona o odpadech, plány otírky, přípravy a dobývání výhradních ložisek a plány zajištění a likvidace důlních děl a lomů, projekty pozemkových úprav, projektová dokumentace staveb, strojů a zařízení apod.

Souvisejícím prostředkem prosazování ekologických požadavků je povinnost zpracovávat řešení budoucích řešení ve více variantách tak, aby mohla být porovnávána různá v úvahu přicházející řešení.

k) Konečně při výčtu prostředků prosazování ekologických požadavků nelze zapomenout ani na ekonomické nástroje. Patří mezi právní prostředky právě v onom v úvodu zmíněném širším slova smyslu, když svou podstatou nástrojům ekonomickým právo propůjčilo svou formu aby zajistilo jejich závaznost a vynutitelnost jejich respektování tam, kde by se určitý subjekt chtěl chovat jinak.

Jejich posláním je působit na ekonomickou stránku činnosti subjektů ovlivňujících životní prostředí a tak motivovat jejich chování ve směru šetření životního prostředí. V obecné rovině s nimi počítá zákon o životním prostředí, v různých

„složkových“ předpisech pak nabývají tyto ekonomické nástroje různých podob – odvodů (např. v zákoně o ochraně zemědělského půdního fondu), poplatků (v zákoně o ochraně ovzduší nebo o v zákoně o odpadech), úplat (např. v zákoně o vodách) nebo úhrad (např. v horním zákoně).

Tím ovšem není zdaleka výčet forem ekonomických nástrojů vyčerpán. Patří sem účelové státní fondy, v nichž se soustředí platby povinných subjektů a mající zvláštní režim, jimž se řídí využití v nich soustředěných finančních prostředků. Sem patří i takové nástroje, jako jsou daně, resp. daňové úlevy pro subjekty, které ve větším míře než je obvyklý standard vynakládají prostředky na ochranu nebo zlepšení životního prostředí, dále dotace, zvýhodněné úvěry a půjčky. Jejich význam vzrostl zejména v důsledku přechodu společenskoeconomického systému plně do sféry působnosti ekonomických zákonů zboží výroby a tržního hospodářství.

3.

Závěrem

Výčet právních prostředků prosazování požadavků společnosti i jednotlivců týkajících se příznivého stavu životního prostředí a takového chování lidí, aby se tento stav alespoň nezhoršoval, není jistě úplný. Další autoři jej bez větších nesnází snadno doplní. Tento příspěvek měl za cíl upozornit na nutnost uvědomění si existence těchto prostředků, které v rukou erudovaného zákonodárce, navíc vedeného dobrou vůlí, mohou sloužit životnímu prostředí a tak i životu na této planetě a vybídnout právní teorii, aby jim věnovala v těchto souvislostech větší pozornost než dosud.

* * *

S U M M A R Y

Legal Means of Enforcing Ecological Demands

The article includes a list of legal means of enforcing demands of the society as well as individuals concerning a favourable state of our environment. Understandably enough, the list is far from being complete. The purpose of this article was to draw attention to the need of being aware of such means. The means, in the hands of an accomplished law-giver with a good will, may serve our environment as well as life on our planet and challenge legal theory to devote a proper attention to them than ever before.

Princip prevence v právu životního prostředí

Ivana PRŮCHOVÁ

Základní charakteristika

Princip prevence představuje jeden ze základních principů práva životního prostředí. K vlastní realizaci principu prevence v právu životního prostředí slouží a napomáhají všechna opatření vyplývající z obecně závazné právní úpravy směřující k předcházení ohrožování stavu životního prostředí, jeho poškozování a znečišťování. Tomuto cíli slouží samozřejmě různorodé prostředky, které pokud jsou regulovány obecně závaznými právními předpisy, představují právní prostředky prevence v právu životního prostředí.

Prostředky preventivní povahy lze tak klasifikovat podle nejrůznějších kritérií, pro účely obecné části práva životního prostředí se jeví funkční samostatně vylénit následující:

Podle povahy preventivních opatření:

- a) prevence prostřednictvím povolujících a zakazujících opatření
- b) prevence pomocí poskytování kvalifikovaných odborných informací
- c) prevence pomocí organizačních opatření
- d) prevence pomocí kontrolních, dozorových a inspekčních opatření
- e) prevence jako způsob provádění potencionálně ohrožující činnosti
- f) prevence nastupující v okamžiku bezprostředně hrozícího, či fakticky existujícího poškození životního prostředí
 - oznamovací prevenční povinnost
 - zakročovací prevenční povinnost
 - možnost zákazu činnosti ohrožující či poškozující životní prostředí

Podle adresáta preventivních povinností:

- a) prevenční povinnosti směřující vůči každému
- b) prevenční povinnosti směřující vůči subjektu, provozujícímu aktivitu potencionálně ohrožující životní prostředí (původci znečištění)

c) prevenční povinnosti uložené státu resp. orgánům jej reprezentující

Z hlediska časového:

- a) prevenční povinnosti uložené pro etapu realizace činnosti, aniž by ohrožení či poškození životního prostředí resp. jeho složky či prvku reálně hrozilo či existovalo
 - b) prevenční povinnosti vyplývající z právní úpravy pro adresáty v etapě reálně existujícího ohrožení či poškození životního prostředí či jeho složky nebo prvku
- Z hlediska povahy ohrožení či poškození životního prostředí, jeho složky či prvku:
- a) vyplývající z povahy ohrožující resp. narušující činnosti, s ohledem na potřebu této aktivity společností vědomě trpěné a do určité míry připuštěné, regulace se zaměřuje na jejich minimalizaci
 - b) preventivní povinnosti stanovené pro případ nepředvídaných či náhlých havarijních událostí s možnými dopady na životní prostředí, jeho složky či prvky

Vedle roztržení preventivních povinností do sourodých skupin se pro jejich adresáty jeví funkční uvědomit si stimuly, které jim platná právní úprava nabízí za splnění či nesplnění jejich obsahu. V tomto směru se lze setkat jak s možnými odpovědnostními důsledky za nesplnění preventivních povinností (a to jak v rovině odpovědnosti za škodu, tak v rovině správněprávní odpovědnosti či trestněprávní odpovědnosti). Vedle toho by však právní úprava měla pamatovat i na určení pozitivních stimulů za řádné plnění preventivních povinností ze strany jejich adresátů. V tomto směru půjde zejména o dořešení ekonomických nástrojů (daňový systém, pojištění, úvěry, dotace atd.).

Zakotvení principu prevence v platné právní úpravě vybraných evropských zemí a platné úpravě ČR (z. č. 17/92 Sb. a zvláštní předpisy).

Zakotvení principu prevence resp. jednotlivých opatření preventivní povahy lze nalézt ve všech evropských zákonech věnovaných problematice ochrany životního prostředí, nicméně povaha a kvalita této právní úpravy je však rozdílná.¹⁾ V některých případech je princip prevence formulován v rámci obecných ustanovení věnovaných legálnímu definování zásad na úseku ochrany životního prostředí a návazně pak upravují konkrétní opatření k realizaci tohoto principu, některé zákony samostatnou kapitolou věnovanou principům ochrany životního prostředí naopak neobsahují a opatření preventivní povahy mají pak podobu konkrétně uložených povinností a oprávnění směřujících vůči konkrétním adresátům (původcům znečištění, orgánům státu atd.).

Princip prevence směřuje však vždy k vyjádření požadavku, aby ochrana životního prostředí byla zajišťována již ve fázi plánování budoucích lidských aktivit, a to na nejlepší možné technické úrovni, jejím cílem je tedy pokud možno od počátku

vyložit poškození životního prostředí a v případě vzniku nepříznivých vlivů na životní prostředí zajistit jejich minimalizaci.

Za základní právní prostředky sloužící k naplnění principu prevence je možno označit především:

- systém plánů a programů vytvářených jak na celostátní, tak regionální úrovni k ochraně životního prostředí
- územní plánování (prostorové) plánování
- proceduru posuzování vlivů vybraných staveb, činností a technologií na životní prostředí (procedura EIA)
- stanovení emisních a imisních limitů a dalších ekologických požadavků na zdroje znečišťování a na látky
- povolovací řízení týkající se aktivit s potencionálními vlivy na životní prostředí (v rámci něho mj. výběr tzv. nejlepší dostupné technologie)
- právní zakotvení konkrétních povinností pro původce znečištění při provádění aktivit potencionálně poškozujících životní prostředí (povinnost minimalizace negativního působení na životní prostředí, povinnosti v případě poškození životního prostředí škodu napravit, ekonomické nástroje, informační povinnosti, monitorování atd.)
- zajištění účasti veřejnosti na rozhodování o otázkách týkajících se životního prostředí

Se všemi výše uvedenými nástroji prevence se lze setkat v v právních předpisech věnovaných ochraně životního prostředí evropských států, což do systematiky a obsahu mezi nimi existují větší či menší rozdílnosti.

Výraznější sjednocující tendence se projevují především v rámci zákonodárství zemí Evropského společenství (Evropské unie). Výrazný pozitivní vliv na sjednocování legislativy na úseku ochrany životního prostředí mají rovněž vícestranné a dvoustranné mezinárodní smlouvy věnované ochraně životního prostředí.

Ústavní zakotvení principu prevence v ČR vychází z čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Je to především zakotvení všeobecné prevenční povinnosti čl. 35 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, který ukládá, že nikdo nesmí při výkonu svých práv ohrožovat ani poškozovat životní prostředí, přírodní zdroje, druhové bohatství přírody a kulturní památky nad míru stanovenou zákonem. Svoji povahou se tedy jedná o zakazující pravidlo chování. Vě směru ke státu Ústava ČR (ústavní zákon ČNR č. 1/1993 Sb.) ukládá státu v čl. 7 dbát o šetrné využívání přírodních zdrojů a ochranu přírodního bohatství. S principem prevence v právu životního prostředí úzce souvisí i právo na informace o stavu životního prostředí, jež nalezlo ústavní zakotvení v čl. 35 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, který zaručuje každému právo na včasné a úplné informace o stavu životního prostředí a přírodních zdrojů. Bez realizace práva na informace si lze jen stěží představit reálnou možnost splnění všeobecných i speciálních prevenčních povinností.

V souvislosti s ústavním zakotvením principu prevence v právu životního prostředí je současně třeba upozornit na čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod

zakotvující, že výkon vlastnického práva nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu, kulturní památky a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.

Za základní pramen právní úpravy zakotvující princip prevence v právu životního prostředí v základní podobě je třeba označit zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí. Princip prevence i konkrétní právní prostředky určené k jeho realizaci prolínají celým zákonem o životním prostředí. Vzhledem k nedostatkům systematiky i obsahu platného zákona o životním prostředí by bylo možno vznášet i připomínky k systematickému vyjádření principu prevence. Nicméně s ohledem na podmínky, v jakých byl zákon o životním prostředí v podmínkách tehdejší ČSFR připravován a přijímán, je třeba konstatovat, že obsahově se v něm základní standardy principu právní prevence obsažené v zákonech o životním prostředí jiných evropských států a i některé principy vyplývající z mezinárodních úmluv promítly. Jejich konkretizaci je pak třeba hledat v jednotlivých složkových zákonech, případně v navazujících právních předpisech představujících pramen právní úpravy v rámci obecné části práva životního prostředí (zejména zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, ve znění pozdějších změn a doplnění, zákon ČNR č. 244/1992 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí). V samotném zákonu č. 17/1992 Sb., o životním prostředí je princip prevence vyjádřen následujícím způsobem:

1. Přípustnost pouze únosného zatížení území

Území nesmí být zatěžováno lidskou činností nad míru únosného zatížení (§ 11 zákona o ŽP). K naplnění této zásady pak směřují pravidla obsažená v § 12 zákona o ŽP, podle něhož přípustnou míru znečištění životního prostředí určují mezní hodnoty stanovené zvláštními předpisy, které musejí být stanoveny jednak v souladu s dosaženým stavem poznání tak, aby nebylo ohrožováno zdraví lidí a aby nebyly ohrožovány další živé organismy a ostatní složky životního prostředí, jednak s přihlédnutím k možnému kumulativnímu působení znečišťujících látek a činností.

2. V pochybnostech ve prospěch životního prostředí

Rovněž tato pravidla chování – vyjádřené v § 13 zákona o ŽP – úzce souvisí s principem prevence. Ukládá v situaci, kdy lze se zřetelem ke všem okolnostem předpokládat, že hrozí nebezpečí nevratného nebo závažného poškození životního prostředí, realizovat opatření k zabránění takového poškození, a to i v situace, kdy by mohly být ještě pochybnosti o tom, že k takovému poškození skutečně dojde.

3. Preventivní funkce práva na informace o životním prostředí

Již v souvislosti s ústavním zakotvením principu prevence bylo uvedeno, že jeho obsah lze realizovat pouze při naplnění práva na informace o stavu a vývoji životního prostředí, o připravovaných činnostech a o opatřeních, které orgány odpovědné za ochranu životního prostředí podnikají k předcházení nebo nápravě poškození životního prostředí. Svoji povahou je povinnost poskytovat informace o stavu životního prostředí odpovědnými subjekty projevem obecné preventivní oznamovací povinnosti. Navíc bez úplných, včasných a pravdivých informací si nelze představit realizaci konkrétních preventivních povinností, zejména zakročovacího charakteru.

4. Výchova, osvěta a vzdělávání jako nástroj prevence

Skutečnost, že v § 16 zákon o ŽP ukládá realizovat výchovu, osvětu a vzdělávání tak, aby vedlo k myšlení a jednání, které je v souladu s principem trvale udržitelného rozvoje, k vědomí odpovědnosti za udržení kvality životního prostředí a jeho jednotlivých složek a k úctě k životu ve všech jeho formách, došlo obecně závazným způsobem k zakotvení principu prevence v tom nejširším slova smyslu. Tato pravidlo chování úzce souvisí rovněž s povinností poskytovat pravdivé, včasné a úplné informace o stavu životního prostředí. Lze z něho dovodit tudíž i právo těch, kteří se nacházejí v pozici subjektů poskytujících informace v rámci výchovy, vzdělávání a osvěty požadovat od odpovědných subjektů patřičné informace.

5. Princip všeobecné prevenční povinnosti v oblasti ochrany životního prostředí

Zakotvení všeobecných prevenční povinností obsahují ustanovení § 17 až 19 zákona o ŽP, která zákon označuje jako povinnosti při ochraně životního prostředí.

5.1. Všeobecná prevenční povinnost (§ 19 zákona o ŽP)

a) Zakročovací povinnost

Na základě tohoto ustanovení je každý, kdo zjistí, že hrozí poškození životního prostředí, nebo že k němu již došlo, povinností učinit v mezích svých možností nezbytná opatření k odvrácení hrozby nebo ke zmírnění následků. Povinnost zasáhnout nemá ten, kdo by tím ohrozil život nebo zdraví své nebo osoby blízké.

b) Oznamovací povinnost

Vedle zakročovací povinnosti ukládá zákon každému povinnost oznamovací povinnosti ohledně zjištění, že hrozí poškození životního prostředí, jednak ohledně eventuálně realizovaných zakročovacích opatření. Za adresáta ohlášení stanoví zákon orgán státní správy.

5.2. Všeobecné prevenční povinnosti původců znečištění (§ 17, § 18 zákona o ŽP) – tj. z hlediska časového při vlastní realizaci konkrétní aktivity, potencionálně vyvolávající znečištění nebo poškození životního prostředí:

a) Všeobecná prevenční povinnosti potencionálních původců znečišťování životního prostředí (§ 17 odst. 1 zákona o ŽP)

Každý je povinen, především opatřeními přímo u zdroje, předcházet znečišťování nebo poškození životního prostředí a minimalizovat nepříznivé důsledky své činnosti na životní prostředí.

b) Povinnost původců monitorovat své působení na životní prostředí (§ 18 odst. 1 zákona o ŽP) (povinnost selfmonitoringu)

Každý, kdo svou činností znečišťuje nebo poškozuje životní prostředí, nebo kdo využívá přírodní zdroje, je povinen na vlastní náklady zajišťovat sledování tohoto působení a znát jeho možné důsledky.

c) Povinnost původců poskytovat informace o svém působení na životní prostředí (§ 18 odst. 2 zákona o ŽP)

Právnícké osoby a fyzické osoby oprávněné k podnikání jsou povinny v rozsahu a za podmínek stanovených zvláštními předpisy poskytovat informace o svém působení na životní prostředí.

5.3. Prevence ve fázi záměru realizovat určitou lidskou aktivitu (§ 17 odst. 2 a 3 zákona o ŽP)

Ustanovení § 17 odst. 2 a 3 zákona o životním prostředí představují základ pro realizaci procedury EIA a procesu posuzování vlivů z hlediska jejich možných vlivů na životní prostředí.

Konkrétně ukládá každému, kdo využívá území nebo přírodní zdroje, projektuje, provádí nebo odstraňuje stavby, povinnost takové činnosti provádět jen po zhodnocení jejich vlivů na životní prostředí a zatížení území, a to v rozsahu stanoveném zákonem o životním prostředí a zvláštními předpisy.

Obdobnou povinnost ukládá rovněž každému, kdo hodlá zavést do výroby, oběhu či spotřeby technologie, výrobky či látky, či tomu, kdo je hodlá dovážet, povinnost zabezpečit, aby splňovaly podmínky ochrany životního prostředí a aby v případech stanovených zákonem o životním prostředí a zvláštními předpisy byly posouzeny z hlediska jejich možných vlivů na životní prostředí.

6. Dočasné zastavení nebo omezení činnosti jako nástroj prevence (§ 30 zákona o ŽP)

Na základě tohoto ustanovení jsou příslušné orgány státní správy pro životní prostředí oprávněny v případech, kdy hrozí vážné poškození životního prostředí nebo kdy již k poškození došlo, rozhodnout o dočasném zastavení nebo omezení činnosti, která může toto poškození způsobit nebo je již způsobila, a to na dobu nejdéle 30 dnů (předběžné opatření) a současně navrhnout opatření k nápravě věcně příslušným orgánům státní správy. Využití tohoto prostředku preventivního působení je na uvážení příslušného správního orgánu.

7. Omezení nebo zastavení činností podle § 34 odst. 2 zákona o ŽP

S ohledem na nutnost vytvořit časový prostor pro uvedení aktivit, které svými parametry neodpovídají ustanovením zákona o životním prostředí a podmínkám vyplývajícím ze zvláštních předpisů, ukládá § 34 odst. 1 zákona o životním prostředí povinnost uvést je do souladu s těmito předpisy ve vazbě na konkrétní lhůty vyplývající ze zvláštních předpisů. Pro případ, že by v těchto lhůtách souladu dosaženo nebylo, stanoví, že takováto činnost musí být omezena nebo zastavena. Rozhodnutí o omezení nebo zastavení přísluší vydat věcně a místně příslušným orgánům státní správy. V tomto případě je vydání omezujícího nebo zakazujícího rozhodnutí – při naplnění výše uvedených podmínek – povinností příslušného orgánu státní správy.

8. Preventivní působení ekonomických nástrojů (§ 32 a 31 zákona o ŽP)

Tato ustanovení vyjadřují zásadu, že naplnění principu právní prevence napomáhají rovněž právní prostředky ekonomického – a to jak pozitivního, tak negativního – působení na původce znečišťování (daně, poplatky, úvěry, dotace, odvody)

9. Preventivní funkce právní odpovědnosti

Zákonem stanovené právní důsledky nesplnění jak vlastních preventivních povinností, tak nesplnění všech ostatních povinností uložených subjektům ve vazbě na ochranu životního prostředí, svojí vlastní existencí – resp. hrozbou dopadu na narušitele práva – plní rovněž významnou preventivní funkci.

Všeobecné a speciální právní povinnosti prevenční povahy v platné právní úpravě ČR

Výše uvedené projevy principu prevence v právu životního prostředí nalézají svoji konkretizaci v řadě obecně závazných právních předpisů, věnovaných ochraně životního prostředí.

Tyto obecně závazné předpisy je možno rozdělit na právní předpisy obecného rázu, související s obecnou částí práva životního prostředí a na obecně závazné předpisy složkové povahy.

Za základní reprezentanty právních předpisů s preventivními pravidly chování v obecné rovině je možno považovat především zákon ČNR č. 244/1992 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí, dále zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (ve znění pozdějších změn a doplnění).

Preventivní povinnosti ve vazbě na ochranu životního prostředí vyplývají rovněž z právních předpisů týkajících se podnikání (z obchodního zákoníku, ze zákona o živnostenském podnikání). V soukromé sféře je třeba rovněž připomenout právní úpravu sousedských vztahů (občanský zákoník) zakazující každému nad míru přiměřenou obtěžovat jiného hlukem, pachem, popílkem, kouřem, plyny, pachy, pevnými a tekutými odpady, světlem, stíněním a vibracemi. Rovněž je třeba uvést všeobecnou povinnost občanskoprávní prevence zakotvenou v § 415 občanského zákoníku, který ukládá každému povinnost počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí.

Vlastní složkové předpisy realizují princip prevence v právu životního prostředí stanovením konkrétních povinností, a to jak ve vazbě na potencionální původce znečištění, tak mnohdy v podobě všeobecných prevenčních povinností adresovaných každému (např. v oblasti odpadového hospodářství, ochrany lesa, přírody, krajiny, vod atd.).

Právní povaha prevenční činnosti orgánů veřejné správy (státní správy a obcí) na úseku péče o ŽP

Težiště preventivní ochrany životního prostředí ve sféře orgánů veřejné moci přísluší orgánům veřejné správy jako subjektům povolaným k výkonu moci ve státě podzákonnou a nařizovací činností a k výkonu samosprávy. 2)

Formy činnosti veřejné správy lze členit na právní formy činnosti a neprávní tzv. organizační formy činnosti, a to podle kriteria, zda s nimi lze či nelze spojit bezprostřední právní důsledky.

Při realizaci úkolů orgánů veřejné správy na úseku ochrany životního prostředí v rámci všech úvah přicházejících forem činnosti zaujímají významné postavení zejména normativní správní akty a individuální správní akty.

V obou dvou těchto formách činnosti lze preventivním způsobem ovlivňovat chování subjektů, které se v souvislosti se svými aktivitami dostávají do střetu se životním prostředím (a to jak v roli stávajícího nebo potencionálního původce znečištění, podnikatelského či nepodnikatelského charakteru).

Prostřednictvím normativních právních aktů (na ústřední či místní úrovni je to především možnost formulování obecně závazných pravidel chování ve vazbě na zajištění ochrany životního prostředí (zákazy, příkazy, dovolení, právní důsledky jejich nedodržení, stanovení ekonomických nástrojů atd.). Normativní právní akty dále stanoví oprávnění příslušných orgánů státní moci a prostředky a postupy, jakými se mohou fyzické a právnické osoby domáhat a dovolávat svým práv vyplývajících z této obecně závazné úpravy.

Individuální správní akty představují pak takovou právní formu činnosti orgánů veřejné správy, která je zpravidla výsledkem rozhodování správního orgánu o právech, právech chráněných zájmech a povinnostech určitého konkrétního subjektu stojícího vně veřejné správy.

Pokud orgán veřejné správy rozhoduje o právech, právech chráněných zájmech nebo povinnostech individualizovaných subjektů v konkrétních věcech, pak se zpravidla rozhoduje ve správním řízení. Individuální správní akty však vedle správních rozhodnutí vydaných ve správním řízení zahrnují i takové akty, které povahu správního rozhodnutí nemají (jedná se o nejrůznější osvědčení, vyjádření, stanoviska, souhlasy, opatření). Tato stanoviska, vyjádření, souhlasy i za situace, kdy samy nemají povahu správních rozhodnutí, nicméně obsah vlastního správního rozhodnutí významně ovlivňují, sehrávají významnou preventivní funkci při formulování podmínek, za jakých může být vlastní pozitivní správní rozhodnutí vydáno.

Ve vztahu k rozhodování v oblasti ochrany životního prostředí je tedy možno za nejvýznamnější formu rozhodování orgánu veřejné správy považovat rozhodování, jehož výsledkem je vydání povolení k realizaci určité aktivity s možnými dopady na životní prostředí. Pro rozhodování v oblasti ochrany životního prostředí je typické, že vydání takového povolení je často vázáno na pozitivní vyjádření, stanoviska, závazné posudky či souhlasy dotčených složkových orgánů státní správy, které mohou vydán povolujičím rozhodnutí vázat na splnění specifických podmínek. Výslovné uložení takovýchto podmínek přímo ve vlastním správním rozhodnutí o povolení předmětné aktivity plní významnou prevenční povahu. Navíc je významné i s ohledem na možný výkon takového rozhodnutí v případě, že by účastník řízení, kterému je povinnost uložena, ji sám dobrovolně nerealizoval. Prevenční povahy je rovněž vázání splnění určitých povinností stanovením konkrétní lhůty či jinak přesně určitého časového horizontu k jejich splnění.

Vlastní kontrolní, dozorová případně inspekční činnost orgánů veřejné správy vyplývá pak jednak z výslovně ze zvláštních právních předpisů, jednak právě ze skutečnosti individuálního rozhodování o právech a povinnostech konkrétních subjektů a z oprávnění realizaci obsahu těchto rozhodnutí kontrolovat.

Oprávnění v souvislosti s hrozícím poškozením životního prostředí omezit či do-

konce zakázat určitou povolenou aktivitu konkrétnímu subjektu v obecné rovině vyplývá přímo ze zákona o životním prostředí (§ 30 zákona o životním prostředí). Speciální složkové předpisy pak realizaci daného oprávnění konkretizovat.

Preventivního rázu jsou rovněž oprávnění orgánů veřejné správy (zejména ve vazbě na se zjištěními při kontrolních a inspekčních činnostech) stanovit konkrétní nápravná opatření k odstranění vzniklých nedostatků, a to v oblasti životního prostředí vždy se snahou primárně docílit uvedení do původního stavu.

Prevenčního rázu jsou rovněž ty aktivity orgánů veřejné správy, které souvisejí s poskytováním kvalifikovaných informací o stavu životního prostředí ve svém územním obvodu obecně (např. orgány obce), případně ve vazbě na kruh své pravomoci (příslušné orgány veřejné správy zejména s ohledem na složkovou ochranu).

Použitá odborná literatura:

- [1.] srov. blíže např.: Madar, Z.: Evropské zákony o ochraně životního prostředí, Praha 1990, Mezřický, V. – Kružíková, E.: Analýza zahraničních zákonů o životním prostředí založených na principu integrované ochrany, Praha 1994, Ústav pro ekopolitiku, pracovní materiál
- [2.] srov. blíže např. Průcha, P.: Základy správního práva a veřejné správy, obecná část, MU v Brně, 1994, s. 97 nsł.

* * *

S U M M A R Y

The Principle of Prevention in Environmental Law

The principle of prevention that belongs among the fundamental principles of environmental law is realized and enforced by different legal means. The aim of the article is to provide its classification and delimit its constitutional bases and its appearance in the legal regulation in force. The core of the article lays in an analysis of manifestations of the principle of prevention in the Act No. 17/1992 Coll. on the Environment.

Postavení a účinky mezinárodních smluv v právu Evropských společenství

Monika NOVOTNÁ

I.

Úvod

Dne 1. února 1995 vstoupila v platnost Evropská dohoda zakládající přidružení mezi Českou republikou na jedné straně a Evropským společenstvím a jeho členskými státy na straně druhé. Některá její ustanovení byla zahrnuta do Prozatímní dohody uzavřené mezi bývalou ČSFR a EHS a ESUO, prováděné již od 1. března 1992, která na základě sukcese přešla na Českou republiku. Účelem této dohody bylo prozatímně realizovat některá oprávnění a povinnosti vyplývající pro obě strany z přidružení. Proto některé účinky dohody o přidružení mohou být hodnoceny již dnes, dva měsíce po jejím vstupu v platnost. Mnohé občany ČR však bude spíše než příznivé ukazatele obchodní výměny zajímat přímý dopad dohody o přidružení na jejich právní postavení. Zde je možné rozlišit dva pohledy. Postoj českého právního řádu ve vztahu k mezinárodním smlouvám a jejich účinkům na právní postavení jednotlivce. Na druhé straně právní režim mezinárodních smluv a jejich právní účinky na postavení jednotlivců v rámci právního řádu Společenství.

Tento článek si klade za cíl objasnit postavení a účinky mezinárodních smluv uzavíraných Společenstvím, jakož i Společenstvím a jeho členskými státy, z pohledu práva Evropských společenství. Tento pohled „z druhé strany“ byl zvolen především vzhledem ke skutečnosti, že ambice ČR ohledně členství v Evropské unii by se měly odrazit nejenom v politických přístupech, ale především ve sžítí se s právním rádem tohoto zvláštního subjektu a trvalé přítomnosti hlediska Společenství v řešení právních problémů, s nimiž se potýkáme.

II.

Evropská společenství a jejich právní řád

Tři mezinárodní smlouvy, Smlouva o založení Evropského společenství uhlí a oceli, Smlouva o založení Evropského společenství a Smlouva o založení Evropského společenství pro atomovou energii (dále jen smlouva ESUO, smlouva ES a smlouva ESAE) položily základy zcela specifických subjektů mezinárodního práva. Takto z vůle šesti evropských států (Německo, Francie, státy Beneluxu, Itálie) vznikly tři mezinárodní organizace, jež od ostatních klasických mezinárodních organizací odlišoval zcela nový kvalitativní rys, rys supranacionality neboli nadstátnosti. Tento spočívá v přenesení určitého okruhu svrchovaných práv členských států na tyto organizace.

Jedním z projevů supranacionality je schopnost orgánů mezinárodní organizace vytvářet právní normy bezprostředně závazné nejenom pro členské státy, ale i pro jednotlivce, tj. fyzické a právnické osoby. Prostřednictvím výše zmíněných smluv tedy byly položeny základy nového právního systému, odlišného jak od práva mezinárodního, tak od právních řádů členských států. Tyto základy jsou dotvářeny akty orgánů Společenství, přičemž práva a povinnosti z nich vyplývající jsou určeny nejenom Společenstvím a členským státům, ale i jednotlivcům. V této nové kvalitě spočívá smysl a význam Evropských společenství pro občany jejich členských států. V souladu s těmito skutečnostmi můžeme v právu Společenství rozlišit primární prameny práva, tvořené těmito zakládajícími smlouvami, a dále prameny sekundární, zastoupené právními akty orgánů Společenství.

III.

Zásada přímého účinku jako zásada aplikace práva
Evropských společenství

Jednou ze základních zásad tohoto nového právního systému je zásada přímého účinku jeho právních norem, která je právním výrazem skutečnosti, že i jednotlivci jsou subjekty specifického právního řádu. Byla definována Evropským soudním dvorem v rámci jeho rozhodovací činnosti, poprvé ve věci 26/62 Van Gend en Loos v. Nederlandse Administratie der Belastingen.¹ V souladu s touto zásadou Společenství vytváří nový právní řád v rámci mezinárodního práva, v jehož prospěch státy omezily svá svrchovaná práva a jehož subjekty jsou nejenom členské státy – smluvní strany, ale i jejich subjekty. Nezávisle na právních rádech členských států pak právo Společenství ukládá jednotlivcům nejenom povinnosti, ale přiznává jim i práva, která se stávají součástí jejich právního postavení. Tato práva jsou jim přiznána nejenom výslovně smlouvou, ale i prostřednictvím přesně definovaných závazků, určených

¹ Případ 26/62 Van Gend en Loos, (1963) ECR 1

jednotlivcům a především členským státům a Společenstvím, reprezentovaným jeho orgány.² V podstatě tedy význam přímého účinku práva Společenství spočívá v tom, že jeho prostřednictvím se jednotlivce stává subjektem nového právního řádu, jeho právní postavení je obohaceno o nová práva a povinnosti.

Již od okamžiku formulace zásady přímého účinku vyvstala otázka souvislosti této zásady s tzv. self-executing mezinárodními smlouvami, neboli smlouvami přímo aplikovatelnými. A to právě díky nabízející se analogii mezi pojmy přímá aplikovatelnost a přímý účinek.

Tzv. self-executing či bezprostředně (přímo) aplikovatelné (použitelné) smlouvy jsou druhem mezinárodních smluv, které ke své aplikaci vnitrostátním soudcem státu, který je stranou dané smlouvy, nevyžaduje vnitrostátní prováděcí akt. V souladu s dualistickou koncepcí poměru mezinárodního a vnitrostátního práva (která je značně rozšířena) totiž tvoří vnitrostátní a mezinárodní právo samostatné celky a k tomu, aby byl mezinárodně právní závazek státu účinný i z pohledu práva vnitrostátního, je třeba aktu státu, který tento závazek mezinárodního práva převede do sféry práva vnitrostátního.³ Pokud má být mezinárodní smlouva označena za self-executing, musí být její ustanovení natolik jednoznačné a bezpodmínečné, že soudce smluvního státu jej může aplikovat na vnitrostátní právní vztahy bez dalšího. Tato kategorie mezinárodních smluv často zahrnuje smlouvy upravující problematiku lidských práv a základních svobod. Upravuje tedy přímo postavení jednotlivců a má podobné účinky jako zásada přímého účinku práva Společenství. Ovšem mezinárodní smlouvy upravující lidská práva a základní svobody jsou pouze jedním typem self-executing smluv, vedle nich existují ještě další.

Existence těchto smluv tedy přispěla k dodnes probíhajícím diskusím, zda přímý účinek má tentýž význam jako přímá či bezprostřední aplikovatelnost ve světle self-executing mezinárodních smluv. Tato debata především vyvstala v souvislosti s ustanovením čl. 189 odst. 2 definujícím akty orgánů Společenství, které stanoví: „Nařízení má obecnou závaznost. Je závazné ve všech svých částech a bezprostředně použitelné v každém členském státě.“⁴ Právě ustanovení o bezprostřední použitelnosti vedlo k závěru, že tento pojem byl zamýšlen jako synonymum pro přímý účinek, a tedy každé nařízení je bez dalšího přímo účinné, tj. vyplývá z něj oprávnění a povinnosti pro jednotlivce, kterých se tento může bez dalšího domáhat u národního soudu. Navíc Soudní dvůr ve svých rozhodnutích týkajících se přímého účinku používal jak pojmu přímý účinek (direct effect), tak i pojmu bezprostřední použitelnost (direct applicability), a to zcela náhodně, bez zvláštního rozlišení.

Je sice pravdou, že Soudní dvůr v souvislosti s posuzováním přímého účinku ustanovení práva Společenství nečiní rozdíl mezi termínem přímá aplikovatelnost či použitelnost a pojmem přímý účinek a používá je ve vzájemně zaměnitelném poměru. Ovšem na druhé straně Soudní dvůr definoval podmínky, které musí být splněny,

² §§ 12, 13 cit. 1

³ Blíže viz Malenovský, J., Mezinárodní právo veřejné, Doplněk Brno, 1993, str. 55

⁴ srov. ustanovení čl. 189 smlouvy o založení Evropského společenství

aby daná právní norma mohla být považována za přímo účinnou ve smyslu přiznání práv nebo uložení povinností jednotlivci. Pak tedy ustanovení čl. 189 odst. 2 o přímé použitelnosti zajistí přímý „přístup“ nařízení do vnitrostátních právních řádů členských států s vyloučením recepčního či implementačního aktu. Aby však mohlo být považováno za přímo účinné ve smyslu práva ES a jednotlivce se jej mohl dovolat, musí dané ustanovení splňovat kritéria vytvořená Soudním dvorem pro přiznání přímého účinku, tedy musí být jednoznačné, není kvalifikováno splněním podmínky, a jeho implementace není dána na uvážení státu. To znamená, že z ustanovení čl. 189 odst. 2 nevyplývá a priori přímý účinek všech nařízení či jejich ustanovení.

Soudní dvůr šel ve své tvůrčí činnosti týkající se zásady přímého účinku práva Společenství velmi daleko. V současnosti je rozlišováno mezi tzv. vertikálním a horizontálním přímým účinkem právní normy. Vertikální přímý účinek umožňuje jednotlivci domáhat se svých práv vyplývajících pro něj z ustanovení práva Společenství vůči členskému státu, zatímco na základě horizontálního přímého účinku ukládá právní norma jednotlivci povinnosti, které má tento ve vztahu k ostatním jednotlivcům. Jelikož žádná z právních norem Společenství neobsahuje ve svém textu nic o svém možném přímém účinku, posuzuje Soudní dvůr tuto otázku ad hoc.

IV.

Mezinárodní smlouvy uzavírané Evropským společenstvím

Evropská společenství však nepůsobí pouze v rámci vnitřních poměrů, tedy ve vztahu ke svým členským státům, ale byla zřizovacími smlouvami zmocněna i k jednání ve vnějších vztazích, tj. ve vztahu k ostatním státům a mezinárodním organizacím, jakožto subjektům mezinárodního práva. Toto zmocnění pro mezinárodní organizaci obecně vyplývá z čl. 6 Vídeňské úmluvy o smlouvách uzavíraných mezi státy a mezinárodními organizacemi nebo mezi dvěma či více mezinárodními organizacemi navzájem. Ustanovení čl. 6 zní: „Způsoblost mezinárodní organizace uzavírat smlouvy se řídí příslušnými pravidly organizace.“⁵ V podmínkách Společenství jsou jimi zakládající smlouvy, v první řadě smlouva ES, která ve vztahu k ostatním dvěma působí jako *lex generalis* (z tohoto důvodu bude nadále pojednáváno pouze o této smlouvě). Zde pak lze nalézt následující články:

- a) čl. 131 upravující dohody o přidružení neevropských zemí a území k Evropskému společenství (toto se týká především bývalých kolonií členských států)⁶,
- b) čl. 238 upravující dohody o přidružení třetích států a mezinárodních organizací k Evropskému společenství (např. Evropské dohody se zeměmi střední a východní Evropy)⁷,

⁵ srov. Vídeňská úmluva o smlouvách uzavíraných mezi státy a mezinárodními organizacemi nebo mezi dvěma či více mezinárodními organizacemi navzájem, 1983, čl. 6

⁶ srov. čl. 131 smlouvy o založení Evropského společenství

⁷ srov. čl. 238 smlouvy o založení Evropského společenství

- c) čl. 113 upravující obchodní dohody uzavírané se třetími státy a mezinárodními organizacemi.⁸

Na tomto místě je třeba uvést ještě čl. O Smlouvy o Evropské unii, upravující dohody o přístupu, které uzavírá Evropská unie se třetími státy.⁹

Procesní stránka uzavírání těchto mezinárodních smluv je upravena čl. 228 smlouvy ES.¹⁰ Takto je tedy partikulárně upravena způsobilost Společenství uzavírat mezinárodní smlouvy.

V souladu s přenesením svrchovaných práv členských států na Společenství je toto v některých oblastech napříště výlučně kompetentní, ovšem jsou oblasti, kde se Společenství dělí o kompetence se členskými státy, navíc značná míra jiných záležitostí je stále ještě ve výlučné kompetenci členských států. Tato dělba kompetencí se pak promítá i v rámci mezinárodních smluv, k jejichž uzavření je Společenství způsobilé. Z hlediska předmětu mezinárodních smluv se tyto neomezují na úzké oblasti výlučných kompetencí Společenství (s výjimkou obchodních dohod, ovšem i zde bývá někdy zapotřebí participace členských států, např. při zajištění finančních otázek), a pak bývá nutné, aby na jedné straně stálo Společenství společně se členskými státy, a na straně druhé třetí stát. V mezinárodním právu se tento typ dohod označuje za smíšený, přičemž jeho použití je v rámci Společenství velmi časté, zejména v případě asociačních dohod, neboli dohod o přidružení.

Bez ohledu na to, zda se jedná o mezinárodní smlouvu uzavřenou výlučně Společenstvím nebo dohodu smíšenou, na které participují členské státy společně se Společenstvím (a dokonce v případě tří mezinárodních smluv, jejichž stranami jsou výlučně členské státy) jsou tyto považovány za součást práva Společenství, a to na základě čl. 228 odst. 7, který stanoví: „Dohody uzavřené za podmínek stanovených tímto článkem jsou závazné pro orgány Společenství i pro členské státy.“¹¹ Účinky těchto smluv se pak projeví v rámci práva mezinárodního, v rámci práva Společenství a konečně i v rámci jednotlivých právních řádů členských států.

V rámci práva Společenství skutečnost, že zde participuje subjekt z vnějšku tohoto právního řádu, má za následek i specifické postavení těchto mezinárodních smluv v rámci hierarchie norem práva Společenství. Pak platí, s ohledem na způsobilost Společenství k uzavření dané smlouvy vyplývající z textu zakládající smlouvy, že tato mezinárodní smlouva musí být s onou zakládající smlouvou v souladu. Na druhé straně, jejich mezinárodně právní původ je nadřazuje aktům orgánů Společenství, které musí být s touto mezinárodní smlouvou v souladu. Tímto se mezinárodní smlouvy v rámci práva Společenství „vkládají“ mezi jeho primární a sekundární normy.¹²

⁸ srov. čl. 113 smlouvy o založení Evropského společenství

⁹ srov. čl. O smlouvy o Evropské unii; srov. Týč, V., Jílek, D., Základy práva Evropských společenství, Doplněk Brno, 1993, str. 23–26

¹⁰ srov. čl. 228 smlouvy o založení Evropského společenství

¹¹ srov. cit. 10

¹² srov. Hartley, T., C.: The Foundation of European Community Law: An Introduction to the

K postavení těchto mezinárodních smluv ve vztahu k vnitrostátním právním řádům členských států se vyjádřil Soudní dvůr ve svém rozhodnutí ve věci 181/73 Haegeman: „Na úrovni právních řádů členských států se pak takovýto pramen práva Společenství uplatňuje v souladu se dvěma základními zásadami pro jeho aplikaci, a to zásadou přímého účinku a zásadou nadřazenosti práva Společenství.“¹³

V.

Přímý účinek mezinárodních smluv uzavíraných Společenstvím

V souladu s výše citovaným rozhodnutím ve věci Haegeman je tedy nutno posuzovat ad hoc jednotlivá ustanovení dané mezinárodní smlouvy, zda je možno je z pohledu práva Společenství považovat za normu s přímým účinkem. Zde se opět, a ne neoprávněně, nabízí analogie s již výše zmíněnou teorií tzv. self-executing smluv spolu s diferenciací mezi přímým účinkem a přímou aplikovatelností, použitelností. V současnosti již není ojedinělým názorem stanovisko, že jestliže u primárních a sekundárních norem není třeba oba pojmy rozlišovat, neboť jejich účinky jsou v zásadě shodné, pak v případě mezinárodních smluv, jež jsou součástí práva Společenství, to možné není, o čemž svědčí i závěry rozhodovací činnosti Soudního dvora.¹⁴

K otázce přímé aplikovatelnosti, či použitelnosti mezinárodní smlouvy se Soud vyslovil v tom smyslu, že pokud je dané ustanovení jednoznačné, konkrétní, bezpodmínečné, jeho implementace si nevyžaduje žádného dalšího aktu, a to s ohledem na charakter a účel dané mezinárodní smlouvy, pak je přímo aplikovatelným (v souladu se self-executing charakterem mezinárodních smluv).

Na druhé straně k otázce přímého účinku mezinárodních smluv uzavíraných Společenstvím v porovnání s primárním a sekundárním právem je třeba přistupovat odlišně. U mezinárodních smluv, s ohledem na jejich mimokomunitární charakter, je třeba vzít v úvahu skutečnost, že zásada přímého účinku je zásadou, které byla vytvořena Soudním dvorem zvláště pro poměry Společenství, nezasahující za hranice práva Společenství. Pak je tedy třeba primárně zkoumat otázku přímé aplikovatelnosti, tj. zda má právní norma přímý přístup do práva Společenství, a následně, zda z ustanovení dané právní normy vyplývají oprávnění či povinnosti pro jednotlivce.¹⁵

Tento individuální přístup k otázce možného přímého účinku ustanovení mezinárodní smlouvy je výsledkem rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora,

Constitutional and Administrative Law of the European Community, Oxford University Press, New York, 1991, str. 154–165

¹³ srov. případ 181/73 Haegeman v. Belgie (1974) ECR 449, § 5, volný překlad autorky

¹⁴ srov. Meessen, H., The Application of Rules of Public International Law, Common Market Law Review 13, 1976, str. 487–501 Cheyne, I., International Agreements and the European Community Legal System, European Law Review 19, 1994, str. 581–595

¹⁵ srov. případ 12/86 Demirel v. Stadt Schwabisch Gmund (1987) ECR 3719 případ 18/90 ONEM v. Kziber (1991) ECR I-199

ostatně jako všechny progresivní kroky ve vývoji práva Společenství. Ačkoli v porovnání s počtem „běžných“ případů, je počet případů, ve kterých se Soudní dvůr zabýval mezinárodními smlouvami, které se staly součástí práva Společenství, relativně nízký, přesto i zde je možno vysledovat etapy vývoje přístupu Soudního dvora k otázce přímého účinku jejich ustanovení. Výsledkem je specifický test pro určení přímého účinku mezinárodní smlouvy ve světle práva Evropských společenství, jež je založen na následujících kriteriích:

1. Otázka přímé aplikovatelnosti ustanovení mezinárodní smlouvy (určuje zda je třeba dalšího aktu k implementaci daného ustanovení či zda může být použito soudcem okamžitě bez dalšího) je určována v souladu s klasickými kritérii self-executing smluv. Pokud je dané ustanovení přímo aplikovatelným v smyslu výše uvedeného, pak Soudní dvůr přistoupí k posouzení přímého účinku daného ustanovení.
2. Otázka přímého účinku ustanovení mezinárodní smlouvy (určuje, zda dané ustanovení přiznává jednotlivci práva a ten se jej může dovolat před soudním orgánem) je určována primárně na základě rozboru smyslu, struktury, cíle, charakteru a podmínek dané smlouvy, sekundárně ve světle standardních kritérií přímého účinku práva Společenství, tak jak byla vyvinuta Soudním dvorem (tj. jednoznačnost, bezpodmínečnost).¹⁶

V praxi se Soudní dvůr nejčastěji zabýval hodnocením přímého účinku především ustanovení Všeobecné dohody o clech a obchodu, ale i ustanovení asociačních dohod a dohod o volném obchodu. Je možné vysledovat postupný vývoj v hodnocení Soudního dvora, mezinárodních smluv uzavíraných Společenstvím, přičemž současná fáze je charakterizována více méně ustáleným testem přímého účinku ustanovení mezinárodních smluv, tak jak byl výše uveden. Vzhledem k omezenému prostoru, určenému pro tento článek, není možné se rozhodovací činností Evropského soudního dvora v této oblasti zabývat podrobněji, jakkoli by to bylo zajímavé.¹⁷

VI.

Závěr

Evropská dohoda zakládající přidružení mezi Českou republikou na straně jedné a Evropským společenstvím a jeho členskými státy na straně druhé bezesporu náleží do okruhu mezinárodních smluv uzavíraných Společenstvím. Platí pro ni tedy výše uvedené závěry týkající se jak jejího postavení v rámci práva Evropských společenství, tak i závěry ohledně přímého účinku jejich ustanovení. Je sice na začátku svého právního života, avšak je jen otázkou času, kdy vyvstane otázka rozporu mezi aktem státu, Společenství nebo jednáním jednotlivce a ustanoveními Evropské

¹⁶ srov. cit. 14, Cheyne, I., str. 587

¹⁷ srov. cit. 14, str. 494–496, Bebr, G., Agreements Concluded by the Community and their Possible Direct Effect.

dohody. Pak bude velmi zajímavé sledovat, jak se k možnému přímému účinku některého z jejích ustanovení postaví Evropský soudní dvůr. Není vyloučeno, že pak bude mít i tento článek pokračování.

* * *

SUMMARY

Position and Effect of International Treaties in EC Law

The conclusion of the European Association Agreement between Czech Republic on the one side and the European Community and its member states on the other side brought about the question of the position of international agreements concluded by the Community within the framework of EC law. Therefore, the essay is focused on international treaties concluded by the European Community, especially it analyses their position and their legal effect in the European Community law.

The position of international treaties within the Community legal order originates in their extra-community character. That nature is also decisive for placing them between primary and secondary sources of EC law. Thus international treaties concluded by the European Community have to comply with basic treaties (i.e. EC Treaty, ECSC Treaty, ECAE Treaty) on the one side. On the other side acts of secondary legislation (i.e. regulations, directives, decisions of the institutions of the European Communities) have to comply with those international treaties.

The legal effects of international treaties as a part of the Community legal order are analysed from the point of view of direct effect of EC law. The principle of direct effect is one of the leading principles of the Community legal order. It means that not only the member states and the Communities but individual as well derive rights and obligations from the Community law. However, standard requirements of direct effect of EC law, as they were developed by the European Court of Justice, cannot be applied entirely to international treaties. As it is shown by judgments of the Court there are special criteria for analyses of direct effect of international treaties provisions.

PRÁVNÍ HISTORIE A SOUČASNOST

VÝVOJ PRÁVNÍ ÚPRAVY ROZHODČÍHO ŘÍZENÍ

Ilona SCHELLEOVÁ – Karel SCHELLE

Úvodem

Podstata rozhodčího řízení a navazujícího výkonu rozhodčích nálezů je přenesení projednávání a rozhodování určitých sporů ze soudů, do jejichž pravomoci tyto věci jinak patří, na rozhodce jako soukromé fyzické osoby vybírané ad hoc nebo zvláště stálé rozhodčí soudy. Řízení před rozhodci je tedy jedním z druhů rozhodování sporů mezi účastníky, v němž je poskytována autoritativní ochrana určitým subjektivním občanskoprávním vztahům nestátním orgánem, kterým jsou buď rozhodci ad hoc nebo stálé rozhodčí soudy. Výsledkem činnosti rozhodců a rozhodčích soudů je rozhodčí náleze, který má zásadně tytéž účinky jako pravomocný soudní rozsudek, je tedy především státní mocí vykonatelný. Jelikož v rozhodčím řízení se stát vzdává části svých kompetencí tím, že umožňuje, aby v určitých právních věcech místo soudů rozhodovali rozhodci jako soukromé osoby, které si strany zvolí, neboť k nim mají důvěru, je nezbytné takovou právní úpravu provést zákonem. Všude tam, kde tedy soukromá vůle svěřuje spornou věc k projednání a rozhodnutí jistým soukromým osobám, a odnímá ji takto státním soudům, mluvíme o řízení rozhodčím.

Orgány rozhodující civilní spory tedy můžeme rozdělit do tří skupin z nichž pouze první bude jasně vymezená. Především jsou to soudy, jež jsou specifickými státními orgány, které jsou zákonem nadány k plnění jedné z významných funkcí státu, totiž výkonu soudnictví. Specifické rysy soudnictví jako celku jsou spatřovány v tom, že soudnictví uskutečňují pouze soudy jménem státu, zákonem stanovenými metodami a v zákonem stanovených procesních formách. Pro organizaci a činnost

soudů je charakteristické jejich včlenění do soudní soustavy, kterou tvoří souhrn všech soudů, spjatých mezi sebou vztahy uskutečňování soudnictví. Soudní soustava je zákonem konstituovanou hierarchií o několika úrovních. Důležitým pojmovým znakem soudnictví je i státní donucení. V záležitostech projednávaných a rozhodovaných v občanském soudním řízení soud používá donucení tak, kde jeho vykonatelné rozhodnutí znějící na plnění nebylo účastníky splněno dobrovolně. Toto vymezení soudnictví je nezbytné pro pochopení postavení rozhodců a rozhodčích soudů, které tvoří další dvě skupiny rozhodovacích orgánů.

Jak jsem již uvedli, jednotlivci mohou rozhodnutí o sporné věci svěřit osobám soukromým. Tato soukromá vůle může se projevit především ve formě smlouvy sporných stran, písemně uzavřené, ale může mít svůj podklad například někdy v i testamentu, ale i v jiných opatřeních. K rozhodčímu řízení tedy strany přistupují dobrovolně. Existuje však i rozhodčí řízení obligatorní, jež se děje z příkazu zákonodárce.

Rozhodčí soudy mohou být vytvářeny ad hoc, tedy soudy (rozhodčí komise) vytvořené pouze k určitému účelu, nebo se může jednat o rozhodčí řízení institucionalizované, realizované před stálými rozhodčími soudy. Rozhodčí soudy přitom mohou být buď obecné, tedy určené k rozhodování všech civilních sporů, nebo speciální, což je častější případ, určené jen pro určitý druh sporů. Podíváme-li se do historie zjistíme, že v jednotlivých etapách vývoje rozhodčího řízení se velmi nesnadně odlišovaly od sebe jednotlivé druhy rozhodčích orgánů. Zejména postavení rozhodčích soudů, někdy nazývaných rozhodčími komisemi, rozhodčími senáty, rozhodčími výbory atd. bylo velmi těžké vymezit. V dalším výkladu o historii rozhodčích orgánů upozorníme na rozpornost názorů jejich postavení i charakter.

Základní rozdíl mezi rozhodci jmenovanými ad hoc stranami a stálými rozhodčími soudy spočívají zejména v tom, že

- a) Jmenování rozhodců záleží většinou pouze na vůli sporných stran, zákonem je minimálně regulováno.
- b) Rozhodčí soudy mají většinou stálý charakter, jejich postavení je dáno buď zákonem nebo statutem. Často je zde vyžadována profesionalita minimálně předsedy tohoto soudu. Není neobvyklé, že se předseda, někdy i jeho náměstek vybírají z profesionálních soudců. Historie našeho rozhodčího řízení zná v podstatě všechny možnosti.

Při vymezení poměru mezi soudy řádnými a ostatními institucemi rozhodujícími spory, je třeba uvést, že v zásadě se může jednat o tři skupiny poměrů:

- a) Buď je ponecháno příslušné fyzické nebo právnické osobě již od počátku na její vůli, chce-li svoje nároky uplatňovat před rozhodčím orgánem nebo řádným civilním soudem.
- b) Nebo je jí umožněno, aby alespoň po provedení povinném řízení před orgány jinými, obrátil se ještě nadto o nápravu na řádný soud.

- c) Anebo jsou konečně řádné civilní soudy z výkonu pravomoci v určitých věcech, úplně vyloučeny. V těchto případech jsou řádné soudy povinny se zdržovat své pravomoci zcela.¹

Rozhodčí řízení se v historii uplatnilo zejména v oblasti obchodních a pracovních vztahů. Speciálním druhem rozhodčího řízení je řízení obsahující mezinárodní prvek. V tom případě většinou hovoříme o mezinárodní obchodní arbitráži.²

1.

Rozhodčí řízení ve středověku

Rozhodování sporů jedinců patřilo vždy mezi základní funkce státu a práva, ale není pochyb o tom, že spory vznikaly v i předstátním období, v rodové společnosti, a že se tam také musely řešit. V důsledku tehdejší neomezené víry v nadpřirozenou moc přírodních sil a jejich zasahování do života lidí musel být prvním soudcem i vyšetřovatelem kněz, který podle mínění rodu či kmene vstupoval do styku s nadpřirozenými silami a vykládal jejich přání pro svět lidí. Jeho rozsudek byl neodvolatelný, vykonával jej celý kmen a výkon trestu byl současně náboženským obětním obřadem, který usmířoval personifikované síly přírody – božstva, která byla zločinem uražena. Z některých praktik doby předkřesťanské, které měly do sporu přivolat nadpřirozenou moc, lze jmenovat tzv. kletby, jimiž se strana žalovaná dovolávala svědectví nadpřirozených sil a vyzývala je k nějakému zásahu proti sobě, není-li pravda to, čemu chce, aby ostatní věřili. Tak se s oblibou zaklínalo slunce, které všechno vidí, nebo země, na které se všechno dění odehrává.

V pokročilejších vývojových stádiích, kdy už nad rody a velkorodinami vznikaly vyšší útvary organizované na teritoriálním základě měl už asi při rozhodování jistý význam rozhodce, smluvčí, protože, jak uvádí Jiří Klabouch ve své publikaci o starém českém soudnictví, jeho vótum bylo v rozepřích zvykem vykládat a výrok takového „soudce“ mohl skutečně vést k odvrácení konfliktu nebo alespoň ke ztížení situace strany, která se mu zprotivila. Zůstával však v podstatě mocensky negarantovanou proklamací, která měla svou váhu jen následkem podpory veřejného mínění, a nebylo žádné skutečné síly, která by jej mohla realizovat násilím.

¹K tomu srov. P. Hlavsa: *Rozhodčí řízení jako druh civilního procesu*, AUC č. 1978, č. 2.

²Mezinárodní obchodní arbitráž se většinou definuje jako „Řízení určené k projednávání a rozhodování občanskoprávních sporů obsahujících mezinárodní prvek, které se uskutečňuje před zvláštními, dočasnými tribunály, jimž stát propůjčil jurisdikční moc. Tyto tribunály jsou od tribunálů zřízených nastalo odlišné tím, že je jmenují strany samy nebo podpůrně soud – nebo v i některých případech osoba třetí. K tomuto řízení přistupují strany buďto na základě společné dohody (arbitráž dobrovolná) nebo z příkazu zákonodárce (arbitráž obligatorní)“. – N. Rozehnalová: *Řešení sporů v mezinárodním obchodním styku*, Brno, Masarykova univerzita 1993, s.7; V. Sedláček: *Rozhodčí řízení v československém zahraničním obchodě*, Praha 1982; V. Sedláček, V. Steiner: *Mezinárodní obchodní arbitráž*, Praha 1975; Z. Kučera: *Mezinárodní právo soukromé*, Brno 1994, s.394 a násl.

O vzniku soudů v pravém slova smyslu můžeme hovořit teprve, když nadrodové organizační útvary začaly nabývat některých funkcí státu a postupem času se ve stát přetvořily. Na našem území k tomu začalo docházet přibližně od 9. století.

Na rozdíl od výroků prostředníků, které se prosazovaly jen následkem jejich osobní autority, mohly nyní orgány státu uskutečňovat rozhodnutí soudů bez ohledu na vůli strany a měly možnost donutit je fyzickým nátlakem, aby se jim podrobily.³

Po vzniku státní organizace a v důsledku toho vzniku organizace soudní se však i nadále zachovávala možnost rozhodování sporů na státu nezávislých jedinců, kteří hráli roli rozhodců. I ve středověku tedy spor mohl být vyřízen soudním nálezem anebo nálezem rozhodčím.

Podíváme-li se do historie naší soudní organizace musíme začít výzkum ve 12. – 13. století. V této době se rozhodčí řízení značně rozmohlo v západních zemích což začalo mít výrazný vliv i na vývoj českých zemích. Přitom je zřejmé, že v českých zemích se rozhodčí řízení uplatnilo ve formách římsko-kanonických, které měly základy v římském právu, modifikovaným praxí italských soudů a teoretickou prací procesualistů. V českých zemích mohly se strany od 13. století podrobit rozhodčímu řízení zásadně v každém sporu a v každém stadiu soudního řízení. Prvé písemné zmínky o tom jsou v břeclanském textu Statut Konráda Oty z roku 1237 o „*zlučném soudu*“, jenž dovoluje obyvatelstvu vyřizovat drobné spory – *de capra et ove ceteris huiusmodi* – svobodně za pomoci rozhodců.⁴

Podle starého českého soudního práva mohly si strany v kterékoli etapě soudního řízení vyžádat od soudu tzv. poklid a soudní řízení se pak přerušilo dnem, kdy byl poklid zaznamenán v deskách. Pokud ve stanovené lhůtě strany nemohly spornou věc vyřešit, měly se vrátit před soud. Proto v nejstarších českých pühonných deskách nacházíme záznamy jako například „*terminus datus cum concordia vel ad iudicium*“.⁵

O rozhodčí smlouvě byl proveden zápis, jenž musel obsahovat předmět rozhodčího řízení, jména stran a rozhodců, lhůtu, ve které měl být nález vyhlášen a nakonec sankce pro případ, že by se strana nechtěla nálezu podrobit. Kromě toho mohlo být ve smlouvě určeno, kdo má být pojat do smíru, co se má stát v případě, že by se rozhodci nemohli dohodnout atd.⁶

³K počátkům rozhodování sporů mezi jedinci viz zejména J. Klabouch: *Staré české soudnictví (Jak se dříve soudilo)*, Praha, Orbis 1967. Nahlédnout je možné však i do četných učebnic právních dějin a to až již od V. Vaněčka nebo K. Malého. Speciální práce o vývoji procesního práva pocházejí zejména z pera V. Brandla, J. Markova, F. Čády, R. Rauschera nebo J. Veselého. Svoji trvalou hodnotu stále mají práce H. Jirečka nebo J. Čelakovského.

⁴K tomu viz zejména V. Vaněček: *Glossy k tzv. Statutům Konrádovým*, Sborník věd právních a státních, 1941, s. 136; J. Veselý: *Slubný soud*, Praha 1939, L. Haněl: *O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě*, Praha 1874.

⁵K tomu příslušně pasáže např. v Řádu práva zemského, jenž byl vydán v edici H. Jirečka: *Codex juris Bohemici*, II, zejména viz čl. 33, nebo ve slavném díle Viktorina Kornela ze Všehrd: *O právech země české knihy devatery* (vyd. Jireček), Praha 1874.

⁶J. Markov: *Kapitoly z dějin českého zemského soudního řízení XII. – XVII. století*, Praha, Academia 1967, s. 276.

Určování rozhodců záviselo na předchozí dohodě. Pravidlem bylo, že každá ze stran jmenovala jednoho rozhodce. Bylo však možné, aby se strany podřídily rozhodnutí jedné osoby anebo naopak mohly jmenovat větší počet rozhodců. Dobové záznamy uvádějí počty od tří do osmi. Ve smlouvě mohlo být rovněž dohodnuto jmenování náhradníka pro případ, že by rozhodce zemřel nebo nemohl z jiného důvodu svoje poslání splnit. Možné bylo, aby strany pro případ, že se rozhodci nebudou moci dohodnout, mohly určit místo nich jiné osoby, mohly jmenovat superarbitra anebo mohly zmocnit rozhodce, aby superarbitra sami zvolili. V dobových pramenech rovněž čteme, že rozhodci mají věc „*uznésti super beneficiarios Pragenses et quidquid eos informabunt, hoc pronunciare debent statim*“, po případě mají se „*tázati cum baronibus et beneficiariis vel cum quocunque voluerint*“ a „*quidquid se utiezie pronunciabunt, hoc partes tenere debent*“. V případě, že strany neustanovily pro tuto eventualitu nic, měli rozhodci „*navrátiti strany k právu*“ a soudní řízení mělo začít znovu tam, kde bylo přerušeno: „*in puncto in quo cessatum est vel abductum*“. Totéž platilo v případě smrti rozhodce a v případě, že se rozhodci zdráhali plnit svou povinnost, nebylo-li o tom v rozhodčí smlouvě nic jiného ustanoveno. Neudělali-li to sami rozhodci, měl to, na žádost strany, udělat soud.⁷

Rozhodčí smlouva mohla obsahovat i sankci, která měla postihnout stranu, která by se nechtěla podříditi rozhodčímu nálezu. Touto sankcí byla zpravidla ztráta sporu nebo pokuta.

V rámci zjišťování skutkového stavu rozhodci prováděli výslechy stran a důkazy. Za tím účelem určovali rok na kterém každá ze stran mohla předložit písemný výklad o sporné záležitosti – tzv. popsání pře a důkazy. Rozhodci se často před tím než vynesli nález se radili s jinými lidmi. V dobových pramenech proto čteme o tom, že „*rozhodce některé pány k sobě vzal*“ nebo, že „*s těmi pány se potázav*“, případně, že vynesl nález „*s radí dobrých lidí a přátel*“.

Po provedení důkazního řízení a poradě s dalšími lidmi měli rozhodci vynést nález. Ten se vynášel za účasti všech rozhodců, ledaže by strany daly souhlas k tomu, aby nález vynesl například jen jeden z rozhodců.

Nález se většinou vyhotovoval písemně a vkládal do desk. V právnickém díle Všehrdy dokonce čteme, že „*za starých*“ byly knihy „*ubrmanské neb výpovědi, latine jim říkali arbitrorum*“, do nichž se zapisovaly rozhodčí nálezy. Nálezu vydaného písemně se říkalo „*cedule smluvčí*“, „*list výpovědný*“, „*vyřčený*“ nebo „*úmluvčí*“. Byli-li nález vyhlášen jen ústně, byl rozhodce povinen na žádost strany vydat o nálezu svědectví před soudem.

V případě nesplnění výroku rozhodce nemohl uložit stranám pokutu, proto se často stávalo, že v případě sporu vyřízeného rozhodcem došlo ke sporu novému. V tom případě strana mohla předložit soudu „*smluvčí list*“ anebo mohla pohnat rozhodce, aby o nálezu vydal svědectví. Rozhodci byli povinni svědčit jen na žádost stran, které rozhodci „*smluvčali*“, a jen „*jestližeby mezi stranami smlúva sepsána*“.

⁷Uvádí J. Markov: v cit. díle, s. 278.

2.

Rozhodčí řízení od druhé poloviny 19. století

2. 1. Právní úprava podle rakouského soudního řádu

Pro habsburskou monarchii byl typickým jevem velmi úzká spjatost vývoje státu a práva druhé poloviny 19. století s vývojem za pozdního feudalismu. To mělo také za následek, že zmíněný josefínský civilní soudní řád přežil svou dobu a byl dlouho uplatňován v éře liberálního kapitalismu. I když od poloviny 19. století se stále více ukazovala nutnost reformovat soudní řád, k zásadním změnám nedošlo. Pokusů o vydání nového procesního práva zde však bylo několik. První návrh pocházel z roku 1867 vycházející z práce tzv. Hannoverské komise svolané bývalým německým spolkem k vypracování soudního řádu pro státy tohoto seskupení. Za základ tato komise vzala soudní řád pro Hannovera z roku 1850. V roce 1870 byl dokonce přijat poslaneckou sněmovnou, dál však o něm jednání nepokračovalo. Stal se ovšem podkladem pro vypracování druhého návrhu jenž sice měl být rovněž předmětem jednání parlamentu, ale k tomu také nedošlo. Roku 1876 předložil ministr spravedlnosti prof. Glaser třetí návrh poslanecké sněmovně. Avšak ani tato osnova neměla šťastný konec. Stejný osud stihl i čtvrtý návrh vypracovaný z iniciativy ministra Pražáka.¹¹

Rozvoj obchodních styků a jeho techniky se v rakouském procesním zákonodárství odrážel jen v několika doplňcích jimiž došlo k zavádění různých zvláštních a mimořádných řízení. Jak známo, pro rakouský kapitál, který překonával vývojové stadium volné soutěže, byly přitažlivé zejména vzory nových francouzských a německých procesních předpisů. V sousední Německé říši došlo k úpravě procesního práva roku 1877 a ta se stala přímým vzorem pro rakouskou úpravu z roku 1895 (autor dr. Frant. Klein). Tehdy konečně byla vydána již zmíněná tzv. jurisdikční norma a uvozovacím zákonem (zák. č. 110/1895 ř. z. a č. 111/1895 ř. z.), nový civilní soudní řád s uvozovacím zákonem (zák. č. 112/1895 ř. z. a č. 113/1895 ř. z.) a nový exekuční řád s uvozovacím zákonem (zák. č. 78/1896 ř. z. a č. 79/1896 ř. z.). Všechny tyto zákony nabyly účinnosti 1. ledna 1898.

Civilním soudním řádem z roku 1895 (zákon č. 113 ř. z.) upravoval rozhodčí řízení v § 577 a násl. Podmínkou rozhodčího řízení byl platný projev soukromé vůle, podle něhož měla být jistá sporná věc rozhodnuta soukromými osobami. Vedle závěti, jiných tehdy uznávaných opatření a stanov, tato vůle musela být vyjádřena ve smlouvě stran (compromissum), přičemž bylo zapotřebí aby se tato smlouva vztahovala na určitý spor z jistého právního a mezi stranami již existujícího poměru. Přitom se mohlo jednat o spor buď již propuknuvší nebo v budoucnu hrozící, o němž jinak byly oprávněny rozhodovat řádné soudy. Smlouva musela být uzavřena

¹¹E. Ott: *Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního*, díl II, Praha 1901, s. 289.

stranami tohoto sporu nebo právního poměru, resp. jejich zákonnými zástupci (v tom případě ovšem bylo zapotřebí schválení poručenského úřadu). Další podmínkou bylo, aby strany o předmětu sporu byly oprávněny uzavřít smír. Zákon rovněž předepisoval písemnou formu této smlouvy.

Taková smlouva měla za následek povinnost pro strany, aby spor daly vyřídit rozhodcům (podle tehdejší terminologie rozhodčím). Pro takový spor byly řádné soudy nepřislušné. Ovšem obrana nepřislušnosti (exc. de exspectando arbitrio) měla být uplatněna včas a nebylo lze k ní přihlížet z moci úřední.

V dalších ustanoveních občanského soudního řádu byl upraven mechanismus jmenování rozhodců a vlastní rozhodčí řízení.

Rozhodce mohl být jmenován již v rozhodčí smlouvě samé. Nebylo-li tomu tak, mohlo být v této smlouvě alespoň obsaženo ustanovení o počtu a způsobu jmenování rozhodců. Zákon tedy umožňoval několik způsobů ustanovování rozhodců. Buď k tomu byly povolány obě strany, tak, že každá z nich volila si svého rozhodce. Smlouvou však mohlo být svěřeno jmenování rozhodce jen jedné ze smluvních stran. Vedle toho mohlo být ustanoveno, že obě strany zřizují rozhodce společně. Poslední možnost byla, že jmenování rozhodce bylo svěřeno třetí osobě.

Nebylo-li však ve smlouvě o ustavování rozhodců nic stanoveno platilo, že jmenuje každá ze stran jednoho rozhodce a tito si volili předsedu. V případě, že se strany nemohly dohodnout zřídit rozhodce provedl tak soud na návrh stran. Příslušný k tomu byl soud, jenž by jinak k rozhodování sporu byl příslušný.

Rakouský procesní řád přesně nespecifikoval osobu rozhodce. Z toho se usuzovalo, že „stačí zde všeobecná způsobilost usuzovací a rozhodovací“. Nebyly tedy vyloučeny ani osoby nezletilé. Vzhledem k tomu, že rozhodčí výrok musel být podepsán, nepřímo tím bylo stanoveno, že rozhodce musí umět psát. Zákon (§ 578) výslovně z možnosti být rozhodcem vylučoval pouze soudní úředníky, pokud byli v aktivní službě.

Zákon rovněž nestanovil počet rozhodců. Mohl být tedy rozhodce jeden, dva a více. Byli-li rozhodci dva, bylo zapotřebí jejich jednomyslnosti. Bylo-li jich více, k platnému ustavení bylo třeba absolutní většiny hlasů, pokud samozřejmě v rozhodčí smlouvě nebylo stanoveno jinak.

Způsob jednání rozhodčí komise mohl být specifikován buď v rozhodčí smlouvě nebo mohl být dodatečně ujednán písemnou úmluvou stran. Nestalo-li se tak, ustanovili si rozhodci podle svého vlastního uvážení postup řízení sami. Ovšem vázání zákonem byli potud, že

- a) museli před vydáním výroku vyslechnout strany,
- b) museli zjistit skutkový stav případu o němž rozhodovali,
- c) rozhodčí výrok musel být vydán písemně.

Ža účelem zjišťování skutkového stavu mohli rozhodci vyslýchat strany, svědky i znalce, ovšem jen nepřisežně a dobrovolně. Neměli tedy žádnou donucovací pravomoc.

Po projednání věci rozhodci vynášeli rozhodčí výrok, jenž ovšem nesměl odporovat hmotněprávním předpisům, jež byly *ius cogens*, a také nesměl odsuzovat jednu stranu k činu z právního hlediska nepřipustnému nebo nedovolenému. Proto muselo být vysloveno z jakého právního důvodu se plnění ukládalo. Rozhodčí výrok mohl obsahovat i rozhodnutí závislé na vykonání přísahy jednou stranou o přesně vyznačených skutkových okolnostech, přičemž následky spojené s vykonáním nebo nevykonáním přísahy musely být přesně stanoveny.

Strany se mohly domáhat i neúčinnosti rozhodčího výroku u soudu a to z následujících důvodů:

- a) nedostatku zákonného podkladu pro zahájení rozhodčího řízení,
- b) porušení formálních zákonem nebo smlouvou stanovených náležitostí,
- c) vad rozhodčího výroku
 - překročili-li rozhodci hranice své působnosti,
 - odporoval-li výrok nezměnitelným právním předpisům,
 - odsuzoval-li rozhodčí výrok jednu stranu k něčemu co bylo podle zákona nepřipustné nebo nedovolené.
- d) pokud zde byly důvody pro něž zákon povoloval žalobu pro obnovu řízení.

Právní teorie i praxe však poukazovaly na celou řadu problémů v oblasti rozhodčího řízení. Demonstrativně si to ukážeme na rozhodčím řízení v oblasti pojišťovnictví. Některé tehdejší problémy se mohou jevit jako aktuální i dnes.

V zákoně o pojistné smlouvě z roku 1934 bylo v 2. odstavci § 11 uvedeno, že „*lze ujednat, že výše plnění, k němuž jest pojistitel zavázán, má stanoviti rozhodčí soud*“. Tohoto ujednání se však pojištěná osoba nemohla dovolat, pokud sama odpírala plnit. Z toho tedy vyplývalo, že právní předpis vycházel z předpokladu, že veškeré právní otázky nemůže rozhodovat rozhodčí soud, ovšem na druhé straně tento je způsobilý jednat o výši plnění, tedy o ocenění vzniklé škody, která má být pojištěné osobě nahrazena. V tomto případě zákon dával možnost obrátit se na rozhodčí soud. Vycházelo se z toho, že právě tyto otázky mnohem lépe vyřeší odborníci než profesionální právníci. Proto bylo obvyklé smluvní ustanovení v pojistných smlouvách, že výše škody zjistí „*znalci*“, jež si obě strany určí. Uvedené ustanovení však vyvolalo celou řadu problémů a nejasností na něž musela reagovat jak judikatura, tak právní teorie.

Především šlo o právní postavení rozhodců a o právní povahu a sílu jejich výroku. V tomto směru můžeme naléznout rozpory zvláště před přijetím definitivní právní úpravy pojišťovací smlouvy z roku 1934, jak v judikatuře, tak v odborných pojednáních z této doby. Například právní teorie mnohdy upozorňovala na analogická ustanovení říšskoněmeckého zákona o pojistné smlouvě, kde se rovněž hovořilo o „*znalcích*“ (*Sachverständige*), přičemž se vycházelo především z ustanovení objevujících se v pojistných podmínkách, které upravovaly tzv. odhadní řízení (*Ab-schätzungsverfahren*). Zde bylo stanoveno, že měla být dána možnost ujednání, že

tito znalci určí výši škody přičemž toto určení nemá být pro soudce závazné pouze tehdy, „*jestliže se zřejmě od skutečného stavu věci podstatně odchyľují*“ (viz § 64 říšskoněmeckého zákona o pojistné smlouvě). Z toho tedy vyplývala možnost soudního přezkoumání rozhodčího výroku, čímž by se postavení rozhodčího orgánu mnohdy snižovalo na postavení znalců bez rozhodovacího práva. Zároveň by se předpokládala velmi podrobná právní úprava reagující až kazuisticky na nejrůznější případy, které se v právní praxi mohly objevit. Z toho důvodu, jak ve všech návrzích, tak v definitivním znění zákona o pojistné smlouvě se celkem jednoznačně dávala možnost rozhodnout pouze rozhodčímu soudu o výši plnění. V tomto směru tedy ustanovení našeho zákona o pojistné smlouvě a obchodního zákoníku říšskoněmeckého se podstatně odlišovalo.¹²

Přes tuto celkem jednoznačnou dikci zákona se však v právní praxi objevovala řada dalších problémů. Proto již v roce 1917 při vydání prvního zákona o pojistné smlouvě byl nucen Nejvyšší soud ve Vídni reagovat řadou svých rozhodnutí na problémy objevující se v právní praxi.

Především zde byl zajímavý vztah tohoto ustanovení zákona o pojistné smlouvě k § 577 občanského soudního řádu z roku 1895, který upravoval rozhodčí řízení. Stanovisko Nejvyššího soudu ve Vídni ovšem jednoznačně uvádí, že rozhodčí soud není rozhodčím soudem ve smyslu ustanovení občanského soudního řádu (viz již zmíněný § 577), protože není jeho úkolem, aby rozhodoval „*o právních rozepřích*“, nýbrž se jedná pouze o sbor znalců s rozhodčí pravomocí. Proto tento sbor je povolán jen k tomu, a by zjistil okolnosti rozhodné pro výši plnění pojišťovny. Pro obsazení a řízení tohoto sboru mohou platit předpisy občanského soudního řádu jen potud, pokud se dá předmět výroku omezit na znalecký posudek. Z toho důvodu nešlo ani použít ustanovení § 588¹³ a § 595¹⁴, čis. 8 občanského soudního řádu.¹⁵ Naše judikatura se však s tímto stanoviskem zcela neztotožnila.

Dále šlo o přesné vymezení, kdy se skutečně jedná pouze o případ určení „*výše plnění*“. V tomto směru bylo například jednoznačně stanoveno, že při otázce trvalé invalidity v důsledku úrazu jde o určení důvodu nároku, nikoli tedy o výši plnění z pojistné smlouvy. Z toho důvodu tato otázka musela být řešena soudem.¹⁶ V případě určení škody zase bylo rozhodnuto, že „*rozhodčí soud nemá podle § 11, odst. 2 poj. ř. rozhodovati přímo o výši plnění, jímž jest pojišťovna povinna, nýbrž o okolnostech tuto výši podmiňujících a podléhajících určení o odhadu znalců. K tomu patří při pojištění proti škodě zjištění ceny veškerých v době nastalé škody*

¹²J. Hora: *Pojistné právo*, Praha 1934, s. 111–112; Tisky senátu Národního shromáždění Republiky československé, III. volební období, zpráva ústavního výboru o ustanovení senátu k vládnímu návrhu zákona o pojistné smlouvě, tisk. 2291.

¹³Viz § 588 občanského soudního řádu z roku 1895.

¹⁴Viz § 595 čis. 8 občanského soudního řádu z roku 1895.

¹⁵Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve Vídni z 13. 10. 1931, 1 Ob 839/31.

¹⁶Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve Vídni z 15. 2. 1916, Rv I 56/16.

tu jsoucích a pojištění podléhajících, jakož i po škodě zbylých stejných předmětů".¹⁷

Použití ustanovení o rozhodčím soudu bylo také možné jen v případě, že jak pojišťovna, tak pojištěná osoba neodmítala plnění.¹⁸

Sporné mnohdy také bylo, kdo mohl být členem rozhodčího soudu. Tak především se mělo jednat o odborníky, kteří byli schopni s mnohem většími zkušenostmi než soudce rozhodnout o předmětu sporu. V tomto směru tedy, jak jsme již výše uvedli, zde byla celkem neomezenost, záleželo pouze na vůli stran. Zajímavá situace byla u vzájemných pojišťoven, kde každá pojištěná osoba byla jejich členem. Ani tato okolnost nezpůsobovala překážku účastnit se řešení sporu pojišťovny proti jinému členu.¹⁹

Sporné byly i další věci. Pojistné podmínky většinou stanovily, že pojištěná osoba pozbývá nárok na náhradu škody. Tohoto ustanovení se však pojišťovna nemohla dovolávat, zdráhala-li se pojištěná osoba jmenovat svého rozhodce do rozhodčího soudu, který měl podle pojistných podmínek rozhodovat o výši náhrady nebo odpírala-li vůbec, aby výše škody byla stanovena rozhodčím soudem. V těchto případech musela pojišťovna se pouze obrátit na soud, aby tento místo odpírající pojištěné osoby jmenoval rozhodce do rozhodčího soudu.²⁰

Zároveň bylo přesně určeno, kdy pojištěná osoba ztrácí právo na žalobu u rozhodčího soudu. Tak tomu bylo například, když pojištěná osoba po likvidaci škody provedené úředníkem pojišťovny podepsala protokol se závěrečným osvědčením, v němž se vzdala námitky proti výši zjištěné škody a kvitanci na příslušnou částku. V případě, že pojištěná osoba při podpisu učinila jakékoli ústní prohlášení, které bylo v rozporu s obsahem podepsaných listin, nemělo toto prohlášení žádnou právní relevanci, protože, jak prohlásil Nejvyšší soud v roce 1926, *"tímto prohlášením byla definitivně stanovena výše odškodného a pojistník nemůže již žádati o svolání rozhodčího soudu."*²¹

Z formálního hlediska stačilo, aby úmluva o rozhodčím soudu byla pojata do pojistných podmínek, nebylo proto nutné, aby byla učiněna odděleně v písemné formě.²²

V případě, že pojištěná osoba uplatnila žalobou u řádného soudu svůj nárok ohledně výše náhrady, když bylo v pojistných podmínkách ujednáno, že o sporné výši má rozhodovat rozhodčí soud, jednalo se o nepřislušnost řádného soudu. Z toho důvodu námitka nepřislušnosti musela být uplatněna žalovanou stranou nejpozději

¹⁷Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve Vídni z 3. 1. 1917, Rv. I 387/16.

¹⁸Z řady rozhodnutí k tomu to problému vybíráme: Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve Vídni z 11. 4. 1917, Rv. V 72/17; Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, in Sbíрка rozhodnutí Nejvyššího soudu republiky Československé ve věcech občanských, uspořádaných Drem Františkem Vázným, čís. 8835 (dále jen Vázný); Vázný čís. 12 3000.

¹⁹Vázný čís. 2562.

²⁰Vázný čís. 3327.

²¹Vázný čís. 7263.

²²Vázný čís. 3327.

při prvním stání, protože z moci úřední nebo v případě později vznesené námitky nebylo možné se tímto zabývat. Když strana neuplatnila námitku nepřislušnosti, mělo se za to, že obě strany mlčky upustily od rozhodčí smlouvy.²³

Zákon o pojistné smlouvě, ani občanský soudní řád v podstatě nestanovil postup, který je pro rozhodce závazný při zjišťování výše škody. Proto rozhodci byli oprávněni si k zjištění skutkové podstaty pro své rozhodnutí zvolit způsob, který uznali za nejvhodnější. Pojištěná osoba proto nemohla napadnout rozhodčí výrok z důvodu, že rozhodčí soud překročil meze své působnosti tím, že nepoužil pro zjištění výše škody způsob, který pojištěná osoba navrhovala. Občanský soudní řád pouze stanovil (§ 595 č. 2), že strana musí být v rozhodčím řízení slyšena. Tato povinnost byla splněna, jestliže ji byla dána možnost, aby udala a doložila, kolik a jaké ceny byly věci, o nichž měl rozhodčí soud rozhodnout.²⁴

Jak již jsme výše uvedli, vlastní průběh rozhodčího řízení byl formální. Rozhodcové měli ovšem povinnost se nejprve seznámit se skutkovým stavem věci a mohli i vyslechnout svědky i znalce, pokud se k nim dobrovolně dostavili. Zásada dobrovolnosti tu byla zdůrazněna i tím, že se nepřiznávalo právo nechat je předvést. Pokud bylo potřeba provést nějaké další důkazy, museli se obrátit na soud, který je zajistil.

Základy rozhodčího řízení, které mohly být samozřejmě v některých případech značné, nesla podle § 58 odst. 1 zákona č. 501/1917 ř. z. (resp. podle stejného paragrafu zákona č. 145/1934 Sb.) pojišťovna. Mohlo být pouze ujednáno, že pojištěný bude hradit náklady rozhodce, kterého si ustanovil (nikoli tedy již na vrchního rozhodce nebo rozhodce jmenovaného soudem). Rovněž toto ustanovení mělo chránit zájmy pojištěných, kteří si zaplacením svého zástupce zajišťovali jeho nezávislost, ale zároveň jim vznikaly neúměrné výdaje.

Vázanost rozhodců svým výrokem nastala již okamžikem jejich podpisu prvopisu rozhodčího výroku i vyhotovení pro obě strany. V případě, že by svůj nesouhlas rozhodce projevil později, nemělo to již vliv na účinky rozhodčího výroku.²⁵ Pro obě strany se stal výrok rozhodčího soudu závazným vždy v podstatě ve stejném okamžiku, a to i v situaci, kdy pojišťovna například odpírala plnění z důvodu podvodných údajů při provádění rozhodčího řízení. Stejně tak pojištěná osoba se nemohla dovolávat žalobou u řádného soudu dalšího odškodnění, které by převyšovalo částku zjištěnou rozhodčím výrokem, pokud rozhodčí výrok byl právoplatný.²⁶

Rozhodčí výrok měl účinek právoplatného rozsudku. Bylo však možné proti věci právoplatně rozsouzené rozhodčím soudem namítat, že rozhodčí výrok je neúčinný (podle tehdejší terminologie bezúčinný). Nebylo tedy třeba, aby otázka neúčinnosti rozhodčího výroku byla řešena ve zvláštním sporu, nýbrž mohlo být o ní, ovšem

²³Vázný čís. 6732.

²⁴Vázný čís. 7263.

²⁵Tamtéž.

²⁶Vázný čís. 9015.

přednostně, rozhodnuto ve sporu o plnění zahájeném pojištěnou osobou proti pojišťovně. Nesprávnost rozhodčího výroku nebo neúplnost zjišťovacího řízení nezpůsobovala výrok neúčinný. Stejně tak nesprávný postup rozhodčího soudu byl důvodem neúčinnosti jen potud, pokud se přičil smlouvě o rozhodčím řízení.²⁷

Rozhodčí soud vzhledem k tomu, že byl zřízen jen k účelům zjištění výše škody, neměl právo ukládat stranám jakékoliv plnění.²⁸

Proti rozhodnutí rozhodčího soudu bylo pochopitelně možno vznést odpor. Přičemž rozhodující zde byla tzv. neúčinnost, jejíž podmínky byly upraveny v § 595 občanského soudního řádu.²⁹ Samozřejmě, že jak upozorňovalo rozhodnutí Nejvyššího soudu ve Vídni z roku 1931, nebylo možné aplikovat ustanovení tohoto paragrafu pod číslem 8.³⁰

Důležitá byla pochopitelně otázka vykonatelnosti rozhodčího výroku, neboť na ní samozřejmě závisel význam celého rozhodčího řízení. Podle josefinského soudního řádu mohly strany zmocnit rozhodčí soud rovněž k provedení exekuce. Nový exekuční řád z roku 1896 však jednoznačně přikazoval povolení a výkon exekuce na základě rozhodčího výroku výlučně jen do příslušnosti řádných soudů. Podle § 1, č. 16 exekučního rakouského řádu a podle § 1, čís. 7 lit. e) exekučního uherského zákona ve znění čl. V. čís. 1 zákona ze dne 19. ledna 1928, č. 23 Sb. z. byly exekučními tituly jednak právoplatná rozhodnutí rozhodčích soudů, jednak smíry uzavřené před těmito soudy. Samozřejmě obojí musely vykazovat všechny náležitosti předepsané pro ostatní exekuční tituly. Pro exekuční tituly vzniklé na základě rozhodčího řízení o výši plnění z pojistné smlouvy přitom nebyly předepsány žádné zvláštní náležitosti, žádné speciální ustanovení o výkonu rozhodnutí těchto exekučních titulůch neobsahoval ani exekuční řád, ani zákon o pojistné smlouvě. Postupovalo se stejně jako v kterémkoli jiném exekučním řízení.

Na rozhodčím řízení v oblasti pojišťovnictví jsme si tedy ukázaly nejen specifika toho druhu rozhodčího řízení, ale problémy, které se tehdy objevovaly i týkaly se obecně všech druhů rozhodčích řízení.

Na Slovensku a na Podkarpatské Rusi platila pro rozhodčí řízení obdobná právní pravidla s minimálními odlišnostmi.³¹

2. 2. Řízení před burzovními rozhodčími soudy

Pokud šlo o burzovní obchody, zákon č. 67/1875 ř.z. umožňoval vytvořit burzovní rozhodčí soudy. Tyto soudy byly zřízeny stanovami jednotlivých burz a byly příslušny:

²⁷Vážený čís. 11 350.

²⁸Rozhodnutí vrchního soudu ve Vídni ze 7. 7. 1931, R 2 515/31.

²⁹Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve Vídni z 26. 4. 1933, Ob 393/33.

³⁰Rozhodnutí Nejvyššího soudu ve Vídni z 13. 10. 1931, I Ob 839/31.

³¹V. Hora: *Československé civilní právo procesní*, III díl, Praha 1924, zejména s. 163, 211 a násl.

- a) pro spory vznikající z burzovních obchodů, obligatorně, pokud samozřejmě strany písemným ujednáním tyto soudy nevyloučily,
- b) pro spory z obchodů se zbožím uzavřených mimo burzu tehdy jestliže:

- byla-li každá ze sporných stran orgánem veřejné správy, obchodní společností, výrobním nebo hospodářským společenstvem, členem nebo návštěvovatelem burzy nebo osobou, jež se zabývá prvotní výrobou, zpracováním výrobků nebo výměnou takových movitých věcí, jež byly předmětem dotčeného obchodu,
- bylo-li předmětem obchodu, z něhož spor vznikl, zboží, s nímž na dotčené burze lze obchodovat,
- podrobily-li se buď obě strany písemnou smlouvou výroku burzovního rozhodčího soudu, nebo šlo-li o protokolované obchodníky, členy nebo návštěvníky burzy, a tito přijali bez námitek závěrečný list, v němž byla obsažena doložka, že spory z toho, kterého obchodu mají být rozhodnuty burzovním rozhodčím soudem.

Toto podrobení burzovnímu rozhodčímu soudu bylo však neúčinné šlo-li o zemědělcé, a byl-li sporný obchod v patrném nepoměru k polnímu hospodářství touto stranou provozovanému.

Složení rozhodčího soudu bylo upraveno stanovami, přitom ovšem muselo být postaráno o to, aby strany, jež nebyly členy ani návštěvovateli burzy, mohly si zvolit rozhodce, jež burze nenáležely. Dále musel být členem rozhodčího soudu (ovšem jen s hlasem poradním) tajemník, jenž byl právníkem způsobilý k vykonávání soudcovského úřadu a byl potvrzen ministerstvem financí v dohodě s ministerstvem spravedlnosti. Samotné řízení před tímto rozhodčím soudem bylo rovněž upraveno stanovami. Ovšem i zde zákon stanovil určité formalities, jejichž nedodržení bylo pod hrozbou zmatečnosti rozhodnutí rozhodčího soudu. Byly to podmínky veřejnosti jednání, podmínky o procesní způsobilosti stran a o rovném slyšení stran. Dále zákon předepisoval ustanovení jež ve stanovách musela být obligatorně uvedena.

Poměr burzovních rozhodčích soudů k řádným soudům byl vymezen mimo jiné tak, že prohlásil-li právoplatně rozhodčí soud svou nepřislušnost nebo odmítl žalobu z důvodů uvedených v zákoně, byl tímto výrokem řádný soud vázán; takže projednání předmětné věci nemohl odepřít. Dále nález rozhodčího burzovního soudu podléhal v jistém směru přezkoumání soudů řádných. Procesní prostředky k tomu poskytnuté byly jednak zmateční stížnost, jednak žaloba o neúčinnosti rozhodčího nálezu. Příslušným byl v obou případech sborový soud I. instance, a sice obchodní soud (senát) toho místa, v jehož obvodu měl burzovní rozhodčí soud svoje sídlo.

2. 3. Rozhodčí komise pro závody se závodními výbory

Podle zákona č. 330/1921 Sb. ze dne 12. srpna 1921 byly zřízeny závodní výbory pro každý samostatný výdělečně činný závod, v němž bylo trvale zaměstnáno

minimálně 30 zaměstnanců a jenž trvale nejméně půl roku od zahájení výroby. Tento závodní výbor, jenž byl volen na dobu jednoho roku, měl nejméně 3 a nejvíce 20 členů podle počtu zaměstnanců. Jeho účelem bylo hájit hospodářské, sociální a kulturní zájmy zaměstnanců závodu. Kromě uvedeného závodního výboru byla zřizována tzv. rozhodčí komise, a to zpravidla pro každý obvod okresní politické správy. Komise byla šestičlenná. Předsedou byl soudce z povolání znalý živnostenských věcí a byl jmenovaný předsedou příslušného sborového soudu. Ten také jmenoval náměstka, nebo náměstky, jimiž mohli být v místech, kde nebyl zřízen soud, i veřejní úředníci znalí práva.³²

Další členy rozhodčí komise jmenoval předseda politického úřadu první instance, a to jednoho přísedícího jako odborného znalce z veřejných úředníků působících sociálně politicky nebo národohospodářsky, a po dvou zástupcích zaměstnavatelů a zaměstnanců (a jejich náhradníky), přitom si musel vyžádat návrhy příslušných odborových organizací. Funkční období členů komise bylo čtyřleté.

Složení senátu bylo vyhrazeno předsedovi. K líčení povolával vždy ty členy rozhodčí komise nebo jejich náhradníky, kteří byli stejného nebo příbuzného povolání, nebo ze stejné skupiny (dělnické nebo zřízenecké), o jejíž věc šlo. Podle potřeby mohl předseda vytvořit i více senátů a přidělit jim věci odpovídající jejich odbornému složení. Rozhodčí komise byla schopná se usnášet, bylo-li v tom, kterém senátu přítomno dohromady šest osob ze členů nebo jejich náhradníků, ale vždy tak, aby byli členové z řad zaměstnavatelů a zaměstnanců zastoupeni stejným počtem.

Úkol rozhodčí komise byl v podstatě dvojitý, jednak veřejnoprávní, jednak soukromoprávní.

Z oblasti veřejnoprávního charakteru činnosti můžeme upozornit na následující:

- Vyřizování stížností pojících se ke členství závodního výboru. Sem patřila stížnost do způsobu provedení volby a do jejího výsledku, rozhodování o propuštění celého závodního výboru pro jeho hrubé porušení povinností nebo o zbavení jednotlivého člena členství v závodním výboru, jenž neplnil své povinnosti nebo je hrubě porušoval, případně jako delegát závodního výboru ve správní radě nebo valné hromadě porušil povinnost mlčenlivosti o tom, co mu bylo ve vykonávání této činnosti výslovně označeno za důvěrné. Konečně musel dát rozhodčí komisi souhlas k propuštění člena závodního výboru z podniku správou závodu.
- Vyřizování všech sporů vznikajících z důvodu zřízení a činnosti závodního výboru nebo úhrady nákladů závodního výboru.
- Spory o rozsah práv a povinností členů závodního výboru.

³²Viz § 26 odst. 2. zákona č. 330/1921 Sb., dále k tomu § 28 odst. 2 vládního nařízení č. 2/1922 Sb. ze dne 21. prosince 1921. Toto vládní nařízení však bylo Nejvyšším soudem prohlášeno za neplatné, pokud dopouštělo, aby i pro místa, v nichž je soud, náměstkem předsedy byla jmenována osoba z řad veřejných úředníků znalých práva a nikoli soudce z povolání, poněvadž to odporovalo výše citovanému zákonu – viz nálezy Nejvyššího soudu z 30. září 1923 č.j. 8176/23 publikované v příloze Soudcovských listů pod č. 19.

Z oblasti soukromoprávního charakteru činnosti můžeme upozornit na následující:

- Propuštění dělníka nebo zřízence, který byl alespoň tři roky nepřetržitě v podniku zaměstnán.
- Nárok na mzdu nebo plat jednotlivého člena závodního výboru za dobu, po kterou musel být výjimečně nebo nevyhnutelně činným v pracovní době pro závodní výbor, pokud by mu majitel závodu tuto mzdu odpíral.

Všechny ostatní soukromoprávní problémy vznikající z pracovněprávního poměru jednotlivých zaměstnanců byly z příslušnosti rozhodčích komisí výjimky.

Pro řízení před uvedenou rozhodčí komisí platil, stejně jako v jiných případech jak jsme uvedli, občanský soudní řád. Určité odlišnosti v jejich jednání však přece jen byly:

- Z jednání byla vyloučena veřejnost. Přítomni mohly být jen tři důvěrníci z každé strany.
- Poněvadž rozhodčí komise byla šestičlenná, rozhodovala většinou hlasů a při rovnosti hlasů byl rozhodující názor předsedy komise.
- Nedostavili-li se zástupci jedné strany bez omluvy, kterou by předseda uznal za důvodnou, jednání bylo odročeno a předseda svolal komisi znovu s upozorněním, že při novém jednání rozhodnou o věci člen znalec spolu s předsedou bez ohledu na to, zdali ta nebo ona skupina k jednání se dostavila či nikoli. Při novém jednání tedy rozhodovala celá komise jen tehdy, dostavili se k ní zástupci obou stran. Dostavila-li se jen jedna strana, museli se zástupci dostavivší se strany zdržet hlasování.
- O námitkách proti člena rozhodčí komise z důvodů jeho vyloučení nebo předpojatosti rozhodoval předseda komise s konečnou platností. Šlo-li o předsedu rozhodčí komise, rozhodoval předseda příslušného sborového soudu.
- Strany se mohly dát zastupovat před rozhodčí komisí svými „druhy z povolání nebo činovníky nebo zřízenci odborových sdružení“. Advokáti ani notáře strany zastupovat neměli, pokud nebyli funkcionáři příslušných odborových sdružení.
- Rozhodčí komise měla rozhodnout do 7 dnů. Tato lhůta však byla jen pořádková. Její nedodržení nemělo právní důsledky.
- Rozhodnutí se dělo formou nálezu, jenž předseda vyhlásil veřejně. Muselo být podepsáno předsedou a dodáno vždy stranám. Rozhodčí komise musela také rozhodnout o tom, mělo-li být rozhodnutí veřejně vyhlášeno v závodě nebo v novinách.
- O náhradě nákladů rozhodovala rozhodčí komise jen při svévolném vedení sporu a na návrh strany, která zvítězila.

Již tehdejší názory jak z oblasti právní praxe, tak právní teorie na charakter těchto rozhodčích komisí se značně různily. Již tehdy bylo zcela nejasné jak rozlišit, na základě jakých kritérií, rozhodčí komise, od rozhodčích soudů. Uvedené rozhodčí komise byly komise, které rozhodovaly jisté soukromoprávní spory. Postupovaly

přítom, kromě uvedených odchylek, podle zásad občanského soudního řádu. Byly obsazeny členy, jimž bylo třeba přiznat v jejich činnosti právní postavení soudců. To platilo zcela nepochybně o předsedovi, jímž byl soudce z povolání, a jenž tím, že se stal předsedou rozhodčí komise, nepřestal být soudcem. To platilo i o ostatních členech rozhodčí komise, kteří mohli být vyloučeni nebo mohli být odmítnuti stejně jako soudci v civilním řízení. Rozhodčí komise konečně byla při svém rozhodování vázána právními předpisy, proto předseda i jeho náměstkové musely být osobami znalými práva. To vše dávalo za pravdu těm hlasům, které tyto rozhodčí komise řadily mezi soudy, a to mezi soudy rozhodčí o nichž pojednávala ústavní listina z roku 1920 ve svém § 104.

V literatuře se však objevoval i jiný názor, podle něhož by šlo o správní úřad. Tento názor se opíral o skutečnost, že přednosta politického úřadu první instance měl právo jmenovat přisedící komise a odvolávat je. Konečně i to, že nálezy rozhodčích komisí musely být opatřeny politickým úřadem doložkou o vykonatelnosti, měly-li být soudně vykonatelné. S těmito názory korespondovala i tehdejší praxe Nejvyššího správního soudu. Odborná literatura se však s tímto názorem vždy neztotožňovala.

2. 4. Rozhodčí soudy hornické

Hornické rozhodčí soudy byly v první republice upraveny nejprve zákonem č. 145/1920 Sb., jenž byl nahrazen zákonem č. 170/1924 Sb.

Tyto rozhodčí soudy byly zřízeny v sídlech revírních rad při hornictví, a to v Praze, Plzni, Trutnově, Mostě, Karlových Varech, Českých Budějovicích, Moravské Ostravě, Brně a Bratislavě. V Praze byl zřízen kromě toho vrchní hornický soud.

Uvedené rozhodčí soudy byly příslušny:

1) Rozhodovat jako první instance o žalobách zaměstnanců v platových a mzdových sporech a o sporech o zrušení služebního nebo pracovního poměru za následujících podmínek:

- a) nevydala-li závodní rada (rada zřízenců při revírní radě) ve věci samé rozhodnutí do 15 dnů po podání žádosti,
- b) nebo učinila-li závodní rada rozhodnutí včas, ale závodní správa (majitel dolu) sice se neodvolala k rozhodčímu soudu, ale také nesplnila závazek uložený jí výrokem závodní rady (rady zřízenců),
- c) šlo-li o zaměstnance závodů, na kterých nebyla závodní rada,
- d) o stížnostech zaměstnanců do propuštění z práce bez výpovědi, k němuž došlo bez souhlasu závodní rady (rady zřízenců) nebo do uložení disciplinárních trestů,
- e) o stížnostech závodní rady (rady zřízenců) do propuštění zaměstnance z práce z trestu, bez výpovědi, pokud nešlo o případy propuštění podle § 202 horního zákona (tj. propuštěný zaměstnanec se dopustil zločinu, přečinu nebo přestupku ze ziskuchtivosti nebo proti veřejné mravnosti, případně přečinu nebo přestupku proti bezpečnosti osoby, cti nebo majetku svého zaměstnavatele), stalo-li se bez souhlasu závodní rady (rady zřízenců),

f) o žádostech závodní rady o zrušení pracovního nebo služebního poměru se členem závodní nebo revírní rady (rada zřízenců) a jeho náhradníkem, vyjma případy uvedené v § 11 zákona č. 144/1920 Sb. z 25. února 1920 o závodních a revírních radách při hornictví.

2) Rozhodovat jako odvolací instance o odvoláních zaměstnanců nebo závodní správy (majitele dolu) proti výroku závodní rady (rady zřízenců) ve sporech mzdových a platových a o zrušení pracovního nebo služebního poměru.

Hornické rozhodčí soudy byly složeny z dvou zástupců podnikatelů, dvou zástupců zřízenců a dvou zástupců dělníků. Vše stál předseda. Přisedící navrhovaly příslušné organizace a potvrzoval je ministr veřejných prací. Funkční období přisedících a jejich náhradníků trvalo 4 roky.

Jednotlivé případy rozhodovaly paritní senáty složené po dvou přisedících z každé zúčastněné skupiny. Jako stálý odborný poradce působil zástupce revírního báňského úřadu. Tento však nesměl být při hlasování. Předsedou hornického rozhodčího soudu směl být jen soudce z povolání z obvodu, pro který byl rozhodčí soud zřízen. Byl volen přisedícími a nebyla-li volba jednomyslná, byl jmenován ministrem veřejných prací po dohodě s ministrem spravedlnosti, jenž v každém případě volbu potvrzoval.

O odmítnutí a vyloučení předsedy a přisedících platila obdobná zákonná ustanovení jako o odmítnutí a vyloučení soudce v civilním soudním řízení, s tím, že o námitkách proti přisedícímu rozhodoval předseda rozhodčího soudu, o námitkách proti předsedovi rozhodoval předseda vrchního rozhodčího hornického soudu. V obou případech s konečnou platností.

Vrchní hornický rozhodčí soud se skládal ze tří soudců z povolání, z nichž jeden předsedal, a ze dvou přisedících, po jednom z každé zúčastněné skupiny. O námitkách proti soudcům z povolání rozhodoval předseda, o námitkách proti předsedovi rozhodoval vrchní hornický rozhodčí soud za předsednictví předsedova zástupce.

Pro řízení před rozhodčími hornickými soudy platily předpisy platné pro občanské soudní řízení platné v sídle rozhodčího soudu první instance. To znamenalo, že předpisy uherského civilního soudního řádu platily nejenom pro hornický rozhodčí soud v Bratislavě, nýbrž i pro vrchní rozhodčí soud v Praze, pokud šlo o odvolání proti rozsudku bratislavského rozhodčího soudu.

Líčení před rozhodčím soudem bylo veřejné. Rozhodovala většina hlasů všech členů soudu. Předseda hlasoval vždy jako poslední. Přisedící, kteří se nedostavili vůbec nebo v ustanovenou hodinu na sezení rozhodčího nebo vrchního rozhodčího soudu a řádně se neomluví, nebo opustili předčasné jednání nebo zanedbávali své úřední povinnosti jiným způsobem, mohl předseda potrestat pořádkovým trestem až do 300 Kč a uložit jim náhradu nákladů způsobených zanedbáním.

Znamenalo-li nedostavení se přisedících znemožnění jednání soudu, určil předseda nový rok. Při něm rozhodoval předseda s těmi přisedícími, kteří se dostavili, a u vrchního rozhodčího soudu rozhodoval předseda se soudci z povolání.

Jak již bylo uvedeno, pro řízení platilo občanský soudní řád, ať již rakouský nebo uherský. Určité odchylky zde však opět byly:

- a) Veškerá podání bylo třeba učinit u rozhodčího soudu písemně, a to v případech, ve kterých podle tehdy platných předpisů nebylo třeba vydat písemný výrok nebo sdělení, nejdéle ve 30 dnech od vzniku napadeného skutku.
- b) Strany se mohly nechat zastupovat „druhy z povolání nebo zmocněnci příslušných odborových organizací, jejich jednatele nebo zřizenci“. Advokáti z povolání byli ze zastoupení vyloučeni.
- c) Rozhodnutí bylo třeba hned vyhlásit po tajné poradě veřejně. Muselo být písemně vyhotoveno, podepsáno předsedou a dodáno stranám do 8 dnů. Rozhodčí soud takto mohl rozhodnout o tom, mělo-li být rozhodnutí veřejně vyhlášeno na závodě nebo v novinách.
- d) Předseda poté co vyhlásil rozhodnutí, musel poučit strany o odvolacím právu a odvolací lhůtě.
- e) Odvolání bylo přípustno, pokud hodnota sporu převyšovala 100 Kč, do 15 dnů ode dne doručení, ale jen z důvodů, že rozhodnutí odporuje spisům, spočívá na nesprávném právním posouzení věci nebo že řízení je stíženo zmatkem nebo vadou, které zavinily nesprávná rozhodnutí ve věci.
- f) Rozhodčí soud první instance, u něhož se odvolání podávalo ve dvou stejnopisech, doručil jeden stejnopis odvolání odpůrci a oznámil mu, že může do konečné 15denní lhůty od doručení odvolání dodat své stanovisko (tzv. odpověď).
- g) Vrchní rozhodčí soud rozhodoval o odvolání v neveřejném zasedání, bez předchozího ústního jednání. Z tohoto pravidla však mohla být učiněna výjimka a veřejné zasedání mohlo být nařízeno. Při tomto ústním jednání mohly být strany zastoupeny advokátem.
- h) U vrchního rozhodčího soudu se spor neprojednával znovu, nýbrž tento soud jen přezkoumával nález rozhodčího soudu v mezích návrhů učiněných v odvolání.
- i) Proti rozhodnutí vrchního rozhodčího soudu nebylo možné podání dalšího opravného prostředku.
- j) Svévolné vedení nebo svévolné protahování sporu bylo možné potrestat peněžitými pokutami, které připadaly revírní radě ve prospěch všeobecných hornických dobročinných zařízení.
- k) Výrok o nákladech sporu byl vyneset jen tehdy, kdy byl spor veden nebo protahován svévolně, a to vždy k návrhu strany.

2. 5. Rozhodčí komise pro pracovní spory z domácké práce

Na základě zákona č. 29/1920 Sb. z 12. prosince 1919, o úpravě pracovních a mzdových poměrů domácké práce mohl ministr sociální péče zřídit pro odvětví,

pro něž již působila ústřední komise, tzv. obvodní komisi. Tyto obvodní komise byly povolány také k tomu, aby při sporech o pracovních a mzdových poměrech jejich výrobní odvětví a obvodu působily mezi jednotlivými skupinami zaměstnanců a zaměstnavatelů, nebo mezi jednotlivým zaměstnavatelem a jeho zaměstnanci ke smírnému dorozumění, nebo spor rozhodly nálezem.³³ Tím ovšem nebyly míněny spory z pracovního poměru mezi jednotlivým zaměstnavatelem a jednotlivým zaměstnancem, tedy spory soukromoprávní. Jednalo se o spory o pracovních a mzdových poměrech mezi skupinami zaměstnanců a zaměstnavatelů, nebo spory mezi jednotlivým zaměstnavatelem a jeho zaměstnanci (tedy všemi, nikoli jednotlivcem, jenž by žádal například zaplacení mzdy). Takovými spory z pracovního poměru byly míněny například spory vzniklé mezi těmito skupinami o době zadání a lhůtě odevzdání práce, nebo o způsobu vypočítávání mzdy a její výše, případně o ceně obdaného zboží atd. Proto rozhodně nešlo o řízení soudní; i když vládní nařízení č. 628/1920 Sb. uvádělo, že pro veškeré jednání před obvodními a ústředními komisemi domácké práce platí ustanovení civilního soudního řádu. Dobová odborná literatura tyto komise charakterizovala spíše jako orgány správní, zdůvodňujíc toto stanovisko tím, že každá komise musí své usnesení předložit ke schválení ministerstvu sociální péče.

2. 6. Rozhodčí soudy bratrských pokladen

Rozhodčí soudy bratrských pokladen vznikly v monarchii na základě zákonů č. 14/1890 ř. z. ze 17. ledna 1890, č. 178/1892 ř. z. ze 17. září 1892. V první republice došlo k jejich nové právní úpravě a to nejprve zákonem č. 608/1919 Sb. z 29. října 1919 a definitivně zákonem č. 242/1922 Sb. z 11. července 1922 a na něho navazujícím vládním nařízením č. 197/1923 Sb.

Podle poslední právní úpravy došlo v obvodu každé revírní bratrské pokladny ke zřízení rozhodčího soudu, jež se skládal ze stálého předsedy a jeho náměstků, jež jmenoval ministr veřejných prací ze soudců z povolání v dohodě s ministrem spravedlnosti, ze čtyř přísedících (náhradníků), z nichž po dvou přísedících a čtyřech náhradnících volila valná hromada, a to každá skupina (podnikatelé a členové) zvláště (na tři roky).

Tyto rozhodčí soudy byly věcně příslušníky rozhodování všech sporů, které vznikly z poměru pojišťovacích mezi revírní bratrskou pokladnou a jejími pojištěnci, dále k rozhodování sporů, vzniklých mezi revírními bratrskými pokladnami z provádění nemocenského pojištění.

Místně příslušný byl vždy ten revírní soud té revírní bratrské pokladny, k níž náležel podnik, v němž byl dotýčný pojištěnec zaměstnán. Šlo-li o spory mezi revírními bratrskými pokladnami, byl příslušný rozhodčí soud žalované bratrské pokladny.

Vrchní rozhodčí soud bratrských pokladen měl své sídlo v Praze. Rozhodoval v pětičlenném sboru a skládal se z předsedy (rovněž soudce z povolání) a čtyř pří-

³³K tomu viz vládní nařízení č. 628/1920 Sb.

sedících (po dvou přisedících a dvou náhradních volila na tři roky valná hromada Ústřední bratrské pokladny odděleně ve skupině členů a ve skupině zaměstnavatelů).

Vrchní rozhodčí soud rozhodoval o stížnostech podaných proti nálezům rozhodčích soudů, které bylo nutné podat do 30 dnů z důvodů, pro něž bylo přípustné dovolání podle § 503 civilního soudního řádu. Opravné prostředky nebo žaloby proti nálezům vrchního rozhodčího soudu již nebyly přípustné.

Pro řízení před rozhodčími soudy bratrských pokladen platily předpisy civilního soudního řízení před okresními soudy, pokud nebylo v zákoně stanoveno jinak.

2. 7. Další rozhodčí soudy a rozhodčí komise působící v období první republiky.

Rozhodčích soudů a rozhodčích komisí v období první republiky působilo kromě jmenovaných ještě mnohem více, zejména v oblasti pojišťovnictví. Některé přešly ještě z monarchie.

Zejména je třeba upozornit na rozhodčí výbory živnostenských společenství, jež vznikly podle živnostenského řádu č. 227/1859 ř. z., ve znění pozdějších změn a doplňků (úplné znění pod číslem 199/1907 ř. z.). Nedostatečná využitelnost živnostenských soudů a vyhrocování konfliktů mezi podnikateli a zaměstnanci si brzy vynutily vytvoření dalších soudů a rozhodčích komisí pracovněprávního charakteru. Již v prosinci 1919 byla příslušným zákonem zřízena rozhodčí komise pro úpravu služebního poměru v kovoprůmyslu, zákonem č. 100/1921 Sb. byly zřízeny rozhodčí soudy mzdové k upravení pracovního a služebního poměru v živnostech stavebních. Předsedu a jeho náměstka jmenovalo ministerstvo sociální péče ze soudců, za přisedící pak byly povolány osoby, které na jeho vyzvání jmenovaly organizace zaměstnanců a zaměstnavatelů.

Rozhodčí soudy stavební, jakož i tzv. soudy cenové byly vytvořeny na základě zákona č. 45/1922 Sb. (o stavebním ruchu).

Na základě zákona č. 207/1919 Sb. z 10. dubna 1919 byl zřízen rozhodčí soud dělnického úrazového pojištění. Vládním nařízením č. 356/1919 Sb. z 19. května 1919 u něho vznikl zvláštní horní senát pro úrazové hornické pojištění a na základě vládního nařízení č. 272/1919 Sb. vzniklo zvláštní oddělení pro úrazové zaopatření železničních zřízenců.

Již v rakousko-uherské monarchii vznikly na základě zákona č. 33/1888 ř. z. rozhodčí soudy nemocenských pokladen. Reorganizovány byly za první republiky zákonem č. 221/1924 Sb. Tyto soudy byly zřízeny u každé nemocenské pojišťovny a rozhodovaly ve tříčlenných senátech. Vyššími instancemi byly potom pojišťovací soudy zřízené v sídlech sborových soudů I. stolice a vrchní pojišťovací soud v Praze s působností pro celou republiku. Pojišťovací soudy i vrchní pojišťovací soud působily v senátech, jejichž přisedící byli voleni.

Rovněž ještě v monarchii vznikly rozhodčí soudy pro penzijní pojištění zřízenců v soukromých službách a službách veřejných zákonem č. 1/1907 ř. z. z 16. prosince

1906. Další jejich právní úprava byla vtělena do císařského nařízení č. 138/1914 ř. z. z 25. června 1914 a zákona č. 89/1920 Sb. z 5. února 1920.

Podle vládního nařízení z roku 1927 vznikly rozhodčí soudy pro nemocenské pojištění veřejných zaměstnanců.

2. 8. Počátky právní úpravy mezinárodní arbitráže

Do období mezi světovými válkami se datují také počátky právní úpravy mezinárodní obchodní arbitráže. Zejména to byl rok 1923, kdy byl v Ženevě (24. září 1923) přijat Protokol o doložkách o rozsudím, jehož signatářem se stalo i tehdejší Československo. Ve Sbírce zákonů a nařízení byl publikován pod číslem 191 v roce 1931. Smluvní strany se zde zavázaly uznávat platnost úmluvy o rozsudím a rozhodčí doložky mezi stranami podrobenými příslušné pravomoci různých smluvních států, podle které se strany zavázaly při některé obchodní smlouvě, jež může být vyřízena rozhodčím řízením na základě kompromisu, že veškeré, nebo některé spory, které by mohly vzejít z této smlouvy, předloží rozhodčímu řízení, i když toto rozhodčí řízení se bude konat v jiném státě než v tom, jehož pravomoc je podrobena každá ze stran zúčastněných na smlouvě.

Pod č. 192 Sb. rovněž v roce 1931 byla publikována Úmluva o výkonatelnosti cizích rozhodčích výroků, která na Protokol navazovala. Podle ní se smluvní strany zavázaly, že ní rozhodčí výroky vydané podle smlouvy o rozhodčích (rozsudích) nebo rozhodčí doložky podle Protokolu o rozhodčích doložkách budou vykonatelné na jejich území podle exekučních předpisů platných na území příslušného státu.

Úpravu institutů uznání a výkonu rozhodčích nálezů a někdy i smírů začaly obsahovat i některé mezinárodní dvoustranné smlouvy uzavřené Československem. Konkrétně šlo o smlouvy s Itálií (č. 127/1926 Sb., další byla z roku 1948 č. 172 Sb.), se Švýcarskem (č. 23/1929 Sb.), se Španělskem (č. 19/1931 Sb.), Portugalskem (č. 23/1031 Sb.) a Řeckem (č. 41/1929 Sb.).

3.

Postavení rozhodčího řízení po roce 1948

Rakouský soudní řád byl nahrazen novým soudním řádem až v roce 1950 (zákon č. 142/1950 Sb.), vytvořeným v období tzv. právnícké dvouletky, jenž nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1951. Ve své struktuře ještě rozhodčí řízení zachoval. Podstatně však omezil možnost uzavřít rozhodčí smlouvu. Tu bylo možné sjednat jen tehdy, jestliže jednou ze stran byla československá právnícká osoba.

Jako obligatorní rozhodčí soudy působily

1. Rozhodčí soudy podle zákona č. 228/1946 Sb., o rozhodčích soudech pro úpravu některých závazků národních podniků (ve znění zákona č. 227/1948 Sb.).
2. Rozhodčí soudy podle zákona č. 225/1947 Sb., o myslivosti.

3. Rozhodčí soudy podle zákona č. 2/1952 Sb., o vynálezech a zlepšovacích námetech.

Pro úplnost je třeba se zmínit ještě o jednom typu tzv. obligatorních rozhodčích soudů. Podle § 2 zákona č. 143/19046 Sb., o úpravě pracovních poměrů dotčených důsledky národní revoluce v roce 1945, spadaly spory mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, které vzešly ze zásahů do pracovního poměru v důsledku událostí roku 1945 (zejména o tom, zda pracovní poměr je zrušen a kterým dnem, o nové úpravě pracovních podmínek, jakož i o nároku zaměstnancovu na náhradu) do výlučné pravomoci rozhodčích soudů, jejichž složení a řízení před nimi tento zákon blíže stanovil. Příslušné žaloby mohly být podány do tří měsíců ode dne, kdy tyto soudy měly zahájit činnost. V českých zemích tyto soudy však činnost nezahájily. Na Slovensku sice svoji činnost zahájily, ta však brzy ustala a tak tyto soudy nebyly obsazovány.³⁴

Občanský soudní řád z roku 1950 neupravoval přímo řízení před obligatorními rozhodčími soudy, jeho ustanoveními se však řízení před nimi přece jen v určitém směru řídila. Tak ustanovení §§ 19 a 20 upravovala způsob řešení kompetenčních konfliktů mezi obecnými a rozhodčími soudy, §§ 57 a 58 upravovaly postup obecných soudů, zjistilo-li se, že věc u něho zahájená patřila do pravomoci obligatorního rozhodčího soudu, §§ 210 – 218 upravovaly způsob, jak se napadalo také rozhodnutí obligatorního rozhodčího soudu pro porušení zákona, § 428 odst. 2 písm. a), §§ 646 a 647 se dotýkaly exekucí na základě rozhodnutí obligatorních rozhodčích soudů. Jinak řízení před obligatorními rozhodčími soudy (včetně jejich věcné a místní příslušnosti) upravovaly zvláštní zákony (§ 1 odst. 4 úst. zákona č. 64/1952 Sb., o soudech a prokuratuře), a to zpravidla ty zákony, jimiž byly tyto soudy zřízeny. Pravdou je, že většinou tyto zákony recipovaly, pokud šlo o jednotlivé procesní instituty, příslušná procesní ustanovení předpisů platných pro obecní soudy.

Právní úprava řízení před rozhodci byla v občanském soudním řádu z roku 1950 zakotvena v §§ 648 – 654.

Po roce 1948 došlo k vytvoření jednostranné obchodní orientaci na země tzv. socialistického tábora včele se Sovětským svazem. Prvním krokem k této zahraničně obchodní integraci bylo v roce 1949 vytvoření Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Pro řešení sporů vznikajících z hospodářské spolupráce se začaly postupně vytvářet stále rozhodčí orgány, jež projednávaly a rozhodovaly spory vznikající v oblasti obchodní spolupráce mezi členskými státy RVHP. Při obchodních komorách těchto zemí byly zřízeny rozhodčí soudy. V Československu se stal takovým orgánem Rozhodčí soud Československé obchodní komory, jenž byl zřízen v červnu 1949 ministerstvem zahraničního obchodu na základě zákona č. 119/1948 Sb., o státní organizaci zahraničního obchodu a mezinárodním zaslátelství. Organizace a činnost rozhodčího soudu byla upravena Řádem a Statutem rozhodčího soudu

³⁴J. Ruběš a kol.: *Komentář k občanskému soudnímu řádu*, I. díl, Praha, Orbis 1957, s. 54 – 55.

(č. 128/1949 U. l., díl II.) a od roku 1960 Řádem rozhodčího soudu (vyhláška č. 150/1960 Sb.).

V roce 1951 na základě doporučení RVHP došlo k dvoustranným dohodám o všeobecných podmínkách pro dodávky zboží. V roce 1957 potom došlo ke schválení textu jednotných všeobecných podmínek pro dodávky zboží mezi organizacemi zahraničního obchodu členských států RVHP. V těchto všeobecných podmínkách byla zakotvena pro spory, které se týkaly dodávek zboží, obligatorní pravomoc rozhodčích soudů zřízených při obchodních komorách členských států RVHP. V roce 1968 došlo k přijetí Všeobecných dodacích podmínek RVHP (viz vyhláška č. 12/1969 Sb.), které potvrdily obligatorní pravomoc rozhodčích soudů s vyloučením pravomoci státních soudů. Státní soudy vykonávaly pouze pomocnou a kontrolní funkci, ale zejména uznávání a výkon rozhodčích nálezů.

V roce 1971 byl přijat Komplexní program dalšího prohlubování a zdokonalování vzájemné spolupráce a rozvoje socialistické hospodářské integrace členských států RVHP. Jeho cílem bylo vypracování mnohostranné Úmluvy o řešení občansko-právních sporů vznikajících ze vztahů hospodářské a vědeckotechnické spolupráce v rozhodčím řízení. Ta byla nakonec podepsána 26. května 1972 v Moskvě (vyhláška č. 115/1974 Sb.). Rozhodčím soudem i pro spory na základě této Úmluvy zůstal v tehdejší ČSSR nadále Rozhodčí soud Československé obchodní komory v Praze, jejíž název byl vyhláškou č. 69/1978 Sb. změněn na Československou obchodní a průmyslovou komoru. V souvislosti s vydáním Úmluvy byl vypracován a schválen v únoru 1974 členskými státy RVHP Jednotný (vzorový) řád rozhodčích soudů při obchodních komorách členských států RVHP, na jehož základě došlo k vydání řádů rozhodčích soudů v jednotlivých členských státech RVHP.

Řád Rozhodčího soudu Československé obchodní a průmyslové komory byl vyhlášen v příloze k vyhlášce č. 104/1981 Sb. Součástí Řádu byla pravidla o nákladech rozhodčího řízení (ve znění vyhlášky č. 62/1982 Sb.). V současné době je v platnosti Řád Rozhodčího soudu České komory, jenž nabyl účinnosti jako příloha k vyhlášce č. 14/1988 Sb., změněné a doplněné vyhláškami č. 64/1989 Sb., č. 136/1990 Sb. a č. 391/1992 Sb.

V rámci nových právních úprav občanského práva hmotného a procesního na počátku 60. let došlo ke dvěma výrazným změnám v oblasti právní úpravy rozhodčího řízení. Institut rozhodčího řízení včetně výkonu rozhodčích nálezů byl upraven samostatně zákonem č. 98/1963 Sb., který nabyl účinnosti shodně s tehdy novým občanským zákoníkem, občanským soudním řádem a zákonem o mezinárodním právu soukromém a procesním dne 1. dubna 1964. Rozhodčí řízení tedy přestalo být součástí obecného civilně procesního předpisu. Podstatnější změnou bylo, že rozhodčí smlouvy bylo možno nadále uzavřít jen ve sporech o majetkové nároky z mezinárodního obchodního styku. Byla tak mj. vyjádřena návaznost na tehdy nový zákoník mezinárodního obchodu, který nabyl účinnosti rovněž dnem 1. dubna 1964.

Tento právní stav v podstatě přetrvával až do roku 1994, i když některými právními úpravami z roku 1992 došlo k jeho určitému prolomení (zákon č. 214/1992 Sb., zákon

č. 229/1992 Sb., zákon ČNR č. 301/1992 Sb.). Tato situace se však začala jevit jako neudržitelná a to hned z několika důvodů. Zejména bylo třeba odstranit stav, který umožňoval úzkou použitelnost rozhodčího řízení jen na spory o majetkové nároky vznikající v mezinárodním obchodním styku.

* * *

V průběhu let po druhé světové válce se Československo stalo rovněž signatářem několika významných mezinárodních smluv.

Na konferenci Organizace spojených národů o mezinárodní obchodní arbitráži byla dne 10. června 1958 v New Yorku podepsána Úmluva o uznání a výkonu cizích rozhodčích nálezů. Vláda Československé republiky Úmluvu schválila dne 17. září 1958 a Národní shromáždění s ní vyslovilo souhlas 13. prosince 1958. Prezident republiky Úmluvu ratifikoval dne 27. dubna 1959. Pro Československo nabyla Úmluva účinnosti dnem 10. října 1959 a ve Sbírce zákonů byla publikována pod číslem 74/1959.

Dne 21. dubna 1961 byla v Ženevě jménem ČSSR podepsána Evropská úmluva o mezinárodní obchodní arbitráži. V platnost vstoupila 11. února 1964 a ve Sbírce zákonů byla publikována pod č. 176/1964.

Dne 1. března 1954 byla v Haagu sjednána Úmluva o civilním řízení, jež pro ČSSR vstoupila v platnost 11. srpna 1966.

Dne 18. března 1965 byla ve Washingtonu sjednána Úmluva o řešení sporů z investic mezi státy a občany druhých států. Československo ji podepsalo 12. května 1991 a v platnost pro Československo vstoupila 8. dubna 1992.

* * *

Samostatně je třeba sledovat vývoj rozhodčího řízení v oblasti pracovněprávních vztahů. Různé rozhodčí komise, které v této oblasti působily zejména za první republiky byly zákonem č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví likvidovány, pokud nebyly zrušeny již v roce 1945. Stejně tak byly zrušeny pracovní soudy. Pravomoc projednávat pracovní spory přešla na okresní soudy.

V roce 1950 došlo k vydání zákona č. 66/1950 Sb., o pracovních a platových poměrech státních zaměstnanců a vládního nařízení č. 120/1950 Sb., o právech a povinnostech státních zaměstnanců, o řízení ve věcech jejich pracovních poměrů a o rozhodčích komisích, které bylo změněno a doplněno vládním nařízením č. 12/1961 Sb. Rozhodčí komise byly zřizovány u okresních národních výborů, krajských národních výborů, u úřadů řízených přímo ústředními úřady a u ústředních úřadů. Předsedu rozhodčí komise, náměstky a polovinu členů jmenoval a odvolával příslušný odborový orgán a druhou polovinu úřad u něhož byla rozhodčí komise

zřízena. Řízení před rozhodčími komisemi bylo upraveno vyhláškou č. 13/1961 Sb., kterou se vydávaly směrnice o provádění rozhodčího řízení v pracovních sporech státních zaměstnanců. Rozhodčí komise rozhodovaly v senátech. O odvolání proti rozhodnutí rozhodčí komise rozhodovala s konečnou platností ústřední rozhodčí komise.

V důsledku usnesení IV. všeodborového sjezdu došlo k vydání zákona č. 37/1959 Sb., o postavení závodních výborů základních organizací ROH a v návaznosti na to došlo k vydání vyhlášky č. 184/1959 Ú. 1., kterou se vydaly směrnice pro rozhodování pracovních sporů na závodech. Těmito směrnicemi byla přenesena pravomoc rozhodovat některé spory, které do té doby rozhodovaly pouze soudy, na společenskou organizaci. Od roku 1960 začalo docházet postupně k rozhodování sporů mezi zaměstnanci a vedením závodu v rozhodčím řízení přímo na pracovišti. Rozhodčími orgány byly závodní, popř. dílenské výbory ROH. Pravomoc soudu byla dána až v případě bezvýslednosti rozhodčího řízení a dále ve sporech, které byly ve výlučné pravomoci soudů.

Zákoník práce z roku 1965 sjednotil rozhodčí řízení pro všechny kategorie pracovníků. Rozhodčí řízení bylo upraveno vyhláškou č. 82/1965 Sb., kterou se prováděly některé ustanovení zákoníku práce. Pracovní spory projednávaly a rozhodovaly odborové orgány určené Ústřední radou odborů. Rozhodčími orgány byly nadále závodní výbory základních organizací ROH, které mohly v některých případech pověřit projednáváním a rozhodováním pracovních sporů dílenské výbory nebo své pracovněprávní komise. Rozhodčím orgánem mohla být i okresní odborová rada, popřípadě její pracovněprávní komise.

Změna nastala po roce 1970. Novelou zákoníku práce (zákon č. 153/1969 Sb.) a vyhláškou č. 23/1970 Sb., o projednávání pracovních sporů komisemi pro pracovní spory, došlo ke zřízení komisí pro pracovní spory, které byly orgánem voleným kolektivem pracovníků. Jejich hlavním úkolem bylo spor projednávat ve fakultativním smířčím řízení urovnat smírem. Pouze v několika výslovně stanovených sporech bylo projednávání a rozhodování pracovních sporů komisemi pro pracovní spory obligatorní. Tyto komise na rozdíl od dřívějších rozhodčích orgánů nebyly odborovými orgány. Byly zřizovány v organizacích, kde bylo alespoň 100 pracovníků. Brzy se však ukázalo, že tato praxe není příliš efektivní. Na základě usnesení VIII. všeodborového sjezdu byly zákonem č. 20/1975 Sb., kterým se měnila a doplňovala některá ustanovení zákoníku práce, komise zrušeny s účinností od 1. 7. 1975. Novela zákoníku práce nově upravila hlavu devátou v druhé části tak, že pracovní spory začaly projednávat a rozhodovat rozhodčí komise, které byly orgány základních organizací ROH.

Rozhodčí komise měly rozhodovací pravomoc a byly zřizovány v organizacích ROH, v jednotných zemědělských družstvech a ve výrobních družstvech (v rámci rozhodčí a smířčí komise). Pro řízení před rozhodčími komisemi platila obecná právní úprava stanovená v zákoníku práce, v části druhé, hlavě deváté, s výjimkami stanovenými pro rozhodčí komise JZD v zákoně o zemědělském družstevnictví a pro

rozhodčí komise výrobních družstev v zákoně o bytovém, spotřebním a výrobním družstevnictví.

V řízení před rozhodčími komisemi ROH měla být poskytována ochrana nároků z pracovního poměru ve sporech mezi organizací a pracovníkem. Rozhodčí komise byly zvláštními komisemi základní organizace ROH. Podrobnosti o zřizování komisí a řízení před nimi byly upraveny ve vyhlášce ÚRO č. 42/1975 Sb., o projednávání a rozhodování pracovních sporů rozhodčími komisemi, ve znění pozdějších předpisů.

V řízení před rozhodčími komisemi JZD měla být poskytována ochrana pracovním a jiným vztahům vyplývajícím z členství v JZD. Rozhodčí komise JZD byly volenými orgány družstva. Podrobnosti o zřizování rozhodčích komisí byly upraveny ve stanovách JZD a v organizačních rádech družstev.

V řízení před rozhodčími komisemi výrobních družstev měla být poskytována ochrana pracovním vztahům mezi členy a výrobním družstvem. Tyto komise byly zřizovány způsobem podle stanov výrobního družstva.

Vedle uvedeného rozhodčího řízení náš právní řád znal smírčí řízení před odbořovými orgány a orgány výrobních družstev, jehož účel měl spočívat v poskytování ochrany občanskoprávním vztahům, vyplývajícím z nároků o odměny poskytované v souvislosti s vynálezy, zlepšovacími návrhy a průmyslovými vzory. Úpravu smírčího řízení obsahoval zákon č. 84/1972 Sb., o objevech, vynálezech, zlepšovacích návrzích a průmyslových vzorech a v podnicích vyhláška ÚRO č. 93/1972 Sb., o smírčím řízení ve sporech o odměny poskytované v souvislosti s vynálezy, zlepšovacími návrhy a průmyslovými vzory. Úpravu smírčího řízení ve výrobních družstvech obsahovala směrnice Českého svazu výrobních družstev pro provádění smírčího řízení ve sporech o odměny poskytované v souvislosti s vynálezy, zlepšovacími návrhy a průmyslovými vzory.

Smírčími orgány byly závodní výbory základní organizace ROH, komise závodního výboru pro hnutí vynálezců a zlepšovatelů, jestliže byla pověřena závodním výborem ROH k provádění smírčího řízení a pokud měla nejméně sedm členů, smírčí komise výrobního družstva.

Řízení před smírčím orgánem mělo povahu předběžného obligatorního projednávání sporu, které směřovalo k jeho urovnání smírem. Nedošlo-li do 30 dnů od podání návrhu na zahájení smírčího řízení ke schválení smíru, mohl účastník písemně anebo ústně do zápisu navrhnout smírčímu orgánu, aby byl spor postoupen soudu nebo se mohl obrátit na soud přímo.³⁵

Projednávání a rozhodování pracovních sporů rozhodčími komisemi bylo ke dni 1. února 1991 zákonem č. 3/1991 Sb., kterým se měnil a doplňoval zákoník práce,

³⁵O. Navrátil a kol.: *Řešení pracovních sporů rozhodčími komisemi*, Praha, Práce 1977; P. Hlavsa: *Koncepce a právní úprava řešení pracovních sporů*, AUC-I, 1978, č. 28; V. Handl, J. Rubeš a kol.: *Občanský soudní řád – komentář*. I. díl, Praha, Panorama 1985, s. 76 – 133, Z. Česka a kol.: *Občanské právo procesní*, Praha, Panorama 1989, s. 394; M. Freund: *Řešení pracovních sporů*, Bratislava, Práca 1977; O. Plundr, P. Hlavsa: *Organizace justice a prokuratury*, Praha, Panorama 1987, s. 128 n.; F. Štajgr a kol.: *Občanské právo procesní*, Praha, Orbis 1968, s. 414 n.

zrušeno. Rozhodnutí rozhodčích komisí a jimi schválené smíry jsou však i nadále vykonatelné (čl. III bod 7 písm. b/ zákona č. 519/1991 Sb.).

4.

Cesta k současné právní úpravě rozhodčího řízení

Z hlediska mezinárodních souvislostí je institut rozhodčího řízení znám, právně zakotven a široce využíván ve všech vyspělých zemích. Aplikace rozhodčího řízení v mnoha zemích s vyspělou tržní ekonomikou spočívá především ve věcech obchodních, resp. ve věcech mezinárodního obchodu, i když obecná právní úprava umožňuje obecné využití rozhodčího řízení na další právní vztahy.

Mezinárodní výkon rozhodčích nálezů je zajištěn systémem dvoustranných a mnohostranných mezinárodních smluv, na nichž Česká republika významně participuje. Prakticky ve všech dvoustranných tzv. smlouvách o právní pomoci je zakotven vzájemný závazek obou smluvních stran za stanovených podmínek uznávat a vykonávat rozhodčí nálezy vydané rozhodci smluvních stran.

Česká republika je členským státem několika mnohostranných mezinárodních úmluv, zajišťujících uznávání a výkon rozhodčích nálezů, z nichž je třeba především zmínit poslední z nich – Evropskou úmluvu o mezinárodní obchodní arbitráži (vyhláška č. 176/1964 Sb.).

Rozhodci jsou ve všech zemích chápáni jako nezávislé a nestranné osoby, takže rozhodčí řízení vyhovuje požadavkům čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, pokud toto ustanovení nastoluje právo každého, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem (v originálním znění „tribunal“), zřízeným zákonem, který rozhoduje o jeho občanských právech.

Z hlediska požadavku postupné harmonizace práva České republiky s právem Evropského společenství je třeba uvést, že právo Evropského společenství nemá jednotnou právní úpravu rozhodčího řízení. Proto zákonodárce při tvorbě osnovy zákona o rozhodčím řízení musel v určité míře přihlížet k právním úpravám rozhodčích řízení v některých členských státech Evropského společenství, aby byl tak mj. umožněn snadný a rychlý vzájemný výkon rozhodčích nálezů.

Při přípravě osnovy bylo přihlíženo nejen k některým zahraničním právním úpravám, ale i k použitelnosti řady ustanovení zákona č. 98/1963 Sb. V míře, která je únosná pro současné právní a ekonomické poměry České republiky, byla recipována ustanovení tzv. Vzorového zákona o mezinárodní obchodní arbitráži, který byl sjednán ve Vídni v roce 1985.

Při tvorbě osnovy zákona o rozhodčím řízení bylo důležité mít na paměti i to, že z hlediska dopadů na státní rozpočet a na počet pracovníků bylo lze konstatovat, že navržený zákon nebude vyžadovat ani náklady ze státního rozpočtu, ani zvýšení počty pracovníků. Širší využívání rozhodčího řízení by mělo naopak přinést určité, ovšem zatím konkrétně nevyčíslitelné úspory ve státním rozpočtu.

Spory, které by jinak rozhodovaly soudy, budou na základě rozhodčích smluv vyňaty z jejich pravomoci, jinak řečeno, soudy by měly rozhodovat méně věcí. Výsledkem vcelku složité legislativní přípravy byl nakonec zákon č. 216/1994 Sb., jenž nabyl účinnosti dnem 1. ledna 1995.

* * *

SUMMARY

Development of Legal Regulation of Arbitration Proceedings

A basis of proceedings of arbitration and, consequently, the execution of awards consist in a transfer of considering and ruling over certain cases from the courts of law under which competence certain matter belong regularly, into the competence of arbitrators – natural persons – chosen ad hoc or special permanent arbitration courts. Thus, the proceedings before arbitrators is one of possible means of deciding cases between the parties to the proceedings. In the frame of the proceedings, certain subjective civil rights are provided with an authoritative protection guaranteed by a non-state body that can either be an arbitrator ad hoc or permanent courts of arbitration. The award is a result of activities effected by arbitrators and courts of arbitration. The award is endowed with the same effects as an effective verdict brought by the court of law, that is to say that the award can be executed by means of the state power of coercion. In regard of the fact that the state in the arbitration proceedings gives up a certain scope of its competence since it enables that certain legal matters are ruled over by arbitrators as natural persons chosen by the parties on the basis of their trust, instead of the courts of law, it is necessary to anchor that measure in a legal regulation. Therefore, in all matters which are, according to the private will of the parties, entrusted to be considered and brought a verdict upon by certain private persons, and, furthermore, in which matters that competence is taken off from the state courts of law, the proceedings of arbitration is in question.

K ORGANIZACI A ČINNOSTI POLICIE A ČETNICTVA NA ÚZEMÍ BRNA (MATERIÁLY)

Miloš RÁBOŇ

Chceme-li sledovat vývoj organizace policie na území města Brna musíme začít již na začátku 18. století. Tehdy vznikla zvláštní policejní komise 20. 3. 1719 u tribunálu. Pro nedostatečnou činnost byla komise v roce 1774 zrušena a její agendu převzaly krajské úřady. Ani to však nevyhovovalo, ale teprve po dlouhých jednáních byla císařem Josefem II. schválena dekretem z 13. 5. 1784 instrukce pro novou policejní organizaci. V rámci této nové policejní organizace byl ještě téhož roku zřízen i státní policejní úřad v Brně, jeho prvním policejním ředitelem se dle dvorského dekretu z 26. 3. 1785 stal Jan Nepomuk Okáčz, působící do té doby u policejního ředitelství ve Vídni.

Státní policejní úřady nebyly v té době ještě vybaveny vlastním uniformovaným sborem, ale odkázány na městské policejní stráž. V Brně byla od roku 1805 městská policejní stráž přeměněna na vojenskou policejní stráž, sestávající z 1 důstojníka, 2 kaprálů a 28 kmánů, kteří však postrádali jakoukoliv kvalifikaci.

Reformy z let 1849–1850 zasáhly organizaci i státního policejního úřadu v Brně. Byl mu podřízen nový policejní komisariát v Olomouci, inspekce v Luhačovicích a vojenská policejní stráž v Brně a Olomouci. Od 11. 12. 1854 též vykonávalo ve svém obvodu i určitou trestní jurisdikci¹.

Dne 16. 12. 1857 nařídil císař z úsporných důvodů všeobecnou redukci vojenských stráží. V Brně byl jejich stav nejprve snížen, později náhradou za něj zřízena společná civilní policejní stráž pro Brno i Olomouc, čítající dohromady jen 12 neozbrojených mužů, kteří konali detektivní služby.

Po pádu Bachova absolutistického režimu byl císař přinucen k uskutečnění některých reforem i v policejní sféře. Policejní ředitelství v Brně zůstalo i poté zachováno, ale nejvyšším rozhodnutím z 10. 1. 1868 byla zmenšena jeho působnost jen na území města a jeho předměstí a výnosem předsednictví moravského místodržitelství² rozdělena policejní služba mezi policejní ředitelství a obce. Jen při konkurenci tr. činů měla zásadně převládat pravomoc státní policie.

¹Policejní ředitelství v Brně, OSA Brno – B26

²Výnos předsednictví moravského místodržitelství č. 167 ze dne 10. 1. 1868

Poslední změnou za trvání rakouské monarchie bylo zřízení zvláštní policejní expozitury v Králově Poli a v Husovicích³ a dále stanovení věcné agendy pro brněnské policejní ředitelství⁴. Policejní ředitelství mělo vykonávat tuto věcnou agendu:

- všechny záležitosti, při nichž se jednalo o nebezpečí pro panovníka, jeho dům, stát, veřejnou bezpečnost a vnitřní pokoj,
- agendu ohlašovací, cizineckou a pasovou
- záležitosti tiskové, spolkové a divadelní, povolování všech představení a veřejných produkcí
- provádění zbrojního patentu a pasů na střelivo
- dohled na železniční a lodní dopravu
- pohraniční policejní službu prostřednictvím expozitur
- trestní pravomoc při přestupcích trestního zákona, příkázaných zeměpanským policejním úřadům
- vyšetřování skutkové podstaty a předběžné vyhledávání a pátrání při zločinech, přečinech a přestupcích
- redakci policejního oznamovatele.

Po vzniku první republiky byl převzat rakouský policejní systém i s personálním obsazením téměř beze změny.

V Brně zůstal v čele úřadu bývalý policejní ředitel Rycheký i se 14 konceptními úředníky, 26 kancelářskými silami, 3 zřízenci, 1 úředníkem a 50 muži civilní stráže (policejní agenti).

Podle výnosu policejního ředitelství v Brně⁵ prezident pověřil pouze správce moravského místodržitelství z usnesení revolučního Národního výboru v Brně tamější policejní ředitelství veškerou bezpečnostní službou v hlavním městě Brně a věcný obor jeho působnosti rozšířil na veškerou soudní a místní policii za spoluúčinnosti policejních expozitur, obecních policejních úřadů a četnických stanic. Obec přestala tak disponovat městským policejním aparátem, nesla však i nadále veškerý náklad, a to až do úplného zestátnění městské policie a zřízení sboru uniformované a neuniformované stráže bezpečnosti⁶.

Na základě vyhlášky MV⁷ došlo k nové reorganizaci policejního ředitelství v Brně.

- § 1) "Na základě zákona ze dne 16. 3. 1920 č. 165 Sb., zřizuje se s platností ode dne 1. 10. 1922 jako jednotný státní policejní úřad pro zemské hlavní město Brno a okolí na místo dosud tam stávajícího policejního úřadu s omezeným oborem působnosti policejní ředitelství s okresními policejními komisařstvími v Králově Poli a Husovicích, jakož i s policejními expoziturami v Břeclavi a Hrušovanech-Šanově.

³ Nařízení ministerstva vnitra č. 44 ř. z. ze dne 22. 6. 1910

⁴ Vyhláška moravského místodržitelství č. 45 ř. z. ze dne 26. 7. 1910

⁵ Výnos policejního ředitelství v Brně č. 7001 z 10. 11. 1918

⁶ Zákon č. 230 Sb. ze dne 13. 7. 1922 spolu s prováděcím nařízením č. 295 Sb. z 5. 10. 1922

⁷ Vyhláška MV č. 285 Sb. ze dne 26. 9. 1922

§ 2) Policejní obvod:

Působnost policejního ředitelství vztahuje se na celý obvod Brna, utvořeného zákonem ze dne 16. 4. 1919, č. 215 Sb. z. a n. (Velké Brno) a osadu Mokrou Horu místní obce Jehnic. Toto území jest obvodem policejního ředitelství v Brně.

Tento obvod rozděluje se na následující tři okresy I. až III., a to:

I. okres obsahuje město Brno v mezích hranic, jež trvaly před rozšířením teritoriálního obvodu zákonem ze dne 16. 4. 1919, č. 213 Sb. z. a n., dále: Kamenný Mlýn, Bohunice, Černovice (vyjímajíc část Nové Černovice), Dolní a Horní Heršpice, Jundrov, Kohoutovice, Komárov, Lískovec, Přízřenice, Slatina, Tuřany a Vejvanovice (nyní Brněnské Ivanovice).

II. okres obsahuje: Komín, Královo Pole, Medlánky, Řečkovice, Žabovřesky a Mokrou Horu místní obce Jehnic. V tomto okresu II. zřizuje se okresní policejní komisařství se sídlem v Králově Poli.

III. okres obsahuje: část Černovic – tzv. Nové Černovice, Husovice, Juliánov, Maloměřice, Obřany a Židenice. V tomto okresu III. zřizuje se okresní policejní komisařství se sídlem v Husovicích. V Břeclavi a v Hrušovanech – Šanově zřizují se na nádraží policejní expozitury, které jsou podřízeny policejnímu ředitelství v Brně. Obvod těchto policejních expozitur se omezuje na rozlohu dotýčných nádraží se všemi budovami a železničními tratěmi až k hranicím Československé republiky.

§ 3) Působnost:

Působnost tohoto policejního ředitelství obsahuje tyto úkony v policejním obvodě:

- zachovávání veřejné bezpečnosti, jakož i veřejného pořádku a pokoje
- záležitosti ohlašovací, cestovních listů a cizinecké, jakož i záležitosti všeobecných občanských legitimací a záležitosti pohraničních styků
- spolkovou a shromažďovací policii
- tiskovou policii
- péči o bezpečnost osob a majetku
- péči o bezpečnost a snadnost dopravy na cestách po strážce v předepsaném bodě dotčené a policejní záležitosti při vozbě železniční, paroplavbě a při letecké dopravě
- vynášení nálezy, aby byl někdo postrkem odveden a vyhoštěn podle zákona ze dne 27. 7. 1871 č. 88 ř. z., jakož i aby byl postaven pod policejní dozor (na základě tohoto zákona mohou být z příčin policejních dopraveny postrkem tj. doprovodem do svých domovských obcí

následující osoby: tuláci, osoby bez průkazu a cíle, nevěstky, trestanci z káznice)

- vykonávat zbrojní a nábojní policii, jakož i bezpečnostněpolicejní ustanovení předpisů o třaskavinách
- divadelní policii, povolovat všechny veřejné produkce a výstavy (kromě divadelních koncesí, kinematografických licencí a povolení pro šantány a cirkusová představení), schvalovat předkládané programy a texty písní, povolovat maskární plesy, veřejné plesy a taneční hudby
- dohled k výčepům, hospodám a zájezdním hostincům, kavárnám, noclehárnám, veřejným shromaždištím a zábavním místům a k podobným podnikům, dozor ke hrám na veřejných místech a vykonávat předpisy o policejní hodině zavírání
- policii mravnostní
- policii čelední
- výkon řádu pro fiakry
- policejní právo trestní na základě císařského nařízení ze dne 20. 4. 1854, č. 96 ř. z., podle působnosti policejnímu ředitelství dané
- policejní úřední výkon podle zákona ze dne 11. 7. 1922 č. 241 Sb.
- redakci policejního oznamovatele

§ 4) Organizace:

V cele policejního ředitelství jest policejní ředitel, který vede pod svou zodpovědností policejní službu v policejním obvodu.

Policejní ředitel jest podřízen bezprostředně prezidentovi zemské správy politické.

Policejnímu řediteli bude dán konceptní, kancelářský a služební personál, jehož mu bude třeba.

§ 5) K podpoře a k vykonávání policejní exekutivní služby budou podřízeny policejnímu řediteli obory stráže bezpečnosti uniformované a neuniformované⁸.

Vyhláškou ministra vnitra z 12. 3. 1926 byl obvod působnosti brněnského policejního ředitelství opět změněn, Bylo vytvořeno 5 okresů řízených policejními komisariáty v Brně-městě, Králově Poli, Husovicích, Komárově a na Starém Brně.

Její věcná agenda byla upravena takto:

- zachování veřejné bezpečnosti a pořádku
- záležitosti ohlašovací, pasové a cizinecké
- věci spolkové, tiskové a shromažďovací
- péče o bezpečnost osob a majetku
- péče o bezpečnost dopravy
- zbrojní záležitosti

- divadlo
- dohled na hospody a kabarety
- mravnostní policie
- čelední policie
- výkon řádu pro fiakry
- policejní trestní právo
- dozor nad pohlavními chorobami.

Nástup fašismu v polovině 30. let si vynutil přehodnotit dosavadní organizaci policejní správy. Na základě vládního nařízení⁸ byla v roce 1937 zrušena břeclavská policejní expozitura a na místo ní byl zřízen samostatný policejní úřad.

Po okupaci Československa v březnu 1939 se Němci ihned zmocnili i vedení brněnského policejního ředitelství, kde dosadili německého policejního presidenta, jímž se stal dr. Karel Schwabe, který byl od 7. 5. 1940 vystřídán dr. Jungwirthem. V systemizovaném stavu bylo tehdy 1.456 zaměstnanců, z toho 1.277 členů uniformovaného a neuniformovaného strážního sboru a 33 úředníků právní služby. Na základě zákona⁹ o přizpůsobování protektorátní správy říšské správě byla z pravomoci policejního ředitelství zcela vyňata tajná bezpečnostní složka a část agendy kriminální, které převzaly německé úřady a gestapo.

K dalšímu zásahu do organizace brněnského policejního ředitelství došlo v roce 1942 při Heydrichově reformě veřejné správy. Tak jako na ostatní policejní úřady, tak i na brněnský policejní úřad byla zřízena tzv. správa z příkazu Říše a na ni přešly i některé úkoly, které dosud plnily Oberlandráty (zbraně, protiletectká ochrana aj.).

Od 1. 7. 1942 byla z kompetence policejního ředitelství vyňata uniformovaná a neuniformovaná stráž, z níž byla vytvořena zvláštní velitelství pro uniformovanou a neuniformovanou policii, podřízená Inspektorům uniformované a neuniformované policie.¹⁰

Organizace a příslušnost inspektorů uniformované a neuniformované je popsána v části IV. o četnictvu a v části V. o policii.

Pokud se jedná o strukturu Velitelství pro uniformovanou policii v Brně, tak byla následující:

V čele úřadu stál po celou dobu velitel uniformované policie plk. Jan Mahovský a dále zde byl pobočník (adjutant). Činnost velitelství a jeho jednotlivých oddělení se měnila a po konečných úpravách vypadala takto:

⁸Vládní nařízení č. 51 Sb. z 6. 3. 1936

⁹RGBl I str. 1861 z 1. 9. 1939

¹⁰Policejní ředitelství v Brně, OSA Brno - B26

- oddělení Ia: Organizace, nasazení uniformované policie (poskytování asistence), vzdělání, záležitosti dopravy a motorových vozidel, zpravodajství (hlášení o událostech), požární policie.
- Oddělení Ib: Zbraně, munice a přístroje, služební předpisy, tiskové předpisy, služební koně a psi, oděvy, výzbroj, ubytování, zaopatření.
- Oddělení II: Osobní záležitosti, povyšování, propuštění, stížnosti, disciplinární záležitosti, právní záležitosti, zdravotní záležitosti.
- Oddělení IVa: Věci hospodářské a peněžní.
- Oddělení L: Civilní a protiletectká ochrana, její hospodářské zajištění a zajištění vozidel, stavební opatření pro protiletectkou ochranu, veřejné kryty, technické záležitosti, ochranné zákopy, pracovní nasazení a zajištění zásobování.
- Spisovna: vedla podací protokol došlých spisů s rejstříkem, rozkazy velitele s rejstříkem, opatření velitele s rejstříkem, zvláštní rozkazy s rejstříkem, denní rozkazy a nařízení v záležitostech protiletectké obrany s rejstříkem, archiv velitelství, kam patřily všechny písemnosti starší 3 roků.

Osobní styk s velitelem obstarával pobočník, případně vedoucí oddělení Ia. Zastupováním velitele byl pověřen služebně nejstarší vedoucí oddělení, případně opět vedoucí oddělení Ia. Ten byl také zodpovědný za řádné vyřizování veškeré agendy úřadu a byl proto oprávněn dávat příslušné pokyny ostatním vedoucím oddělení a jednotlivým referentům.

S platností od 1. 1. 1944 došlo na základě vládního nařízení¹¹ k rozšíření obvodu policejního ředitelství v Brně o obvod bývalé obce Líšeň. Dále na základě nařízení ministra vnitra¹² bylo s platností od 30. 6. 1944 zrušeno dosavadní rozdělení policejních správních obvodů na okresy a policejní komisariáty a jejich agendu vykonávalo policejní ředitelství v Brně přímo.

Jako poslední změnu provedenou Heydrichovou reformou bylo vládním nařízením¹³ přejmenováno brněnské policejní ředitelství na policejní presidium v čele s policejním presidentem, podřízeným služebně zemskému presidentovi a dále ministru vnitra.

Všechny změny a úpravy provedené po okupaci v roce 1939 směřovaly k omezení činnosti brněnského policejního ředitelství, které se prakticky omezovalo na pouhé

přísluňování říšským policejním orgánům a gestapu.

Z důvodů faktografické i gnoseologické úplnosti je nutno uvést, že policejní ředitelství v Brně od roku 1922 vyhotovovalo na základě výnosu MV¹⁴ roční statistickou evidenci. Z těchto statistických zpráv je patrná činnost a konkrétní výslednost na všech úsecích policejního ředitelství. Byly sledovány tyto ukazatele¹⁵:

I. Agenda státně-policejní

1. počet došlých spisů
2. počet veřejných schůzí jednotlivých stran včetně táborů a průvodů
3. přehledy o tiskovinách
4. přehledy o spolicích
5. přehledy o divadlech a zábavných podnikcích
6. statistika o veřejných zábavách a sportovních podnikcích včetně podniků biografických

II. Činnost ohlašovacího, cizineckého a pasového oddělení, kde se sledovalo a vyhodnocovalo

1. pohyb obyvatelstva celkově
2. pohyb podnájemníků a služebných
3. fluktuace cizinců
4. stavy cizinců, počty přihlášek k trvalému pobytu
5. počty vystavených pasů cestovních, vystěhovaleckých, zbrojních, osvědčení a různých potvrzení

III. Statistika vysokých a odborných škol po stránce návštěv cizích státních příslušníků

IV. Činnost dopravního oddělení, kde se sledovalo a vyhodnocovalo

1. evidence motorových vozidel
2. evidence šoferů, kočích a řidičů pouličních drah
3. evidence fiakristů a autodrožkařů
4. evidence přestupků a nehod

V. Činnost bezpečnostního oddělení – toto je samostatně rozebráno i s konkrétními počty jednotlivých ukazatelů za příslušný kalendářní rok na str. 137.

VI. Činnost oddělení sociální péče

1. prostituce:
 - počty zadržených a předvedených pro nemravný život
 - počty osob dodaných na kožní kliniku
 - pro přenesení nákazy pohlavní oznámeno soudu
 - pro pohoršlivé provozování smilstva oznámeno

¹¹Vládní nařízení z 15. 5. 1944 č. 119 Sb.

¹²Nařízení ministra vnitra z 18. 5. 1944 č. 122 Sb.

¹³Vládní nařízení z 6. 11. 1944 č. 256 Sb.

¹⁴Výnos MV ze dne 29. 11. 1921 číslo 30.984

¹⁵Policejní ředitelství v Brně, OSA Brno – B26, 1967, inv. č. 1939, karton 2080 a 2081

- pro kuplířství soudu oznámeno
- počty z Brna vyhoštěných prostitutek
- postrkem odesláno do domovských obcí
- mravně vedených dívek do 18 let a počty dodaných do útulku
- počty prohlídek veřejných místností

2. provádění zákona o toulání a žebrotě:

- pro potulku zadrženo a soudu dodáno
- pro potulku zadrženo a soudu udáno
- pro žebrotu zadrženo a soudu dodáno
- pro žebrotu zadrženo a soudu udáno
- do chorobinců dodáno žebračů
- z Brna vyhoštěno žebračů
- do domovských obcí posláno postrkem

3. cikáni a potulné tlupy:

- počty cikánů v Brně
- počty cikánských dětí
- cikánské tlupy

4. nedospělí a mladiství:

- přidrženo k návštěvě školy
- dodáno do městské výzkumny mládeže v Brně
- navrženo a dodáno do vychovatelny
- navrženo do výchovy
- do výchovy dodáno
- nedospělých provinilců v evidenci

5. sociální péče o dospělé a jejich rodiny:

- zaměstnání opatřeno
- zaměstnání opatřeno propuštěným vězňům
- výpomoc (šaty, potraviny, finance) dostalo
- strava vydána sdružením YMCA

6. poradna pro zachráněné sebevrahy:

- druhy sebevražedných pokusů
- příčiny sebevražedných pokusů
- oznámeno případů alkoholismu

Pro ilustraci a názornost uvádím podrobný rozbor činnosti bezpečnostního oddělení Policejního ředitelství v Brně s porovnáním nejdůležitějších ukazatelů za rok 1926, 1930 a 1938.

V roce 1926 byla bezpečnostní agenda vedena následovně:

- předvedeno, zatčeno a soudu dodáno 4.516 osob
- spácháno zločinů celkem 2.503

- z toho

proti zákonu na ochranu republiky	4
padělání platidel	13
veřejné násilí	76
zlomyslné poškození cizího majetku	50
únos	2
nebezpečné vyhrožování	104
jiné zločiny veřejného násilí	14
násilné smilstvo a zprznění	46
vražda a pokus vraždy dítěte	16
vyhnání plodu	37
těžké poškození na těle	61
žhářství	7
krádeže	1.451
zpronevěra	115
loupež	21
podvod	480
utržení na cti	2
dezerce	4

spáchání přečinů a přestupků 6.935

spáchání administrativních přestupků 14.516

Od roku 1930 byla bezpečnostní agenda vedena následovně:

	rok 1930	rok 1938
Trestných činů celkem ohlášeno	3.637	4.965
z toho soudně stíhatelných	2.456	3.486
přestupků administrativních	1.181	1.479
různých příhod na ulici a neštěstí	48	20
počet zatčení	931	958
počet předvedení	1.181	1.610
vraždy	0	0
pokus vraždy	0	0
vražda dítěte	0	0

těžké ublížení na zdraví	0	0
vyhnání plodu	1	0
loupeže	3	3
krádeže a vloupání	1.145	2.332
vloupání do bytů	82	70
krádeže různých motorových vozidel	6	35
počet osob dodaných do věznice	3.801	4.886

Kromě uvedených ukazatelů se ve statistických hlášeních činnosti bezpečnostního oddělení uváděly následující údaje:

- počty fotografovaných osob
- počty získaných otisků prstů an místech činů nalezených
- počty daktyloskopovaných osob
- přehledy o počtech sebevražd a pokusů
- přehledy o pohřešovaných osobách
- přehledy o nálezech mrtvol
- výkony policejních psů

Pro zajímavost ještě předkládám přehled o vedení statistiky dopravním oddělením Policejního ředitelství v Brně a uvádím srovnání některých ukazatelů roku 1926 s rokem 1938.

	rok 1926	rok 1938
počet osobních automobilů	593	3.962
počet nákladních automobilů	134	867
počet motorových vozů zvláštního druhu	12	18
počet motorových kol		

* * *

Stejně jako pro řadu jiných oblastí byl i pro organizaci četnictva důležitý rok 1849. Mimo jiné došlo v červenci 1849 k vytvoření 16 četnických pluků, přičemž pluk č. 3 byl až do roku 1860 dislokován v Brně a do roku 1857 mu velel plk. František REINHART, kterého poté vystřídal Fr. de VERETTHE.

Od roku 1866 bylo 10 plukovních velitelství změněno na 15 Zemské četnické velitelství pro Moravu a Slezsko mělo pořadové číslo 4 a jeho štábní stanicí bylo Brno¹⁶. Jemu byly podřízeny křídelní stanice v Brně a v Opavě, těmto opět četové stanice v Brně, v Opavě a v Olomouci.

Vývoj organizace zemského četnického velitelství v Brně poznáme nejlépe podle schématu dislokačního přehledu dle stavu k roku 1924, 1929 a 1940.

Zemské četnické velitelství pro Moravu rok 1924¹⁷

Štáb

Zemský četnický velitel: generál Alois JIRKA
Náměstek zem. čet. velitele: podplukovník Bohdan BATKA

Pobočnická kancelář

1. pobočník: št. kapitán Emanuel PASKOVSKÝ
2. pobočník: kpt. Vilém KLVÁŇA
Přidělení: št. kapitán Klement NEBERLE
kpt. Karel BRIX
5 gážistů a 2 kancelář. zřízenci

Exponovaní četniční štábní důstojníci:

pro Brno: mjr. Jan ŠEVČOVIČ
přidělení: pobočník kpt. Jindřich BOMBERA
+ 2 gážisté
pro Olomouc: pplk. Václav MULLER (pověřen vedením)
přidělení: pobočník kpt. Antonín DOLEŽAL
+ 2 gážisté
pro Moravskou Ostravu: mjr. Fridolín STUHLÍK
přidělení: pobočník kpt. Alfons ŠEVČÍK
+ 2 gážisté

Doplňovací oddělení:

velitel: mjr. Ludvík LUKSCH
instruktoři: kpt. Karel ZACHA
npor. František PISK
npor. Rudolf CEJNAR
por. Josef KUBÍČEK
vrchní strn. Jan SEIDL
1 gážista

Hospodářský referát:

hospodářský referent: pplk. účetní Čeněk KORBEL (na zdravotní dovolené)
přidělení: 3 důstojníci a 4 poddůstojníci

¹⁷Příručka schematismu a dislokace četnictva ročník 1924 (Archiv Policejní akademie Praha č. F 12345)

¹⁶Zemské četnické velitelství v Brně – Dr. M. Švábenský 1967 OSA Brno – B 72

Hlavní účtárna:

přednosta: mjr. účetní Jindřich PECHA (pověřen vedením hospodářského referátu)
 přidělení: 1 gážísta
 skladiště: št. kapitán účetní Jan PÁNEK (pověřen vedením hlavní účtárny)
 přidělení: 5 gážístů

Lékařská služba

zdravotní referent: št. kpt. zdravotní služby MUDr. Josef ANDRYSÍK

Zemské četnické velitelství v Brně rok 1929

Zemský četnický velitel: generál Vladimír PUTNA
 Náместek zem. čet. velitele: plukovník František BAZALA
 1. pobočník: št. kpt. Antonín TOCHÁČEK
 2. pobočník: kpt. Vilém KLVAŇA
 přidělení: kpt. výkonný Karel BRIX
 kpt. výkonný František LANG
 6 gážístů a 2 kancelář. zřízenci

Exponovaní četniční štábní důstojníci:

pro Brno: pplk. Bohdan BATKA
 přidělení: pobočník kpt. Alfréd HERA
 + 2 gážísté a 1 kancelářský pomocník
 pro Olomouc: mjr. Josef PRACNÝ
 přidělení: pobočník kpt. František HRUDKA
 + 2 gážísté
 pro Moravskou Ostravu: pplk. Fridolín STUHLÍK
 přidělení: pobočník kpt. František OBRUČKA
 + 2 gážísté
 pro Opavu: mjr. Eduard ŠUBČÍK
 přidělení: pobočník kpt. Maxmilián BULTER
 + 2 gážísté

Doplňovací oddělení:

velitel: mjr. Jaroslav VÍT
 první instrukční důstojník: kpt. Alois POLANSKÝ

instruktoři:

kpt. výkonný Antonín VENCLÍK
 npor. výkonný František PISK
 por. výkonný Jan SEIDL
 por. výkonný Petr MIKULICA
 1 gážísta

přidělení:

Hospodářský referát:

hospodářský referent: mjr. účetní Jan DVOŘÁK
 přidělení: 7 důstojníků

Hlavní účtárna:

přednosta: št. kpt. účetní Josef NEUMANN
 účetní skupiny: č. 1 – Brno
 č. 2 – Olomouc
 č. 3 – Moravská Ostrava
 č. 4 – Opava
 přidělení: 22 gážístů

Lékařská služba:

zdravotní referent: mjr. zdravotní MUDr. Josef ANDRÝSEK

Zemské četnické velitelství v Brně rok 1940¹⁸

Štáb

Zemský četnický velitel: plk. Ladislav KLOFANDA
 Náместek zem. čet. velitele: pplk. Jaroslav RUCKL
 Exponovaní vyšší důstojníci: pplk. Alfons ŠEVČÍK
 pplk. Vojtěch DROZDA

Pobočnická kancelář

Pobočník: št. kpt. Oskar PLUSKAL
 Koncepční důstojníci: kpt. Václav HODEK
 npor. Cyril SROSTLÍK
 npor. Karel CHYTRÝ
 por. Jindřich BÍÝ

Doplňovací oddělení:

velitel: mjr. Karel KOPEČNÝ

¹⁸Kalendář četnictva protektorátu Čechy a Morava 1940 (Archiv Policejní akademie Praha č. 6282/40)

instruktoři: št. kpt. Jaromír DANĚK
kpt. JUDr. Rudolf VÁCLAV (osvětový referent)
npor. František VÁŇA
por. Antonín SLOVÁK
strážm. Karel KOS (kancelářský pomocník)
přidělení: 7 gážístů

Justiční a disciplinární referát:

justiční a disciplinární mjr. Gabriel SUDOLSKÝ
referent:

Hospodářský referát:

hospodářský referent: mjr. účetní Josef TRNEČKA
přidělení: 4 důstojníci

Účtárna:

přednosta: št. kpt. účetní Bedřich HANKA
přidělení: 12 důstojníků

Lékařská služba:

zdravotní referent: pplk. MUDr. Josef ANDRYSÍK

Pro dějiny organizace Zemského četnického velitelství v Brně je nutno uvést následující data:

- v roce 1928 došlo k připojení obvodu Zemského četnického velitelství pro Slezsko k Zemskému četnickému velitelství v Brně,
- v červenci 1929 došlo ke zrušení instituce exponovaných četnických štábních důstojníků, která byla zřízena k 1. 1. 1921 a místo ní byla zřízena instituce exponovaných vyšších četnických důstojníků,
- v roce 1931 byly dřívější účtárny zemského četnického velitelství sloučeny v jednu se sídlem v Brně.

Vývoj Zemského četnického velitelství v Brně se od roku 1942 vyznačoval stupňujícími se zásady nacistických činitelů do její organizace.

Dosavadní český velitel KLOFANDA, kterého Němci považovali za nespolehlivého, byl vyměněn za starého četnického důstojníka, Němce Viléma LANGHAMME-RA.

Organizační se zemské četnické velitelství muselo přizpůsobit struktuře nadřízených úřadů, tj. inspektoru uniformované protektorátní policie.

Na Moravě se v této funkci vystřídaly dvě osoby. Nejprve to byl četnický podplukovník Jiří ATTENBERGER, který byl jmenován výnosem říšského protektora z 18.

7. 1942¹⁹. Současně byl ATTENBERGER velitelem německého policejního pluku č. 21, což znamenalo personální unii mezi funkcí inspektora a funkcí nejvyššího velitele německé policie v příslušné zemi. To umožňovalo provádět vůči protektorátnímu četnictvu a policii jednotnou politiku.

Dne 15. 2. 1945 nastoupil do funkce inspektora plukovník Josef HEISCH-MANN²⁰, který přišel od říšského ministerstva vnitra.

Organizace inspektorova úřadu v roce 1943 byla následující²¹:

Inspektor: podplukovník četnictva Jiří ATTENBERGER
Pobočník: policejní nadporučík Vojtěch TARASIUK
Vedoucí štábu: hejtman četnictva Rudolf RUHSAM

Oddělení Ia:

vedoucí: mjr. Rudolf PILAT
důstojník pro věci spojové: četnický kapitán Bohumil BUREŠ
důstojník pro věci dopravní: četnický kapitán Josef NOVÁK

Náplní oddělení byla organizace, nasazení, výcvik, tělesná výchova, kurzy, odborné policejní školení, věci dopravní a spojové.

Oddělení Ib:

vedoucí: četnický poručík pořádkové služby Josef BERGER

Náplní oddělení byla problematika zbraní, munice, náradí, služební psi, koně, výzbroj a výstroj, ubytování a služební předpisy.

Oddělení II:

vedoucí: četnický nadporučík KAISER

Náplní oddělení byly osobní záležitosti důstojníků a strážmistrů.

Oddělení F:

vedoucí: požární ředitel ing. ADÁMEK

Jedná se o požární policii.

¹⁹Výnos BdO.-PR.-1000 uveřejněný v denním rozkazu zemského četnického velitelství 54/1942

- Zemské četnické velitelství v Brně - Dr. M. Švábenský 1967 OSA Brno - B 72

²⁰Inspektor uniformované protektorátní policie na Moravě - Dr. M. Švábenský 1970 OSA Brno - B 300

²¹Inspektor uniformované protektorátní policie na Moravě - Dr. M. Švábenský 1970 OSA Brno - B 300

Oddělení III:

vedoucí: policejní kapitán Jan ZACHOVAL

Toto oddělení se zabývá právními záležitostmi a činnost zahájilo 14. 9. 1942.

Oddělení IVa:

vedoucí: četnický poručík účetní služby František
BEZDĚK

Náplní oddělení jsou hospodářské záležitosti.

Oddělení IVb:

vedoucí: podplukovník MUDr. Josef ANDRYSÍK

Jedná se o lékařské věci.

Oddělení L:

vedoucí: revírní hejtman ochranné policie Vilém SAAM

Jednalo se o samostatné oddělení z příkazu Říše a náplní byla protiletdecká obrana.

Inspektorova služebna sídlila v Brně, ulice Příční č. 31 v budově zemského četnického velitelství. Postupem doby, jak se služebna rozrostla, bylo oddělení F dislokováno na ul. Měnině č. 4 (Monitzergasse) a později na ul. Kotlářské č. 2 (Reicheltgasse), oddělení IVa bylo na ul. Kounicova (Giskrastrasse) a oddělení L bylo na Moravském náměstí č. 1 (Adolf Hitlerplatz).

V personální oblasti docházelo na zemském četnickém velitelství v průběhu let 1942 – 1945 k častým změnám. Podle rozkazu inspektora uniformované policie²² ze září 1944 bylo vedení zemského četnického velitelství následující:

Zemský četnický velitel: plukovník Vilém LANGHAMMER Zástupce zemského četnického velitele: podplukovník Emil FRANZ.

17. 4. 1945 přestalo zemské četnické velitelství vyvíjet činnost v důsledku přibližující se fronty a následně se přemístilo do Jihlavy.

Dalším stupněm ve vertikální struktuře četnictva, nepřehlédneme-li k epizodě exponovaných četnických štábních důstojníků v letech 1921 – 1929, byla četnická oddělení.

U tak důležitého četnického oddělení, jaké bylo brněnské, měl velitel k ruce druhého důstojníka, který ho v případě potřeby zastupoval a pomáhal mu v jeho práci podle jeho pokynů. V Brně měla sídla 3 četnická oddělení, která byla podřízena v letech 1921 – 1929 exponovanému četnickému štábnímu důstojníkovi v Brně a pak přímo zemskému četnickému velitelství. Četnické oddělení č. 1 dávalo na počátku roku 1921 příkazy okresnímu četnickému velitelství Brno s 28 četnickými stanicemi: Adamov, Bílovice, Brno-Vídeňská ulice, Bystřec, Černovice, Dolní Kounice, Husovice, Ivančice, Jehnice, Jundrov, Komárov, Královo Pole, Křtiny, Líšeň, Modřice,

²²Rozkaz inspektora uniformované policie č.j. ZČV II 7245/1/44

Obrany, Oslavany, Ostrovačice, Rosice, Sokolnice, Šlapanice, Troubsko, Tuřany, Zastávka (tehdy Boží Požehnaní), Zbýšov, Žabovřesky, Želešice a Židenice.

Četnické oddělení č. 4 řídilo okresní četnické velitelství Vyškov se 12 četnickými stanicemi a okresní četnické velitelství Hustopeče se 14 četnickými stanicemi.

Kromě toho v Brně sídlilo v roce 1921 též četnické oddělení č. 12, jemuž bylo podřízeno okresní četnické velitelství v Tišnově s 9 četnickými stanicemi a okresní četnické velitelství v Novém Městě na Moravě se 12 četnickými stanicemi. Sídlo četnického oddělení bylo v roce 1921 přeloženo do Tišnova a po jeho zrušení 1. 10. 1922 bylo okresní četnické velitelství v Tišnově podřízeno oddělení č. 1 v Brně.

Četnické oddělení č. 4, později Brno II, bylo zrušeno při reorganizaci velitelství četnických oddělení 1. 9. 1930. Tehdy zbylému četnickému oddělení č. 1 v Brně byla přidělena okresní četnická velitelství v Brně, Tišnově a v Boskovicích. Okresní četnické velitelství ve Vyškově připadlo pod četnické oddělení v Kroměříži a okresní četnické velitelství v Hustopečích připadlo pod četnické oddělení v Hodoníně.

Organizačně je také důležité, že za okupace bylo od 1. 9. 1942 zrušeno okresní četnické velitelství v Tišnově, a tím byl vytvořen obvod, který si pro svou neobyčejnou rozlehlost vynutil od 1. 7. 1944 rozdělení na okresní četnické velitelství Brno – východ a Brno – západ.

Agenda četnického velitelství neměla být rozsáhlá, neboť důraz se kladl na pružné osobní jednání. Velitel obstarával kancelářské práce a vyřizoval sám důvěrné i mobilizační záležitosti, jakož i věci, které měly zůstat utajeny.

Kromě obvyklých četnických písemností byly pro četnická oddělení předepsány tyto zvláštní pomůcky, protokoly a záznamy:

- generální a speciální mapa obvodu
- náčrtky obvodů podřízených stanic
- protokol o pochvalách s rejstříkem
- záznam nemocných
- kniha o početním stavu
- zařadovací listina
- abecední rejstřík normativních výnosů a rozkazů.

Vývoj organizace četnického oddělení Brno poznáme nejlépe podle schématu dislokačního přehledu dle stavu k roku 1924, 1929 a 1940.

Četnická oddělení v Brně – stav k roku 1924²³.

Oddělení čísl. 1 v Brně

velitel:	št. kpt. Oldřich ZEMAN
II. důstojník:	kpt. Bedřich ŠTEIGER
kancelář:	strm. Karel KOS

²³Příručka Schematismu a dislokace četnictva ročník 1924 (Archiv Policejní akademie Praha č. F 12345)

Stav oddělení 184 mužů. Toto oddělení řídilo Okresní četnické velitelství v Brně a Okresní četnické velitelství v Tišnově.

Oddělení čísl. 4 v Brně

velitel: kpt. Alois POLANSKÝ
kancelář: strm. Jan CIMBÁLNÍK

Stav oddělení 138 mužů. Toto oddělení řídilo Okresní četnické velitelství ve Vyškově a v Hustopečích.

Četnická oddělení v Brně – stav k roku 1929²⁴.

Oddělení čísl. I v Brně

velitel: št. kpt. Rudolf KOŠTÁK

Početní stavy viz příloha č. 2. Toto oddělení řídilo Okresní četnické velitelství v Brně a Okresní četnické velitelství v Tišnově.

Oddělení čísl. II v Brně

velitel: št. kpt. Rudolf RIEDL

Početní stavy viz příloha č. 2. Toto oddělení řídilo Okresní četnické velitelství ve Vyškově a Okresní četnické velitelství v Hustopečích.

Četnické oddělení Brno – stav k roku 1940²⁵.

Oddělení Brno

velitel: mjr. Vilém LANGHAMMER
II. důstojník: kpt. Jaroslav MANN
kancelář: štábní strážmistr Václav STRNAD

Početní stavy neuvedeny. Toto oddělení řídilo:

- Četnickou pátrací stanicí Brno,
- Četnický pohotovostní oddíl Brno,
- Četnickou silniční kontrolní stanicí Brno,
- Okresní četnická velitelství v Brně, Tišnově a Boskovicích.

Pro dějiny organizace četnických oddělení v Brně je nutno uvést následující data:

- v září 1930 došlo ke zmenšení počtu četnických oddělení a úpravě jejich obvodů
- v říjnu 1938 došlo k nové úpravě obvodů četnických oddělení.

Dalším článkem organizace byla okresní četnická velitelství a četnické stanice.

Vývoj organizace okresního četnického velitelství v Brně poznáme nejlépe podle schématu dislokačního přehledu dle stavů k roku 1924 a 1940, včetně četnických stanic v jejich obvodech.

Okresní četnické velitelství v Brně – stav k roku 1924²⁶.

²⁴Zemské četnické velitelství v Brně – Dr. M. Švábenský 1967 OSA Brno – B 72

²⁵Kalendář četnictva protektorátu Čechy a Morava 1940 (Archiv Policejní akademie Praha č. 6282/40)

²⁶Příručka Schematismu a dislokace četnictva ročník 1924 (Archiv Policejní akademie Praha č. F 12345)

velitel:
četnické stanice:

npor. František CHMELA
Brno (velitel vrch: strážm. Josef DĚKÁČEK), Troubsko, Husovice, Líšeň, Šlapanice, Sokolnice, Královo Pole, Adamov, Křtiny, Komárov, Žabovřesky, Bohunice, Tvarožná, Jundrov, Jehnice, Bílovice n/Sv., Modřice, Nové Černovice, Tuřany, Obřany, Bystřec, Ivančice, Dolní Kounice, Zastávka, Zbýšov, Ostrovačice, Rosice, Oslavany, Padochov, Domášov, Ubec, Žilovičky.

Okresní četnické velitelství v Brně – stav k roku 1940²⁷.

velitel: — nejmenován
četnické stanice: Brno eskortní stanice (velitel vrch: strážm. Václav RYCHLÍK), Ořechov, Bosonohy, Chrlice, Líšeň, Šlapanice, Sokolnice, Adamov, Křtiny, Tvarožná, Jehnice, Bílovice n/Sv., Modřice, Bystřec, Střelice, Ivančice, Dolní Kounice, Zastávka, Zbýšov, Říčany, Rosice, Oslavany, Domášov, Reznovice, Dobřínsko a Jezeřany.

Z uvedeného přehledu je patrné, že došlo ke změnám četnických stanic v obvodu okresního četnického velitelství v Brně jak v místech jejich dislokace tak i počtu. Dále je nutno upozornit, že k 1. 7. 1944 bylo Okresní četnické velitelství Brno rozděleno na Okresní četnické velitelství Brno-východ a Okresní četnické velitelství Brno-západ²⁸.

Pro názornost a ukázkou s jakou přehledností a důsledností byly vedeny dislokační přehledy četnictva, obsahuje příloha č. 2 kopie dislokačních přehledů Zemského četnického velitelství v Brně z roku 1929 a 1942.

Na četnických stanicích i na okresních četnických velitelstvích byly spisy, kromě spisů tajných a důvěrných, ukládány podle jednacích čísel a k jejich evidenci byly pořizovány podací protokoly a indexy. Samostatně byly také ukládány spisy pátrací, manipulované obvykle do skupin I–VIII a A–G, a spisy o udání a zatčení. Za okupace byly dále tvořeny zájmové věcné fascikly o zásobování a náletech.

Jak již bylo uvedeno v předchozí části tj. období let 1939 – 1945, došlo v roce 1942 ke zrušení pohotovostních četnických oddílů a četnických silničních kontrolních stanic a jejich přeměnu v motorizované četnické oddíly. Za účelem zajištění výcviku pro čekatelé protektorátní bezpečnosti byly zřízeny protektorátní policejní prapory a policejní školy.

²⁷Kalendář četnictva protektorátu Čechy a Morava 1940 (Archiv Policejní akademie Praha č. G 282/40)

²⁸Zemské četnické velitelství v Brně – Dr. M. Švábenský 1967 OSA Brno – B72, denní rozkaz zemského četnického velitelství č. 62/1944, bod 9

Pokud jde o oblast Moravy, tak sídlem praporu se stal tábor německé pořádkové policie v Olomouci a do čela byl postaven mjr. Edmund HARTEL, původně adjutant protektorátního ministra vnitra generála JEŽKA.

Později byl prapor odvelen do Říše, kde byl využíván k záchranným pracem po náletech v Porúří. Velitel praporu mjr. HARTEL byl v lednu 1944 přeložen do Holešova jako zástupce velitele tamní školy.

Pokud jde o zmíněnou školu, byla zřízena v říjnu 1942 a činnost zde byla zahájena 20. 11. 1942. Do čela školy byl postaven ppk. ZACHA, dosavadní vedoucí doplňovacího oddělení zemského četnického velitelství. Ve škole byly pořádány kurzy pro začátečníky, pro vrchní strážmistry, pro důstojnické čekatele pořádkové služby a pro důstojnické čekatele výkonné služby. Vojenský výcvik se prováděl podle německých předpisů. Kurzy trvaly až do jara 1945, kdy byly pro blížící se frontu zastaveny.

VZTAH ČETNICTVA K POTULNÝM CIKÁNŮM

(historický exkurs)

Marian SMOLINSKÝ

Od počátku své existence se musel samostatný československý stát vyrovnávat s problémem přetrvávajícím z dob rakousko-uherské monarchie, s kriminalitou páchanou kočujícími cikány. Byli bez trvalého bydliště, pohybovali se v tlupách po celém území státu a prostředky k obživě si opatřovali trestnou činností: krádežemi, loupežemi, násilnými trestnými činy. Nemałym problémem bylo mimo jiné i zjišťování jejich totožnosti. Mnozí z nich měli několik křestních listů ne různá jména, protože byli pokřtěni několikrát v různých místech, a pokaždé na jiné jméno. A tak se jedinou spolehlivou pomůckou ke zjišťování totožnosti cikánských osob na počátku 20. století stala daktyloskopie.

Za monarchie se otázka kočovných cikánů „řešila“ tím způsobem, že orgány bezpečnostních úřadů hnaly jejich tlupy podle pokynů, nařízení a rozkazů politických úřadů četnických velitelství¹ z jednoho politického okresu do druhého, až do jejich domovské obce.² Tam se však cikáni dlouho nezdrželi a opět se toulali po území celého státu. Jestliže nebylo možno zjistit jejich domovskou příslušnost,³ byli hnáni z okresu do okresu bez jakéhokoliv cíle.

O efektivnosti opatření proti potulným cikánům hovoří zcela jasně následující ukázka:

„co byly platny zákony, příkazy okresních hejtmánství (politických úřadů), poučné rozkazy nadřízených četnických velitelstev a tzv. „štraifunky“, „forpasy“ a celé dny a noci pořádané hony na cikány, při kterých mnozí četníci úplným vyčerpáním sotva stáli na nohou; když pak cikány dopadli, dali je k soudu, a než si trochu (četníci) na místní stanici odpočinuli, byli cikáni soudem na svobodu propuštěni. Nebyli-li propuštěni ještě téhož dne, byli propuštěni druhého dne určitě, poněvadž náčelník tlupy se u soudu vykázal penězi napěchovanou peněženkou – někdy i několika tisíci korun – prohlásil, že nemůže býti považován za tuláka, poněvadž má pro sebe i svoji tlupu dostatek prostředků k výživě; krádeže nebo loupeže, s kterých byl on nebo

¹ ve smyslu zákona č. 88/1871 ř.z., o policejním vyhoštění

² ve smyslu zákona č. 105/1863 ř.z., o právu domovském

³ tamtéž

jeho tlupa v podezření, nemohly se jim mnohdy prokázat, a proto byli propuštěni na svobodu.“

Při polním a lesním pychu a zadržení cikánů četnictvem, při zabavení nějakých věcí a odevzdávání cikánů u obecních úřadů bránili se starostové, že prý s tou „cikánskou holotou“ nechťejí nic mít, aby je pak ze msty nevypálili nebo nezabily; při zadržení a předvedení cikánů pro různé přestupky k okresnímu hejtmánství (okresnímu úřadu) tento úřad si mnohdy nevěděl s cikány rady, poněvadž bylo tolik nařízení o cikánech a tolik nejasností ve všem, že se v tom vůbec nikdo nevyznal a nevěděl, co s cikány počít, a proto bylo jako vždy nejvýhodnější cikány pustit.⁴

Orgány bezpečnostních úřadů,⁵ zejména četnictvo v nejvíce postižených oblastech, bylo nuceno okolnostmi, provádělo různá opatření ke zmapování pohybu potulných tlup a ke zjišťování totožnosti cikánů. Na četnických stanicích v Breznici, Vysokém Mýtě, Kuřimi, Opavě, Galantě, Košicích a Berehovu byly vedeny **eviden-
ce cikánů a potulných tlup**. Četnické oddělení u Poznavacího úřadu policejního ředitelství v Praze, které vzniklo v r. 1922, vedlo daktyloskopickou sbírku cikánů, jež sloužila ke zjišťování totožnosti potulných cikánů.

První řádek ukazuje, kolik daktyloskopických karet cikánů přibýlo v daném roce do sbírky, v druhém řádku je počet odhalených případů v příslušném roce, kdy cikáni uvedli nepravá jména.

Cikánské osoby se zásadně pohybovaly po území státu bez jakýchkoliv dokladů totožnosti a navíc často používaly falešných jmen a přezdivek, využívající přitom již zmíněného většího počtu křestních listů vydané jedné osobě. Za této situace si jediným spolehlivým prostředkem ke zjišťování totožnosti staly evidence cikánských osob založené na využití daktyloskopie, jak o tom svědčí údaje ve výše uvedené tabulce.

Příklad působení jihočeských cikánů zároveň dokresluje prudký růst společenské nebezpečnosti potulných tlup. Poválečná a porevoluční, situace dala cikánům úplnou volnost v páchání zločinu, od prostých krádeží přes vloupání, loupeže až po vraždy.

V r. 1919 začalo na území jižních Čech „působit“ tlupa Antonína Vrby, přezdívaného Fiala. Členové tlupy přepadali samoty, mlýny, usedlosti, loupili majetek před očima majitelů, ohrožovali je na životech a zdraví a znásilňovali jejich ženy. Co roce 1921 byl po pronásledování a bitkách za použití střelných zbraní dopaden četnictvem vůdce Antonín Vrba zvaný Fiala a 21.9. téhož roku byl odsouzen porotním soudem v Českých Budějovicích k trestu smrti provazem. Milostí mu byl trest smrti zmírněn na doživotní žalář. To podnítilo ostatní členy jeho tlupy k tomu, že napsali na četnickou stanici v Českých Budějovicích korespondenční lístek s následujícím textem: „Dáváme Vám vědomost, že jest strejček Vrba doživotně odsouzen. Teď

⁴Vávrovský, J.: Zločinci z povolání. Praha 1930, s. 388.

⁵Pod pojmem bezpečnostní orgány rozuměj okresní politické úřady, státní a místní politické úřady a starosty obcí. Četníci, příslušníci sboru stráže bezpečnosti státních policejních úřadů, jakož i komunální strážníci byli označováni jako orgány bezpečnostních úřadů.

se za něj teprv budem mstít, budem napořád loupit a vraždit a uděláme četníkům železné podrážky.“

Nový vůdce tlupy Jakub Vrba zvaný „Bagro“ opravdu dostal slibu. Postupně došlo rozdělení cikánů na malé tlupy, které páchaly samé násilné trestné činy a staly se skutečně postrachem celého jihočeského kraje. V roce 1926 byly jednotlivé četnické stanice zcela bezbranné a proto bylo soustředěno několik set četníků, kteří pronásledovali cikánské tlupy. Několik členů tlupy bylo zraněno a zastřeleno. Vůdce tlupy Jakub Vrba byl zatčen a postaven před soud.

Takto lze ve stručnosti popsat situaci, která v Československu existovala a kterou se mladý československý stát snažil řešit přijetím zákona o potulných cikánech (zákon č. 117/1927 Sb. ze dne 14. 7. 1927) a provádějícím Vládním nařízením (č. 88/1928 Sb. ze dne 28. 5. 1928 k provedení zákona o potulných cikánech).

Zákon se vztahoval na cikány toulající se z místa na místo a na tuláky štítící se práce a žijící po cikánsku, i když měli po část roku, zejména v zimě, stálé bydliště (viz § 1 zák. čís. 117/1927 Sb.).

Všichni potulní cikáni se museli podrobit *soupisu*, který prováděly politické úřady I. stolice (okresní politické úřady) za pomoci četnictva, případně státní policejní úřady ve statutárních městech. Určitý podíl na realizaci tohoto opatření měly i orgány obcí. Cílem soupisu bylo zjištění osobních dat a přezdívek jednotlivých potulných cikánů. Ke zjišťování totožnosti bylo zákonem povoleno používání antropometrických měření a daktyloskopie. Za úmyslné maření zjišťování totožnosti hrozily sankce. V rámci soupisu byly politickými úřady I. stolice, případně státními policejními úřady, vydány všem potulným cikánům starším 14 let *cikánské legitimace*, v nichž byla uvedena osobní data (jméno, příjmení, přezdívka, místo narození, datum narození, stálé bydliště trvající alespoň část roku, domovská obec, rodinný stav, řeč, jakou osoba hovoří), popis osoby (výška, postava, obličej, vlasy, vousy, oči, čelo, nos, ústa, zuby, brada, zvláštní znamení), otisky všech deseti prstů, děti mladší 14 let žijící s majitelem průkazu, uložená opatření (př. policejní dohled), důležité údaje a úřední záznamy o změnách údajů v legitimaci, příp. též potvrzení o zdravotních a veterinárních opatřeních. Každá cikánská legitimace byla opatřena číslem pod kterým byl majitel veden v *ústřední evidenci potulných cikánů*. Majitel legitimace byl povinen hlásit do 8 dnů všechny změny uvedených údajů politickému (státnímu policejnímu) úřadu I. stolice, který provedl úřední zápis o změně údajů do legitimace. Rovněž každá cikánská osoba, která dosáhla věku 14 let, měla za povinnost se do 8 dnů ode dne dosažení tohoto věku hlásit u nejbližšího politického (státního policejního) úřadu I. stolice, který jí po zjištění a ověření totožnosti vydal cikánskou legitimaci.

Kočování v rodině či s povozy po území státu byla však ještě limitována vlastnictvím *kočovného listu*, o jehož vydání mohla žádat u politického úřadu I. stolice nebo u státního policejního úřadu v místě dočasného pobytu pouze osoba (hlava rodiny), která byla držitelem cikánské legitimace. Povolení ke kočování se vydávalo na dobu jednoho roku, přičemž s ohledem na osobu žadatele a veřejný zájem mohl být předepsán druh a směr cesty, příp. území, na němž je kočování povoleno. Na

vydání kočovnického listu nebyl právní nárok a kromě toho mohl být kterýmkoliv politickým úřadem I. stolice odňat. Kočovnický list měl obdobnou formální úpravu jako cikánské legitimace. Byly v něm uvedeny osobní údaje o majiteli – hlavě rodiny (jméno, příjmení, přezdívka, číslo cikánské legitimace), seznam povozů a zvířat, které tlupa vlastní. Každý kočovnický list byl opatřen číslem, vedený v ústřední evidenci potulných cikánů, kam byly hlášeny rovněž všechny změny prováděné v kočovnických listech, tj. nově vydaná omezení, prodloužení platnosti apod.

Kromě povinnosti dané cikánům starším 14 let nosit cikánskou legitimaci a kromě omezení kočování tím, že bylo vázáno na vlastnictví kočovnického listu, přinášel zákon i další omezení pro potulné cikány. Zakazoval těmto osobám držení zbraní, střeliva a výbušnin, zakazoval jim kočování v tlupách přesahujících rámec rodiny. Místo k táboření jim bylo určováno obecním starostou nebo státním policejním úřadem.

Politický úřad I. stolice, příp. obecní starosta, mohl nařídít lékařské prohlídky, očkování, příp. dezinfekci potulných cikánů či veterinární opatření na jejich zvířatech. Rovněž děti do 18 let, o něž potulní cikáni náležitě nepečovali, jim mohly být odňaty a dány do výchovných ústavů.

Politické úřady II. stolice (zemské politické správy) mohly kromě toho určit území či obce, do nichž byl potulným cikánům přístup zcela zakázán. Tato rozhodnutí byla uveřejňována v Úředních novinách a na hranicích takového obvodu byly umístěny tabulky oznamující uvedený zákaz.

Pobyt cizozemských cikánů byl vázán na zvláštní povolení vydávané výhradně ministerstvem vnitra.

Přestupky proti ustanovení zákona o potulných cikánech byly řešeny politickými úřady I. stolice, příp. soudy, jednalo-li se o souběh s jinými soudně trestnými činy. Při rozsudku mohl být na dotýcnými osobami stanoven policejní dohled.

O významném podílu četnictva na realizaci tohoto zákona svědčí i výnos ministerstva vnitra (Výnos MV č. 21.844/5 ze dne 15.5. 1928), který svěřil vedení ústřední evidence potulných cikánů **Ústřednímu četnickému pátracímu oddělení v Praze**, jež vzniklo na počátku roku 1928 osamostatněním a reorganizací četnického oddělení u Poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze, které již určitou evidenci cikánů disponovalo.

Bez ohledu na připravované vládní nařízení k provádění zákona o potulných cikánech bylo jedním z hlavních úkolů četnických pátracích stanic vedení soustředěné evidence pátrací služby a evidence cikánů. Z tohoto důvodu byly dosavadní lokální evidence cikánů převedeny na příslušné pátrací stanice.

Evidence cikánů na pátracích stanicích se skládaly ze dvou částí:

1. První z nich byla tvořena částí záznamů soustředěné evidence pátrací služby, zahrnující objasněné i neobjasněné skutky páchané doměle či skutečně cikány. Jednalo se o záznam č. 18 z celkového počtu 29. Tento záznam sloužil jako podklad pro vedení dalších částí evidence, tj. evidence osob a věcí majících souvislost s trestnou činností.

2. Druhá část již vycházela z přijatého zákona o potulných cikánech a zahrnovala evidence potulných cikánů a cikánských a jiných potulných tlup. Tato část se skládala z cikánských evidenčních listů a výkazů potulných tlup.

Nebude jistě bez zajímavosti, rozebereme-li dopodrobna činnost četnictva při vlastní realizaci zákona o potulných cikánech z a ní vyplývající evidenční systém.

Při soupisu potulných cikánů, který byl proveden v letech 1928 – 1929 a sloužil jako podklad pro vydání cikánských legitimací, byla každá osoba podléhající dikci zákona daktyloskopována a **daktyloskopická karta** obsahující osobní údaje a úřední popis a na druhé straně otisky všech prstů byla zaslána na ústřední evidenci potulných cikánů při **Ústředním četnickém pátracím oddělení v Praze**, kde byla provedena daktyloskopická klasifikace a karta byla založena do evidence. Zároveň s tím byl vyhotoven **cikánský evidenční list**, na jehož první straně byly uvedeny osobní údaje, zvláštní znamení a tetování. Evidenční listy byly zaslány příslušné pátrací stanici, která vedla na druhé straně karty záznamy o kontrolách a předvedení osoby, příp. záznamy o tom, jaké bylo po osobě vyhlášeno pátrání či zda na ní byl vydán zatykač.

Po vydání cikánských legitimací a kočovnických listů byl stanoven následující postup:

Z litery zákona přímo vyplývá starostům obcí přímo informovat místně příslušnou četnickou stanici o každém utáboření potulných cikánů v obvodu obce, uvést k tomu začátek a příp. konec jejich táboření, údaje o jednotlivých členech tlupy, o vozidlech i dobytku ve vlastnictví tlupy.

Příslušníci četnické stanice měli za povinnost provést kontrolu každého potulného cikána (příp. tlupy), se kterým přišli během výkonu služby do styku, a podat o tom stanovená hlášení: **zprávu o cikánu**, v níž uvedli osobní údaje, číslo cikánské legitimace a místo a čas kontroly. Tuto zprávu zasílali na místně příslušnou četnickou pátrací stanici. Jednalo se o osobu, která neměla z jakýchkoliv důvodů cikánskou legitimaci, vyplnili cikánský evidenční list, který zaslali na četnickou pátrací stanici, a daktyloskopickou kartu pro ústřední evidenci potulných cikánů. V případě kontroly potulné tlupy zpracovali **výkaz potulné tlupy** v němž byly uvedeny osobní údaje členů tlupy, směr pohybu, místo, kde byla kontrola provedena, a na druhé straně údaje o povozech a dobytku ve vlastnictví tlupy. Výkaz rovněž zasílali příslušné četnické pátrací stanici a jeho opis byl určen četnické stanici ve směru pravděpodobného pohybu tlupy.

Při zatčení potulného cikána byla zpracována zpráva o cikánu, která byla zaslána na příslušnou četnickou pátrací stanici a zároveň na ústřední evidenci potulných cikánů při Ústředním četnickém pátracím oddělení. Ústřední četnické pátrací oddělení provedlo po obdržení daktyloskopické karty její daktyloskopickou klasifikaci a zároveň prověrku totožnosti za využití vlastní daktyloskopické evidence. Tuto prověrku realizovalo rovněž při obdržení zprávy o cikánu zasílané při zatčení. Výsledek prověrky sdělilo četnické stanici, odkud mu materiály přišly. V odpovědi byla uvedena zjištěná daktyloskopická klasifikace, příp. další skutečnosti zjištěné pro-

věrkou totožnosti. Povinností dotyčné četnické stanice po obdržení zprávy bylo zaslat ji k nahlédnutí příslušné četnické pátrací stanici, aby mohla daktyloskopickou klasifikaci, příp. další zjištěné skutečnosti, zaznamenat do cikánského evidenčního listu.

Každé potulné tlupě bylo v rámci pátrací stanice přiděleno číslo, které se uvádělo i na cikánských evidenčních listech jednotlivých členů potulné tlupy.

Popsaný systém zpracování údajů o potulných cikánech svědčí o tom, že se na této činnosti podílela celá organizační struktura četnické pátrací služby, tvořená četnickými stanicemi a centrálně řízená Ústředním četnickým pátracím oddělením v Praze jako celostátní centrálou.

Zákon o potulných cikánech byl výrazem snah mladého československého státu o vyřešení letitého problému, tj. trestné a jiné protispolečenské činnosti páchané zejména potulnými cikány a ostatními kočujícími osobami. Stať je zaměřena na podíl bezpečnostních orgánů při realizaci citovaného zákona a poskytuje přehled podle mého mínění o zpracovaném evidenčním systému, odrážejícím pohyb potulných cikánů a kočujících osob, využívajících při páchání trestné činnosti přezdivek a falešných jmen. Jde o historické ohlédnutí mající za cíl přiblížit širší veřejnosti a čtenářům jedno z doposud opomíjených období naší četnické historie. V žádném případě se nejedná o návrh možného řešení romské otázky, neboť dnešní situace v této oblasti je zcela odlišná, a proto vyžaduje zcela jiné způsoby řešení na celospolečenské úrovni, jejíž nedílnou, ne však jedinou částí je oblast policejní.

Koncem 18. století bylo zjištěno na základě jazykových rozborů a shod cikáništiny s novindickými jazyky, že Cikáni pocházejí z Indie. Do této doby převažovaly domněnky o egyptském původu Cikánů, z něhož vznikl název Egyptionos, který přiznává v anglickém a španělském označení pro Cikány – Gipsy a Gitano. Název Rom se vyvinul z pojmu, jímž se v Indii souhrnně označují kasty s nejnižším sociálním postavením – domové. V češtině se používá název Cikán zhruba od 14. století.⁶ Cikáni na území Indie netvořili homogenní společenství, ale příslušeli k řadě kast, spojených podobným sociálním postavením a patřících do stavu neurozených. Tíživá ekonomická situace, zejména hladomory, zavdávala příčinu k pohybu celých kast po rozsáhlém území. Mnozí si našly takový způsob obživy, jemuž územní pohyb nevaňil, naopak se stal k uplatnění specifických profesí podmínkou. Tak tomu bylo v případech kočovných kovářů, hudebníků, překupníků a pod., kteří se v průběhu mnoha staletí posunovali po celé Evropě.⁷

S postupem doby se celá ekonomická situace Cikánů stále více zhoršovala a okruh pracovních činností byl stále menší. nemalou úlohu v této souvislosti hrála specifická mentalita a způsob života cikánů, ale i trestná činnost, které se cikáni dopouštěli. trestné jednání cikánů bylo ponejvíce podmíněno jejich po věky izolovaným postavením v dřívějších společnostech. Současně však nelze opomíjet i prvky, které společně

s uvedeným společenským postavením vyúsťovaly v jednání neslučitelné s názory vládnoucí třídy. Jednalo se o aspekty biologické, sociologické a neposlední řadě i o právní poměry.

Kočovné tlupy Cikánů si od nepaměti zachovávaly většinou primitivní způsob života, kdy vajída – vůdce rozhodoval o jmění celé tlupy, v níž jedinec nemohl, mimo nutných věcí, vlastnit osobní majetek. Samotný fakt páchání drobných krádeží nebyl nikdy Cikány za přečin nebo trestný čin. Cikán, kterému byla vlastní volnost pohybu v přírodě, se postupem doby stále více dostával do střetu s nově vznikajícími policejními a právními předpisy jednotlivých států. Nejčastějším projevem trestné činnosti Cikánů u nás ve dvacátých letech tohoto století bylo tuláctví (60 %), dále kapesní krádeže a krádeže ostatní, polní pych a krádeže drůbeže. Loupeže a vraždy byly řídkým jevem.

Cikán jako pachatel trestného jednání byl z hlediska odhalení ve velké výhodě proti podobnému pachateli – necikánovi. Výhoda spočívala v existenci Cikánů roztroušených po celém světě, kteří tak tvořili přirozená spojení mezi sebou a právo a spravedlnost ztotožňovali s obávaným a nenáviděným četníkem. Ukrýt Cikána před četníkem bylo přirozeným chováním a samozřejmou povinností jiného Cikána.

Společenská izolovanost Cikánů, její projevy opovržení a nenávisť, působily na vznik negativních vlastností v povaze Cikánů: nedůvěra k necikánovi, plachost, lživost (až příslovečnou). Při jednání s úřady se stalo pravidlem nemluvit upřímně s tím, kde mě může potrestat; je třeba zmírnit hrozící trest nebo se mu vyhnout vytáčkami, lží, podvodem a pokorou. Uváděné duševní a povahové vlastnosti vyvíjela v Cikánech sama dřívější společnost, která od samého počátku bojovala s Cikány jako s živlem parazitním, nepohodlným. Přitom všichni cikáni neměli sklony k páchání trestné činnosti, bylo však vlastní všem bezpečnostním úřadům, že Cikány, kteří byli v jejich evidencích ztotožňovali s lháři, lupiči, vrahy a zloději. Z hlediska tehdejšího práva jednali Cikáni protizákonně, neboť se dopouštěli trestného jednání, z hlediska svého vlastního vědomí však jednali pouze v zájmu zachování vlastního života. Snahy o nápravu neuspokojivé situace se však od doby feudální společnosti zaměřovaly pouze na represii Cikánů, zatímco příčiny a podmínky „cikánské otázky“ se nehledaly a neřešily.

⁶Cikáni v procesu společenské integrace. Ústav pro filosofii a sociologii ČSAV. Praha, s. 86–87

⁷Tamtéž

I. KAPITOLA

PRÁVNÍ ŘEŠENÍ CIKÁNSKÉ OTÁZKY V RAKOUSKU
NA KONCI 19. století

Jedním z nejvýznamnějších proticikánských opatření se u nás stal výnos rakouského ministerstva vnitra z roku 1887.⁸ Kodifikovat dosavadní předpisy, týkající se Cikánů, zejména o vyhoštění Cikánů cizí státní příslušnosti, předávání kočovných Cikánů soudům a donucovacím pracovním, postrku kočovných Cikánů, trestání polního a lesního pychu, zadržování kočovných Cikánů pro nakažlivé choroby lidí a zvířat, vydávání dokladů pro kočovné Cikány, součinnost úřadů při potírání „cikánské trýzně“ a konečně podávání zpráv zemskému úřadu o kočovných Cikánech.⁹ Výnos u nás platil až do vydání zákona o potulných Cikánech v roce 1927 a proto podáme výklad některých jeho ustanovení.

Výnosem bylo v první řadě nařízeno pohraničním úřadům zamezovat pronikání cikánů na naše území. Cikánské skupiny, kterým se podařilo bez povolení překročit státní hranice, měly být nejkratší cestou poslány zpět odkud přišly. Kdyby se „přes všechnu ostražitost“ dostaly do vnitrozemí, nařízení o jejich vyvedení za hranice byly povinny vydat vnitrozemské úřady v součinnosti s pohraničními úřady.

Cizí Cikáni, kteří neměli možnost žádného výděлку a potulovali se po území státu, byli považováni úřady za obtížné cizince a bylo s nimi nakládáno ve smyslu zákona o postrku.¹⁰

Žádný kočovný Cikán, který byl cizím státním příslušníkem, však nesměl být nikdy přidělen některé obci do domovské příslušnosti.¹¹

K omezení volného pohybu Cikánů sloužila mimo uváděný výnos i ustanovení jiných veřejnobebezpečnostních předpisů:

Postrk bylo administrativně policejní opatření směřující k udržení pořádku tím, že se určené osoby donucovaly k odchodu do jejich domovské obce a cizinci pak za hranice státu. Podle tehdejší právní úpravy nebyl postrk trestem, nýbrž jen administrativním opatřením „veřejno právní moci“. Rozhodnutí o postrku mohly vydat jen státní policejní úřady (policejní ředitelství nebo komisařství) a v místech kde nebyly, pak politické úřady I. stolice nebo také jednotlivé obce.¹²

Všichni Cikáni, kteří byli bez práce nebo zaměstnání a potulovali se po území státu a dále cizí Cikáni, kteří přešli bez povolení státní hranici včetně těch, kteří pronikli do vnitrozemí a nemohli být z jakýchkoliv příčin ihned „odstraněni“ za hranice,

⁸Výnos rakouského ministerstva vnitra ze dne 14. září 1887, č. 14.015. Viz KALOUSEK, V.: Přehled zákonů, nařízení a výnosů platných v Čechách. Praha 1924, s. 110.

⁹Zemskými politickými úřady byly v I. stolici okresní hejtmánství a II. instancí byla místodržitelství. Viz JANÁK, J.: Vývoj správy v epoše kapitalismu II. UJEP Brno 1971, s. 52.

¹⁰Tabulka je zpracována z přehledu uvedeného v 1. díle publikace Deset let československé republiky. Praha 1928, s. 319. Zákon ze dne 27. července 1871, č. 88 ř.z. o postrku.

¹¹§ 19 domovského zákona ze dne 3. prosince 1863, č. 105 ř.z.

¹²§§ 1, 2 zákona o postrku ze dne 27. července 1871, č. 88 ř.z.

¹³§ 5 tamtéž

ať již měli a nebo neměli průkazní listiny¹⁴ (licence) k povolení produkci a licence žebračské), byli předáni jako tuláci příslušnému soudu k potrestání.¹⁵

Nezletilí a mladiství Cikáni, kteří nebyli způsobilí k trestnímu stíhání, byli dáni do té obce, kde byli dopadeni, do prozatímního opatření (např. výchova v sedlácké rodině).

Tuláctví spočívalo v toulání se osob bez zaměstnání a práce z místa na místo a v tom, že se nemohly prokázat tím, že mají prostředky ke své obživě nebo, že je nehledí poctivě získat.¹⁶ Z hlediska praxe se používal současně pojem potulování, což bylo toulání se po delší dobu.

Vzhledem k tomu, že nejčastějšími delikty potulných Cikánů byla mimo tuláctví také žebrota, vztahovala se podpůrně na jejich jednání také ustanovení o žebrotě.¹⁷

Žebroty se dopouštěla osoba, která na veřejných místech nebo dům od domu žebrola (prosila o almužnu) nebo ze zahálčivosti se dovolávala veřejné dobročinnosti, a to jak výslovně (ústně nebo písemně) nebo posuňky. Jako žebřák byl postihován ten, kdo mladistvé či nezletilé k žebrotě naváděl, vysílal nebo kde je přenechával jiné osobě k žebření.

Rakouské zákonodárství umožňovalo uložit za trestné činy tuláctví a žebračství vedle trestního postihu i opatření **policejního dozoru** na základě zákona proti zahálčům a tulákům.¹⁸ U potulných cikánů bylo možno použít ustanovení o policejním dozoru v případech, kdy byli odsouzeni za trestný čin proti cizímu majetku nejméně na šest měsíců odnětí svobody nebo opakovaný delikt krádeže s nižší trestní sazbou. Rovněž tak mohl být uložen policejní dozor Cikánovi, kterého soud v rozsudku označil za osobu nebezpečnou pro cizí majetek¹⁹ a dále pak pokud byl odsouzen pro skutek žebření nebo zahálčivosti.²⁰

Ukládání policejního dozoru příslušelo politickým úřadům I. stolice a policejním úřadům.

Kočovní Cikáni, kteří tábořením ve skupinách nebo pasením svých tažných zvířat způsobili škodu na polních plodinách nebo v lesích, se stíhali podle příslušných zákonů o ochraně polí a lesů.²¹

Všichni Cikáni, kteří byli zadrženi pro jakékoliv přestoupení zákona, byli podrobeni lékařské prohlídce. Pokud jí byla zjištěna nakažlivá choroba, byly nemocné osoby odevzdány do místní nemocnice. Ostatní cikány i s jejich svršky bylo nutno

¹⁴Výnos místodržitelství ze dne 28. března 1882, č. 15.489, o vydání licenci k produkcím a žebračství

¹⁵Zákon ze dne 24. května 1885, č. 89 ř.z. o toulání a žebrotě.

¹⁶§ 1 zákona ze dne 24. května 1885, č. 89 ř.z. o toulání a žebrotě

¹⁷§ 2, odst. 1, 2 tamtéž.

¹⁸Zákon ze dne 10. května 1873, č. 108 ř.z. o zahálčích a tulácích

¹⁹§§ 4, 5 zákona ze dne 10. května 1873, č. 108 ř.z. o zahálčích a tulácích

²⁰§ 6 tamtéž

²¹Zákon ze dne 3. prosince 1852, č. 250 ř.z. lesní zákon a zákon ze dne 16. června 1872 ř.z. o ochraně polí.

desinfikovat a podrobit pozorování na odděleném místě po celou dobu, po kterou hrozilo nebezpečí nakažlivé choroby. Pokud se při prohlídce ukázalo, že cikáni jsou zavšiveni, měli být bez rozdílu všichni oštíhání a odvšiveni.

Koně zadržených cikánských skupin (tlup), u kterých bylo podezření, že jsou postiženi nakažlivou nemocí byly nejbližším veterinárním lékařem prohlédnuty.

V případě zjištění nemoci vozivky se stanovilo se stanovilo okamžité utracení koně a při zjištění jiných nakažlivých nemocí se postupovalo podle platných předpisů.²²

Rovněž na trzích s dobyt看em měli být cikánští koně umístěny odděleně od ostatních.

Při každém zadržení kočovných cikánských skupin musely být vozy, zdraví koně a ostatní majetek popsán, sepsán a převzat do úschovy obcí, aby mohl být případně exekučně prodán ke krytí výloh spojených se zadržením nebo postrkem cikánů, s ošetřením nezletilých osob, s náhradou škod na polích a lesních porostech, s lékařskou a zvěrolékařskou prohlídkou.

Doklady byly kočovným Cikánům vydávány jen výjimečně s a největší obezřetností. Cestovní legitimace (povolení ke kočování) vydávalo okresní hejtmanství a mohl ji získat jen domácí Cikán, který se mohl prokázat řádným výdělkem. Cestovní legitimace byla vystavena pro konkrétní osobu žadatele, nikoliv pro ostatní členy rodiny. K provozování kočovných živností potřebovali Cikáni povolení okresního hejtmanství dočasného pobytu, které mohlo po zjištění potřebných podkladů vydat licenci.²³

Současně bylo uloženo všem bezpečnostním (policejním a četnickým) a správním orgánům, aby přísně sledovaly, zda se povolená činnost nezneužívá. Při zjištění zneužití měla být licence odebrána s a bližším popsáním skutkového děje odeslána tomu okresnímu hejtmanství, které ji vydalo.²⁴ Pokud Cikán porušil svým jednáním některý právní předpis, byl po případném trestním řízení odstrčen podle zákona o postrku. Stejně se nakládalo s příslušníky rodiny, které Cikán bral při takové činnosti s sebou, ačkoliv mu to bylo v povolení kočovnické činnosti nebo licenci zakázáno.

Obtěžování obyvatelstva, zejména venkovského, krádežmi, žebrotou, polním a lesním pychem kočovných Cikánů si vyžádalo účinnější opatření ze strany úřadů. Byla stanovena součinnost mezi četnictvem, místními policejními a obecními úřady, za účelem „potírání cikánské trýzně“.²⁵

Každý výskyt kočovné skupiny v obvodu obce byl ihned ohlášen nejbližší četnické stanici, která měla za povinnost provést všechna opatření uložena ve výnosu č. 14.015. Pokud nebyla kočovná skupina Cikánů zadržena a dodána soudu, byly co

²²Zákon ze dne 29. února 1880, č. 41 ř.z. o zamezení nakažlivých zvířecích nemocí.

²³Výnos místodržitelství ze dne 29. března 1882, č. 15.489, část B, ad. g., čl. a, odst. 1, 2.

²⁴Výnos místodržitelství ze dne 29. března 1882, č. 15.489, část B, ad. g., čl. a, odst. 1, 2.

²⁵Výnos vídeňského ministerstva vnitra ze dne 14. září 1888, č. 14.015 z roku 1887, čl. 13.

nejrychlejším způsobem vyrozuměny obecní úřady a četnické stanice jejichž směrem se kočovní cikáni vzdálili. Pouze tak prý se mohlo zabránit nejenom dalšímu pronikání kočovných skupin Cikánů dovnitř země, nýbrž spíše provést jejich odstranění. Ve svém ustanovení výnos doslova uváděl: „Čím více toulaví Cikáni budou ve své nevázanosti znepokojováni, tím více se budou vyhýbat krajům, v nichž pro tuláky není více místa“. Současně se ukládalo okresním hejtmanstvím, aby v oblastech, kde se Cikáni častěji vyskytovali, prováděly častější prohlídky ve spolupráci s obecními, četnickými a policejními úřady. Pokud na provedení prohlídky v oblasti nestačily síly četnické stanice, mohlo si okresní hejtmanství vyžádat pomoc u jiných četnických stanic.

Smyslem celého výnosu z roku 1887 o úpravě podmínek stíhání Cikánů, byla snaha o řešení cikánské otázky jen formou represe, jak to vyplývá z celkového výkladu a možností aplikace jednotlivých ustanovení výnosu do praxe. Výnos byl velmi důležitou právní normou, která přesně vymezovala postavení cikánů na sklonku 19. století u nás. Cikáni byli nepřímě označeny za nepřitele společnosti a bylo jim určeno místo na jejím samém okraji, čímž se ještě více prohloubila tehdejší společenská diferenciací.

Pres všechny své negativní stránky platil výnos v téměř nezměněné podobě až do roku 1927, kdy byl vydán zákon o potulných cikánech.

II. KAPITOLA

POKUSY O LEGISLATIVNÍ ÚPRAVU CIKÁNSKÉ OTÁZKY V ČSR V LETECH 1918 – 1926

Od vzniku Československé republiky muselo ministerstvo vnitra čtené stížnosti obcí²⁶ na chování Cikánů, které současně požadovalo různé přijetí proticikánských opatření. Velmi ostře se k této věci např. vyjádřil výbor v Jičíně, který zaslal ministerstvu vnitra dne 17. dubna 1919 stížnost na cikány, kteří v jeho obvodu kočovali a ohrožovali bezpečnost osob i majetku. Ke stížnosti byla připojena četnická hlášení o krádežích, které v té době spáchali Cikáni v jednotlivých obcích jičínského okresu.²⁷

Současně upozornila zemská politická správa v Praze ministerstvo vnitra na nespokojivé výsledky realizace dosud platných předpisů řešících „cikánský zlořád“. Jediným prostředkem k potlačení vrozeného kočovnického pudu by prý bylo odezdání Cikánů do donucovacích pracoven a jejich děti do zvláštních výchovných ústavů.²⁸

²⁶Viz např. okresní správní komise v Březnici ministerstvu vnitra (18. prosince 1919). SÚA, Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, karton 1.

²⁷Okresní výbor v Jičíně zemské správě politické v Praze (17. dubna 1919). SÚA, MV-Sr, sign. 16/2/480 čj. 27.081/19, karton 357.

²⁸Zemská správa politická v Praze ministerstvu vnitra (27. května 1919). Tamtéž

Ministerstvo vnitra na stížnosti a návrhy reagovalo oběžníkem ze dne 30. června 1919²⁹, v němž se státním politickým a policejním úřadům připomínala povinnost stíhání Cikánů podle doposud platných právních předpisů převzatých z Rakouska-Uherska.

Největší podíl na plnění proticikánských opatřeních mělo od vzniku Československé republiky četnictvo. Postup četnictva upravovaly mimo obecně platných předpisů také interní instrukce, které tyto závazné normy rozváděly. Pro pronásledování Cikánů a tzv. „potírání zlořádu“ páchaných Cikány byl v Čechách vydán rozkaz zemského velitele četnictva v Praze dne 30. června 1912, jenž byl doplněn tajným rozkazem téhož velitele ze dne 22. února 1919.³⁰ Podle tohoto rozkazu byly zpracovávány na všech četnických stanicích v Čechách situační náčrtky cest a cikánských táborů a to na základě místní a osobní znalosti. Označené plánky sloužily pro výkon služby četníků a to jak pro vlastní obvod, tak i pro sousední obvody. Souhrnné plány obvodů zpracovávalo každé četnické velitelství a jejich kopie postupovalo sousedním četnickým velitelstvím.³¹

Každý Cikán nebo skupina Cikánů, která se objevila v obvodu četnické stanice, byla ihned kontrolována a bylo k ní prováděno místní šetření, zda se dotýčný Cikán či skupina Cikánů nedopustila trestné činnosti. Pokud nebylo provedené šetření podkladem přísnějšího postihu, byl Cikán či skupina poslána postrkem z obvodu četnické stanice směrem k jeho domovské obci.³²

Stačilo však jen podezření ze spáchání trestného činu a již se vyrozuměly všechny četnické stanice v okolí, které bezprostředně poté obsadily hlídkami všechna stanoviště uvedená v plánech cikánských cest.³³

Zvláštní zmocnění měl podle tohoto rozkazu okresní velitel četnictva. Byl oprávněn v případech větších krádeží, při

Cikáni vyskytovali ve větších tlupách, ustavit okamžitě soustavnou obchůzku (striefung) v celém obvodu okresu. Pokud to charakter a bezpečnostní situace vyžadovala, mohl po dohodě s velitelem vojenské posádky ustanovit do obchůzkové služby i vojáky.³⁴

Ministerstvo vnitra i přes uváděné stížnosti obcí zastávalo názor, že přesným a přísným plněním tajného rozkazu ze dne 22. února 1919 bude učiněna přítrž „nekalému“ počínání Cikánů. Konstatovalo, že tento postup se velmi osvědčil a že není proto důvod provádět jiná opatření.³⁵

²⁹Ministerstvo vnitra zemské správě politické v Praze (30. června 1919). Tamtéž

³⁰Rozkazy zemského velitele četnictva v Praze ze dne 30. června 1912, č. 8035 a ze dne 22. února 1919, č. 14. SÚA-Sr. in.č. 2371, sign. 16/2/480, karton 363.

³¹Tamtéž

³²Rozkazy zemského velitele četnictva v Praze ze dne 30. června 1912, č. 8035 a ze dne 22. února 1919, č. 14. SÚA, MV-Sr. in. č. 2371, sign. 16/2/480, karton 363.

³³Tamtéž

³⁴Viz pozn. 28

³⁵Tamtéž

Na ministerstvo vnitra docházely další přípisys okresních výborů a komisí (samosprávných korporací), které poukazovaly na neutěšený stav veřejného pořádku na venkově, způsobený Cikány. Ministerstvo je nejprve odkládalo ad acta,³⁶ ale později začalo na jejich základě shromažďovat návrhy represivních i preventivních prostředků a také návrhy na legislativní opatření proti Cikánům. Z doslých přípisů měly největší váhu ty, které zdůvodňovaly navrhované prostředky, jako např. usnesení okresní správní komise v Libni z 23. prosince 1920,³⁷ která hned v úvodní větě ostře odůvodňovala navrhovaná opatření: „... v menších osadách, odlehlých obcích a samotách, zejména poblíže lesů ležících, těžko je této zdivočelé a všeho schopné chásce se ubránit a za noční doby stává se i chůze po osamělých cestách nebezpečnou tím více, jelikož Cikáni používají střelných zbraní“.³⁸

Okresní správní komise navrhovala zavést řádný soupis Cikánů v republice, zakázat kočování, vydat předpisy o jejich povinném hlášení v obcích, poskytnout obecní samosprávě právo na vydávání samostatných nařízení o postrku, zřizovat občanskou stráž proti kočovným Cikánům a obcím s usedlými Cikány poskytnout zvláštní finanční výpomoc ze státní pokladny. Kromě těchto represivních opatření měla být uskutečněna i preventivní opatření, spočívající v otevření veřejných ústavů pro výchovu dětí odňatých cikánským rodičům, zatímco pro dospělé Cikány se měly zřídit donucovací pracovny.³⁹

Patrně prvním podnětem pro soustředování návrhů na legislativní úpravu opatření proti Cikánům se stala petice obecního úřadu v Černé městys Lanškrounského okresu, který se dne 11. prosince

1920 obrátil na předsednictvo Národního shromáždění s výzvou, aby byl vypracován zákon na trvalé usídlení Cikánů.⁴⁰ Do doby přijetí zákona bylo obecním úřadem navrhováno, aby „... Cikáni byli schytáni a dáni do vyprázdněných zajateckých táborů“.⁴¹ Tato petice byla zaslána z předsednictva Národního shromáždění do prezidia ministerské rady a odtud na ministerstvo vnitra, kde byla předána k vyřízení prvnímu oddělení. Po zhodnocení celé situace zaujalo první oddělení kladné stanovisko k řešení cikánské otázky cestou legislativní úpravy.⁴²

Základem pro nově tvořený zákon o omezení tuláctví a zahálčivého života se stala dřívejší osnova rakouského zákona z roku 1916, jež byla připomenuta ministerstvem spravedlnosti ministerstvu vnitra dne 20. prosince 1922.⁴³ Hlavní zásady tohoto

³⁶Např. přípisys okresních výborů v Březnici (18. prosince 1919) v Bechyni (5. února 1920). SÚA, MV-Sr. in. č. 1/33/2, čj. 5484/19 a 11306/20, karton 1.

³⁷Okresní správní komise v Libáni ministerstvu vnitra (23. prosince 1920). SÚA, MV-Sr., in. č. 2371, sign. 16/2/480, čj. 82905, karton 357

³⁸Tamtéž

³⁹Tamtéž

⁴⁰Prezidium ministerské rady ministerstvu vnitra (18. ledna 1920). SÚA MV-Sr. in.č. 1069, sig. 1/33/2, čj. 5258, karton 1.

⁴¹Tamtéž

⁴²První oddělení pátému oddělení ministerstva vnitra (1. února 1921). Tamtéž

⁴³Ministerstvo spravedlnosti ministerstvu vnitra (20. prosince 1922). SÚA, MS, in.č. 525, sign.

návrhu spočívaly v zákazu kočování Cikánů a tuláků z povolání, jimiž se rozuměly „osoby, které neměly stálé bydliště, ze zvyku buď samotny nebo s rodinou nebo v tlupách táhly z místa na místo a živily se buď vykonáváním kočovných živností nebo podomním obchodem, žebráním nebo jiným nezákonným způsobem“.⁴⁴

Podle rakouského návrhu měl být především zřízen soupis všech cikánů tak, aby měli být v určený den konfinováni, aby politické úřady místa pobytu mohly přesně zjistit jejich nacionále. Současně měl být pořízen popis jejich osoby a otisky prstů. Legitimace ženatého Cikána měla obsahovat i příslušná data jeho manželky a dětí. Opisy údajů z legitimace a s otisky prstů měly být zaslány k tomu účelu zřízenému ústředí pro evidenci cikánů u policejního ředitelství v sídle vlády.⁴⁵

Každý Cikán měl být podroben lékařské prohlídce a osoby postižené nakažlivými chorobami měly být předány do nemocnice, ostatní Cikáni se měli podrobit desinfekci, očištění a muže se nařizovalo ostříhat.⁴⁶

Práce schopní Cikáni od 14 let, kteří by prokázali, že řádně pracují, se měli ponechat v místě zaměstnání, ostatní Cikáni by se odstrčili do svých domovských obcí nebo do těch obcí, do nich jako bezdomovci by byli přiděleni. Místo přikázaného pobytu směl Cikán opustit jen se souhlasem okresního politického úřadu, který se měl vydat jen v případě, když v místě bydliště nebyla pro Cikána práce a tuto si mohl najít v jiné obci.⁴⁷

Cikánům se zakazovalo provozovat kočovnické živnosti. Koně, povozy a zvířata způsobila k nošení nákladů si směl Cikán koupit jen se souhlasem politického úřadu a udělený souhlas mu mohl být kdykoliv odebrán nebo omezen.

Sankci za přestoupení jednotlivých ustanovení zákona mělo být vězení do 6 měsíců a trestní řízení za přestupky mělo být vyhrazeno politickým úřadům.⁴⁸

Jak vyplývá z jednotlivých navrhovaných ustanovení zákona, nebyl tento návrh zaměřen jen proti Cikánům, ale také současně osobám se stálým bydlištěm, které se nemohly vykazat řádným zaměstnáním. Takovýto výklad zamyšleného zákona je obsažen již v jeho názvu (Zákon o omezení tuláctví a zahálčivého života), v němž o Cikánech není ani zmínka. Při hodnocení návrhu zákona docházíme k závěru, že se mělo výslovně jednat o zákon policejní, omezující práva a svobody občanů.

Srovnáme-li tuto osnovu zákona s praxí buržoazního státu, lze zjistit rozdíl jen ve dvou věcech. Za prvé se v rakouských předpisech nepředpokládalo, že by byly změněny zákony z 10. května 1873, č. 108 ř.z. a ze dne 24. května 1885, č. 89 a 90 ř.z., zatímco v československém návrhu byly z těchto zákonů uváděny jenom jejich

Z. tr. 4, čj. 82897/1922, karton 562.

⁴⁴Kancelářská poznámka ministerstva vnitra (26. října 1922), SÚA, MV-Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 82897/22, karton 1.

⁴⁵Ministerstvo spravedlnosti ministerstvu vnitra (20. prosince 1922). SÚA, MS, in. č. 525, sign. Z, tr. 4, čj. 82987/1922, karton 562.

⁴⁶Tamtéž

⁴⁷Tamtéž

⁴⁸Viz pozn. 41

hlavní zásady, zvláště pokud se jimi omezovaly některé ústavní svobody. Za druhé, příslušná omezení v československém návrhu byla rozšířena a vztahovala se nejenom na Cikány, nýbrž na všechny osoby, které vedly kočovný způsob života nebo neměly stálé zaměstnání.

Snahu o legislativní úpravu cikánské otázky podporovaly různé petice venkovských obcí, které se domáhaly nápravy.

Mezi prvními byla petice okresní správní komise v Písku, adresovaná ministerské radě.⁴⁹ K ní se připojily jihočeské okresy Blatná, Vodňany, Strakonice, Mirovice a Břežnice.⁵⁰ Všechny žádaly ministerskou radu, aby vypracovala návrh osnovy zákona, upravující život potulných Cikánů, kramářů, komediantů apod., protože:

„... jsou to největší škůdci bezpečnosti, jak majetkové, tak osobní... pravá metla našeho občanstva, zejména pak venkova“.⁵¹

K požadavku jihočeských okresů se pak postupně přidávaly i další obce v Čechách, jako např. Kutná Hora,⁵² Louny,⁵³ Vysoké Mýto.⁵⁴

Vlastní návrh zákona podali dne 24. května 1922 v Poslanecké sněmovně Národního shromáždění národně demokratičtí poslanci. V souvislosti s jejich vystoupením bylo vládě uloženo, aby působení cikánů na venkově věnovala náležitou pozornost a energicky chránila osobní a majetkovou bezpečnost obyvatelstva a dále aby bez průtahů zahájila přípravné práce k vydání zvláštního zákona na potírání řádění Cikánů a to jak domácích, tak i cizích a co nejdříve předložila osnovu zákona.⁵⁵

V této souvislosti vydala již 20. prosince 1922 zemská správa politická v Praze oběžník,⁵⁶ kterým uložila všem okresním politickým zprávám a policejním ředitelstvím v Praze, Plzni a Liberci a policejním komisařstvím na Kladně a v Chebu, aby podávaly zprávy o Cikánech a případné návrhy zasílaly do konce února 1923.

Připomínky a návrhy k legislativní úpravě cikánské otázky docházely i od jednotlivých osob. Jako dva protichůdné názory na řešení této otázky lze uvést dopisy MUDr. Tillicha a V. Thona.

MUDr. Tillich jako obvodní lékař z Bojkovic ve svém dopise kanceláři prezidenta

⁴⁹Okresní správní komise v Písku ministerské radě (19. dubna 1922). SÚA, MV-Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 11561, karton 1.

⁵⁰Tamtéž

⁵¹Tamtéž

⁵²Okresní správní komise v Kutné Hoře prezidiu ministerské rady v Praze (28. dubna 1922). SÚA, MV-Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 13183, karton 1.

⁵³Okresní správní komise v Lounech prezidiu ministerské rady v Praze (30. dubna 1922). SÚA, MV-Sr, čj. 13476. Tamtéž.

⁵⁴Okresní správní komise ve Vysokém Mýtě prezidiu Ministerské rady v Praze (1. května 1922). SÚA, MV-Sr, čj. 13503. Tamtéž.

⁵⁵Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích Poslanecké sněmovny NS republiky Československé. Sv. XVI. Praha 1922. Tisk 3877.

⁵⁶Zemská správa politická v Praze – oběžník. SÚA, MV-Sr, in. č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 14851/23 1923, karton 1.

republiky z 8. října 1922⁵⁷ upozorňuje, že cikáni Cikáni přivlekli do jeho obvodu ná-
kazu skvrnitého tyfu, jímž onemocnělo přes 70 osob. Stěžoval si rovněž na cikánské
ženy, které se zabývaly prostitucí a šířily pohlavní nemoci, na krádeže, kterými si
cikáni obstarávali obživu. Pisatel poukázal na řešení, které skýtalo německé zákono-
dárství, podle něhož bylo možno odebrat děti Cikánům a dávat je na převychování.
V jeho aplikaci u nás viděl možný způsob řešení cikánské otázky a svůj dopis končil
slovy: „Zdejší kraj by podobného nařízení velmi potřeboval.“⁵⁸

Zcela opačný názor na řešení palčivé otázky Cikánů měl V. Thon, přednosta
soudu v České Skalici. Ve svém dopise ministerstvu spravedlnosti ze dne 27. dubna
1924⁵⁹ upozorňoval na nedostatky v předvádění Cikánů na soud, „... kteří prý“,
„asi“ spáchali tam a tam zločin krádeže a usvědčující důkazy nebyly téměř žádné.
V. Thon upozorňoval, že téměř všechna vyšetřování pro zločiny krádeží spáchaných
údajně Cikány byla pro nedostatek důkazů zastavena a proto žádal o sjednání ná-
pravy v případech neoprávněného zatčení cikánů.

Závěrem dopisu se V. Thon stavěl na obranu cikánů a pokoušel se objasnit příčiny
jejich chování: „... Cikán jest přes své nejstinnější stránky přece jenom člověkem.
Vyrůstá a vyrůstá jako strom v lese, v prostředí zlodějském a lenošském, úskok
a lež jsou mu jeho okolím vštěpovány, odtud nemá příkladu morálky, o Bohu
nikdy neslyšel, ... lidé mají proň jen nadávky a štítí se ho, spáše-li delikt, zbije ho
a bohužel mnohdy i policie a ani jiný úřad s ním nezachází jako s člověkem.“⁶⁰

Přes všechno snažení, směřující k provedení legislativní úpravy cikánské otázky
na počátku vzniku ČSR, se tento záměr nepodařilo realizovat. Příčiny, pro které
vláda upustila od dokončení návrhu, se pokusilo ministerstvo vnitra objasnit v odpo-
vědi na interpelaci poslance německé národní strany F. Matznera ze dne 28. května
1924,⁶¹ který upozorňoval na vzrůstající se sužování obyvatelstva slezska a severní
Moravy Cikány a požadoval po ministru vnitra odpověď.

Oddělení ministerstva vnitra provádělo celkovou analýzu dosavadního způsobu
řešení cikánské otázky v návaznosti na neúspěšný legislativní pokus a poukázalo na
následující překážky, stojící v cestě přijetí zákona. Především bylo poukázáno na
§ 128 ústavní listiny, jenž demokraticky prohlašoval, že všichni státní občané jsou si
před zákonem plně rovni a požívají stejných občanských a politických práv, nehlédě
k tomu, jaké jsou rasy.⁶²

Cikáni takovou rasu nesporně tvořili, takže nebylo možno, proti nim zavádět
výjimečné opatření: „opatření takováto, ať již rázu preventivního nebo represivního-

⁵⁷Dopis MUDr. Tilicha připojen ke spisu ministerstva vnitra (28. října 1922). SÚA, MV-Sr, in.č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 82897/22, kart. 1.

⁵⁸Tamtéž

⁵⁹Dopis V. Thona ministerstvu spravedlnosti (27. dubna 1924). MV-Sr, in.č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 7617/24, karton 1.

⁶⁰Tamtéž

⁶¹Tisky k tiskopiseckým zprávám o schůzích Poslanecké sněmovny NS republiky Československé Svazek XXII, tisk XII/4551. Praha 1924.

⁶²§ 128 zákona ze dne 29. února 1920, č. 121 Sb. – ústavní listina ČSR

ho, mohla by býti zavedena pouze proti osobám nestálého bydliště a zaměstnání,
povalečům, tulákům apod.⁶³

Jako další pro ČSR typický, důvod nemožnosti realizovat legislativně otázku
Cikánů byla podle stanoviska oddělení ministerstva vnitra, neutěšená situace ve
státních penězích.

Navrhovaná opatření, jimiž byla internace dospělých osob, výchova dětí apod.
byla za daných hospodářských poměrů nemožná.⁶⁴

Závěr celého zdůvodnění tvořil odkaz na dosavadní právní předpisy, které se až
dosud používaly při řešení otázky Cikánů. Jediným pozitivním výsledkem všech
provedených přípravných k posílení veřejného pořádku za celé uvedené období bylo
zavedení prozatímní evidence cikánského obyvatelstva v ČR.

Jako první se realizovalo toto opatření na četnické stanici v Kuřimi na Moravě.
Mimo kočovných cikánů měla četnická stanice za úkol vést v evidenci také bru-
siče, deštníkáře, obsluhy kolotočů, eskamatéry apod. a dále pak potulné zloděje
a podvodníky.⁶⁵

Rozkazem zemského četnického velitelství pro Moravu z 11. února 1923, byl
kuřimské stanici přidělen k evidování pohybu kočovných Cikánů obvod celé země.
Každá podchycená skupina obdržela běžné číslo a každý člen skupiny dostal běžné
číslo zlomkové a lístek se základními daty. Evidence jednotlivých osob byla doplňo-
vána opisy jejich dřívějších trestů a údaji o pátráních, vyhlášených v ústředním
policejním věstníku, v policejním oznamovateli v a pátracích listech. Tah pode-
zřelých kočovných skupin s hledanými byl pak na mapě lokalizován praporky, na
kterých bylo vyznačeno číslo kočovné skupiny a datum, kdy procházela příslušným
místem.⁶⁶

Poněvadž se kuřimské zkušenosti v praxi osvědčily, bylo četnickému oddělení po-
znávacího úřadu policejního velitelství v Praze nařízeno podat návrh na vypracování
jednotného evidenčního systému v celém světě.⁶⁷

Četnické oddělení u poznávacího úřadu policejního velitelství v Praze hodlalo
v návaznosti na evidenci potulných Cikánů sestavit evidenci seznam všech cikánů
v Československé republice.⁶⁸ K provedení seznamu byly nařízeny četnickým sta-
nicím obchůzky a to v listopadu 1924, které však pro krátkost času nemohly být
provedeny. V nadcházejícím zimním období se pak jeho realizace nedoporučovala
a soupis se odložil na průběh roku 1925.

⁶³1. oddělení ministerstva vnitra (11. června 1924). SÚA, MV-Sr, in.č. 1069, sign. 1/33/2, čj. 38871/24, karton 1.

⁶⁴Viz pozn. č. 64

⁶⁵Rozkaz zemského četnického velitelství pro Moravu (11. února 1923). SÚA, MV-Sr, in.č. 2371, sign. 16/2/812, čj. 977/22, karton 363.

⁶⁶NEČAS, C.: K diskriminaci cikánů v buržoazním Československu. Sborník prací pedagogické fakulty UJEP v Brně, svazek 76, řada společenských věd č. 10 s. 51.

⁶⁷Tamtéž

⁶⁸Četnické oddělení u poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze ministerstva vnitra (29. dubna 1925). SÚA, MV-Sr, in. č. 2371, sign. 16/2/812, čj. 66765-25 MV/13, karton 363.

Soupis měl být proveden podle návrhu štabního kapitána ministerstva vnitra J. Povondry, který vycházel ze služební příručky „Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou“.⁶⁹ Seznam měl obsahovat mimo osobních dat, zaměstnání, popis osoby, zvláštní tělesná znamení, dále náležitost k tlupě (kočovní skupině) a okruh území, v němž se pohyboval a současně otisky všech prstů.

Cílem seznamu bylo usnadnění dohledu nad Cikány a zejména pak urychlení práce četnické pátrací službě při pátrání po trestné činnosti Cikánů.

Při sestavování seznamu se za základ vzala daktyloskopická sbírka policejního ředitelství v Praze, kterou četnické oddělení u poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze doplnilo. Z tohoto seznamu se poté poskytovaly zprávy o jednotlivých Cikánech a celých tlupách na základě dožádání od četnických stanic.

Policejní ředitelství v Praze vedlo daktyloskopickou sbírku Cikánů podle vládního nařízení ze dne 14. 7. 1922,⁷⁰ které nařizovalo daktyloskopovat všechny osoby starší 18 let, pokud byly odsouzeny pro trestný čin a zejména pak odsouzené tuláky, Cikány a osoby páchající soustavně trestnou činností.

Při sestavování seznamu a ve snaze o jeho přesné zpracování, obrátilo se četnické oddělení u poznávacího úřadu policejního ředitelství v Praze na četnické stanice, pověřené v jednotlivých zemích evidencí kočovných Cikánů s požadavkem na spolupráci. Žádosti bylo vyhověno jen v Čechách a ve Slezsku a to ještě se značnými nepřesnostmi. Např. seznam z Čech vykazoval 579 Cikánů, zatímco v daktyloskopické sbírce bylo podchyceno daleko více osob.

Vzhledem ke zkušenostem získaným z příprav k provedení evidence kočovných Cikánů, bylo nařízeno četnickým oddělením u poznávacího úřadu v Praze provést soupis všech československých Cikánů během měsíce září 1925.⁷¹ Ve stanovené lhůtě bylo podchyceno celkem 64 938 cikánů. Z tohoto počtu připadlo na Čechy 579 osob, na Moravu 1994 osob, na Slezsko 79 osob, na Slovensko 60 315 osob a na Podkarpatskou Rus 94 osob.⁷²

Smyslem celé akce sčítání Cikánů byly nejenom výše uvedené důvody, ale zejména pak příprava na další, tentokrát úspěšnou legislativní úpravu cikánské otázky v roce 1927. V žádném případě však nebylo účelem sčítání Cikánů řešení jejich palčivé sociální otázky.

⁶⁹POVONDRA, J. – PINKAS, O.: Pokyny pro službu pátrací a daktyloskopickou. Kroměříž 1922, s. 70 – 80.

⁷⁰Vládní nařízení ze dne 14. července 1922, č. 198 Sb. o evidenci soudních provinilců a sbírání dat pro účely kriminální statistiky.

⁷¹Kancelářské poznámky ministerstva vnitra (22. května 1925 a 17. října 1925). Viz pozn. 69

⁷²SÚA, MV-Sr, in.č. 2471, sign. 16/2/812, čj. 66765/2, kart. 363 a in. č. 3757, sign. 1/3/11, čj. 32988 a 33000/27, kart. 792.

III. KAPITOLA

PŘÍPRAVA A PŘIJETÍ ZÁKONA O POTULNÝCH CIKÁNECH Z ROKU 1927

Koncem dvacátých let dochází k vyřešení vládní krize a nově ustanovená vláda začala realizovat řadu opatření. Jejich součástí byl i zákon o potulných Cikánech.

Počátkem roku 1927 došlo v tisku k otevřenému a doslova ke „křížáckému tažení“ proti Cikánům. Záminku pro rozpoutání kampaně dalo odhalení cikánských zločinů v Moldavě nad Bodvou na Východním Slovensku a dále pak loupeže cikánských tlup v jižních Čechách.

Soudní proces s moldavskými Cikány probíhal v Košicích a jednalo se při něm o devatenáctičlennou skupinu, která pod vedením Š. Filka několik let loupežně vraždila a byla bez patřičných důkazů dokonce obviněna i z kanibalismu. Na jihu Čech páchala trestnou činností pětičlenná skupina J. Vrby, proti níž byla provedena ve dnech 23. – 29. dubna 1927 četnická razie, při níž se ukázalo, že z celkového počtu 158 podezřelých osob bylo jen 22 Cikánů. O celém tomto dění velmi podrobně informoval veřejnost po dobu od 4. března do 22. května 1927 agrární deník Venkov, který se nikterak netajil s tendenčním postojem při publikaci zpráv.⁷³

Za této situace byla svolána ministerstvem vnitra porada, již se zúčastnili zástupci ministerstva spravedlnosti, sociální péče a vnitra včetně zástupců oddělení policejního, četnického a legislativního.⁷⁴

Závěrem porady bylo uloženo četnickému oddělení ministerstva vnitra, aby připravilo celostátní razii na Cikány a živly, které se k nim připojily za účelem jejich daktyloskopování. Získané otisky prstů měly sloužit jako podklad pro kriminální evidenci.⁷⁵

V prot cikánském tažení pokračovaly na sobě nezávislé interpelace poslanců národně socialistické a agrární strany. Národně socialističtí poslanci poukazovali na zhoršené bezpečnostní poměry a na řádění Cikánů, které bylo vyvoláno, podle jejich názoru, nedostatečnými dosud platnými předpisy. Zastávali názor, že je nutné, aby úřady začaly podnikat potřebná opatření.⁷⁶ Navrhovali, aby osoby vyhýbající se práci a které byli veřejnosti na obtíž, se dodaly do robotáren a jejich děti měly být svěřeny k výchově zvláštním ústavům.

⁷³O moldavských Cikánech referoval Venkov ve zprávách: Cikáni-lidojedi na Slovensku (4. března 1927), Cikáni-lidojedi na východním Slovensku (5. března a 9. března 1927), Další zločin moldavských Cikánů (11. března 1927) atd. O lupučské bandě J. Vrby uveřejnil Venkov např. tyto články: Řádění loupežných hord na českém jihu (2. dubna 1927), Obyvatelstvo na samotách českém jihu stále ohroženo (7. dubna 1927), Ing. Kuráz: Brafíme se Cikánům (10. dubna 1927) atd.

⁷⁴Úřední záznam z porady o potírání cikánské trýzně (9. dubna 1927): SÚA, MS, in.č. 525, sign. Z. tr. 4, čj. 15870, kart. 562.

⁷⁵Tamtéž

⁷⁶Tisky k těsnopiseckým zprávám o schůzích Poslanecké sněmovny NS republiky Československé. Svazek VI, tisk 930/IX, Praha 1927.

Poslanci agrární strany navrhovali prozkoumání příčin zločinnosti cikánů a pak se odhodlat k neprodlenému ráznému zakročení všemi prostředky, které měl stát k dispozici.⁷⁷ Současné navrhovali, aby byly revidovány dosavadní zákony, protože podle jejich mínění nešlo cikánskou otázkou a tuláctví řešit jen prostředky trestního práva, ale i zřízením kolonií pro nucenou práci a zvláštních výchovných ústavů. Bezpečnostní úřady měly co nejpřísněji stíhat tuláctví, kočovný život a zejména takovýto způsob života cikánů.

Na obě interpelace odpověděla vláda, že státní správa se snažila až dosud čelit cikánské trýzni různými administrativními opatřeními. Protože však ohrožení veřejné bezpečnosti ze strany potulných Cikánů a živlů, které se k nim připojili, nabylo v poslední době tak velkého stupně, že dosavadní opatření byla nedostatečná, předložila vláda Senátu Národního shromáždění k ústavnímu projednání návrh zákona o potulných Cikánech.⁷⁸

Ve své odpovědi poslancům vláda dále uvedla, že na doplnění zákona se chytají ještě další zákonné prostředky, kterými mají být doplněny dosavadní zákonné předpisy o donucovacích pracovnách o a policejním dohledu, stejně tak i předpisy o použití zbraně orgány bezpečnostní služby a ozbrojenými dozorčími orgány v trestnicích, soudních věznicích, donucovacích pracovnách a polepšovnách.⁷⁹ K zdůvodnění použití zbraně se uvedla zvýšená ochrana těchto orgánů.

Vládní návrh zákona o potulných Cikánech a podobných tulácích vycházel jednak z vnitřních, ale také z vnějších podnětů. Z vnitřních to byly zejména některé osvědčené praktiky z výnosu vídeňského ministerstva vnitra z roku 1888, č. 14.015 a dále pak podkladový materiál z neúspěšného legislativního pokusu z let 1919 – 1926.

Z vnějších (zahraničních) podnětů je v návrhu zákona patrný vliv francouzské zákonné úpravy o provozování potulných zaměstnání a o úpravě cestování kočovníků z 16. července 1912 a dále bavorského zákona o potírání Cikánů, tuláků a povalečů z 16. července 1926.

Francouzský zákon nesměřoval výlučně proti cikánům. Podle něho byly za kočovníky považovány všechny osoby bez rozdílu státní příslušnosti, potulující se ve Francii, které neměly bydliště ani jiného příbytku a i v případě, že pokud měly prostředky k obživě nebo pokud tvrdily, že provozují nějaké zaměstnání. Z tohoto výkladu však byli vyjmuti kočovní řemeslníci, trhovci a zaměstnaní dělníci, hledající práci. Zákon zaváděl evidenci kočovníků pomocí antropometrických knížek totožnosti, které se vystavovaly pro každou osobu, starší 13 let. Doklad obsahoval fotografii kočovníka, jeho popis a otisky všech prstů, výčet povinností a kolonky do níž se zapisovaly pobyty v obcích.⁸⁰

⁷⁷Tamtéž, tisk 1017/II.

⁷⁸Odpověď na interpelaci poslanců k řešení cikánské otázky (4. června 1927). SÚA, MS, in.č. 525, sign. Z. tr. 4, čj. 37857/1927

⁷⁹Tamtéž

⁸⁰Loi du 16 juillet sur l'exercice des professions ambulantes et la réglementation de la circulation des nomades. In: Recueil des Lois 5, 1912, č. 16 – 17, s. 229 – 233.

Takto popsaná evidence Cikánů byla bez podstatných změn převzata a uplatněna v československém návrhu zákona o potulných Cikánech v podobě „Cikánské legitimace“.

Bavorský zákon o potírání Cikánů, tuláků a povalečů měl ve své době povahu výjimečného opatření proti Cikánům. Jednalo se v podstatě o velmi přísný policejní předpis, který upravoval boj proti „cikánské trýzni“. Zaváděl institut kočovnických listů, úpravu táboření v tlupách ve vykázaných místech a další omezení pobytu Cikánů.⁸¹ Také tato opatření se bez velkých změn převzala do československého návrhu zákona.

Podle zmíněných podkladů vypracovalo ministerstvo vnitra návrh zákona o potulných Cikánech a podobných tulácích, kde na první místo byla kladena otázka represe a teprve jako druhořadá prevence. Navrhovaná opatření nebyla většinou formulována ve formě absolutních zákazů či příkazů, ale vycházela z poznatků praxe, že jsou často neproveditelné (např. naprostý zákaz kočování). Byla tedy většinou úmyslně formulována jen jako zmocnění pro administrativní úřady.

Návrh zákona byl dne 20. května 1927 postoupen prezidiu ministerské rady, 28. května schválen vládou a jako vládní návrh předložen 31. května 1927 k projednání a schválení Národnímu shromáždění. Ústavně právní výbor zákonodárního sboru jednal o návrhu ve dnech 21. – 23. června 1927, doplnil osnovu zákona v některých směrech a doporučil Národnímu shromáždění k přijetí. V senátu byl vládní návrh projednán a přijat 30. června 1927, v Poslanecké sněmovně pak 14. července 1927. Vládní návrh zákona byl pak Národním shromážděním vyhlášen jako zákon ze dne 15. července 1927, č. 117 Sb.⁸²

Projednání návrhu zákona v Poslanecké sněmovně a v senátu bylo bouřlivé a došlo při něm k ostré výměně názorů. Jednotlivé politické strany zaujaly k návrhu rozdílná stanoviska, ve kterých se ozývaly projevy souhlasu, ale také výhrady a zásadní nesouhlas.

Zpravodajskou funkcí byla jak v senátu, tak v poslanecké sněmovně pověřena agrární strana, jmenovitě poslanec dr. Viškovský, který velmi tendenčně charakterizoval Cikány jako strůjcem mravní zkázy a nositele všeho zla. Ve svém vystoupení volal po bezpodmínečném podrobení etnické skupiny Cikánů morálce společnosti nebo v opačném případě po jejich likvidaci. „Tedy buďto se Cikáni podrobí naší morálce, naší civilizaci, našim občanským principům nebo není a nemůže být pro ně u nás více místa.... Tedy žádná polovičatost, žádná pochybnost, nýbrž vůle, energie, finanční prostředky, neboť nejde o luxus, nýbrž o povinnost státu vůči bezpečnosti obyvательства.“⁸³

„Zde musí přijít silná ruka, zejména je nutno, aby nebyla svázaná ruka našeho

⁸¹Gesetz vom 16. 7. 1926 In: Bayerische Gesetz und Verordnungsblatt 1926, s. 359.

⁸²Zákon ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb. o potulných cikánech

⁸³Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny NS ČSR, II. volební období (dále jen TZ – poslanecká sněmovna), 101 schůze, s. 2646.

soudnictví tam, kde jest to na místě.⁸⁴

Po něm podpořil návrh zákona zástupce Svazu německých zemědělců poslanec Schubert, který se snažil obhajovat stanovisko, že projednávaný zákon není v rozporu s lidskostí, naopak, že je altruistickým. Účel zákona charakterizoval jako nutnou obranu. „Tento kočovný národ musí být ve vlastním zájmu donucen ku vzdělanosti anebo alespoň k neškodnosti.... Národové, které se nechtěli, nebo nemohli přizpůsobit vládnoucím poměrům, vymřeli.“⁸⁵

V podpoře projednávaného zákona nezůstala pozadu ani německá strana národní, za níž vystupoval v rozpravě poslanec Matzner. Zastával stanoviska, že Cikáni patří zpět do země, odkud přišli.⁸⁶

Velmi tvrdě vystoupil proti Cikánům také lidovecký poslanec, který se přimlouval, dle jeho názoru, za přijetí co nejúčinnějších opatření, např. zvláštní označování cikánského obyvatelstva tetováním a za násilné odnímání cikánských dětí.⁸⁷

S dílčími výhradami proti projednávanému zákonu vystoupil poslanec za československou stranu sociálních demokratů. Upozornil na skutečnost, že projednávaný zákon je výjimečný a že je namířen proti určité rase, s ústavou se nesrovnává a ve svém druhu je jedinečným zákonem v Evropě. Dožadoval se některých změn, které, však příliš charakter zákona neměnily. Správně však poukázal na nutnost brát v úvahu při řešení cikánské otázky poměry, za nichž cikáni žili: „... žili jako štvaná zvířata, žili vždy jako vydědenci společnosti, jež jimi opovrhovala a jež se k nim jako k lidem nechovála... Nynější stav Cikánů je přirozeným důsledkem jejich dosavadního způsobu života opovrhování společnosti Cikány. Vydědenci společnosti žijí vždy svým zvláštním způsobem.“⁸⁸

Německá sociálně demokratická strana označila prostřednictvím své poslankyně projednávaný zákon za protiústavní, který byl výsledkem činnosti reakce. Bylo poukázáno na rozpory jednotlivých ustanovení projednávaného návrhu zákona s ústavou, zejména pak ustanovení o právech a občanských svobodách, s důrazem na odeprání práva Cikánů odvolávat se proti represivním opatřením.⁸⁹

Otevřený nesouhlas s navrhovaným zákonem, spojený s třídní opozičním stanoviskem k vládě, přednesli pouze komunisté, kteří se proto dostali do přímých a ostrých polemik s agrárními a klerikálními poslanci.

S nejucelenějším názorem vystoupil proti navrhovanému zákonu komunistický poslanec dr. J. Gáti, který provedl hlubokou analýzu podmínek a příčin dosavadního způsobu života Cikánů. Navrhovaný zákon zařadil mezi reakční zákony československého zákonodárství, které tvořily souvislý řetěz, začínající zákonem na ochranu

⁸⁴Tamtéž, s. 2647

⁸⁵Těsnopisecké zprávy s chůzí poslancecké sněmovny NS ČSR, II. volební období (dále jen TZ – poslancecká sněmovna), s. 2649 – 2650.

⁸⁶TZ – poslancecká sněmovna, s. 2653

⁸⁷Tamtéž, s. 2650 – 2663.

⁸⁸TZ – poslancecká sněmovna s. 2649.

⁸⁹Tamtéž

republiky.⁹⁰

Poslanec Dr. J. Gáti dále poukázal na část toulavých Cikánů, kteří se stali nebezpečnými pro společnost a proti nimž bylo třeba mocensky zakročit. Nebylo však správné přijímat taková represivní opatření, jaká byla navrhována, spočívající v pronásledování, hnání, užívání represivních zákonů a nařízení, které měly být spásou. V návrhu zákona se zcela opomíjela skutečnost, že drtivá část Cikánů je negramotných a proto nemohli znát zákony a nařízení a tedy ani nemohli znát nová ustanovení, v následné době přijmutého zákona o potulných Cikánech.

Po provedené analýze problematiky zformuloval dr. Gáti stanovisko komunistů takto: „Prohlašujeme otevřeně: ano, budeme bránit i potulné Cikány, které měšťácká společnost ze sebe vyvrhla, krádežím a vraždám naučila a negrům podobnou kastu z nich udělala, aniž jim poskytla k „civilizaci“ jiných podmínek, než pušku a bodák četníka... Nestřípíme, aby na zbytek kočovného národa byla kálena špína a aby do bezprávného stavu byl uvalen takovým způsobem, že všechna lidská práva, která přece i podle měšťácké ústavy patří každému člověku, byla mu odňata proto, že jeho příslušníci jsou tmavé pleti. Bráníme utlačovanou třídu, proletariát, utlačovaný národ i tehdy, když buržoazie nechce rozumět a vysmívá se našemu stanovisku.“

Po skončení rozpravy došlo k hlasování. Všechny pozměňovací návrhy byly zamítnuty a zákon schválen v původní podobě návrhu přijatého senátem. Tím nabyla legislativní úprava cikánské otázky definitivní podoby.

HLAVNÍ RYSY PROTIKIKÁNSKÉHO ZÁKONA

Ustanovení zákona č. 117/1927 Sb. se vztahovalo na Cikány z místa na místo se potulující, na jiné tuláky práce se štítící, kteří pocikánsku žili, a to v obou případech i tehdy, pokud měli po část roku, hlavně v zimě, stálé bydliště.⁹¹ Hlavním nedotekem zákona byly blíže nerozvedené nebo vůbec chybějící definice základních pojmů jako „tulák“ a po „cikánsku žítí“, jejichž formulace byly neobyčejně široké a všeobecné. Umožňovaly úřadům zakročit nejenom proti kočovným Cikánům, ale i proti Cikánům polousedlým, kteří měli své zaměstnání a nevyhýbali se práci.⁹²

Zákon z formálního hlediska rozdělil problematiku regulace života Cikánů do části o soupisu a evidenci potulných Cikánů, cikánských legitimací, represivních opatření, preventivních opatření, příslušnosti úřadů a trestní sankce. Samotný zákon poté provádělo, Vládní nařízení ze dne 26. dubna 1928, č. 68 Sb., jímž se provádí zákon ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb. o potulných Cikánech, které bylo v průběhu doby doplňováno a upřesňováno výnosy ministerstev.

⁹⁰Zákon ze dne 19. března 1923, č. 50 Sb. na ochranu republiky

⁹¹§ 1 zákona ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb.

⁹²Cikánské legitimace byly pravidelně vydávány i obyvatelům cikánských táborů, ve kterých žili usedlí Cikáni. NEČAS, C.: Z minulosti luhačovských Cikánů. Slovák, č. 18–19, 1976–1977, s. 75–76

Soupis a evidence potulných cikánů

K zajištění zavádění zákona do praxe bylo zapotřebí provést v první řadě řádnou evidenci potulných Cikánů, kteří byli proto vyzváni, aby se pod pohrůžkou trestu ve stanovený den dostavili k soupisu. Bližší podrobnosti k vlastnímu soupisu určovalo vládní nařízení k provedení zákona, které stanovilo vést v evidenci všechny kočovné Cikány starší čtrnácti let, pokud byli státními občany ČSR, nebo se oprávněně zdržovali na našem území. Děti se měly uvádět u osoby, která o ně pečovala. Cizí Cikáni, kteří neměli povolení k pobytu se evidovali odděleně. Vedením evidence pověřil ministr vnitra zvláštním oběžníkem Ústřední četnické pátrací oddělení v Praze, jako Ústředí pro evidenci potulných Cikánů s působností na celé území státu.⁹³

Vedení rejstříku trestu Cikánů bylo ponecháno státnímu zastupitelství v Brně.⁹⁴

Vlastní provedení soupisu bylo nařízeno výnosem ministerstva vnitra⁹⁵ a probíhalo od 1. června do 15. srpna 1929. Soupis provedly policejní a politické státní úřady I. stolice za pomoci četnictva a obcí. Celkem bylo do evidence podchyceno 24 700 Cikánů a osob po cikánském způsobu života žijících, bez rozdílu věku. Z tohoto počtu byly vydány cikánské legitimace 9966 osobám.⁹⁶

Cikánské legitimace

Cikánská legitimace se vydávala každému potulnému Cikánovi, staršímu čtrnácti let, pokud byl oprávněn zdržovat se na našem území, a vydával ji politický úřad I. stolice. Cikánská legitimace byla zavedena podle francouzského vzoru a měla formu knížky, v níž byl otisknut podstatný výtah zákona a prováděcího nařízení, údaje o osobních datech, popis osoby a otisky prstů, uložená omezení v případech, kdy byl dán Cikán pod policejní dohled. Číslo legitimace se muselo shodovat s číslem, pod kterým byl držitel evidován u Ústředí pro evidenci potulných Cikánů v Praze. Osoby, na které se vztahovala povinnost mít tuto legitimaci, musely žádat do osmi dnů o její vydání u nejbližšího politického úřadu I. stolice. Tento úřad, popřípadě ten, v jehož obvodě byly takovéto osoby přistíženy, měly za povinnost legitimaci vydat až po zjištění totožnosti osoby a po dohodě s Ústředím pro evidenci potulných Cikánů.

Cikán musel legitimaci nosit stále u sebe a předložit ji na požádání státním úřadům politickým a policejním, četníkům, obecním úřadům, popřípadě polní, lesní a rybářské stráž.

Cizím Cikánům nebyla legitimace vydávána, pokud nedostali povolení k pobytu od ministerstva vnitra.

Po vystavení legitimace byl každý držitel povinen ve lhůtě osmi dnů ohlásit veškeré změny osobních dat a to nejen svých, ale i osob s ním žijících, které neměly

⁹³Oběžník ministerstva vnitra ze dne 15. května 1928, č. 21.844/28. SÚA, MS, inč. 525, sign. Z tr. 4, kart. 562.

⁹⁴Výnos ministerstva vnitra ze dne 15. června 1928, č. 25.452. SÚA, ZVČ, inč. 885, kart. 1076.

⁹⁵§ 14 vládního nařízení ze dne 14. července 1922, č. 198 Sb. o evidenci pro kriminální statistiku.

⁹⁶Informace generálního velitele četnictva ministerstvu o stavu evidence potulných cikánů SÚA, GVC, inč. 127, sign. 194, kart. 73.

legitimace. Změny se hlásily nejbližšímu policejnímu úřadu nebo četnické stanici, která provedené změny oznámila Ústředí pro evidenci potulných Cikánů.

Ztrátu legitimace byli Cikáni povinni hlásit úřadům do tří dnů. Politický úřad I. stolice, po zjištění totožnosti osoby, vydal duplikát legitimace. V případě smrti držitele byly osoby, se kterými zemřelý žil, povinny legitimaci odevzdat nejbližšímu politickému úřadu I. stolice nebo nejbližší četnické stanici.

Zjišťovat totožnost kočovných Cikánů zmocňoval zákon bezpečnostní úřady a orgány. Nebyly tím myšleny jen státní úřady politické a policejní a jejich orgány (četnictvo a sbory stráže bezpečnosti), nýbrž i obecní úřady a strážníci, přísežná lesní a polní stráž apod. – prostě úřady a orgány bezpečnostní služby.

Ke zjištění totožnosti mohly uvedené úřady a orgány provádět kdykoliv zjišťování antropometrické, daktyloskopické a jiné, zejména zjišťování zvláštních znamének (jizev, vad apod.). Současně mohly úřady přikázat nevzdalování se z místa (konfinování) až na dobu 14 dní a činit jiná vhodná opatření k zajištění tohoto příkazu. Jakého druhu měla být tzv. vhodná opatření zákon nestanovil. Bylo ponecháno zcela na vůli bezpečnostního úřadu či orgánu, jaké prostředky zvolí. Mohlo jít např. o uložení povinnosti hlásit se každý den v určitém hodinu na určitém místě nebo se mohl odebrat cestovní vůz, zvíře či jiná movitost, doklady apod. Odejmuté věci však měla obec za povinnost vzít do úschovy. Zákon sice uváděl, že tzv. vhodná opatření neměla mít charakter většího omezení (přiměřenosti) než bylo potřeba k dosažení cíle, ale naplňování této zásady však bylo ponecháno na zvážení bezpečnostnímu úřadu či orgánu.

Opatření represivní – kočovnické listy.

Druhou novinkou zavedenou zákonem podle bavorského vzoru byl kočovnický list. Kočovat v rodinách nebo s vozidly a se zvířaty určenými k tahu nebo k nošení nákladu, směli potulní cikáni jen tehdy, pokud ke kočování dostali povolení – kočovnický list.

Zákon nezakazoval kočování úplně. připouštěl kočování jednotlivců, pokud se tyto nepotulovali s vozidly (v té době s i trakři) nebo se zvířaty určenými k tahu či nošení nákladu.

O vydání kočovnického listu měl právo žádat každý Cikán vlastníci cikánskou legitimaci. Pokud došlo k odněti legitimace, pozbyl platnosti i kočovnický list, který se odebíral.

Kočovnický list vydával politický úřad I. stolice podle místa dočasného pobytu a při jeho vydávání se přihlíželo k poměrům žadatele a na veřejný zájem. Záleželo na uvážení úřadu, zde kočovnický list vydal či ne, protože na jeho vydání neměl nikdo nárok. V případě vydání měl platnost jeden rok a v jeho průběhu mohl být kdykoliv odejmut nebo změněny údaje v něm uvedené.

Kočovnický list zněl na jméno hlavy rodiny a uváděl, pro které osoby platí, kolik a jaká vozidla nebo zvířata smějí mít kočující osoby.

Snahou politických a bezpečnostních úřadů bylo regulování pohybu Cikánů po území republiky s cílem omezit jejich pohyb na některé části území. K regulaci sloužilo vytyčování tras pohybu, druh cesty a určování území, které se zapisovalo do kočovnického listu. Pokud nebyla zapsána omezení, platil kočovnický list pro celý obvod státu.

Cizím potulným Cikánům bylo možné vydat kočovnický list jen na zvláštní povolení ministerstva vnitra. Jinak byl jejich pohyb na našem území zakázán.

Kočovnický list umožňoval kontrolu kočujících cikánů, respektive postih těch, kteří měnili místo pobytu bez oprávnění. Kočovnický list musel jeho držitel předložit kdykoliv ke kontrole bezpečnostnímu úřadu nebo jeho orgánu. V době táboření se kočovnický list ukládal u obecního starosty a v místě, kde byl státní policejní úřad, u tohoto úřadu.

Kočování a táboření v tlupách, které přesahovaly rámec rodiny, bylo zakázáno. Jako odůvodnění tohoto zákazu se uváděla např. ochrana majetku a bezpečnosti osob.

Zákon blíže nedefinoval pojmy rodina a tlupa. Protože bez kočovnického listu směli kočovat jen jednotlivci, považovalo se za tlupu i sdružení dvou Cikánů. Za rodinu Cikána se v praxi považovala skupina, tvořená hlavou rodiny, manželkou nebo družkou, děti a eventuálně sourozenci.

V zájmu usnadnění kontroly a dozoru nad tábořícími, respektive přenocujícími Cikány, uděloval státní policejní úřad, případně starosta obce, povolení k táboření či přenocování. Pokud nedostali souhlas museli Cikáni táhnout dál do katastru jiné obce, kde udělování souhlasu opakovalo. Správním orgánům tak byla vytvořena možnost legálně hnát potulné cikány zemí a záleželo na jejich vůli kam a jak dlouho.

Politické úřady II. stolice (zemské) mohly určit území a obce, do nichž byl potulným Cikánům vstup zakázán, pokud nebyli místně příslušní (domovské právo). Zákazy se týkaly velkých měst, lázeňských míst, pohraničního pásma apod. Na všech silnicích a stezkách k těmto místům se umísťovaly tabulky s vyhlášením zákazu.

Kočovnickým listem se snažil státní aparát regulovat pohyb Cikánů po území republiky. Tímto opatřením byly vymezeny prostory ke kočování a umožněno držet Cikány na určených místech. Současně toto opatření umožňovalo kontrolu a dozor nad potulnými cikány.

Preventivní opatření

Preventivním opatřením bylo v zákoně myšleno odnětí dětí potulným Cikánům.⁹⁷ Již v návrhu zákona byl tento prostředek ospravedlňován tvrzením, že jedině takovým způsobem lze doufat, že během jednoho pokolení ustane cikánská trýzeň.⁹⁸

Při odeírání dětí se mělo jednat o děti mladší osmnácti let, o které se nemohli Cikáni náležitě starat a poskytnout jim potřebnou výchovu. V každém případě se však stanovila povinnost odejmout děti cizí (ukradené, koupené apod.).

⁹⁷ § 12, odst. 1, zákona ze dne 14. července 1927, č. 117 Sb.

⁹⁸ Těsnopisecké zprávy o schůzích senátu NS republiky Československé, II. volební období, 4. zasedání. Praha 1927 s. 860 – 863

O odnětí dětí a jejich umístění rozhodoval na základě oznámení politického úřadu I. stolice okresní soud.

Odňaté děti měly být dány do péče řádným rodinám nebo do vhodných výchovných ústavů. Přitom nebylo stanoveno, kterému druhu péče měla být dána přednost. K výchově dětí sloužily podle vládního nařízení v první řadě státní výchovné ústavy, a to ústavy zemí a zemských komisí pro péči o mládež.⁹⁹ Jiné ústavy tehdy, jestliže kromě vydržovatele souhlasil i místně příslušný politický úřad I. stolice.¹⁰⁰

Délka doby po kterou měly být děti ponechány ve výchově u rodin, kterým byly svěřeny, nebyla stanovena. V ústavech bylo doporučeno ponechat děti, pokud toho bylo třeba, nejdéle do dosažení zletlosti.

Právní úprava také neřešila otázku přípravy dětí v ústavech na jejich další existenci nebo pomoc po propuštění z ústavu (vyučení se řemeslu, získání práce apod.). Tím docházelo po propuštění těchto osob k návratu do života potulných Cikánů a k páchání trestné činnosti, kterou si zajišťovaly obživu.

Pokud bylo odňaté dítě dáno do výchovného ústavu, měl ústav práva rodičů nebo poručníků dítěte. Pokud bylo dítě dáno do rodinné péče, práva rodičů či poručníků nezanikala.

Příslušnost úřadů

Vedení agendy potulných Cikánů bylo uloženo politickým úřadům I. stolice. V místech, kde byly státní policejní úřady, obstarávaly tuto agendu ony. Příslušnost úřadů se řídila podle místa dočasného pobytu potulných Cikánů a v trestním řízení podle místa zadržení.

Obce měly stanovenou součinnost při provádění zákona. Starosta obce byl oprávněn, aby v nutných případech vydával nařízení k provádění lékařské prohlídky potulných Cikánů a provádět opatření v zájmu zdraví potulných Cikánů nebo zdraví jiných osob (např. očkování, desinfekce, stříhání vlasů apod.).

Obec uschovávala majetek potulného cikána, jeho zvířata a vozidla, když byl stíhán za přestoupení zákona.

Po skončení řízení oznámil soud rozsudek obci a byl-li potulný Cikán odsouzen, vydal starosta nařízení k prodeji majetku Cikána (vozidla a zvířata) ve veřejné dražbě. Peníze získané prodejem se uložily u obecního úřadu do doby, kdy si je potulný Cikán po odpykání trestu mohl vyzvednout.

Trestní sankce

Porušení zákona o potulných Cikánech a prováděcích předpisů se trestalo jako přestupek, pokud nešlo o čin přísněji trestný. Za přestupek se považovalo přestoupení příkazů a zákazů za účelem provedení soupisu, identifikace osob, evidence,

⁹⁹ Podle vládního návrhu to měly být především ústavy v Kostomlatech, Králíkách a Opatovicích. Na Moravě v Boskovicih, Mohelnici, Uherském Hradišti v a Novém Jičíně.

¹⁰⁰ Seznam ústavů byl uveřejněn v úředním listě z roku 1928, č. 116 Sb.

vydávání legitimací, kontroly, kočování, táboření, zákazu pobytu cizím Cikánům. Za přestupek byl stanoven trest vězení (uzamčení) do jednoho měsíce.

IV. KAPITOLA

REALIZACE PROTICKÁNSKÉHO ZÁKONA V PRAKTICKÉ ČINNOSTI BEZPEČNOSTNÍCH ORGÁNU

Z rozboru zákona o potulných cikánech z roku 1927 vyplývá, že jeho opatření byla zaměřena na kořeny příživnického způsobu života potulných Cikánů a na úsilí o trvalé usídlení této etnické skupiny, ikdyž kočovný způsob života nebylo možno považovat v jádru za úplně protizákonný protože byl ve skutečnosti legalizován cikánskými legitimacemi a kočovnickými listy.

Další nespornou výhodou měl tento zákon i ulehčovat bezpečnostním orgánům dopadení a identifikování delikventů z řad cikánského obyvatelstva.

Rozpracování opatření k Cikánům v první republice bylo pro náš stát tak výhodné, že se o ně začaly zajímat i jiné evropské země, např. Rakousko. Šlo o zemi, ve které represe proti Cikánům v minulosti vedly až k jejich fyzické likvidaci.¹⁰¹ Úřad Rakouského spolkového kancléře v roce 1931 požádal sekretariát Mezinárodní kriminálně-policejní komise o spolupráci při tvorbě předpisů k cikánským osobám v Rakousku. Dne 30. července 1931 vydal sekretariát komise oběžník pro všechny své členy s výzvou ke sdělení příslušných zákonných ustanovení a případných návrhů k řešení nastolené otázky. Speciálně se poukazovalo na československé zkušenosti, zakotvené v zákoně o potulných Cikánech.

Závažnost řešení cikánské otázky byla v této době zřejmě aktuální, protože se dostavila na pořad jednání VIII. a IX. řádného zasedání Mezinárodně-policejní komise ve dnech 28. – 30. září 1931 v Paříži a 15. – 20. října 1931 v Římě. Za Československo, které bylo jedním z členských států této komise, vystoupil v průběhu jednání vládní rada Vaňásek. Upozornil členy komise na československý zákon o potulných Cikánech z roku 1927 a na jeho prováděcí nařízení z roku 1928. Předložil komisi stanovisko československé strany, aby cikánské legitimace byly zavedeny i v jiných státech a podal návrh na zřízení Mezinárodní ústředny pro evidenci potulných Cikánů. Smyslem a cílem návrhu měl být organizovaný mezinárodní boj proti trestné činnosti cikánů. Její funkce měla spočívat v tom, že každá zúčastněná země by zasílala přímo ústředně k zařizování zprávu o odsouzení každého potulného Cikána (i jiné státní příslušnosti). Mezinárodní ústředna po provedení administrativních náležitostí informovala o rozsudku národní ústředny evidence potulných Cikánů podle státní příslušnosti odsouzeného případně by poskytovala informace k osobám jiným

¹⁰¹Např. patent císaře Karla VI. z 20. června 1721, kterým učinil cikány za psance a umožňoval je při dopadení trestat smrtí, včetně žen.

členským státům.¹⁰²

Po svém návratu z Říma vypracoval vládní rada Vaňásek návrh na jednotné vedení evidence potulných Cikánů v takové podobě, aby mohl sloužit jako předloha pro všechny zúčastněné země. V návrhu vycházel z ustanovení zákona č. 117/1927 Sb. a jeho prováděcí vyhlášky. Protože však ve všech směrech tyto právní úpravy nevyhovovaly požadovanému záměru, navrhl Vaňásek dílčí změny:

1. Styk s mezinárodní ústřednou měl být výhradně svěřen Kriminální policejní ústředně policejního ředitelství Praha, a to ve věcech týkajících se „mezinárodních cikánů.“¹⁰³, bez rozdílů, zda se věcí zabývaly státně-policejní nebo jiné úřady (např. pohraniční, finální apod.).
2. Úřad, který mezinárodního Cikána zadržel, měl pořídit tři daktyloskopické karty a tři fotografie a zaslat je společně s připojenou zprávou přímo kriminální ústředně. Ta by zaslala jednu daktyloskopickou kartu s podobenkou četnické cikánské ústředně s žádostí o informace, týkající se zadržené osoby.

Jednu daktyloskopickou kartu a fotografii měla založit kriminální ústředna do své sbírky dakto a foto. Poslední kartu a fotografii společně s vlastním šetřením a informacemi získanými od četnické cikánské ústředny, se měly zaslat přímo Mezinárodní evidenční ústředně Cikánů.

3. Pokud by Cikána zadržela četnická stanice, ukládala se jí vonnost poslat kriminální ústředně jed. dvě daktyloskopické karty a dvě fotografie. Průklep zprávy o zadržení s označením mezinárodního Cikána se měl přímo Ústřednímu četnickému pátracímu oddělení (cikánské ústředně), která ihned uvědomila kriminální ústřednu, o všem co jí bylo o zadržené osobě známo.
4. Pokud cikána zadržel jiný státní úřad, měl mít stanovenou povinnost ihned o tom informovat místní bezpečnostní úřad, který by jednal podle výše uvedených zásad.

Takto zpracované návrhy, směřující k doplnění a změně platného zákona o potulných Cikánech a jeho prováděcího nařízení, byl předložen k posouzení nejprve ministerstvu spravedlnosti, které nemělo výhrad. Ministerstvo vnitra, které se následně k návrhům vyjadřovalo, však dalo zamítavé stanovisko s odůvodněním, že změny platných právních norem nepřichází v úvahu.

V prvních letech působnosti protickánskému zákonu však docházelo k byrokratickým přístupům při jeho uskutečňování. Třicátá léta se vyznačovala stále narůstající hlubokou hospodářskou krizí, které postihovala celou republiku. Růst nezaměstnanosti byl jejím typickým jevem a ta nezasahovala jenom člověka bílého plemene, ale

¹⁰²V Československu byla tato „Národní ústředna“ zřízena již 15. května 1929 výnosem MV č. 21.844 na základě vládního nařízení ze dne 26. dubna 1928, č. 68 Sb. SÚA, ZVČ, inč. 885, kart. 1076.

¹⁰³Jednalo se o nově zavedený pojem, kterým se označovali Cikáni pro potřeby Mezinárodní ústředny pro evidenci potulných Cikánů, kteří kočovali střídavě po území jednotlivých evropských států a to buď na základě povolení nebo bez něho.

také a to především, Cikány. Stále více se zhoršující pracovní podmínky a možnosti získat obživu řádným způsobem vedlo Cikány stále více k tomu, že si prostředky k obživě získávaly trestným jednáním. Jeho nejčastějším projevem byla potulka, která se trestala ustanovením zákona o toulání za žebrotě.¹⁰⁴

Na tento stále se vyskytující projev nezákonného jednání reagovaly policejní a četnické orgány zatýkáním a dodáváním cikánů k soudu pro potulku bez ohledu na to, že právě tito občané republiky neměli za dané situace ani tu nejmenší naději k získání jiného druhu obživy.

Poukazovalo na to zejména prezidium krajského soudu v Hradci Králové, když se formou upozornění ministerstva spravedlnosti snažilo vzniklou situaci řešit cestou změny zákonné úpravy.

Postupem času se však na přesné dodržování všech ustanovení zákona č. 117/1927 Sb. přestal klást patřičný důraz. Přesvědčovaly se o tom inspekce zemského úřadu v Brně, zaměřené k prověrce uplatňování tohoto zákona. Nevyšší nedostatky byly zjišťovány v praktické činnosti obecních úřadů, které potvrzovaly potulným Cikánům hlášení pobytu a povolení k přenocování ve zvláštních „vidimačních knížkách“,¹⁰⁵ které však postrádaly jakékoliv označení potřebné ke zjištění totožnosti držitele, nehledě nato, že pro evidenční účely byly určeny cikánské legitimace a kočovnické listy.

Na základě těchto zjištění vydal zemský úřad v Brně oběžník k řádnému provádění evidencí potulných Cikánů, určený všem okresním úřadům země Moravskoslezské, policejním ředitelstvím a komisařstvím. Oběžník především opětovně vykládal nejdůležitější ustanovení zákona o vedení evidence potulných Cikánů s důrazem na význam a funkci cikánských legitimací a kočovnických listů. Rovněž připomínal spoluúčast obcí a povinnost starostů povolovat přenocování či táboření potulných Cikánů v místech, na něž se nevztahuje působnost státních policejních úřadů a oznamovat toto příslušným četnickým stanicím. V závěru oběžník upozorňoval, že se musí důsledně dodržovat vydaný zákon s vládním nařízením a že jakékoliv jiné, přežívající evidenční knížky jsou neplatné a musí být odebrány a zrušeny.

Na nedostatky ve vedení evidencí současně reagovalo Ústřední četnické pátrací oddělení, které ministerstvu vnitra zaslalo sdělení, týkající se počtu evidovaných a daktyloskopovaných Cikánů (v roce 1935 jich bylo v evidenci ÚČPO 34 865), z nichž bylo 25 527 vydána cikánská legitimace. Dále upozornilo na skutečnost, že potulní Cikáni prokazují svoji totožnost různými jinými osobními doklady, znějící na různá jména a tím, že dochází k nepřesnostem ve vedení ústřední evidence. Požadovalo, aby všechny kompetentní úřady při styku s ÚČPO uváděly vždy vedle jména i číslo cikánské legitimace.

Nedostatky zjišťované ve vedení evidence se týkaly také pobytu cizích státních příslušníků-cikánů nebo obdobných osob nezjištěné státní příslušnosti. Podle usta-

¹⁰⁴ § 1, zákona ze dne 24. května 1885, č. 89 ř.z. o toulání a žebrotě.

¹⁰⁵ Vidimační knížka byla úředním dokladem, kterým se potvrzovala totožnost osoby.

novení zákona o potulných Cikánech byl pobyt cizím Cikánům na území ČSR zakázán, výjimku tvořily osoby, které měly platné povolení k pobytu od ministerstva vnitra. Vládní nařízení k tomuto zákonu ukládalo státním úřadům povinnost již vydané cikánské legitimace osobám, o kterých se dodatečně zjistilo, že nejsou státními občany ČSR nebo jestliže takové osobě nebyl povolen další pobyt na území republiky.

Povolovací systém pobytu cizím Cikánům na našem území byl však současně také řešen ustanoveními zákonů o cestovních pasech¹⁰⁶ a o pobytu cizinců.¹⁰⁷ Analýzou všech uváděných právních norem lze odvodit, že potulný Cikán, který nebyl československým státním příslušníkem se mohl zdržovat na území pokud:

- a) vlastnil platný československý cestovní pas nebo povolení k pobytu od našich úřadů bez cestovního pasu,
- b) vlastnil povolení podle zákona o pobytu cizinců nebo potvrzení, že se na něj návrh nevztahuje (v případě Cikánů nepřicházela tato možnost prakticky v úvahu),
- c) vlastnil povolení československých úřadů podle § 9 zákona č. 117/1927 Sb., který nebyl oběma výše uvedenými zákony zrušen.

Z uvedeného výkladu je zřejmé, že šlo v podstatě o teoretické možnosti legálního pobytu na území ČSR. V praxi však Cikáni ilegálně překračovali naše státní hranice a pokud při nahodilých kontrolách byla jejich státní příslušnost zjištěna byli posíláni postřkem zpět, odkud přišli.

Jak již bylo dříve vzpomenu, největší podíl na provádění proticikánského zákona mělo v první republice četnictvo. Vyplynulo to z jeho organizace a funkce v systému státního aparátu. V rámci četnictva se pak na cikánskou otázku specializovala jedna z jeho výkonných složek – Ústřední četnické pátrací oddělení.

Při své praktické a kontrolní činnosti zjišťovaly ještě v roce 1935 jednotlivé služebny četnických pátracích stanic, že se stále opakují nedostatky v naplnění zákonných předpisů o potulných Cikánech. Rovněž tak i při jejich vlastním výkonu služby byly mnohdy rozdílné názory a přístupy v hodnocení jednotlivých případů. Vzhledem k těmto skutečnostem a ve snaze sjednotit služební postup všech podřízených četnických pátracích stanic, vydalo ÚČPO v říjnu 1935 směrnici pro evidenci Cikánů a jiných kočovníků.

Tento interní předpis nařizoval podřízeným, že za potulné Cikány nemají považovat jen osoby podle § 1 zákona o potulných Cikánech, ale i většinu domněle usedlých Cikánů, protože se podle dosavadního zjištění z místa svého trvalého pobytu čas od času tajně vzdalují a dopouštějí se pak trestných činů ve vzdálenějších místech. Toto opatření bylo současně motivováno skutečností, že se stále nedařilo provádět důsledné sledování pohybu Cikánů, které právě mělo být jedním z prostředků tlumení jejich zločinnosti.

¹⁰⁶ Zákon č. 55/1928 Sb. o cestovních pasech

¹⁰⁷ Zákon č. 52/1935 Sb. o pobytu cizinců

Zakročujícím četníkům se dále ukládala povinnost, aby při zatčení, předvedení, kontrole nebo jakémkoliv jiném služebním zákroku (např. nález zraněného cikána, při návštěvě nemocnice, kde jsou Cikáni léčeni apod.) zjišťovali, zda je držitel cikánské legitimace totožný s osobou, které byla legitimace vydána a to porovnáním otisků prstů, nebo zvláštních znamení. Pokud četník pojal podezření, že se nejedná o tutéž osobu a rovněž ve všech případech, kdy šlo o kočovníky bez cikánských legitimací a nezletilé děti nebo o cizí osoby, musel zajistit sejmutí kontrolních otisků prstů. Tyto osoby se pak zadržely až do vyhodnocení otisků prstů a zjištění nebo potvrzení jejich skutečné totožnosti.

Samotnému daktyloskopování se přikládal velký význam, protože právě ono bylo ve většině případů jediným zdrojem důkazů o totožnosti Cikánů. Zhotovené otisky prstů nebyly využívány jen pro potřebu našich bezpečnostních orgánů, ale současně sloužily jako jedna ze základních podmínek činnosti Mezinárodní kriminální ústředny u policejního ředitelství ve Vídni, kam byly zasílány zvláště pečlivě vyhotovené otisky prstů cizích Cikánů, přistížených na našem území a to, ať již měli či neměli povolení k pobytu. Současně s otisky se zasílala podrobná zpráva o původu osoby, její dosavadní kriminální činnost a o uložených trestech. Tatáž zjištění se dále postupovala příslušným bezpečnostním úřadům sousedních států k jejich dalšímu využití.

Největší problém činilo nejenom četnictvu, ale i ostatním úřadům přesné zjištění osobních dat cikánů. Doklady, které osvědčovaly totožnost osoby, jako např. doklad o narození, křtu, sňatku, domovské příslušnosti apod. většinou Cikáni neměli nebo je zapírali. V případech, kdy nešlo běžným způsobem zjistit potřebné údaje o osobě, vycházelo se z věrohodných výpovědí svědků, což samo o sobě muselo být velmi problematické. Potřebné údaje se proto také vypisovaly „podle doznání“ nebo „podle odhadu“. V cikánských legitimacích byla tato poznámka předtiskována již před rodnými daty, aby se tak upozornilo na nezjištěný původ držitele. Evidenci trestů vedla v těchto případech četnická stanice nebo policejní úřad podle místa narození „dle doznání“.

Směrnice o evidenci Cikánů pamatovala také na způsob předávání informací mezi jednotlivými četnickými stanicemi. Stanovila, že každý četník musel mít vždy u sebe služební obálku k odeslání zprávy o kontrole kočovnické rodiny (tlupy), kterou měl vkládat do nejbližší poštovní schránky. Rovněž bylo umožněno, ve snaze o co nejrychlejší předávání informací, používat k přepravě zprávy důvěryhodnou osobu nebo se doporučovalo používat telefonu.

V případech, kdy byl na četnickou stanici doručen dopis o cikánské tlupě nebo jedinci, který nemohl být vyřízen pro nepřítomnost ve služebním obvodu, postupoval se spis příslušné pátrací stanici s žádostí o vypátrání pobytu zájmového objektu. Pokud však šlo o Cikána, který se v obvodu četnické stanice narodil, spis se zde ponechával. Pátrací stanice se jen požádala, aby provedla upozornění četnických stanicích ve svém obvodu, že se po dotyčné osobě či tlupě pátrá s tím, že veškeré poznatky se jim mají postupovat. V žádném případě nebylo dovoleno, aby se spisy

posílaly oběhem po jednotlivých četnických stanicích.

Zavedení cikánských legitimací mělo přinést ulehčení vedení evidence trestů. Důležitě však bylo, aby se do oznámení udání zapisovala osobní data přesně podle legitimace a její číslo. Tyto údaje pak soud zapisoval v případě odsouzení do rozsudku a do trestního listu. Tímto způsobem se stala evidence přesnou, přehlednou a zabraňovalo se tomu, aby trest byl zapsán jiné osobě.

V případech, kdy došlo k zadržení cikána jež užíval falešných jmen nebo dokladů jiné osoby, musely se zaslat jeho daktyloskopické karty společně se zprávou, kdy a pod jakým jménem byl v dřívější době daktyloskopován příslušné četnické stanici podle místa narození. Zde se na tuto osobu založila trestní evidence. Evidenční stanice pak měla za úkol sdělit data o zjištěném původu všem místům, která proti dotčené osobě zakročovala a současně požádala státní zastupitelství v Brně o sloučení trestů. Opis sloučeného trestního listu se pak zakládal na ÚČPO.

Zvláštní postup byl určen četnickým stanicím při úmrtí Cikána. Předně se nařizovalo odebrání cikánské legitimace po zemřelém od pozůstalých a její zaslání s výpisem z matriky zemřelých ÚČPO. Nezletilé děti se zapsaly do legitimace žijícího člena rodiny (pokud již zde nebyly zapsány) nebo do legitimace pěstounů.

O každém úmrtí Cikána se současně podávala zpráva četnické stanici nebo policejnímu úřadu, v jehož služebním obvodu se narodil a to i v tom případě kdy místo narození bylo určeno „dle doznání“.

Stanice, která vedla trestní evidenci Cikána, pak oznámila úmrtí četnické pátrací stanici. Jestliže šlo o osobu hledanou nebo stíhanou, sdělila stanice úmrtí také těm místům, která po zemřelém pátrala.

Tímto způsobem byl zemřelý vyřazen z evidence Cikánů. Pokud se jednalo o Cikána s označením „zločinec“, znamenalo to, že poznatky o jeho osobě, druhu a způsobu spáchání trestné činnosti se dále v praxi využívaly. Jeho osobní data a zejména trestní záznam byl důležitý z hlediska evidence, předcházení a odhalování trestné činnosti jeho dětí, sourozenců a ostatních členů rodiny. V takových případech se s ohledem na jeho obsah spis zemřelého přičlenil buď celý ke spisu osoby, která měla k zemřelému nějaký blízký vztah nebo jen jeho určité části (jako např. křestní, domovský list, pátranky po odcizených a hledaných věcech, po majitelích odcizených předmětů a osobních dokladů). Zbytek spisu, který nebylo možno jiným způsobem využít se mohlo zničit. Stejným způsobem jako u četnických stanic postupovalo ÚČPO.

Četnické složky měly od počátku účinnosti proticikánského zákona rovněž těžkost s Cikány, kteří nebyli našimi státními občany a jejichž příslušnost k jinému státu se nedala zjistit. V takovém případě nebylo možno tyto Cikány odstrčit za hranice do sousedního státu, protože druhá strana je v zápětí poslala zpět. Situace se tedy musela řešit a výsledkem bylo opatření, uvedené v citované směrnici, které stanovila, že takovým osobám se cikánské legitimace musí vydat, ale na první straně legitimací má být uvedeno, že státní příslušnost této osoby nebyla zjištěna.

Směrnice rovněž pamatovala na možnost zrušení platnosti cikánské legitimace

a vynětí osoby z evidence. Tato teoretická možnost však předpokládala, že dotyčná osoba musela požádat na okresním úřadu (směrnice přímo uváděla výraz prosit), který si v kladném případě vyžádal stanovisko ÚČPO. V souvislosti s tím však platilo nepsané pravidlo zrušit cikánskou legitimaci nejdříve na podmínečnou dobu a to i v případě, kdy šlo o osobu řádně výdělečně činnou. Na zrušení a vynětí z evidence neměl nikdo právní nárok, záleželo na libovůli příslušného úřadu.

Smysl směrnice o evidenci cikánů a jiných kočovníků spočíval ve snaze více ztěžovat kočování a tím nepřímo nutit Cikány k vedení usedlého způsobu života a vhodné výdělečné činnosti. Tento úmysl se však nepodařilo v první republice zcela uskutečnit.

V popsané době platil zákon o potulných Cikánech do roku 1939, kdy byl téměř celý nahrazen německými předpisy, které ve svých důsledcích znamenaly fyzickou likvidaci československých Cikánů. V období okupace zůstaly v platnosti pouze některá speciální ustanovení československého zákona, jako např. ohlašovací povinnost Cikánů.

Zákon č. 117/1927 Sb. platil i po porážce nacistických okupantů v roce 1945 a tento zákon byl zcela zrušen v roce 1958.

PRAMENY VYŠKOVSKÝCH SYNODÁLNÍCH STATUT (1413)

Pavel KRAFL

U příležitosti pětistého výročí konání vyškovské synody z roku 1413 otiskl roku 1913 Augustin Neumann článek této synodě věnovaný.¹ V malé tabulce a schémátku se snažil popsat prameny, z nichž vydavatel vyškovských synodálních statut, Václav Králík z Buřenic, čerpal.² Jsou zde ovšem četné omyly, nedostatky. Cílem tohoto článku je v plné šíři rozebrat prameny synodálních statut Václava Králíka z Buřenic.

Obecná charakteristika statut

Jestliže synodální statuta Jana Volka z roku 1349 vznikla před první pražskou provinciální synodou z 11. – 12. 11. 1349, jak lze soudit z jejich obsahu, a pomineme-li krátká statuta Jana ze Středy (1380) dotýkající se z celého spektra církevního života jen několika problémových okruhů, pak synodální statuta patriarchy Václava vydaná pravděpodobně roku 1413 (1. září) jsou první obecnější a rozsáhlejší správní iniciativou v olomouckém biskupství od vydání prvních, zakladatelských statut české provincie. Obsáhla snad všechny oblasti života církevních společenství: dogmatické otázky, svátosti, život kleriků, správní otázky, vztah ostatních vrstev obyvatelstva ke klerikům apod. Spíše než k diecézním statutům pražské diecéze z počátku 15. století je lze připodobnit k Arnoštovým provinciálním statutům, natolik mají obecný charakter. Nevěnují se pouze několika otázkám aktuálním v roce konání synody či v několika letech posledních – např. pouze šíření viklefismu. Jak se dočteme v článku č. 41 vyškovských statut, po třicet let se v olomoucké diecézi nekonala synoda. Václav Králík z Buřenic tento nedostatek napravuje, a co víc, v článku č. 42 rozhodl o každoročním konání synody v Kroměříži den po svatém Mořici, tj. 23. září.³

Kromě Václava Králíka není ve statutech jmenována přímo žádná osoba. Dějí se toliko zmínky o „našem vikáři“ (zřejmě generálním vikáři) a dále o oficiálovi. Statuta jsou listinou. Můžeme v ní rozlišit typické listinné formule: na začátku devoční formule, intitulace, obecná adresa se salutací. Následuje narace a promulgace. Po tomto úvodu najdeme ve statutech vlastní články, celkem čtyřicet tři.⁴

¹Neumann A., Diecézní synoda ve Vyškově r. 1413, Museum 48, 1913, str. 19 – 37.

²O.c., str. 35, 36.

³Dudík B., Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1413, Brno 1871, str. 42.

⁴Podle edice Dudík B., Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1413, Brno 1871.

1. De sanctissima trinitate,
2. De statutis et canonibus observandis,
3. De observatione sacramentorum,
4. De indumentis sacerdotum et clericorum circa sacramenta,
5. De celebratione festivitatum,
6. De festivitate sancti Longini martyris,
7. Ut festivitates celebrentur,
8. Ut omni sexta feria in meridie pulsetur,
9. De observatione ieiuniorum,
10. De confessione,
11. De mendicantium predicatione,
12. De vita et honestate clericorum,
13. De cohabitatione clericorum et mulierum,
14. Quod sacerdotes filios vel filias publice non teneant in domibus,
15. De clericis peregrinis,
16. De spoliis et spoliatoribus,
17. De percussoribus et interfectoribus,
18. De aetate et qualitate ad sacros ordines et curata beneficia promovendorum,
19. De officiis vicariorum,
20. De cappellanis nobilium,
21. De publicis notariis,
22. De monachis, qui promoventur ad ecclesias parochiales,
23. De metu clericorum, qui non audent mandata exequi suorum superiorum,
24. Contra prohibentes executionem,
25. De institutionibus,
26. De statutis contra clericos editis, et de telonio a personis et rebus clericorum non recipiendo,
27. De sponsalibus et matrimoniis, et consanguinitate, affinitate, et etiam de eo, qui duxit in matrimonium, quam polluit per adulterium,
28. De simonia, ne aliquid pro spiritualibus exigatur, vel promittatur,
29. Ne presbyteri novam missam celebrent et convivia faciant,
30. De beneficiis erigendis,
31. Ut ecclesias consecrent,
32. De electione rectoris scholarum,
33. Ut in villis scholas non habeant,
34. De clericis non residentibus,
35. De matrimonio,
36. Ut plebani habeant propria sigilla,
37. De incendiariis,
38. De clericis ut non mercentur,
39. De visitatione archidiaconorum,

40. De hospitalionariis et aliis quaestionariis,
41. Ut quilibet praelatus, plebanus, et ceteri clerici in nostra dioecesi statuta provincialia et nostra habeant,
42. De sancta synodo singulis annis celebranda,
43. Quod simplex sacerdos absolvit, sed non in casibus episcopalibus.

Vlastním jádrem článků je dispozice. Jí mnohdy předchází narace zdůvodňující příčinu vzniku článku a provází ji sankce ať už negativní (kladba, kominace) či pozitivní (benedikce). Převažují sankce negativní.

Co do velikosti (do počtu článků) řadí se výškovská statuta mezi ta rozsáhlejší: jsou poloviční rozsahem i počtem článků ve srovnání s významnými provinciálními statuty Arnošta z Pardubic (86 článků). Pro srovnání: synodální statuta Jana Volka z roku 1349 mají 22 článků a statuta Jana ze Středy tvoří dvě krátké listiny, které nejsou ani členěny na články. Diecézní synodální statuta, popř. synodální protokoly pražské diecéze od 1349 až do husitství mají, jsou-li článkované, mezi třemi (1362–1363) až dvacetijedněmi články (16. 6. 1384), většinou pět až šest. Pokud jde o rozsah jednotlivých článků v pražských diecézních statutech, jsou kratičké, někdy pouze věta.⁵

Za posledním článkem následuje závěrečný protokol, který má specifickou podobu: intitulace s devoční formulí, datovací formule (na svatého Jiljí = 1. září), následuje příkaz klerikům na synodě přítomným, aby statuta zachovávali, užívali a plnili (sankce v užším slova smyslu). Vyjmenování jsou zde „preláti, kanovníci kostela, ostatní světští a řeholní preláti, faráři, veškerý klérus naší diecéze přítomný na synodě“. Na konci je koroborace a formule datum et actum. Závěrečný odstavec je velice podobný, v některých slovních spojeních totožný se závěrečným protokolem synodálních statut olomouckého biskupa Konráda z roku 1318.

Prameny výškovských statut

Když Václav Králík vytvářel svá statuta, měl nepochybně k dispozici provinciální statuta Arnošta z Pardubic vydaná r. 1349⁶ (ve výškovských statutech je nespočetně odkazů na ně), synodální statuta svých předchůdců na olomouckém stolci – Konráda I. (1316 – 1326) z roku 1318⁷ a Jana Volka (1334 – 1351) z roku 1349,⁸ dále provin-

⁵Srovnej Zelený R., Councils and Synods of Prague and their Statutes (1343 – 1361), separatim ex Apollinaris roč. 45, 1972. Polc J. V., Councils and Synods of Prague and their Statutes 1362 – 1395, Apollinaris r. 52, 1979, str. 200 – 237; str. 495 – 527, r. 53, 1980, str. 131 – 166, 421 – 457. Kadlec J., Synods of Prague and their Statutes 1396 – 1414, Apollinaris r. 64, 1991, str. 227 – 293.

⁶Fasseau A. T., Collectio synodorum..., I., Retz 1766, pag. 7.

⁷Zelený R., Councils and Synods of Prague and their Statutes (1343 – 1361), separatim ex Apollinaris 45, 1972, str. 27 – 81. Dudík B., Statuten des ersten Prager Provinzial Concils vom 11. und 12. November 1349, Brno 1872.

⁸Fasseau A. T., Collectio synodorum et statutorum almae dioecesis olomucenae in IV partes distributa, I., Rezi 1766, pag. 1 – 7.

⁹CDM VII., č. 984. CDM XIII., č. 11. Fasseau, o. c., pag. 15 – 24. Poslední dvě edice

ciální statuta Jana z Jenštejna z roku 1381.⁹ Kupodivu přebírá také úseky článků z provinciálních statut mohučské arcidiecéze (i když se přímo na ně neodkazuje): z Wernerovy (1259 – 1289) mohučské synody z roku 1261,¹⁰ ze synod Gerharda II. (1289 – 1305) konané v Aschaffenburgu r. 1292¹¹ a Petra z Aspeltu slavené roku 1310 v Mohuči.¹²

Dá se předpokládat, že tvůrce(-i) statut měl po ruce též sbírky kanonického práva: Graciánův dekret,¹³ Liber extra, Liber sextus, Clementinae.¹⁴ Několika slovy nastíním jejich vznik. V první polovině 12. století mnich kamadulského řádu a profesor na universitě v Bononi Gracián vytvořil sbírku dosavadních církevních zákonů – „Usmíření rozporných kánonů“ („Concordantia discordantium canonum“). Decretum Magistri Gratiani, jak je neoficiálně nazývána, byla neúřední sbírkou.¹⁵ Kompilace nově vydávaných papežských dekretů byly završeny prací Rajmunda z Peafortu. Jeho dílo roku 1234 promulgoval Řehoř IX. („Decretales domini Gregorii papae nonae“, „Liber decretalium extra decretum Gratiani vagantium“, krátce „Liber extra“ – „Kniha Mimo“). Je to sbírka veřejná (autentická – byla vydána zákonodárcem, papežem) a výlučná (exkluzivní – zrušila účinnost všech dekretů a právních norem, které nejsou uvedeny v ní či v Graciánově dekretu). Roku 1298 k pěti knihám Rajmundovy knihy Mimo vydal Bonifác VIII. Liber sextus, sbírku též veřejnou a výlučnou.¹⁶ Další sbírku, „Clementinae“ vyhlásil roku 1317 Jan XXII. Je veřejná, ale není výlučná.¹⁷ Ze všech těchto sbírek ale patriarcha Václav přímo nečerpá.

Jak naznačují narážky o heretických domněnkách zavržených církví římskou a metropolitní,¹⁸ měl Králík též povědomost o listině Alexandra V. z 20. prosince 1409¹⁹ a snad i o listině téhož z 20. března 1410²⁰ a dále synodách pražské diecéze posledních let.²¹ Ve statutech užil též biblické citáty, popř. parafráze biblických

s chybným datováním circiter 1400 (viz Krafl P., K údajné synodě olomoucké diecéze z roku 1400, vyjde in VVM 1995).

⁹Polc J. V., Statutes of the Synods of Prague, 1380 – 1386, Apollinaris 53, 1980, str. 134 – 140.

¹⁰Schannat J. F., Hartzheim J., Concilia Germaniae, II., Kolín nad Rýnem 1760, pag. 596 – 615.

¹¹Schannat J. F., Hartzheim J., Concilia Germaniae, III., Kolín nad Rýnem 1761, pag. 7 – 16.

¹²Schannat J. F., Hartzheim J., Concilia Germaniae, III., Kolín nad Rýnem 1761, pag. 175 – 224.

¹³Corpus iuris canonici, I. Decretum magistri Gratiani, ed. Friedberg Ae., Lipsko 1879. Jako pomůcka mi sloužila rovněž konkordance: Reuter T., Silagi G., Wortkonkordanz zum Decretum Gratiani, 1. – 5., München 1990.

¹⁴Corpus iuris canonici, II. Decretalium collectiones, ed. Friedberg Ae., Lipsko 1881.

¹⁵Kodifikace – mezníky právních dějin, Praha 1994, str. 27 (J. R. Tretera).

¹⁶Tamtéž, str. 29.

¹⁷Tamtéž, str. 30.

¹⁸Čl. 15. Dudík, Statuten..., str. 21.

¹⁹Acta summorum pontificum res gestas Bohemicas aevi praeussitici et hussitici illustrantia, 1., ed. Eršil J., Praha 1980, č. 419, str. 277 – 279.

²⁰Tamtéž, č. 434, str. 287 – 289.

²¹Kadlec J., Synods of Prague and their Statutes 1396 – 1414, Apollinaris 64, 1991, str. 227 – 293.

veršů.²²

Prameny, z nichž Václav Králík do svých vyškovských statut čerpá, lze rozdělit do několika skupin:

1. doslovné převzetí určitého článku ze starších synodálních statut, přičemž může být na tuto skutečnost výslovně upozorněno či nikoliv,
2. doslovné převzetí úseků článků starších statut (s odkazem na původního vydavatele či pramen nebo bez tohoto),
3. příkaz zachovávat určitý článek či ustanovení; může být blíže specifikováno (incipit, titul článku), či méně určitě specifikováno (jméno vydavatele statut, zmínka o provinciálních statutech apod.),
4. článek může být dokonce tvořen jenom tímto příkazem (add. 3.),
5. odkaz na článek, na jeho obsah (podobně jako bod 3.),
6. titul (nadpis) článku může být shodný s tituly článků Arnoštových provinciálních statut, mohučských provinciálních statut, s tituly knih, distinkcí, kauz, titulů atd. Gratiánova dekretu a dekretálů.

Add. 1. Z Arnoštových provinciálních statut jsou doslovně převzaty čl. 65. (jako č. 28. „De simonia, ne aliquid pro spiritualibus exigatur, vel promittatur“) a druhá polovina čl. 80. (v mnohých rukopisech s opisy Arnoštových statut je jako samostatný článek; u Králíka přejato jako čl. č. 11. „De mendicantium praedicatione“). Dva papežské výnosy se staly součástí čl. 39. „De visitatione archidiaconorum“: dekret Řehoře X. (1271 – 1276) vyhlášený na druhém lyonském koncilu konaném roku 1274 a dekretál Bonifáce VIII. (1294 – 1303). V dekretálu Řehoře X. je ještě odkaz na ustanovení Inocence III., které Králík ovšem již nepřevzal. Všechny tři výnosy jsou součástí třetí knihy Liber sextus.²³ Pozornosti patriarchy neunikla ani provinciální statuta Jana z Jenštejna z roku 1381. Úplně celý z ní převzal čl. 5. jako čl. 30. „De beneficiis erigendis“. Ze starších diecézních statut olomoucké diecéze převzal čl. XI. synody Konráda I. (1318) jako čl. 37. „De incendiariis“ a v upravené podobě čl. XVI. jako čl. 35. „De matrimonio“. Dále několik článků ze statut biskupa Jana Volka (1349):²⁴ čl. VII. jako „Quod sacerdos filios vel filias publice non teneant in domibus“, čl. XVII. jako 16. „De spoliis et spoliatoribus“, XIX. jako 32. „De electione rectoris scholarum“, VIII. jako 36. „Ut plebani habeant propria sigilla“ a čl. XXII. jako č. 43. „Quod simplex sacerdos absolvit, sed non in casibus episcopalis“.

Add. 2. Převzaté úseky článků jsou ve vyškovském článku 10. „De confessione“, a sice části provinciálního kánonu č. 80 z roku 1349 („De fratribus predicatoribus

²²Používal jsem vydání Biblia sacra iuxta Vulgatam versionem, Stuttgart 1983 a konkordance Fischer B., Novae concordiae Bibliorum sacrorum iuxta Vulgatam versionem critice editam, 1. – 5., Stuttgart – Bad Cannstatt 1977, popř. Luca F., Sacrorum Bibliorum Vulgatae editionis Concordantiae Hugonis Cardinalis, Mohuč 1635.

²³c. 1. – 3., III., 20 in VI°.

²⁴U článků statut Jana Volka (1349) používám číslování článků podle CDM XIII., č. 11.

et minoribus“, z první poloviny). Úsek článku č. 13 vyškovské synody („De cohabitatione clericorum et mulierum“) je tvořen částmi kánonu XXXIX. „De clericis militantibus et concubinariis“ mohučské synody slavené roku 1261. První třetina Králíkova čl. 4. „De indumentis sacerdotum et clericorum circa sacramenta“ je opsána ze čl. II. „De sacerdotibus et campanariis“ aschaffenburgské synody mohučské provincie (r. 1292). Z těchže statut, z čl. XV. „De nuntiis ecclesiasticorum iudicum“ jsou opsány první dvě třetiny článku 24. „Contra prohibentes executionem“. A nakonec druhá polovina čl. 20. „De cappellanis nobilium“ je opisem částí čl. „De maiori et obedientia“ mohučské provinciální synody Petra z Aspelu (r. 1310). U úseku převzatého z Arnoštova čl. 80 na jeho statuta přímo upozorňuje. O převzetí textů ze statut mohučské provincie tudíž mlčí a objevit to lze až při srovnání textů. Arcibiskup Arnošt z Pardubic v úvodu svých provinciálních statut všechny konstituce mohučské provincie prohlásil za neplatné a zakázal je používat.²⁵ Václav Králík také převzal části úvodu z diecézních statut Jana Volka (1349). Valnou část vyškovského čl. 3. „De observatione sacramentorum“ tvoří úseky z čl. „Indulgentie de corpore Christi“ (XV. „De deferenda sacrosancta eucharistia corporis Christi“) tamtéž. V čl. 12. „De vita et honestate clericorum“ máme volný výtah z Volkova čl. „De tonsura clericali“ (V. „De vita et honestate clericorum“).

Add. 4. Články, jež jsou tvořeny pouhým příkazem zachovávat určitý kánon většinou upozorňují na Arnoštovy články (provinciální statuta z r. 1349).²⁶ Jsou to čl. 18. (přikazuje zachovávat prov. čl. 8.), 19. (11.), 21. (26.), 26. (59., 60.), 27. (61., 62., 63., 64.). V čl. 17. „De percussoribus et interfectores“ je přikázáno zachovávat c. 29. C. XVII. qu. 4. Gratiánova dekretu, což je původně dekret vydaný Inocencem II. (1130 – 1143) na 2. lateránském koncilu r. 1139 (uveden incipit), a dále blíže neurčený provinciální statut, který jsem neidentifikoval. Domnívám se, že vypovídací hodnota u doslovně převzatých článků a textů je mírně snižena: to, že jsou opsány, svědčí o jejich aktuálnosti, na druhé straně ale nelze v jednotlivých konkrétních slovech a slovních spojeních se samozřejmostí vidět odraz skutečnosti, reality současného života.

Příloha

PRAMENY VYŠKOVSKÝCH STATUT, ODKAZY APOD.

Vysvětlivky: tučným písmem jsou napsány informace o doslovně převzatých textech, článcích, o citacích, *kurzívou* odkazy, *tímto písmem* příkazy dodržovat ustanovení, nařízení. Některé články vyškovských statut jsou tvořeny pouhým příkazem

²⁵Zelený R. Councils and Synods of Prague and their Statutes (1343 – 1361), separatum ex Apollinaris 45 (1972), Řím 1972, str. 31.

²⁶V tabulce třídím prameny podle obsahu v rukopise mikulovské dietrichsteinské knihovny (in MZK, sig. Mk 86). Beda Dudík ve své edici vyškovských statut k těmto příkazům otiskl i příslušné články z Arnoštových provinciálních statut. U Fasseaua stejně jako v rkp. mikulovské knihovny.

zachovávat ustanovení kánonů Arnoštových provinciálních statut – jejich čísla jsou zvýrazněna *san* *sherif*. Číslování článků provinciálních statut Arnošta z Pardubic z roku 1349 je podle edice Rostislava Zeleného (v edici Arnoštových statut Bedy Dudíka je odlišné a odlišné jsou tedy i odkazy na články Arnoštových statut v jeho edici statut vyškovských). U synodálních statut Jana Volka uvádím tituly článků podle CDM VII., č. 984 a v závorce podle edice datované cca 1400 (ty druhé jsou výstižnější). Upozorňuji na incipity odkazovaných kánonů; jsou-li uvedeny. U článků vyškovských statut anebo u jejich úseků, které jsou vydavatelem Králíkem doslovně přejaty, se snažím popsat i prameny, z nichž jejich původní vydavatelé vychází.

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. 1349 (Volek)	Provinciální statuta 1349	Provinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
Úv.		úvod – narace, promulgace + část čl. I.			ve Volkově čl. I. je citace Prv 3, 5
2.		obecný příkaz dodržovat kánony, dekrety Otců, provinciální statuta (Arnošt), synodální statuta předchůdců a též jeho			c. 17. D. 28. (Mikuláš I., 858–867), c. 40. C. XI. qu. 1 (Řehoř I. 590–604), Mt 22,10? – ? volná parafráze

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. (Volek)	Provinciální statuta 1349	Provinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
3.		část čl. "Indulgentie de corpore Christi" (XV. "De deferenda sacrosan. eucharistia corporis Christi")			
4.			53. "De baptismo", 49. "De celebratione missarum"		kanonické sankce; část pr. čl. 53. = X 3, 42, 2 (Alexandr II., 1159 – 1181).
Mohučská provinciál. synoda v Aschaffenburgu (Gerhard II.), čl. II. "De sacerdotibus et campanariis" – mnohé doslovně opsáno					
5.		XIV. "Defestis. Cordule"	55. "De festivitatibus celebrandis"		

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. (Volek)	Provinciální statuta 1349	Provinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
7.		odkaz na svátky u Arnošta (1349) a v statutech Králikových předchůdců: "De festis celebrandis" (IV. "De celebratione f."), "De festiuatione Cyrilli et Metudii" (XII. "De celebr. f. ss. C. et M. patron. Mor." XI-II. "De f. s. Christini" XIV. "De f. s. Cordule")	55. "De festivitatibus celebrandis" (synod. statuta Jana ze Středy [1380], kt. doslovně přebírají Arnoštův čl. 55)		
9.			56. "De observatione ieiuniorum"		
10.			78. "De penitentiis et remissionibus" (citován titul čl. a incipit), 79. "Quod omnes presbyteri tenentur coartare ad confessionem in principio quadragesime", 80. "De fratribus predicatoribus et minoribus"		obecný odkaz na sváté Otce, zmínka o "litteras" jeho předchůdců

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. 1349 (Volek)	Provinciální statuta 1349	Provinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
10.			(uveden titul čl., 1. polovina čl. téměř opsána)		týkajících se zpovědi.
	Arnoštův čl. 78 = X 5, 38, 12 (= c. 21 4. later. koncilu, 1215). <i>C 2 Clem 3, 7</i> (Kliment V. na koncilu Viennském – 1311–12, v kánonu je inzert dekretálu Bonifáce VIII. – Extravag. comm. c. 2 [3, 6]) – v úseku převzatém z čl. 80. provinc. statut)				
11.			2. pol. čl. 80. "De fratr. pred. et minor." (od "In ecclesiis...")	c 2 Clem 3, 7 – vliv na Arnoštův čl. 80.	
12.		volný výtah z čl. "De tonsura clericali" (V. "De vita et honestate clericorum")	28. "De vita et honestate clericorum" (část doslovně převzata, příkaz dodržovat sankce v článku stanovené)		
13.			29. "De cohabitatione clericorum et mulierum"	s textem mohuč. čl. opsáno	
	Mohuč. provin. synoda 1261 (arcibiskup Werner), čl. XXXIX. "De clericis militaribus, et concubinariis" – opsány úseky				Lv 11, 45

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. 1349 (Volek)	Provinciální statuta 1349	Provinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
14.		VII. "De nuptiis filiorum et filiarum presbyterorum"			
15.			vliv čl. 9. "De clericis peregrinis" (obsahuje podobnost)		X 1, 22, 2–4 (Inocenc III. 1206 patriarchovi konstantinopol., 1207 pat. jerusal., dek. Honoria III., 1216 – 1227)
	odkaz na římskou a metropolitní církev: <i>praž. di. ec. synody 15.6. 1406, 15.6. 1408, 15.6. 1409, 18.10. 1409, 16.6. 1410, 15.6. 1413, listiny Alexandra V. z 20. 12. 1409 a z 20.3. 1410</i>				
16.		"De imminutione ecclesiarum" (XVII. "De spoliatori bus ecclesiarum")			ve Volkově čl. je odkaz na statuta mohučská (Králik upravil na pražská Arn.)

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. 1349 (Volek)	Provinciální statuta 1349	Provinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
17.			?	?	c. 29. C. XVII. qu. 4. (incipit; Innocenc II. na 2. lat. konc. 1139 - c.15)
18.			8. "De etate et qualitate ad sacros ordines et curata beneficia promovendorum" (incipit)		
19.			11. "De vicariis"		
20.			17. "De capellanis in castis servientibus" (1 věta opsána)		
Mohučská provinc. synoda 1310 (Petr z Aspeltu), čl. "De maiortate et obedientia" – část opsána					

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. 1349 (Volek)	Provinciální statuta 1349	Provinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
21.			26. "De fide instrumentorum"		
22.				čl.6 – 2. 1/2, inc.	
24.	Mohučská provinciální synoda 1292 v Aschaffenburgu (Gerhard II.), čl. XV. "De nuntiis ecclesiasticorum iudicum" – většina opsána				
25.			odkazy na tři články – in "Councils..." dva z nich spojeny v 32. "De institutionibus" (incipity), třetí 65. "De simonia"		
26.			59. "De libertate clericali" (2. pol.), 60. "De statutis contra ecclesie libertatem"		

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. 1349 (Volek)	Provinciální statuta 1349	Provinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
27.			61. "De sponsaliis et matrimonius", 62. "De cognatione spiritali", 63. "De consanguinitate et affinitate", 64. "De eo qui duxit in matrimonium quod polluit per adulterium"		pr. čl. 61 obsahuje X 4, 1, 31 (Řehoř IX., 1227 – 1234), části X 4, 3, 3 (Inoc. III. na 4. lat. kon.), prov. čl. 63. = Clem 4, 1, 1 (Kliment V. na Viennském koncilu, 1311 – 12)
28.			65. "De simonia et ne aliquid pro spiritualibus exigatur vel promittatur" (kromě posled. věty)		v provin. čl. 65 odkaz: X 5, 3, 42 (Inoc. III. na 4. lat. kon.)
29.	odkaz na předchůdce v biskupském úřadě				
30.				5.	

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. (Volek) 1349	Provinciální statuta 1349	Provinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
32.		"De rectore eligendo" (XIX. "De electione rectorum scholarum")			
34.					volná parafráze Io 21, 15 – 17
35.	XVI. upraven				
36.		"De maiortate et oboedientia (VIII. "Ut plebani propria sigilla habeant ad execuciones faciendas")			
37.	XI.				(v čl. odkaz na neznámé předchůdce olom. biskupa Konráda I.)

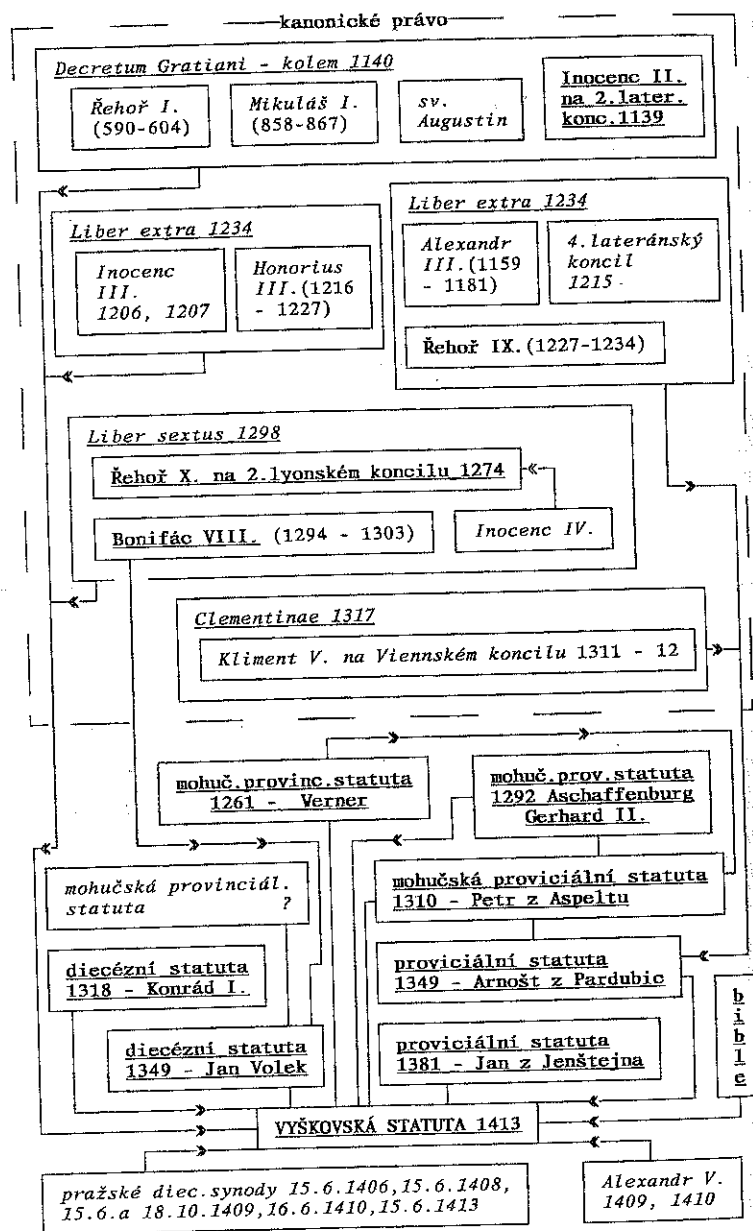
Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. 1349 (Volek)	Provinciální statuta 1349	Pro- vinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
38.					c. 12. C. XXIII. qu. 4. (podle sv. Augusti- na: "De uni- co bapt.")
39.					c. 2, III., 20 in VI ^o (= c. 24. 2. lyonského koncilu 1274; Řehoř X.; v textu odkaz na dekretál Ino- cence IV., 1243-1254, - c. 1., III., 20 in VI ^o), c. 3., III., 20 in VI ^o (Bonifác VIII., 1294 - 1303)
41.			jedna věta opsána z úvodu; příkaz číst, vlastnit statuta		
42.					vliv X 5, 1, 25 (4. lat. konc. 1215)

Čl.	Diecéz. st. 1318	Diecézní st. 1349 (Volek)	Provinciální statuta 1349	Pro- vinc. st. 1381	Kan. právo Bible aj.
43.		XXII. "Qu- od simplex sacer- dos solvit sacer- dodem sed non in casibus episcopa- libus"			ve Volkově čl. 22. od- kaz na c. 2. in VI ^o 5, 10 (1 věta opsá- na; Bonifác VIII.)
Zá- věr. pr.	vliv zá- věr. proto- kolu				

Příloha

SCHEMA PRAMENŮ VYŠKOVSKÝCH STATUT

Tučně a potržené jsou uvedeni vydavatelé (a statuta), jejichž texty jsou opsá-
ny ve vyškovských statutech. Tučně vydavatelé, kteří jsou původci textu, převza-
tého do statut, od nichž vydavatel vyškovských statut opisoval. *Kurzívou* odkazy,
i nepřímé.

* * *

SUMMARY

Sources of the Synodial Statutes of Vyškov (1413)

In the year of 1413, the diocese synod of Vyškov took place. The former administrator of the diocese Václav Králík from Buřenice has published an extensive statutes there. The statutes consisted of forty three articles. The author of the statutes had based his work on many sources – he rewrote whole articles or their parts, e. g. he refers to the Prague Provincial Statutes of 1349 and 1381, the Synodial Statutes of the Olomouc Diocese of 1318, 1349 and canonical law etc. The aim of the article is to describe those sources and summarise them.

Z V Ě D E C K É H O Ž I V O T A

Prezident Italské republiky Luigi O. Scalfaro na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně

Den 28. února 1995 byl pro celou Masarykovu univerzitu, ale zejména pro její Právnickou fakultu mimořádně významný. Fakultu navštívil prezident Italské republiky Oscar Luigi Scalfaro a převzal z rukou rektora Masarykovy univerzity prof. RNDr. Eduarda Schmidta, CSc. Zlatou pamětní medaili. Návštěva fakulty byla vyvrcholením dvoudenního oficiálního pobytu italského prezidenta v České republice. V Brně mimo jiné navštívil Nejvyšší soud a Ústavní soud, Magistrát města Brna a uctil památku italských karbonářů na Špilberku.

Skutečnost, že pobyt italského prezidenta v České republice byl zakončen právě na brněnské právnické fakultě nebyla náhodná. Oscar Luigi Scalfaro (nar. 9. září 1918 ve městě Navara) je nejen vý-

znamným italským politikem, ale i znamenitým právníkem, což konečně dokázal i svou vynikající přednáškou v aule Právnické fakulty. Vystudoval práva na Katolické univerzitě Nejsvětějšího srdce Páně v Miláně. Své demokratické smýšlení prokázal již v průběhu druhé světové války, kdy pomáhal rodinám odpůrců fašistického režimu. V roce 1946 se stal členem Ústavodárného shromáždění za Křesťanskodemokratickou stranu (DC), poté byl zvolen náměstkem předsedy parlamentní skupiny a v témže roce byl zvolen členem národní rady DC. V letech 1959 – 1962 pracoval na ministerstvu práce a sociální péče, na předsednictvu vlády a na ministerstvu spravedlnosti. Později byl několikrát ministrem dopravy a jednou ministrem školství. V roce

1976 zastával funkci náměstka předsedy Poslanecké sněmovny a v roce 1979 byl znovu zvolen poslancem a stal se členem zahraničního výboru parlamentu. V letech 1983 – 1987 vykonával funkci ministra vnitra. Prezident Cossiga jej v roce 1987 jmenoval prozatímním předsedou vlády po rezignaci Bettina Craxiho, ale jako nový předseda vlády nebyl schválen. V dubnu 1992 se stal předsedou Poslanecké sněmovny. Jeho politická cesta vyvrcholila zvolením hlavy Italské republiky v roce 1992. Při této volbě se mu podařilo získat podporu tří největších italských politických stran – vlastní Křesťanskodemokratické strany, Italské socialistické strany a Demokratické strany levice. Proti jeho zvolení hlasovali italscí neofašisté, členové Strany komunistické obnovy a nového lidového hnutí Severní liga.

V politickém životě křesťanské demokracie L.O.Scalfaro vždy zastával centralistickou pozici a uchovával si nezávislost na nejružnějších proudech uvnitř této strany.

L. Scalfaro vždy vystupoval vždy proti jakékoli koncepci prezidentské republiky. Vždy považoval parlament za nejvyšší, ne-li jedinou formu, v níž je vyjádřena politická vůle lidu. Toto přesvědčení vyjádřil také v projevu v parlamentu při uctění památky soudce Falconeho, když prohlásil: „Ať stojí před jakoukoli tragé-

dií, zůstává parlament svobodný ve své moci a pevný ve své důstojnosti“.

Své právnícké zkušenosti Scalfaro může uplatňovat i ve funkci předsedy Nejvyšší soudní rady, již zastává od roku 1992.

S tak významnou osobností jakým je italský prezident Oscar Luigi Scalfaro se brněnská právnická veřejnost nemá možnost setkávat příliš často. Proto jeho návštěva byla pro Právnickou fakultu zcela mimořádnou situací. Prezident přijel v doprovodu své dcery, italského vyslance, brněnské primátorky a četné delegace. Auditorium maximum Masarykovy univerzity bylo naplněno do posledního místa. Slavnostního aktu se zúčastnili akademičtí funkcionáři brněnské univerzity v čele s jejím rektorem prof. RNDr. Eduardem Schmidtem, CSc., děkani všech fakult univerzity, právnickou fakultu zastupoval tehdy úřadující děkan doc. JUDr. Karel Schelle, CSc. Mezi hosty byli členové Nejvyššího soudu ČR, členové Ústavního soudu ČR a Nejvyššího státního zastupitelství. Italský prezident uveden rektorem Masarykovy univerzity poté co převzal Zlatou pamětní medaili pronesl krásný projev o lidských právech, demokracii a totalitních systémech.¹

Poslední únorový den roku 1995 patřil bezesporu k nejvýznamnějším v životě brněnské Právnické fakulty.

Karel SCHELLE

¹ Redakce Časopisu pro právní vědu a praxi zajistila překlad projevu prezidenta L.O.Scalfara a usiluje o získání souhlasu s jeho publikací v některém příštím čísle.

Prezident České republiky Václav Havel čestným doktorem Masarykovy univerzity v Brně

Dne 25. března 1995 v aule brněnské právnické fakulty převzal čestný doktorát Masarykovy univerzity prezident České republiky Václav Havel. Během jednoho měsíce to byla druhá návštěva hlavy státu Masarykovy univerzity jež se odehrála v prostorách její Právnické fakulty. Slavnostního předání čestného doktorátu se zúčastnily početné delegace českých vysokých škol v čele s jejich rektory, zástupci fakult brněnské univerzity, soudci Ústavního soudu ČR, Nejvyššího soudu ČR a Nejvyššího státního zastupitelství ČR. I když čestný doktorát Václavu Havlovi nenavrhla Právnická fakulta, ale fakulta filozofická, pro Právnickou fakultu

tento slavnostní akt byl významnou událostí nejen vzhledem k přítomnosti hlavy státu v jejích prostorách, ale i vzhledem k přednesenému projevu prezidenta V. Havla, v němž se zabýval některými filozofickými otázkami vztahu práva a morálky a úlohy práva v současném životě. Vzhledem k významu tohoto projevu pro právnickou veřejnost, redakce Časopisu pro právní vědu a praxi, s laskavým souhlasem pana prezidenta, celý jeho projev otiskuje jako úvodní příspěvek tohoto čísla. Je možné doufat, že některé myšlenky v projevu obsažené budou zejména pro Právnickou fakultu, její pedagogický sbor a studenty inspirativní.

Karel SCHELLE

Návštěva ministra spravedlnosti Jiřího Nováka na Právnické fakultě

Na pozvání studentské komory senátu zavítal dne 6. dubna 1995 na půdu Právnické fakulty ministr spravedlnosti JUDr. Jiří Novák. Setkal se velmi krátce se zástupci vedení fakulty i s právě přítomným a přednášejícím velvyslancem ČR v Radě Evropy, doc. JUDr. Jiřím Malenovským, CSc., ale hlavním cílem jeho návštěvy byla beseda se studenty na téma aktuálních otázek práva a legislativy v České republice.

Host ve svém krátkém úvodním slovu shrnul úlohu ministerstva spravedlnosti v současné době, kdy jednak hraje roli ústředního orgánu státní správy v oblasti justice, jednak se velmi aktivně podílí na přípravě kodifikací a jiných, převážně nadresortních právních předpisů. Ministr se neopomněl zmínit ani o některých statistických údajích.

Následující beseda byla věnována otázkám studentů. Velmi neformální atmosféra přispěla k výměně i protikladných názorů.

Značná část dotazů směřovala na problémy trestněprávní úpravy institutu nutné obrany a jejím důsledkům. Ministr poznamenal, že ustanovení českého trestního zákona je srovnatelné s jeho obvyklými zahraničními úpravami, a vedle toho odmítl snahu hledat jednoduchá legisla-

tivní řešení v bezduchem přebírání cizích vzorů. Zdánlivě samospasitelné experimenty mohou být námětem nové reflexe nad svými závažnými dopady i v zemích původu (návrh na zavedení režimu „tříkrát a dost“ pro některé trestné činy v ČR, režimu, který je aplikován ve Spojených státech; proti pokusu zavést podobnou úpravu u nás postavil ministr hned několik teoretických i praktických argumentů).

Ministr rovněž hovořil o rekodifikačních pracích na novém trestním zákonu, trestním řádu, občanském soudním řádu i občanském zákoníku. Nevyhnul se ani dotazu tlumočnicku starost o naplnění Ústavy; ministerstvo spravedlnosti spolupracuje s resortem vnitra na zákonném podkladu pro zřízení Nejvyššího správního soudu.

Celkově se však beseda točila především kolem problematiky trestního práva. Mezi další navozená témata patřila (přehnaná?) humanizace podmínek ve věznicích, institut anonymity svědka v trestním řízení (zrušený nálezem Ústavního soudu a znovu navrhovaný v souladu s jeho připomínkami), nižší trestní sazby mladistvých pachatelů, alternativní tresty (zejména trest výkonu veřejně prospěšných prací).

Ministr JUDr. Jiří Novák, který sám před 19 lety brněnskou Právnickou fakultu absolvoval, nakonec na oplátku položil několik značně neformálních otázek studentům; organizátoři přislíbili, že až přistě znovu zavítá na fakultu, budou na jejich zodpovězení mnohem lépe připraveni.

Vít SCHORM

Zpráva o obhajobě habilitační práce doc. ing. Ivana Vágnera, CSc.

Dne 14. března 1995 přednesl před vědeckou radou Právnické fakulty Masarykovy univerzity svou veřejnou habilitační přednášku doc. ing. Ivan Vágnér, CSc., člen katedry národního hospodářství.

Habilitační přednáška byla zaměřena k tématu „Charakteristika modelu řízení univerzity v podmínkách společenské transformace“.

Habilitant v úvodu přednášky seznámil účastníky – členy vědecké rady a hosty – s obsahovou strukturou svého vystoupení a poukázal na důvody svého zájmu o tuto problematiku. Poté co definoval poslání univerzity, vymezil její okolí a interakce, ke kterým dochází. Zajímavým způsobem podal přehled o prosazování poslání univerzity v systému existujících ekonomických i společenských vazeb. Svoje názory analyzoval a dokládal na fungování managementu Masarykovy univerzity.

Zajímavým způsobem pak habilitant poukazoval na zabezpečení vytýčeného poslání – mise univerzity existujícími zdroji, především zdroji lidskými. V této souvislosti byly zajímavé jeho úvahy o potencionálních hrozbách, které by za určité situace mohly poslání univerzity ohrožovat.

Svoji přednášku doc. ing. Vágnér v řadě případů dokumentoval promítaným grafů a schemat. Komise, která habilitační přednášku hodnotila, dospěla k názoru, že habilitant plně prokázal svoje pedagogické schopnosti.

Po habilitační přednášce bylo přistoupeno k vlastní obhajobě habilitačního spisu na téma „Strategické řízení univerzity v podmínkách společenské transformace“. Po seznámení vědecké rady s životopisem a přehledem publikační činnosti habilitanta, shrnul předseda habilitační komise prof. dr. Vlastimil Halaxa, DrSc. závěry komise, která doporučila

provést obhajobu.

Vědecká rada vyslechla posudky a hodnocení oponentů, doc. ing. Miloslava Keřkovského, CSc. a doc. Dr. Jiřího Klestila. Také jmenovaní oponenti ve svých posudcích pozitivně hodnotili předloženou práci, doporučili její obhajobu a shodně vyslovili doporučení, aby habilitantovi byla potvrzena vědecko-pedagogická hodnota docenta.

V rozpravě habilitant vyčerpávajícím způsobem zodpověděl jak náměty, které doporučovali blíže objasnit oponenti, tak dotazy členů vědecké rady.

Jednání vědecké rady pokračovalo svojí neveřejnou částí a hlasováním. Bylo konstatováno, že z přítomných 18 členů vědecké rady, hlasovalo 17 členů. Kladných hlasů bylo odevzdáno 15, záporných hlasů nebylo, 2 odevzdané hlasy byly neplatné.

Uvedený stav vedl k závěru, že děkan fakulty v souladu s § 4 vyhl. MŠMT ČR č. 447/1990 Sb. předloží rektoru Masarykovy univerzity návrh na jmenování doc. ing. Ivana Vágnera, CSc. docentem pro obor management.

Jiří KLESTIL

Setkání představitelů oboru „Právo životního prostředí“

Dne 16. února 1995 se na půdě Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně konalo setkání pracovníků kateder a pracovišť oboru Právo životního prostředí.

Jako hosté se zúčastnili doc. JUDr. Václav Mezřický, CSc. a doc. JUDr. Jaroslav Drobník, CSc. z Právnické fakulty Karlovy univerzity v Praze a poprvé od rozdělení federace se tradičního setkání zúčastnili též hosté, dnes již vskutku zahraniční, z Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě doc. JUDr. Erika Kučerová, CSc. a JUDr. Dr. Soňa Košičiarová.

Za pořádající katedru Práva životního

prostředí a pozemkového práva z brněnské Právnické fakulty byli přítomni doc. JUDr. ing. Milan Pekárek, CSc., JUDr. Jana Dudová, JUDr. Ilona Jančářová a Mgr. ing. Josef Cingroš.

Volné téma provázející celé setkání bylo zvoleno na předcházející schůzce, která se konala v Praze na sklonku minulého roku a bylo jím „Postavení práva životního prostředí jako vědního oboru, pedagogické disciplíny a právního odvětví v současnosti“.

Setkání bylo zahájeno docentem Milanem Pekárkem úvodní celkem podrobnou analýzou stávajícího stavu, srovnáním s ostatními právními, vědeckými

a pedagogickými disciplinami a naznačením jejich vzájemného vztahu a to z pohledu přispivatele.

Následně byl přednesen příspěvek doktorkou Soňou Košičiarovou, který byl kratšího rozsahu a informoval účastníky setkání o postoji zahraničních kolegů k dané problematice.

Po krátké přestávce nastala živá diskuse a polemizovalo se nejen k předneseným názorům, ale padaly zcela nové náměty a argumenty vedoucí ke zviditelnění a důraznějšímu prosazování tohoto mladého ale rychle se rozvíjejícího oboru.

Konkrétním tradičním výsledkem celého setkání bude publikace příspěvků

a názorů jednotlivých účastníků, ale i přispívatelů, kteří se pro tentokrát nemohli zúčastnit, ve společném sborníku, jehož vydání si vzala na starost pořádající fakulta.

Setkání podobného druhu nelze hodnotit jinak než kladně, nejen z důvodu prohloubení znalostí mladších univerzitních pracovníků na straně jedné a osobní konfrontace názorů předních odborníků těchto pracovišť na straně druhé, ale i z důvodu bližšího kontaktu univerzitních pracovišť a navázání užších vztahů jednotlivých pracovníků, což vede jednoznačně ke společnému cíli, ke kvalitní pedagogické, vědecké či legislativní práci.

Josef CINGROŠ

Studentská politologická konference

Politologie nemá v České republice dlouhou tradici. Až do roku 1990 neexistovaly pro rozvoj této společenské vědy na oficiální, tedy především univerzitní, úrovni odpovídající podmínky. Po listopadu se na celé řadě vysokých škol objevila politologická pracoviště. Mezi nimi ovšem nebyla dodnes navázána odpovídající spolupráce, která by umožnila případnou výměnu zkušeností. Mezinárodní politologický ústav Právnické fakulty MU si tuto situaci uvědomuje, a proto se různými způsoby snaží kontakty a spolupráci mezi politiky zintenzivnit. Jed-

ním z konkrétních důkazů je pořádání politologických konferencí.

Poté, co byla v rámci ústavu zřízena Studentská sekce, se objevila myšlenka uspořádat studentskou politologickou konferenci. Studenti, ať již studují politologii jako obor nebo jen jako součást širšího studia, potřebují vzájemná setkání nejvíce, protože právě oni budou zanedlouho „vytvářet“ moderní českou politologii. Vzhledem k rozličnému zaměření jednotlivých kateder je vzájemná informovanost o dění i vlastních aktivitách na těchto pracovištích velmi potřebná.

Úkolu uspořádat konferenci se ujala Studentská sekce MPÚ. Délka konference byla stanovena na tři dny, přičemž na každý den připadlo jedno téma. Výběr témat nebyl jednoduchý, snahou totiž bylo postihnout různé oblasti, ve kterých může česká politologie nalézt příznivé podmínky pro uplatnění a rozvoj.

Konference se uskutečnila ve dnech 30.3. – 1.4.1995 v budově Právnické fakulty MU v Brně. Zúčastnili se jí studenti právnické a filosofické fakulty Masarykovy univerzity, fakulty sociálních věd a filosofické fakulty Univerzity Karlovy, dále pak slovenští studenti z Univerzity Komenského a z Trnavské univerzity.

Téma prvního dne „Praktická politika a politická filosofie – vztahy, ovlivňování, protiklady“, bylo zvoleno s ohledem na důraz, který je u nás přikládán výuce a zkoumání významu politického myšlení. Úvodní příspěvek přednesl čestný host konference Daniel Kroupa. Z vlastního pohledu odborníka na politickou filosofii i „praktického“ politika zajímavě zhodnotil možnosti a význam politické filosofie pro praktickou politiku. Po něm následovaly studentské příspěvky. V některých byly rozebírány konkrétní myš-

lenkové proudy, v jiných byla problematika vztahu politiky a politické filosofie pojata celkově.

Pro druhý den bylo zvoleno téma „Zájmové skupiny v České republice a Slovenské republice“. Problematika zájmových skupin je totiž moderní vědou o politice široce diskutována a zkoumána, avšak v ČR jí podle názoru organizátorů na řadě politologických pracovišť nebyla doposud věnována dostatečná pozornost. Úvodní referát přednesl další čestný host konference, PhDr. Petr Fiala, vedoucí katedry politologie FF MU. Zabýval se v něm obecnou problematikou organizovaných zájmů, přičemž uvedl, že činnost zájmových skupin je důležitou součástí fungování demokratického politického systému. V následných studentských příspěvcích byly zhodnoceny činnost a význam některých jednotlivých zájmových skupin v ČR.

Poslední den jednání proběhla diskuse o výuce politologie v ČR a SR.

Konference rozhodně splnila svůj účel, jednání mělo poměrně slušnou odbornou úroveň. Je třeba doufat, že se pořádání podobných konferencí stane tradicí.

Miroslav MAREŠ

Zpráva o mezinárodním semináři

25. a 26. duben 1995 byl na právnické fakultě Masarykovy univerzity věnován mezinárodnímu semináři na téma:

„Právní problémy přístupu České republiky a Slovenské republiky k Evropské unii.“

Hlavním organizátorem, jak vyplývá již ze samotného názvu, byla katedra mezinárodního a evropského práva pod vedením JUDr. Vladimíra Týče, CSc. Na semináři participovali jak odborníci zabývající se právem Evropských společenství v České republice a Slovenské republice, tak i zástupci ze zemí západní Evropy, především členských států Evropské unie.

Původně byl seminář koncipován tak, aby pokryl problémy, jež stojí před většínou zemí střední a východní Evropy. Byli pozváni zástupci partnerských univerzit z Wroclavi, Szegedu a Bratislavy. Žel potvrdila se skutečnost, která se dnes zdá být největším problémem, totiž že vazby v rámci východní Evropy jsou nefunkční. Pozvání se v Szegedu nesetkalo se žádnou odezvou, z Wroclavi přišla negativní odpověď dva týdny před konáním semináře a účast z Bratislavy, jež je pouhých sto čtyřicet km na jihovýchod od Brna, byla zajištěna spíše souhrou náhod na základě osobního setkání s jedním z profesorů Komenského univerzity. Tento fakt je o to více varující vzhledem k tomu, že se zajištěním účasti reprezentantů členských států Evropské unie nebyly takřka žádné problémy.

Dopolední program obou dnů byl věnován přednáškám jednotlivých účastníků. Pohled Evropské unie na otázky přístupu obou republik byl prezentován profesorem Johnem Tillotsonem z univerzity v Manchesteru, profesorem Frankem Emmertem z Evropského institutu v Basileji a profesorem Gerhardem Hafnerem univerzity ve Vídni. Snažili se poukázat na nejdůležitější právní problémy s nimiž

se potýkají členské státy Evropské unie, a to jak země zakládající, tak i „nováčci“, a které čekají Českou a Slovenskou republiku.

Postoj České republiky byl prezentován JUDr. Vladimírem Týčem, CSc. a Mgr. Monikou Novotnou, vyučujícími právnické fakulty MU v Brně. Slovenská republika byla reprezentována JUDr. Vlastou Kunovou z katedry srovnávací právní vědy univerzity Komenského v Bratislavě. Ve svých příspěvcích se jmenovaní zaměřili na aktuální praktické problémy legislativy spojené s přípravami na vstup do Evropské unie, jakož i na teoretické otázky vztahující se k budoucímu přístupu.

Odpolední část byla vždy věnována diskusi k tématům, jež byly předmětem jednotlivých dopoledních příspěvků. Zde pak participovali i zástupci nejrůznějších institucí, jež byly taktéž přizvány, např. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Právnická fakulta Palackého univerzity Olomouc, Ministerstvo pro hospodářskou soutěž, Evropské dokumentační středisko Univerzity Karlovy. Zde je s politováním nutno konstatovat, že pozvaných institucí bylo daleko více, a ačkoli většina z nich přislíbila svou účast, konečný efekt nebyl v souladu s původními představami. Potěšující však byl zájem ze strany studentů právnické fakulty. Příspěvky účastníků bude fakulta publikovat ve svém odborném časopisu.

Závěrem je nutno vyzdvihnout pomoc a vyslovit touto cestou dík vzdělávací nadaci Jana Husa v Brně za finanční přispění, bez něhož by se seminář nemohl konat.

Monika NOVOTNÁ

INFORMACE

NADACE chce řešit prevenci rakoviny

Dne 21. března 1995 jejího přání, vkládám ja- vznila NADACE JUDr. Aleny Šlínzové. Zřizovatel NADACE – Ing. Pavel Šlínz spolu se správním radou – MUDr. Zdeňkem Janáčkem a Alenou Mockovou si Vás dovolu- jí seznámit s podněty vedoucími k jejímu vzniku a následně s hlavním cílem NADACE.

Má drahá manželka Alenka Šlínzová mně v lednu tohoto roku uložila několik přání. Zanedlouho se ukázalo, že to byla přání poslední. Zákeřná nemoc rychle uhasila svíci jejího života. Proto Vás dnes seznamuji se zřízením NADACE, do níž, na základě

tom zaznamenáváme u této diagnózy stálý nárůst jak ve výskytu, tak v úmrtnosti. Je nutno konstatovat, že toto onemocnění postihuje z velké části ženy v produktivním věku a navíc lze pozorovat citelný nárůst již od nižších věkových skupin.

Závažnou a alarmující skutečností je vysoké procento nemocných, u nichž je tato malignita zjištěna již v pokročilém stádiu (téměř 50 %). To značně zhoršuje vyhlídky na podstatný léčebný efekt a dává minimální možnost trvalého vyléčení. Příčina je především v tom, že v pokročilém stádiu one-

Rakovina prsu představuje v České republice nejčastější zhoubné nádorové onemocnění u žen (16 % ze všech malignit žen). Při-

mocnění již nelze hovořit pouze o onemocnění jen prsní žlázy, ale vlastně o onemocnění celého organismu, neboť může mě nalézt ložiska – metastázy – rakoviny prsu v různých orgánech organismu. Na druhé straně včasný záchyt této choroby znamená vysokou pravděpodobnost úspěšné terapie, mnohdy méně radikální, s možností trvalého vyléčení, podstatné snížení úmrtnosti, úsporu finančních prostředků vynaložených na léčbu, sociální zabezpečení apod. a především nevyčíslitelný efekt v rovině psychosociální.

Nastíněný nepříznivý trend lze pozitivně ovlivnit zavedením účinného systému sekundární prevence, jehož cílem je zejména:

1. důsledné a samozřejmé provádění samovyšetřování prsů,
2. vytyčování rizikových skupin, u kterých je vyšší pravděpodobnost výskytu zhoubného nádoru prsu, a jejich pravidelné sledování odborníkem,
3. detekce skupiny žen s přednádorovými stavy, jejich účinné sledování, léčení,

4. záchyt časných stádií zhoubného novotvaru prsu, kde rozsev po organismu je mizivý,
5. vyšetřování prsní žlázy po třicátém roku života by se mělo stát součástí preventivní prohlídky prováděné ať již gynekologem, obvodním lékařem či jiným lékařem, součástí komplexního vyšetření u hospitalizovaných žen.

RIZIKOVÉ FAKTORY

1. zvýšený výskyt nádoru prsu u žen s rakovinou prsu v rodině,
2. ženy, které nerodily, respektive rodily v pozdějším věku (po 35. roku života),
3. časný nástup menstruace,
4. pozdní nástup menopauzy (přechodu),
5. nízký počet porodů,
6. hormonální léčba u žen po přechodu – zejména u rizikových žen,
7. obezita, vysoká hladina cholesterolu,
8. ženy, které byly léčeny pro rakovinu dělohy,

9. dlouhodobá, řady let trvající hormonální léčba neplodnosti,
10. dlouhodobá, nepřetržitá, více jak 10 let užívaná hormonální antikoncepce.

PREVENCE

Jestliže známe rizikové faktory rakoviny prsu je nutné přenést poznatky na pole prevence. Měli bychom vytvořit a dále sledovat rizikové skupiny žen, ženy s přednádorovými stavy či ženy s různými potížemi (bolestivost prsu, sekrece z prsu atd.). V prevenci bychom se měli zaměřit na několik základních bodů:

1. samovyšetřování

Poučení o významu preventivní prohlídky a nácvik samovyšetřování prsů je nedílnou součástí u žen po třicátém roce věku,

2. screening

Co největší záchyt žen pravidelně vyšetřovaných jednoznačně zvyšuje procento objevení malých velikostí karcinomů prsu,

3. pravidelné klinické vyšetřování

Po třicátém roce věku je vyšetřování prsů součástí každé preventivní prohlídky. Zde se zachytí ženy s potížemi prsů (bolestivost, sekrece, zánět, úraz, stav po jakékoliv operaci prsu) a ženy, jenž jsou nositelkami rizikových faktorů. Ty pak musí být předány do odborné poradny k dalšímu vyšetření, léčení a sledování.

4. dietní opatření

Spočívá v omezení tuků, alkoholu, naopak v dostatku zeleniny, ovoce a vláknin.

Z důležitých vyšetřovacích metod u onemocnění

prsní žlázy je mammografie na prvním místě, a to pro svou vysokou specifitu a senzitivitu. Současné mammografické přístroje dovedou najít ložisko již od 1 mm, tedy v době, kdy žena nemá žádné potíže, nádor ještě netvoří metastázy a jeho léčení zaručuje i bez radiální operace trvalé vyléčení.

Je jednoznačně prokázáno, že pouze mammografie je možno odhalit větší množství karcinomů a snížit úmrtnost až o 35 %.

Jestliže jsem v úvodu uvedl, že téměř 50 % žen přichází s pokročilým nálezem, tak to dokumentuji i skutečností, že nádor velikosti 2 – 5 cm má založené metastázy téměř v 50 %

a nádor nad 5 cm až v 65 %. Mammografie musí být tedy dostupná především ženám rizikovým, ženám s potížemi či ženám již po operaci prsu.

Zásadní význam má mammografie pro diagnostiku klinicky němých karcinomů. Žádná jiná diagnostická metoda není v současné době natolik spolehlivá, aby mohla mammografii v tomto směru zastoupit. Ostatní vyšetřovací metody, ať už klinické vyšetření zkušeným odborníkem, cytologické vyšetření či ultrazvuk, pomáhají doplnit mammografické vyšetření a stanovit tak přesnou diagnózu a další terapeutický postup.

Je jen smutné, že mammografické vyšetření není valašským ženám dostupné, provádí se v omezené míře a musí se za tímto vyšetřením dojíždět.

Zdá se Vám tento stav nadále udržitelný?

Základní vklad nadace činí 50 000,- Kč. Nyní i Vy můžete finančně přispět k brzké realizaci tohoto projektu.

Číslo účtu NADACE JUDr. Aleny Šlinzové u KB Vsetín
6776030247/0100

Kontaktní adresa: NADACE JUDr. Aleny Šlinzové
bří Hlaviců 99
755 01 VSETÍN

L I T E R A T U R A

Soupis autorskoprávních a jiných souvisících právních předpisů a některých dalších aktů¹

I. Ústavní právo

- [1.] Listina základních práv a svobod ze dne 9. 1. 1991 ve spojení s ústavním zákonem, Ústavou České republiky, ze dne 16. 12. 1992 (č. 1/1993 Sb.): **výňatek** čl. 17, 34

II. Občanské právo

- [1.] Občanský zákoník ze dne 26. 2. 1964 (č. 40/1964 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 1 odst. 3
- [2.] Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení občanského zákoníku ze dne 5. 3. 1964 (č. 45/1964 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 17

III. Občanské právo procesní

- [1.] Občanský soudní řád ze dne 4. 12. 1963 (č. 99/1963 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 9 odst. 2 písm. b)

IV. Autorské právo a právo výkonných umělců

- [1.] Zákon o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon) ze dne 25. 3. 1965 (č. 35/1965 Sb.), ve znění pozdějších předpisů
- [2.] Zákon o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích ze dne 27. 11. 1990 (č. 527/1990 Sb.): **výňatek** § 3 odst. 2 písm. d)

- [3.] Zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) ze dne 2. 10. 1991 (č. 445/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 3 odst. 1 písm. b), § 3 odst. 1 písm. c) bod 9, 10

- [4.] Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání ze dne 30. 10. 1991 (č. 468/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek**: § 5 písm. f)

- [5.] Zákon o užitných vzorech ze dne 24. 9. 1992 (č. 478/1992 Sb.): **výňatek** § 2 písm. d)

- [6.] Zákon, kterým se upravuje změna postavení kulturních fondů a mění zákon č. 35/1965 Sb., o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon), ve znění zákona č. 89/1990 Sb. a zákona č. 468/1991 Sb. ze dne 8. 12. 1993 (č. 318/1993 Sb.)

- [7.] Vyhláška o sazbách provozovacích honorářů za veřejné nediivadelní provozování hudebních děl ze dne 3. 9. 1954 (č. 196/1954 Ú. l.), ve znění pozdějších předpisů

- [8.] Vyhláška, kterou se stanoví výjimky z povinnosti sjednávat písemně smlouvy o šíření literárních, vědeckých a uměleckých děl ze dne 17. 5. 1978 (č. 55/1978 Sb.)

- [9.] Vyhláška o úpravě odměn a náhrad oprávněným subjektům za užití předmětů ochrany podle autorského zákona pořízením zvukové nebo zvukově obrazové rozmnoženiny a veřejným půjčováním snímků pro osobní potřebu ze dne 15. 3. 1991 (č. 115/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

- [10.] Vyhláška, kterou se upravují sazby odměn výkonných umělců a náhrad

výrobci zvukových a zvukově obrazových záznamů za užití zaznamenaných výkonů nebo zvuků a zvukově obrazových snímků na veřejných produkcích prostřednictvím technických zařízení ze dne 15. 3. 1991 (č. 116/1991 Sb.)

- [11.] Vyhláška o výhradním oprávnění některých organizací zastupujících autorů nebo výkonné umělce ze dne 22. 5. 1991 (č. 241/1991 Sb.)

- [12.] Výklad Ministerstva kultury České republiky k činnosti manekýně a manekýnek č. j.: 4013/90-I/2, uveř. v sešitu 4/1990 Věstníku ministerstva kultury a ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky

- [13.] Výpis z obchodního rejstříku, vedeného Obvodním soudem pro Prahu 1, odd. A, vl. č. 7218, ze dne 8. 6. 1994 ve věci zápisu OSA – Ochanného svazu autorského pro práva k dílům hudebním

- [14.] Ročenka OSA 1993. 1. vyd. Praha, Ochanný svaz autorský pro práva k dílům hudebním 1994: **výňatek** s. 28 – 39 Vyúčtovací řád OSA (ve změně)

- [15.] Zpravodaj OSA, 1994, září (č. 12): **výňatek** statut OSA, s. 5 – 28.

- [16.] Sdělení Ministerstva vnitra ze dne 7. 11. 1994 č. j.: OS/1-6021/94 ve věci OSA – Ochanného svazu autorského pro práva k dílům hudebním (úředně neuveřej.)

- [17.] Stanovy INTERGRAM, nezávislé společnosti výkonných umělců a výrobců zvukových a zvukově obrazových záznamů ze dne 12. 12. 1993

¹ Všechny uvedené předpisy, resp. příslušné výňatky z nich, jsou k dispozici k prezentačnímu studiu v konzultačních hodinách na katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

- [18.] Sdělení Ministerstva vnitra ze dne 7. 11. 1994 č. j.: VSP/1-254/90-R ve věci INTERGRAM, sídlem Praha 1, Na Poříčí 27, (úředně neuveřej.)

V. Mezinárodní autorské právo a mezinárodní právo výkonných umělců

- [1.] Revidovaná úmluva bernská ze dne 8. 9. 1886, ve znění pozdějších revizí (vyhl. č. 133/1980 Sb. v znění pozdějších předpisů)
- [2.] Všeobecná úmluva o autorském právu ze dne 8. 9. 1952, ve znění revize (vyhl. č. 134/1980 Sb.)
- [3.] Úmluva o mezinárodní ochraně výkonných umělců, výrobců zvukových snímků a rozhlasových organizací ze dne 26. 10. 1961 (vyhl. č. 192/1964 Sb.)
- [4.] Úmluva o zřízení Světové organizace duševního vlastnictví ze dne 14. 7. 1967 (vyhl. č. 68/1975 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- [5.] Dohoda mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o vzájemné ochraně autorských práv k dílům literárním, vědeckým a uměleckým ze dne 18. 3. 1975 (vyhl. č. 5/1976 Sb.)
- [6.] Vládní vyhláška o ochraně původského práva v poměru k Spojeným Státům Americkým ze dne 27. 4. 1927 (č. 50/1927 Sb. z a n.)

VI. Právo výrobců zvukových záznamů

- [1.] Zákon o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon) ze dne

25. 3. 1965 (č. 35/1965 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 13 odst. 2, 3, § 45, § 47, § 48, § 51**

- [2.] Zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) ze dne 2. 10. 1991 (č. 445/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 25**

VII. Mezinárodní právo výrobců zvukových záznamů

- [1.] Úmluva o mezinárodní ochraně výkonných umělců, výrobců zvukových snímků a rozhlasových organizací ze dne 26. 10. 1961 (vyhl. č. 192/1964 Sb.)
- [2.] Úmluva o zřízení Světové organizace duševního vlastnictví ze dne 14. 7. 1967 (vyhl. č. 68/1975 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- [3.] Úmluva o ochraně výrobců zvukových záznamů proti nedovolenému rozmnožování jejich zvukových záznamů ze dne 29. 10. 1971 (vyhl. č. 32/1985 Sb.)

VIII. Telekomunikační, rozhlasové a televizní právo

- [1.] Zákon o telekomunikacích ze dne 5. 6. 1964 (č. 110/1964 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 1 odst. 2 písm. a), c), odst. 3, § 3 odst. 8, § 4 odst. 4, § 5 odst. 1 písm. d), odst. 6, § 6 odst. 4 písm. b), odst. 5, § 7, § 8 odst. 4, 5, 6, § 19 odst. 4, § 21 odst. 1, odst. 3 písm. e), g), h), § 22 odst. 2, § 24**
- [2.] Zákon o dílech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon) ze dne 25. 3. 1965 (č. 35/1965 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 13 odst. 2, 3, § 46, § 47, § 48, § 51**

- [3.] Zákon o veřejných sbírkách a o loteriích a jiných podobných hrách ze dne 12. 4. 1973 (č. 37/1973 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 1 odst. 1 písm. b)**

- [4.] Zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání ze dne 30. 10. 1991 (č. 468/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

- [5.] Zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) ze dne 2. 10. 1991 (č. 445/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 3 odst. 2 písm. k)**

- [6.] Zákon o České televizi ze dne 7. 11. 1991 (č. 483/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

- [7.] Zákon o Českém rozhlasu ze dne 7. 11. 1991 (č. 486/1991 Sb.)

- [8.] Zákon o Radě České republiky pro rozhlasové a televizní vysílání ze dne 21. 2. 1992 (č. 103/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

- [9.] Zákon o zrušení Československého rozhlasu, Československé televize a Československé tiskové kanceláře ze dne 2. 12. 1992 (č. 597/1992 Sb.)

- [10.] Zákon o některých opatřeních v oblasti rozhlasového a televizního vysílání ze dne 22. 12. 1992 (č. 36/1993 Sb.)

- [11.] Zákon o rozhlasových a televizních poplatcích ze dne 8. 12. 1994 (č. 252/1994 Sb.)

- [12.] Vyhláška, kterou se provádí zákon o telekomunikacích ze dne 12. 6. 1964 (č. 111/1964 Sb.): **výňatek § 12 odst. 1**

- [13.] Vyhláška o společných rozvodech rozhlasových a televizních signálů po kabelech ze dne 17. 6. 1974 (č. 73/1974 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

- [14.] Vyhláška kterou se vydává Řád rozhlasu po drátě ze dne 11. 6. 1985 (č. 50/1985 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

IX. Mezinárodní právo rozhlasové a televizní

- [1.] Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 ze dne 4. 11. 1950 (sdělení č. 209/1992 Sb.): **výňatek čl. 10 odst. 1**

- [2.] Úmluva o mezinárodní ochraně výkonných umělců, výrobců zvukových snímků a rozhlasových organizací ze dne 26. 10. 1961 (vyhl. č. 192/1964 Sb.)

- [3.] Úmluva o zřízení Světové organizace duševního vlastnictví ze dne 14. 7. 1967 (vyhl. č. 68/1975 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

X. Audiovizuální právo

- [1.] Dekret presidenta republiky o opatřeních v oblasti filmu ze dne 11. 8. 1945 (č. 50/1945 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 2**

- [2.] Zákon o některých podmínkách výroby, šíření a archivování audiovizuálních děl, o změně a doplnění některých zákonů a některých dalších předpisů ze dne 15. 10. 1993 (č. 273/1993 Sb.)

- [3.] Zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) ze dne 2. 10. 1991 (č. 445/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 25**

XI. Mezinárodní audiovizuální právo

- [1.] Úmluva o mezinárodním zápisu audiovizuálních děl ze dne 18. 4. 1989 (sdělení č. 365/1992 Sb.)
- [2.] Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod ve znění protokolů č. 3, 5 a 8 ze dne 4. 11. 1950 (sdělení č. 209/1992 Sb.): **výňatek** čl. 10 odst. 1

XII. Tiskové právo

- [1.] Zákon o znárodnění polygrafických podniků ze dne 5. 5. 1948 (č. 123/1948 Sb.): **výňatek** § 1
- [2.] Zákon o jednotné soustavě knihoven (knihovnický zákon) ze dne 9. 7. 1959 (č. 53/1959 Sb.): **výňatek** § 3 odst. 2 písm. c)
- [3.] Zákon o periodickém tisku a o ostatních hromadných informačních prostředcích ze dne 25. 10. 1966 (č. 81/1966 Sb.), ve znění pozdějších předpisů
- [4.] Zákon o veřejných sbírkách a o loteriích a jiných podobných hrách ze dne 12. 4. 1973 (č. 37/1973 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** odst. 1 písm. b)
- [5.] Zákon o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniiemi ze dne 28. 3. 1989 (č. 37/1989 Sb.): **výňatek** § 4 odst. 1 písm. g)
- [6.] Zákon o neperiodických publikacích ze dne 27. 2. 1991 (č. 106/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů²

[7.] Zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) ze dne 2. 10. 1991 (č. 445/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 25

[8.] Zákon o České tiskové kanceláři ze dne 21. 10. 1992 (č. 517/1992 Sb.)

[9.] Zákon o zrušení Československého rozhlasu, Československé televize a Československé tiskové kanceláře ze dne 2. 12. 1992 (č. 597/1992 Sb.)

[10.] Vyhláška o povinných a pracovních výtiscích ze dne 17. 6. 1964 (č. 140/1964 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

XIII. Pořadatelské právo

- [1.] Zákon o koncertní a jiné hudební činnosti ze dne 19. 12. 1957 (č. 81/1957 Sb.), ve znění pozdějších předpisů
- [2.] Zákon o estrádách, artistických produkcích a lidové zábavě ze dne 19. 12. 1957 (č. 82/1957 Sb.), ve znění pozdějších předpisů
- [3.] Zákon o péči o zdraví lidu ze dne 17. 3. 1966 (č. 20/1966 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 5 odst. 2 písm. c)
- [4.] Zákon o veřejných sbírkách a o loteriích a jiných podobných hrách ze dne 12. 4. 1973 (č. 37/1973 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 1 odst. 1 písm. c), § 8 odst. 2
- [5.] Zákon o divadelní činnosti (divadelní zákon) ze dne 31. 3. 1978 (č. 33/1978 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

[6.] Zákon o požární ochraně ze dne 17. 12. 1985 (č. 133/1985 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 13 odst. 1 písm. c), odst. 2

[7.] Zákon o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniiemi ze dne 28. 3. 1989 (č. 37/1989 Sb.): **výňatek** § 4 odst. 1 písm. a) bod 6., 7., písm. f) bod 5., § 7 odst. 3

[8.] Zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) ze dne 2. 10. 1991 (č. 445/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 3 odst. 1 písm. c) bod 9., § 25

[9.] Vyhláška, kterou se stanoví podrobnosti o veřejných sbírkách, ze dne 1. 6. 1973 (č. 62/1973 Sb.): **výňatek** § 7

[10.] Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona České národní rady o požární ochraně ze dne 30. 5. 1986 (č. 37/1986 Sb.): **výňatek** § 14 odst. 2 písm. b), odst. 3, odst. 4, odst. 5, § 46, § 56, § 57

[11.] Vyhláška o pořádání veřejných produkcí ze dne 15. 3. 1991 (č. 117/1991 Sb.)

XIV. Živnostenské právo

- [1.] Zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) ze dne 2. 10. 1991 (č. 445/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 23, § 24, § 25, § 43, příl. č. 2 skupina 214 – z toho jen poskytování software a výroba a prodej nenahraných nosičů zvukových nebo zvukově obrazových záznamů a prodej a půjčování nahraných zvukových a zvukově obrazových záznamů a restaurování a konzervování s výjimkou kulturních památek a sbírkových předmětů

XV. Právo hospodářské soutěže

- [1.] Zákon o ochraně hospodářské soutěže ze dne 30. 1. 1991 (č. 63/1991), v pozdějším znění: **výňatek** § 4 odst. 1, 2, § 5, § 6, § 6a

XVI. Pracovní právo

- [1.] Zákoník práce ze dne 16. 6. 1965 (č. 65/1965 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 73 odst. 2, odst. 4, odst. 5, § 75 odst. 1, odst. 3, § 232 odst. 3
- [2.] Zákon o soudech a soudcích ze dne 19. 7. 1991 (č. 335/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 52 odst. 4
- [3.] Zákon o platu a odměně za pracovní pohotovost v rozpočtových a v některých dalších organizacích a orgánech ze dne 13. 3. 1992 (č. 143/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 4, příl. charakteristiky plat. tř. 11. – 12.
- [4.] Zákon o Ústavním soudu ze dne 16. 6. 1993 (č. 182/1993 Sb.): **výňatek** § 4 odst. 3
- [5.] Zákon o státním zastupitelství ze dne 9. 11. 1993 (č. 283/1993 Sb.): **výňatek** § 24
- [6.] Vládní nařízení, kterým se provádí zákoník práce a některé další zákony ze dne 11. 5. 1994 (č. 108/1994 Sb.): **výňatek** § 38 písm. a)
- [7.] Nařízení vlády České republiky o platových poměrech zaměstnanců rozpočtových a některých dalších organizací ze dne 22. 4. 1992 (č. 251/1992 Sb.), v pozdějším znění: **výňatek** § 1, § 2, příl. č. 1: 7. Umělecké práce a práce

²Od 1. 1. 1996 nabývá účinnosti nový zákon č. 37/1995 Sb., o neperiodických publikacích.

umělecké realizace, kvalifikační předpoklady vzdělání, příl. č. 2 (k nař. vl. č. 76/1994 Sb.)

- [8.] Nařízení vlády České republiky o platových poměrech zaměstnanců orgánů státní správy, některých dalších orgánů a obcí ze dne 22. 4. 1992 (č. 253/1992 Sb.), v pozdějším znění: **výňatek § 1, - 2, příl. č. 1** (k nař. vl. č. 78/1994 Sb.) - 7. Umělecké práce a práce umělecké realizace, kvalifikační předpoklady vzdělání, příl. č. 2 (k nař. vl. č. 78/1994 Sb.)

- [9.] Nařízení vlády o platových poměrech zaměstnanců ozbrojených sil, bezpečnostních sborů a služeb, orgánů celní správy, příslušníků Sboru požární ochrany a zaměstnanců některých dalších organizací (služební platový řád) ze dne 30. 3. 1994 (č. 79/1994 Sb.): **výňatek § 1, § 2, příl. č. 1, kvalifikační předpoklady vzdělání, oddíl B část VI - Umělecké práce a práce umělecké realizace, oddíl C část III - Kultura, příl. č. 2**

XVII. Právo sociálního zabezpečení a zdravotního pojištění

- [1.] Zákon o sociálním zabezpečení ze dne 16. 6. 1988 (č. 100/1988 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 2 odst. 3 písm. d), odst. 4**
- [2.] Zákon o pojištění na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti ze dne 20. 11. 1992 (č. 589/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 3 odst. 1 písm. d), § 6 odst. 2, § 26 odst. 5**
- [3.] Zákon o všeobecném zdravotním pojištění ze dne 6. 12. 1991 (č. 550/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 6 odst. 2**

- [4.] Zákon o pojištění na všeobecné zdravotní pojištění ze dne 20. 11. 1992 (č. 592/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 4 odst. 3**

XVIII. Pojišťovací právo

- [1.] Zákoník práce ze dne 16. 6. 1965 (č. 65/1965 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 205d odst. 1**
- [2.] Vyhláška, kterou se stanoví podmínky a sazby zákonného pojištění odpovědnosti organizace za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání ze dne 5. 4. 1993 (č. 125/1993 Sb.): **výňatek § 1 odst. 3, 4, § 12 odst. 1, 2, příl. č. 2 kód 92.2, 22.1, 92.1, 92.5**

XIX. Orgány státní správy

- [1.] Zákon o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České socialistické republiky ze dne 8. 1. 1969 (č. 2/1969 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 1 bod 6, § 3 odst. 3, § 8, § 20 - 28 odst. 1, § 29 odst. 1**
- [2.] Zákon o Radě České republiky pro rozhlasové a televizní vysílání ze dne 21. 2. 1992 (č. 103/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

XX. Státní fondy

- [1.] Zákon o Státním fondu kultury České republiky ze dne 14. 4. 1992 (č. 239/1992 Sb.)
- [2.] Zákon o Státním fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie ze dne 14. 4. 1992 (č. 241/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů

- [3.] Výpis z obchodního rejstříku, vedeného Obvodním soudem pro Prahu 1, odd. A, vl. 6804, ze dne 31. 8. 1994 ve věci zápisu Státního fondu kultury České republiky

- [4.] Výpis z obchodního rejstříku, vedeného Obvodním soudem pro Prahu 1, odd. A, vl. 8377, ze dne 31. 8. 1994 ve věci zápisu Státního fondu České republiky pro podporu a rozvoj české kinematografie

XXI. Kulturní fondy

- [1.] Zákon, kterým se upravuje změna postavení kulturních fondů a mění zákon č. 35/1965 Sb., o dlech literárních, vědeckých a uměleckých (autorský zákon), ve znění zákona č. 89/1990 Sb. a zákona č. 468/1991 Sb. ze dne 8. 12. 1993 (č. 318/1993 Sb.)

XXII. Ochrana kulturních památek

- [1.] Zákon o státní památkové péči ze dne 30. 3. 1987 (č. 20/1987 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 14 odst. 8**
- [2.] Vyhláška, kterou se provádí zákon České národní rady č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ze dne 26. 4. 1988 (č. 66/1988): **výňatek § 10 odst. 1**

XXIII. Mezinárodněprávní ochrana světového kulturního dědictví

- [1.] Úmluva o ochraně světového kulturního dědictví a přírodního dědictví ze dne 16. 11. 1972 (sdělení č. 159/1991 Sb.)

XXIV. Mezinárodněprávní ochrana evropského kulturního dědictví

- [1.] Evropská kulturní úmluva ze dne 12. 1954 (sdělení č. 290/1990 Sb.)

XXV. Daňové právo

- [1.] Zákon o správě daní a poplatků ze dne 5. 5. 1992 (č. 337/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 33 odst. 1, 2, 5, 9, 11, § 34 odst. 5**
- [2.] Zákon o daních z příjmů ze dne 11. 1992 (č. 586/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 7 odst. 2 písm. a), odst. 3, odst. 8, odst. 9, písm. b), § 10 odst. 1 písm. d), odst. 4, § 22 odst. 1 písm. g) bod 1., 2., § 36 odst. 2 písm. d) § , 37**
- [3.] Zákon o dani z přidané hodnoty ze dne 24. 11. 1992 (č. 588/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek § 27, příl. č. 1 kódy 4901 - 4905**
- [4.] Pokyn D-79 Ministerstva financí č. j. 153/16 179/1994, k jednotnému postupu při zdaňování příjmů výkoných umělců (úředně neuveřej., viz ÚZ č. 35/1994)

XXVI. Z mezinárodního práva daňového

- [1.] Smlouva mezi Českou republikou a Slovenskou republikou o zamezení dvojího zdanění v oboru daní z příjmů a majetku ze dne 23. 11. 1992 (sdělení č. 257/1993 Sb.): **výňatek preambule, čl. 12, 14, 17**

XXVII. Celní právo

- [1.] Celní zákon ze dne 15. 12. 1992 (č. 13/1993 Sb.): **výňatek § 77**

[2.] Nařízení vlády, kterým se vydává celní sazebník a kterým se stanoví sazby dovozního cla pro zboží pocházející z rozvojových a nejméně rozvojových zemí a podmínky pro jejich uplatnění (celní sazebník) ze dne 14. 12. 1994 (č. 265/1994 Sb.): **výňatek** příl. 1, tř. XXI, kap. 97

[3.] Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení celního zákona ze dne 17. 2. 1993 (č. 92/1993 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 24 odst. 1 písm. a)

[4.] Vyhláška o osvobození zboží od dovozního cla ze dne 17. 2. 1993 (č. 93/1993 Sb.), ve znění pozdějších předpisů. **Výňatek** § 53 – § 62, § 98 – § 101, § 110 – § 111, § 123, § 128 písm. a), b), § 132 odst. 2 písm. f), § 141, § 149, příl. 1, příl. 2, příl. 4, příl. 6, příl. 7, příl. 8 bod 7. – 9., příl. 9 písm. c), d), příl. 10 – 12, příl. 14

XXVIII. Poplatkové právo

[1.] Zákon o místních poplatcích ze dne 13. 12. 1990 (č. 565/1990 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 1 písm. c), e), § 4, § 6, § 15, § 16

[2.] Zákon o správních poplatcích ze dne 5. 5. 1992 (č. 368/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** příl. – obecná poznámka, pol. 2 písm. b), pol. 24, pol. 26 písm. b), pol. 27, pol. 68, pol. 69

[3.] Zákon o rozhlasových a televizních poplatcích ze dne 8. 12. 1994 (č. 252/1994 Sb.)

XXIX. Účetní právo

[1.] Zákon o účetnictví ze dne 12. 12. 1991 (č. 563/1991 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 32 odst. 1

XXX. Cenové právo

[1.] Zákon o cenách ze dne 27. 11. 1990 (č. 526/1990 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 1 odst. 3

[2.] Vyhláška o cenové regulaci nájemného z nebytových prostor ze dne 22. 12. 1990 (č. 585/1990 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 1 odst. 1 písm. c), odst. 2 – 6, § 2

[3.] Vyhláška o oceňování staveb, pozemků a trvalých porostů ze dne 25. 8. 1994 (č. 178/1994 Sb.): **výňatek** § 13

XXXI. Přestupkové právo

[1.] Zákon o přestupcích ze dne 17. 5. 1990 (č. 200/1990 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 17, § 32 odst. 1 písm. a), b), odst. 2, § 36 odst. 1 písm. e), odst. 2, § 47 odst. 1 písm. f), odst. 2

XXXII. Trestní právo

[1.] Trestní zákon ze dne 29. 11. 1961 (č. 140/1961 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 152, § 257a

XXXIII. Varia

[1.] Mezinárodní úmluva ze dne 4. května 1910 o tom, kterak potíráti rozšiřování necudných publikací (vyhl. č. 184/1922 Sb. z. a. n. ve spojení s č. 116/1910 Ř. z.)

[2.] Mezinárodní úmluva o potlačování obchodu s necudnými publikacemi a jich rozšiřování ze dne 12. 9. 1923 (č. 96/1927 Sb. z. a. n.)

[3.] Zákon o Národní galerii v Praze ze dne 11. 5. 1949 (č. 148/1949 Sb.): **výňatek** § 1

[4.] Zákon o muzeích a galeriích ze dne 9. 7. 1959 (č. 54/1959 Sb.): **výňatek** § 2, § 3 odst. 2 písm. d)

[5.] Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním ze dne 4. 12. 1963 (č. 97/1963 Sb.): **výňatek** § 2, § 9, § 10 odst. 1, odst. 2 písm. a), e), f), odst. 3, § 11, § 37

[6.] Zákon o nájmu a podnájmu nebytových prostor ze dne 23. 4. 1990 (č. 116/1990 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 15 odst. 2

[7.] Zákon o advokacii ze dne 25. 4. 1990 Sb. (č. 128/1990 Sb.): **výňatek** § 3 odst. 3 písm. a)

[8.] Zákon o vysokých školách ze dne 4. 5. 1990 (č. 172/1990 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** preambule, § 1 odst. 1

[9.] Zákon o komerčních právnících a právní pomoci jimi poskytované ze dne 18. 5. 1990 (č. 209/1990 Sb.): **výňatek** § 4 odst. 2 písm. a)

[10.] Zákon o služebním poměru příslušníků Policie České republiky ze dne 19. 3. 1992 (č. 186/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 152 odst. 2, odst. 3, odst. 4, odst. 5

[11.] Zákon o notářích a jejich činnosti (notářský řád) ze dne 7. 5. 1992 (č. 358/1992 Sb.): **výňatek** § 5 odst. 2

[12.] Zákon o prodeji a vývozu předmětů kulturní hodnoty ze dne 23. 3. 1994 (č. 71/1994 Sb.): **výňatek** § 1

[13.] Zákon, kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví k bytům) ze dne 24. 3. 1994 (č. 72/1994 Sb.): **výňatek** § 22 odst. 6, § 24 odst. 1, 2, 3

[14.] Zákon o zadávání veřejných zakázek ze dne 28. 9. 1994 (č. 199/1994 Sb.): **výňatek** § 1 odst. 2 písm. b)

[15.] Zákon o zeměměřičství a o změně a doplnění některých zákonů souvisejících s jeho zavedením ze dne 29. 9. 1994 (č. 200/1994 Sb.): **výňatek** § 2 písm. e), f), h)

[16.] Zákon o státní podpoře výzkumu a vývoje ze dne 4. 5. 1992 (č. 300/1992 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 2 odst. 1

[17.] Vyhláška o evidenci zahraniční literatury ze dne 18. 10. 1965 (č. 110/1965 Sb.): **výňatek** § 2 odst. 1, odst. 2

[18.] Vyhláška o řízení při udělování vědeckých hodností ze dne 19. 9. 1977 (č. 64/1977 Sb.): **výňatek** § 6 odst. 7

[19.] Vyhláška o habilitaci docentů a podmínkách a průběhu jmenování profesorů ze dne 29. 10. 1990 (č. 447/1990 Sb.): **výňatek** § 7

[20.] Vyhláška o osvědčení odborné způsobilosti projektovat, provádět a vyhodnocovat geologické práce ze dne 20. 7. 1992 (č. 412/1992 Sb.): **výňatek** § 4 odst. 2 písm. d)

[21.] Vyhláška kterou se provádí zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, a zákon České národní rady

č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon) ze dne 8. 4. 1993 (č. 126/1993 Sb.), ve znění pozdějších předpisů: **výňatek** § 89

[22.] Vyhláška o podmínkách, za kterých lze reprodukovat bankovky, mince, šeky, cenné papíry a platební karty a vyrábět předměty, které je úpravou napodobují ze dne 21. 2. 1994 (č. 36/1994): **výňatek** § 5

[23.] Vyhláška, kterou se provádí zákon č. 200/1994 Sb. o zeměměřičství a o změně a doplnění některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ze dne 1. 2. 1995 (č. 31/1995 Sb.): **výňatek** § 10

XXXIV. Ze slovenského práva

[1.] Ústava Slovenskej republiky ze dne 1. 9. 1992 (č. 460/1992 Sb.): **výňatek** čl. 26, 43

[2.] Zákon o povinných výtlačkoch neperiódických publikácií ze dne 13. 9. 1990 (č. 378/1990 Sb.)

[3.] Zákon, ktorým sa upravujú podmienky predaja a rozširovania tlače a iných vecí spôsobilých ohroziť mravnosť ze dne 29. 10. 1990 (č. 445/1990 Sb.)

[4.] Zákon o verejných kultúrnych podujatiach ze dne 14. 2. 1991 (č. 96/1991 Sb.)

[5.] Zákon o umeleckých fondoch ze dne 21. 12. 1992 (č. 13/1993 Zb.)

[6.] Vyhláška, ktorou sa stanoví výjimky z povinnosti písomne sjednať smlouvy o rozšiřování literárních, vědeckých

a uměleckých děl ze dne 15. 6. 1978 (č. 81/1978 Sb.)

[7.] Vyhláška na vykonanie niektorých ustanovení autorského zákona ze dne 12. 12. 1991 (č. 488/1991 Sb.)

XXXV. Z evropského komunitárního práva

[1.] Council Directive 91/250 on the legal protection of computer programs ([1991] O. J. L122/42)

[2.] Council Resolution on increased protection for copyright and neighbouring rights ([1992] O. J. C128/1)

[3.] Council Directive 92/100 on rental right and lending right and on certain rights related to copyright in the field of intellectual property ([1992] O. J. L346/61)

[4.] Council Directive 93/83 on the coordination of certain rules concerning copyright and rights related to copyright applicable to satellite broadcasting and cable retransmission ([1993] O. J. L248/15)

[5.] Council Directive 93/98 harmonizing the term of protection of copyright and certain related rights ([1993] O. J. L290/9)

[6.] Amended Proposal for Council Directive on the legal protection of databases ((COM (93) 464 final – SYN 393) [1993] O. J. C308/1) together with the Commission's Explanatory Memorandum

Ivo TELEČ

Výběrová autorskoprávní a souvisící judikatura

I. Z rozhodnutí a stanovisek českých, československých (do roku 1993) a slovenských (do roku 1993) soudů ve věcech autorskoprávních a souvisících, včetně souvisících věcí trestních

[1.] Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 2. 6. 1962 ve věci spis. zn. Co 6/62 (č. 57/1962 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[2.] K některým sporným otázkám z praxe státních notářství. (Závěry občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu z 18. dubna 1963, 1 CP 205/62.) (Č. 50/1963 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[3.] Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30. 8. 1963 ve věci spis. zn. 5 Co 140/63 (č. 18/1964 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[4.] Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 14. 11. 1963 ve věci spis. zn. 6 Co 543/63 (č. 22/1964 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[5.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 10. 1964 ve věci spis. zn. 5 Cz 85/64 (č. 8/1965 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[6.] Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 22. 12. 1965 ve věci spis. zn. 8 Co 529/65 (č. 68/1966 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[7.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 1968 ve věci spis. zn. 2 Cz 61/68 (č. 52/1969 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.)). (Viz Knap, K.: Autorské právo – ČSSR. In: Aktuál. otáz. práva autor., práv průmysl., práva soutěž. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1969, s. 107 an.)

[8.] Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 4. 11. 1971 ve věci spis. zn. 9 Co 558/71 (v úřed. sbírce neuveřej.). (Viz Kn: Autorské právo – ČSSR. In: Aktuál. otáz. práva autor., práv průmysl. a práva soutěž. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1972, s. 81 an.)

[9.] Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 28. 10. 1973 ve věci spis. zn. 2 Cz 95/73 (č. 24/1974 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.)). (Viz Knap, K.: Autorské právo – ČSSR. In: Aktuál. otáz. práva autor., práv průmysl., práva soutěž. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1973–1974, s. 130 an.)

[10.] Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 27. 11. 1973 ve věci spis. zn. 1 Cz 61/73, (úřed. neuveřej.). (Viz Knap,

K.: *Autorské právo - Švédsko*. In: *Aktuál. otáz. práva autor. a práv průmysl. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1982, s. 95 an.*)

[11.] Usnesení pléna Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 11. 1973 ve věci spis. zn. Plsf 2/73 (č. 1/1974 Zb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.)). **Výňatek:** část II. odstavec A bod 6. (Viz Knap, K.: *Autorské právo - ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. práva autor. práv průmysl., práva soutěž. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1973-1974, s. 131 an.*)

[12.] Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 21. 12. 1973 ve věci spis. zn. 1 Cz 109/73 (č. 50/1974 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[13.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30. 5. 1975 ve věci spis. zn. 3 Cz 60/75 (v úřed. sbírce neuveřej.) (Viz Knap, K.: *Autorský zákon a předpisy souvisící. 4. přep. vyd. Praha 1993, s. 36.*)

[14.] K některým otázkám řízení o dědictví. (Ze zprávy o řízení o dědictví u státních notářství v České socialistické republice, projednané a schválené občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR dne 5. 11. 1975 ve věci spis. zn. Cpj 30/75.) (Č. 34/1976 Zb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.)); **výňatek s. 515**

[15.] Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 26. 3. 1976 ve věci spis. zn. 3 Cz 13/76 (č. 8/1979 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[16.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 6. 1977 ve věci spis. zn. 2 Cz 14/77 (č. 31/1979 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[17.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 12. 1980 ve věci spis. zn. 3 Cz 84/79 (v úřední sbírce neuveřej.). (Viz Knap, K.: *Autorský zákon a předpisy souvisící. 4. přep. vyd. Praha 1993, s. 66.* Knap, K.: *Nad jedním rozhodnutím k otázce nároku na autorskou odměnu za užití děl prostřednictvím rozhlasových a televizních přijímačů v hotelových pokojích. Socialist. zákon., 1981, č. 4, s. 209 an.*)

[18.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. 10. 1981 ve věci spis. zn. 11 Tz 51/81 (č. 38/1982 Sb. soud. rozh. a stan. (trestněprávní)). (Viz Knap, K.: *Autorské právo - ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. práva autor. a práv průmysl. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1985, s. 93 an.*)

[19.] Stanovisko senátu Nejvyššího soudu ČSSR k zajištění jednotného výkladu zákona ze dne 9. 2. 1982 ve věci spis. zn. Sc 2/81 (č. 3/1981 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[20.] Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 25. 2. 1982 ve věci spis. zn. 1 Cz 207/81 (č. 30/1984 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[21.] Rozsudky Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 18. 3. 1983 a 21. 12. 1983 ve spojených věcech spis. zn. 14 C 4/82, 14 C 5/82 a 14 C 6/82 (v úřed. sbírce neuveřej.). (Viz Knap, K.: *Autorské právo - ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. autor. práva a práv průmysl. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1986, s. 90 an.*)

[22.] Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 31. 8. 1984 ve věci spis. zn. 14 C 71/82 (v úřed. sbírce neuveřej.). (Viz Knap, K.: *Autorské právo - ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. autor. práva*

Výběrová autorskoprávní a souvisící judikatura

I. Z rozhodnutí a stanovisek českých, československých (do roku 1993) a slovenských (do roku 1993) soudů ve věcech autorskoprávních a souvisících, včetně souvisících věcí trestních

[1.] Rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 2. 6. 1962 ve věci spis. zn. Co 6/62 (č. 57/1962 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[2.] K některým sporným otázkám z praxe státních notářství. (Závěry občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu z 18. dubna 1963, 1 CP 205/62.) (Č. 50/1963 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[3.] Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 30. 8. 1963 ve věci spis. zn. 5 Co 140/63 (č. 18/1964 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[4.] Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 14. 11. 1963 ve věci spis. zn. 6 Co 543/63 (č. 22/1964 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[5.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 20. 10. 1964 ve věci spis. zn. 5 Cz 85/64 (č. 8/1965 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[6.] Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 22. 12. 1965 ve věci spis. zn. 8 Co 529/65 (č. 68/1966 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))

[7.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 10. 1968 ve věci spis. zn. 2 Cz 61/68 (č. 52/1969 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.)). (Viz Knap, K.: *Autorské právo - ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. práva autor., práv průmysl., práva soutěž. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1969, s. 107 an.*)

[8.] Rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 4. 11. 1971 ve věci spis. zn. 9 Co 558/71 (v úřed. sbírce neuveřej.). (Viz Knap, K.: *Autorské právo - ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. práva autor., práv průmysl. a práva soutěž. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1972, s. 81 an.*)

[9.] Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 28. 10. 1973 ve věci spis. zn. 2 Cz 95/73 (č. 24/1974 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.)). (Viz Knap, K.: *Autorské právo - ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. práva autor. práv průmysl., práva soutěž. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1973-1974, s. 130 an.*)

[10.] Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 27. 11. 1973 ve věci spis. zn. 1 Cz 61/73, (úřed. neuveřej.). (Viz Knap,

- K.: *Autorské právo – Švédsko*. In: *Aktuál. otáz. práva autor. a práv průmysl. Sborník*. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1982, s. 95 an.)
- [11.] Usnesení pléna Nejvyššího soudu ČSR ze dne 23. 11. 1973 ve věci spis. zn. PlsF 2/73 (č. 1/1974 Zb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.)). **Výňatek:** část II. odstavec A bod 6. (Viz Knap, K.: *Autorské právo – ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. práva autor. práv průmysl., práva soutěž*. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1973–1974, s. 131 an.)
- [12.] Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 21. 12. 1973 ve věci spis. zn. 1 Cz 109/73 (č. 50/1974 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))
- [13.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 30. 5. 1975 ve věci spis. zn. 3 Cz 60/75 (v úřed. sbírce neuveřej.) (Viz Knap, K.: *Autorský zákon a předpisy související*. 4. přep. vyd. Praha 1993, s. 36.)
- [14.] K některým otázkám řízení o dědictví. (Ze zprávy o řízení o dědictví u státních notářství v České socialistické republice, projednané a schválené občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR dne 5. 11. 1975 ve věci spis. zn. CpJ 30/75.). (Č. 34/1976 Zb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.)): **výňatek s. 515**
- [15.] Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 26. 3. 1976 ve věci spis. zn. 3 Cz 13/76 (č. 8/1979 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))
- [16.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 27. 6. 1977 ve věci spis. zn. 2 Cz 14/77 (č. 31/1979 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskopráv.))
- [17.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 20. 12. 1980 ve věci spis. zn. 3 Cz 84/79 (v úřední sbírce neuveřej.). (Viz Knap, K.: *Autorský zákon a předpisy související*. 4. přep. vyd. Praha 1993, s. 66. Knap, K.: *Nad jedním rozhodnutím k otázce nároku na autorskou odměnu za užití děl prostřednictvím rozhlasových a televizních přijímačů v hotelových pokojích*. Socialist. zákon., 1981, č. 4, s. 209 an.)
- [18.] Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. 10. 1981 ve věci spis. zn. 11 Tz 51/81 (č. 38/1982 Sb. soud. rozh. a stan. (trestněprávní)). (Viz Knap, K.: *Autorské právo – ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. práva autor. a práv průmysl*. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1985, s. 93 an.)
- [19.] Stanovisko senátu Nejvyššího soudu ČSSR k zajištění jednotného výkladu zákona ze dne 9. 2. 1982 ve věci spis. zn. Sc 2/81 (č. 3/1981 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskoprávní))
- [20.] Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 25. 2. 1982 ve věci spis. zn. 1 Cz 207/81 (č. 30/1984 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskoprávní))
- [21.] Rozsudky Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 18. 3. 1983 a 21. 12. 1983 ve spojených věcech spis. zn. 14 C 4/82, 14 C 5/82 a 14 C 6/82 (v úřed. sbírce neuveřej.). (Viz Knap, K.: *Autorské právo – ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. autor. práva a práv průmysl*. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1986, s. 90 an.)
- [22.] Rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 31. 8. 1984 ve věci spis. zn. 14 C 71/82 (v úřed. sbírce neuveřej.). (Viz Knap, K.: *Autorské právo – ČSSR*. In: *Aktuál. otáz. autor. práva*

- a práv průmysl. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1986, s. 83 an.)
- [23.] K výkladu některých ustanovení zákona č. 35/1965 Sb. (autorského zákona) v souvislosti s řízením o dědictví. (Ze zhodnocení rozhodování státních notářství o dědictví po osobách, jimž náležela autorská práva, projednaného a schváleného občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu České socialistické republiky dne 29. 1. 1985 ve věci spis. zn. CpJ 337/83.) (Č. 36/1985 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskoprávní))
- [24.] Rozsudek Nejvyššího soudu SSR ze dne 28. 9. 1989 ve věci spis. zn. 3 Cz 54/89 (č. 51/1991 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskoprávní))
- [25.] Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 2. 1993 ve věci spis. zn. 5 Tz 130/92 (č. 50/1993 Sb. soud. rozh. a stan. (trest.))
- [26.] Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 29. 4. 1994 ve věci spis. zn. 23 C 6/94 (v úřed. sbírce neuveřej.)
- [27.] Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 30. 3. 1993 ve věci spis. zn. 23 c 6/94 (č. 19/1995 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskoprávní, obchodněprávní a správněprávní))
- [2.] Usnesení Nejvyššího soudu (Polsko) ze dne 19. 2. 1968, (česky neuveřej.). (viz Knap, K.: *Autorské právo k filmovému dílu – POLSKO*. In: *Aktuál. otáz. práva autor., práv průmysl., práva sout.* Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1970, díl I, s. 102 an.)
- [3.] Rozsudek Nejvyššího soudu (Švédsko) ze dne 27. 3. 1980, (česky neuveřej.). (Viz *Autorské právo – Švédsko*. In: *Aktuál. otáz. práva autor. a práv průmysl*. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1982, s. 95 an.)
- [4.] Rozsudek Nejvyššího soudu (Norsko) ze dne 29. 8. 1985, (česky neuveřej.). (viz Knap, K.: *Autorské právo – Švédsko*. In: *Aktuál. otáz. práva aut. a práv průmysl*. Sborník. 1. vyd. Praha, Univ. Karlova 1987, s. 87 an.)
- [5.] Dietz, A.: *Najnovší vývoj autorského práva v Německu v letech 1989 – 1993*. *Justičná revue*, 1993, č. 10 – 12.

III. Z rozhodnutí a stanovisek českých, československých (do roku 1993) a slovenských (do roku 1993) soudů ve věcech televizního a rozhlasového práva veřejného

II. Z rozhodnutí a stanovisek zahraničních soudů ve věcech autorskoprávních

- [1.] Rozhodnutí Tribunal correctionnel de Paris, 10. senátu, ze dne 17. 1. 1968, (česky neuveřej.). (viz *Autorské právo – Francie*. In: *Aktuál. otáz. práva autor., práv průmysl., práva sout.*

- [1.] Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 4. 1993 ve věci spis. zn. 6 A 98/93 (č. 40/1994 Sb. soud. rozh. a stan. (občanskoprávní, obchodněprávní a správněprávní))

IV. Všeobecná literatura k soudním rozhodnutím a stanoviskům

[1.] Aktuální otázky práva autorského, práv průmyslových a práva soutěžního. Sborníky. 1. vyd. Praha, Univerzita Karlova 1969 – 1989, 1992.

[2.] Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek. Praha, varia. (Periodikum).

[3.] Souhrnný rejstřík ke Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek 1949 – 1963. (K rozhodnutím a stanoviskům ve věcech občanskoprávních.) 1. vyd. Praha, Nejvyšší soud ČSSR 1983.

[4.] Souhrnný rejstřík ke Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek 1964 – 1974.

(K rozhodnutím a stanoviskům ve věcech občanskoprávních.) 1. vyd. Praha, Nejvyšší soud ČSSR 1978. I. – II. díl.

[5.] Souhrnný rejstřík ke Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek 1964 – 1985. (K rozhodnutím a stanoviskům ve věcech občanskoprávních.) 1. vyd. Praha, Nejvyšší soud ČSFR 1991. I. – II. díl.

(Pozn. aut.: Uvedená judikatura je k dispozici k prezenčnímu studiu v konzultačních hodinách na katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.)

Ivo TELEČ

Autoři

Mgr. Ing. Josef Cingroš

Katedra práva životního prostředí
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Doc. JUDr. Jan Filip, CSc.

Katedra ústavního práva a politologie
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Václav Havel

Prezident České republiky

JUDr. Ilona Jančářová

Katedra práva životního prostředí
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Věra Kalvodová, Dr.

Katedra trestního práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Doc. Dr. Jiří Klestil

Katedra národního hospodářství
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Mgr. Zdeněk Koudelka

Katedra ústavního práva a politologie
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Pavel Krafl

student

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně

Doc. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.

Katedra trestního práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Miroslav Mareš

student

Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Mgr. Monika Novotná

Katedra evropského a mezinárodního práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Doc. JUDr. Ing. Milan Pekárek, CSc.

Katedra práva životního prostředí
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Jarmila Pokorná, CSc.

Katedra obchodního práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Ivana Průchová, CSc.

Katedra práva životního prostředí
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Mgr. Miloš Ráboň

Brno

Doc. JUDr. Karel Schelle, CSc.

Katedra dějin státu a práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. Ilona Schelleová, Dr.

Katedra občanského práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Vít Schorm

student

Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Mgr. Marian Smolinský

Brno

JUDr. Ivo Telec, CSc.

Katedra občanského práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Doc. Ing. Ivan Vágner, CSc.,

Katedra národního hospodářství
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

JUDr. PhDr. Miloš Večeřa, CSc.

Katedra právní teorie
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Mgr. Jana Zezulová

Katedra trestního práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

Obsah

1	Projev prezidenta České republiky Václava Havla na Masarykově univerzitě v Brně dne 23. března 1995 při příležitosti převzetí čestného doktorátu	3
	ČLÁNKY	8
2	Vladimír KRATOCHVÍL : Strafrechtliche Reform in der Tschechischen republik Reforma trestního práva v České republice	8 18
3	Jan FILIP : Ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy ČR Constitutional Complaint According to Section 87 par. 1 letter c) of the Constitution of the Czech Republic	19 26
4	Jarmila POKORNÁ : K některým otázkám společného obchodního podílu na společnosti s ručením omezeným On Some Questions Concerning Common Business Share on Limited Liability Company	27 33
5	Ivan VÁGNER : Analysis and Recommendations for Policy and Strategic Management of Masaryk University Brno Analýza a doporučení pro politiku a strategii managementu Masarykovy univerzity v Brně	34 51
6	Věra KALVODOVÁ : Doporučená evropská pravidla v oblasti společenských sankcí a opatření – významné východisko pro vnitřní legislativu členských států Rady Evropy v oblasti alternativních sankcí	52

Recommended European Regulations Concerning the Sphere of Social Sanctions and Measures – an Important Starting Point for National Legislature of the Council of Europe Member States in Respect of Alternative Sanctions.	57
7 Jana ZEZULOVÁ : Ochrana osobních dat a právní úprava v České republice Protection of Personal Data and Legal Regulation in the Czech Republic.	58 63
8 Ilona JANČÁŘOVÁ : Úvaha nad formami účasti veřejnosti při posuzování vlivu činností na životní prostředí On the Forms of Public Participation in the Environmental Impact Assessment Procedure	64 70
9 Miloš VEČEŘA : Sankcionovanost jako znak právní normy Possibility of imposing sanctions as a sign of legal norm.	71 81
10 Zdeněk KOUDELKA : Ústavní postavení slovenského prezidenta Constitutional Status of Slovak President	82 95
11 Milan PEKÁREK : Právní prostředky prosazování ekologických požadavků Legal Means of Enforcing Ecological Demands	96 101
12 Ivana PRŮCHOVÁ : Princip prevence v právu životního prostředí The Principle of Prevention in Environmental Law	102 110
13 Monika NOVOTNÁ : Postavení a účinky mezinárodních smluv v právu Evropských společenství Position and Effect of International Treaties in EC Law	111 118
PRÁVNÍ HISTORIE A SOUČASNOST	119
14 Ilona SCHELLEOVÁ, Karel SCHELLE : Vývoj právní úpravy rozhodčího řízení Development of Legal Regulation of Arbitration Proceedings	119 148

15 Miloš RÁBOŇ : K organizaci a činnosti policie a četnictva na území Brna	149
16 Marian SMOLINSKÝ : Vztah četnictva k potulným cikánům	169
17 Pavel KRAFL : Prameny vyškovských synodálních statut (1413) Sources of the Synodial Statutes of Vyškov (1413)	203 221

Z VĚDECKÉHO ŽIVOTA 222

18 Prezident Italské republiky Luigi O. Scalfaro na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (Karel SCHELLE)	222
19 Prezident České republiky Václav Havel čestným doktorem Masarykovy univerzity v Brně (Karel SCHELLE)	224
20 Návštěva ministra spravedlnosti Jiřího Nováka na Právnické fakultě (Vá SCHORM)	225
21 Zpráva o obhajobě habilitační práce doc. ing. Ivana Vágnera, CSc. (Jiří KLESTIL)	226
22 Setkání představitelů oboru „Právo životního prostředí“ (Josef CINGROŠ)	227
23 Studentská politologická konference (Miroslav MAREŠ)	228
24 Zpráva o mezinárodním semináři (Monika NOVOTNÁ)	229

INFORMACE 231

25 NADACE chce řešit prevenci rakoviny	231
--	-----

LITERATURA

234

- 26 Soupis autorskoprávních a jiných souvisících právních předpisů a některých dalších aktů (Ivo TELEC)

234

- 27 Výběrová autorskoprávní a souvisící judikatura (Ivo TELEC)

245

